T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI

ELAZIĞ TÜRKÜLERİNDEKİ AHLAKİ DEĞERLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**

Dr. Öğr. Üyesi Murat GÖKALP **Oğuzhan ÖZÇELİK**

ELAZIĞ-2021

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Elazığ Türkülerindeki Ahlaki Değerler

Oğuzhan ÖZÇELİK

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı

Elazığ - 2021, Sayfa: XI+183

Türküler, bir yörenin kültürel özelliklerini içeren en önemli sözlü ve yazılı kültür unsurlarından biridir. Türkülerde kullanılan semboller, işlenen konular, anlatılan duygular; o yörenin sahip olduğu gelenekleri, sosyolojik özellikleri ve kültürü hakkında çok önemli fikirler vermektedir. Türküler, Türk toplumunun sahip olduğu özelliklerini, tarihini, gelenek ve göreneklerini en güzel şekilde yansıtan unsurlardandır. İnsana ait tüm duyguları, hisleri içeren türküler, aynı zamanda Türk toplumunun kültürel ve sosyo-ekonomik yaşamını yansıtan değerlerdir. Elazığ-Harput türküleri de Türk Halk Müziği içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Elazığ-Harput yöresinin eski bir yerleşim bölgesi ve içinde birçok etnik kökeni barındırması sebebiyle Türk kültürü içerisinde çok önemli bir yere sahiptir ve birçok yöreyi de kültürüyle etkilemiştir

Sevgi, saygı, dürüstlük, dostluk, vefa, adalet, hoşgörü, alçakgönüllülük gibi pek çok değeri kapsayan değerler eğitimi konusu, eğitimin duyuşsal boyutunda yer almaktadır. Değerler eğitiminin öğretimi bilişsel hedeflerin öğretimi kadar kolay değildir. Zira içeriğinde göreceli olarak toplumda olması gereken ideal insani değerlerin somutlaştırılması söz konusudur. Türk kültürünün önemli kaynaklarından biri olan türkülerin; halkın değer yargılarını, yaşam biçimini, acılarını, sevinçlerini, inançlarını, örf ve âdetlerini, gelenek ve göreneklerini nesilden nesillere aktardığı görülür. Popüler kültürün etkisiyle bugünlerde öğrencilerin uzak kaldığı türkülerin; öğrencilere içeriğiyle değer yargılarını kazandırmada, ezgisiyle değerleri somutlaştırmada etkili olabileceği

düşünülmektedir. Türk milli eğitim sisteminin genel amaçlarında da yer aldığı gibi eğitimin duyuşsal boyutunun en az bilişsel boyutu kadar önemli olduğu söylenmektedir.

Araştırmada halk edebiyatının seçkin örneklerinden Elazığ-Harput türküleri, sevgi, saygı, sabır, vefa, hoşgörü, kanaatkârlık gibi değerler bakımından incelenmiş ve öğrencilere değerler eğitimini aktarmada işlevsel bir boyut kazandırabileceği düşünülmüştür.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, sorumluluk sahibi, toplumsal olaylara duyarlı, kültürel değerlerinin farkında olan ve bunları yaşatan nesiller yetiştirmeyi amaçlar. Toplumun var olabilmesi ve varlığını devam ettirebilmesini sağlayan temel faktörlerden biri, değerlerini korumak ve nesilden nesillere aktarmaktır. Bu amaç doğrultusunda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ve hayatta sıkça gerekli olan değerlerin aktarımında kullanabileceğimiz Elazığ türkülerindeki değerler tespit edilerek anlatılabileceğimiz konularla ilişki kurulmuştur. Bu çalışma, türkülerden yararlanarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde değer eğitiminin mümkün olup olmadığını ve değer eğitiminde türkülerin etkisini açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu durumu açıklamak için çalışmanın Giriş kısmında Elazığ-Harput bölgesinin fiziki, sosyo-ekonomik ve musikisi ile alakalı malumatın akabinde, birinci bölümde türkü ve değerlerden bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise Elazığ-Harput bölgesine ait türkülerde değerler tespit edilmiş ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde kullanımı hakkında bilgi verilmiştir. Sonuç bölümünde de çalışma neticesinde elde edilen veriler genel olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Elazığ, Harput, Türkü, Değer, Din, Ahlak, Kültür, Folklor

ABSTRACT

Master Seminar

Values in Elazig Songs

Oğuzhan ÖZÇELİK

The University of Firat

The Institute of Social Sience

The Department of Education of Religious Culture and Moral Knowledge

Elazığ - 2021, Pages: XI+183

Turkish folk music is one of the most important oral and written cultural elements that include the cultural features of a region. Symbols used in folk songs, topics covered, emotions described; It gives very important ideas about the traditions, sociological characteristics and culture of the region. Turkish folk music is one of the elements that reflect the characteristics, history, traditions and customs of Turkish society in the best way possible. Folk songs that contain all human feelings and feelings are also values reflecting the cultural and socio-economic life of Turkish society. Elazığ-Harput songs have a very important place in Turkish Folk Music. Elazig-Harput region has an important place in Turkish culture because it is an old settlement and has many ethnic origins in it, and it has influenced many regions with its culture.

The education of values, which includes many values such as love, respect, honesty, friendship, loyalty, justice, tolerance, humility, is included in the affective dimension of education. Teaching values education is not as easy as teaching cognitive goals; because the content of the ideal human values that should be relatively in society is materialized. One of the important sources of Turkish culture, folk songs; it is seen that the people convey their value judgments, lifestyle, suffering, joys, beliefs, veils and customs, traditions and customs from generation to generation. With the influence of the popular culture, in gaining value judgments with the content of the folk songs that the students are away from nowadays; It is thought that it can be effective in embodying the values with its melody. It is said that the affective dimension of education is at least as important as the cognitive dimension, as it is included in the general objectives of the Turkish National Education system. Elazig-Harput folk songs, one of the outstanding examples of folk literature, were examined in terms of values such as love, respect,

patience, loyalty, tolerance, and it was thought that it could give students a functional dimension in transferring their values education.

Religious Culture and Moral Knowledge course aims to raise generations that are responsible, sensitive to social events, aware of their cultural values and make them live. One of the main factors that enable society to exist and maintain its existence is to preserve its values and transfer it from generation to generation. For this purpose, a relationship has been established with the subjects that can be used in the Religious Culture and Moral Knowledge lesson and in transferring the values that are frequently required in life. This study aims to reveal whether value education is possible in Religious Culture and Moral Knowledge course by using folk songs and the effect of folk songs in value education. In order to explain this situation, in the Introduction part of the study, information about the Elazig-Harput region on physical, social, economical and musical subjects has been given, folk songs and values are mentioned in the first part. In the second part, values in folk songs belonging to Elazig-Harput region were determined and information about their use in Religious Culture and Moral Knowledge course was given. In the conclusion part, the data obtained as a result of the study were evaluated in general.

Key Concepts: Elazığ, Harput, Turkish folk music, value, morality, culture, folk dance

KISALTMALAR

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

a.s. :Aleyhisselâm

bkz. : Bakınız

C. : Cilt

c.c. : Celle Celalühu

DİA : Diyanet İşleri Ansiklopedisi

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

Ed. : Editör

Hz. : Hazreti

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

s. : Sayfa

s.a.v. : Sallallâhü Aleyhi Vesellem

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

THM : Türk Halk Müziği

TRT : Türkiye Radyo Televizyon

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

vb. : ve benzeri

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **II**
ABSTRACT ..... **III**
KISALTMALAR ..... **VI**
İÇİNDEKİLER ..... **VII**
ÖNSÖZ ..... **IX**
GİRİŞ **1**
I. Araştırmanın Konusu ve Amacı 1
II. Araştırmanın Önemi 7
III. Araştırmanın Metodu 8
IV. Elazığ Yöresine Genel Bakış 9
V. Elazığ İlinin Folklorik Yapısı 11
VI Elazığ Müziğinin Türk Müziği İçerisindeki Yeri ve Önemi 15
VII. Elazığ İlinde Türkü Geleneğinin Doğuşu ve Gelişmesi 20

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE **25**
1.1. Türkü Kavramı 25
1.1.1. Türkü Türünün Meydana Gelmesi ve Yayılması 30
1.2. Değer Kavramı 34
1.1.2. Değerler Eğitimi 41
1.1.3. Din ve Değer 49
1.1.4. Ahlak ve Değer 54
1.1.5. Değerlerin Eğitim-Öğretimdeki Yeri ve Önemi 58
1.1.6. Değerler Eğitiminde Türkülerin Kullanımı 63
1.1.7. Türkülerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Kullanımı 67

İKİNCİ BÖLÜM

2. ELAZIĞ TÜRKÜLERİNDE İŞLENEN DEĞERLER **73**
2.1. Sabır 76
2.2. Sevgi 88
2.3. Yardımseverlik 98
2.4. Merhamet 107
2.5. Vefa 116

2.6.Saygı 125
2.7. Kanaatkârlık 134
2.8. Sorumluluk 142
2.9. Hoşgörü 151
2.10. Fedakârlık 161
SONUÇ 170
KAYNAKÇA 172
EK 182
Ek 1 Orijinallik Raporu 182
ÖZGEÇMİŞ 183

ÖNSÖZ

Türküler bizi biz yapan, bize insanlığımızı hatırlatan, bizleri derinden etkileyen en kıymetli kültürel unsurlarımızdandır. Türkülerimizin her bir kelimesinde, cümlesinde kendi özümüzü görürüz. Türkülerimizi sahip olduğumuz kültürümüzün önemli unsurlarından biri olarak görmek gerekir. Çünkü türkülerimiz sahip olduğumuz tarihimizi, acılarımızı, özlemlerimizi, sevdalarımızı, neşemizi, duygularımızı, coşkularımızı, dostluklarımızı bizlere içten bir şekilde yansıtan kültürel bir unsurdur. Bu sebeple bazen türküde yer alan bir kelime ya da bir cümle insanın gönlüne etki ederek zihninde birçok şeyi anımsatabilir. Türküler dosdoğru bir şekilde kalpten gelmektedir ve hissedilenlerden, yaşanılanlardan beslenir. Bu yüzdendir ki türkülerde oluşan duygu yoğunluğu, hissiyatı başka müzik türünde bulmak kolay değildir. Ülkemizi sahip olduğu sanatını, edebiyatını, müziğini öğrenerek daha iyi tanıyabilir ve Anadolu'daki insanın saflığını temizliğini görebiliriz. İşte bu noktada türküler bizlere yardımcı olan önemli bir unsurdur.

Türkü bizlere Anadolu insanının saflığını, temizliğini, içinin güzelliğini gösteren önemli bir yapı taşıdır. Anadolu'da yaşamış, yaşamakta olan türkü bestekârlarının kendilerine has bir üslupla ve ustalıkla ortaya koydukları Anadolu türkülerinde, birçok farklı konunun işlenmesiyle beraber "hoşgörü ve barış, insan sevgisi ve saygı" içerikli duyguların birçok eserin esasını oluşturduğu görülmektedir. Aslında bu durum, Anadolu insanının sahip olduğu düşünce yapısından kaynaklıdır. Anadolu insanı içindeki sevgiyi, saygıyı, hoşgörüyü ortaya koydukları bu muazzam eserlere işlemişlerdir.

Sahip olduğumuz kültürümüzün üzerine yapılacak edebi, sosyal, sanatsal vb. çalışmalarda türkülerde çokça kullanılmalı ve arka planda bırakılmamalıdır. Biz de bu amaca yönelik olarak türkülerimizin değerinin bilinmesi noktasında faydalı olacağını düşündüğümüz bu çalışmayı ortaya koyduk. Bu çalışmayı ortaya koyarken esas aldığımız temel nokta dinimizin emrettiği, kültürümüzün de önemle üzerinde durduğu "değerlerden" bahsedip bu değerleri aktarırken bizlere yardımcı olan türkülerin gücünü ortaya koymak istedik. Özellikle son zamanlarda teknolojinin gelişmesiyle beraber toplumda bozulmalar meydana gelmiştir. Kitle iletişim araçları insanların kültürel açıdan yozlaşmasına ciddi anlamda tesir etmektedir. Tabii ki bu durumdan sahip olduğumuz kültürel unsurlar da nasibini almış bulunmaktadır. Bu ise sahip olduğumuz önemli bir değer olan türkülerimizin arka plana atılmasına sebep olmuştur. Sahip olunan bu güzel

değerlere önem verilmeyip Batının kendi kültürü ile sentezlediği müziğe daha fazla rağbet edildiği görülmektedir. Bu durum sahip olduğumuz milli ve manevi değerlerden uzaklaşmamıza ve kendimize biraz daha yabancılaşmamıza da sebep olmaktadır. Biz de bu durumun bir parça da olsa önüne geçmek için değerlerimizi öğrenmede bizler için önemli bir unsur olan türkülerimize değinmek istedik. Ülkemiz bu konuda bir derya olduğu için çalışmamızı Elazığ türküleri ile sınırlı tuttuk.

Elazığ-Harput yöresi Türk kültürünün izlerini taşıyan en önemli yörelerden birisidir. Bu bölgede 1000 yıla yakın bir süredir Türk kültürünün muhteşemliğini, güzelliğini, inceliğini görmek mümkündür. Elazığ-Harput yöresi sahip olduğu gelenekleri, görenekleri ve değerleriyle Türk kültürü için çok önemli bir noktada yer almaktadır. Bu noktada bizler için asıl önemli olan Elazığ-Harput yöresinin sahip olduğu türkülerdir. Biz de bu araştırmamızda Elazığ türkülerinden hareket ederek içerisinde barındırdığı değerleri ortaya koyup değerler eğitimi açısından önemini belirtmeye çalıştık.

Araştırmanın giriş bölümünde anlatılmak istenen konu, bunun hangi amaçla yapıldığı, araştırmanın önemi ve kullanılan metot hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca değerleri aktarılmak istenen türküler Elazığ-Harput yöresine ait olduğu için bu bölgenin fiziki, tarihi, sosyal-beşeri vb. genel yapısı üzerinde durulmuştur. Bunun dışında Elazığ ilinin folklorik yapısı hakkında ekstra bilgi verilmiştir. Giriş bölümünde son olarak Elazığ müziğinin Türk müziği içerisindeki yeri ve önemi aktarılarak Elazığ müziğinin Türk kültürü içerisinde ne denli önemli bir yer kapladığı belirtilmiştir. Ardından Elazığ-Harput yöresinde türkü geleneğinin doğuşu, geçirdiği aşamaları ve bu türün gelişimi ile ilgili önemli bilgiler verilerek Elazığ-Harput türkülerinin önemi ortaya konulmuştur. Eserin birinci bölümünde ise Musiki türlerinden biri olan türkü hakkında çeşitli bilgiler verilip türkülerin kültürel unsurlar içerisinde çok önemli bir yer kapladığı üzerinde durulmuştur. Aynı bölüm içerisinde türkü türünün meydana gelişi ve yayılma süreci hakkında bilgiler aktarılmıştır. Birinci bölümde bahsedilen konulardan bir diğeri ise değer konusudur. Çünkü ortaya konulan bu araştırmada değer konusu en az türküler kadar insanlığı ilgilendiren bir konudur. Eğitim-öğretimde değerler nasıl bir yere sahiptir, türkülerle değerler nasıl kazandırılabilir, türküler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde nasıl kullanılabilir ve türküler bu değerlerin kazandırılması noktasında nasıl yardımcı olur şeklinde önemli noktalara değinilmiştir. İkinci bölümde ise Elazığ türkülerinde işlenmiş olan değerlerden bahsedilip bu değerlere ait başlıklar altında o değerle alakalı türkülere,

ayetlere, hadislere ve örnek ders planlarına yer verilmiştir. En sonunda aktarılan bilgilerden çıkarılması gereken sonuca kısaca yer verilip bu araştırmayı ortaya koyarken yararlanılan kaynaklar belirtilmiştir.

Ülkemiz kültürel açıdan çok zengin bir bölgedir. Bu zenginliği kendi içimizde arayacağımıza maalesef başka yerlere yönelmiş durumdayız. Bize ait olan tarihe, kültüre yabancı kalmaktayız ve önem göstermemekteyiz. Maalesef türküler de bu konuda nasibini almıştır. Halkımıza değerlerimizi, kültürümüzü, geçmişimizi, tarihimizi aktaran türkülere yeterince önem verilmediği görülmektedir. Biz de ortaya koyduğumuz bu eserimiz de kültürel açıdan büyük bir zenginlik olan özelde Elazığ-Harput türkülerinin bir kısmını sizlere aktarmaya çalıştık.

Çalışmamızın oluşum sürecinde ilmi ve akademik desteğini esirgemeyen kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Murat GÖKALP'e, Elazığ sevdasıyla yanıp tutuşan ve bizlere bu güzel eserleri bırakan gönül insanlarına, çalıştığım süre zarfında faydalandığım kaynakların temininde bana yardımcı olan Fırat Üniversitesi Merkez Kütüphanesi çalışanlarına ve özellikle Sayın Ramazan DOĞAN'a, varlıkları motivasyonum için yeterli gelen anneme, babama, çalışmam süresince bana destek olan kıymetli eşim Kübra ÖZÇELİK'e, burada zikredemediğim emeği geçen herkese teşekkürlerimi borç bilirim.

ELAZIĞ-2021 **Oğuzhan ÖZÇELİK**

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Üzerinde çalışılan bu araştırmada ele alınan konu, *Elazığ türkülerindeki ahlaki değerler*dir. Bu araştırmada Elazığ-Harput yöresine ait türkülerde işlenen ahlaki değerler tespit edilmek istenmiş ve bu değerlerin eğitim-öğretimde kullanılması için ne tür çalışmalar yapılabileceği belirtilmiştir. Tespit edilen bu değerlerin özellikle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde ne amaçla ve ne tür kullanabileceğiyle alakalı bilgiler sunmaya gayret edilmiştir.

İnsan ilk düşündüğü zaman türkü ve değer arasındaki ilişkiyi pek anlayamayabilir ve değerlerin aktarılmasında türkülerin nasıl bir rol oynayacağını düşünmekte zorlanabilir. Ama olaya şöyle bir açıdan bakıldığı zaman türkülerin nasıl bir fonksiyona sahip olduğunu görmek mümkündür. Türküler, bir bölgenin, toplumun kültürel özelliklerini, ahlaki değerlerini içeren en önemli sözlü kültür ögeleri arasında yer alır. Türkülerdeki ezgiler, kullanılan semboller, ortaya konulan temalar, hissettirilmek istenen duygular; o bölgeye ait olan örf-adet, gelenek-görenek vb. sosyal ögeleri ve kültürel iklimiyle alakalı mühim bilgiler vererek bölge hakkında önemli bilgilere sahip olunmasını sağlar.

Türk halkının şiire büyük bir ilgisi vardır. Bu netice sonucunda birçok şair ve mutasavvıf, gerek divan edebiyatında gerekse halk edebiyatında kültürümüze önemli eserler kazandırmışlardır. Bu açıdan bakıldığı zaman Elazığ-Harput yöresinde yetişmiş şair ve mutasavvıfların da çok önemli değerli eserler ortaya koyduğunu kaynaklarda görmekteyiz. Harput'un, yaklaşık 1000 sene önce Türk hâkimiyetine girmesiyle beraber, cami, medrese, şifahane vb. yapılar inşa edilmiştir. Bu durum neticesinde Harput bölgesi bir şehirleşme içerisine girerek önemli bir kültür merkezi haline gelmiştir. İncelendiği zaman bu kurumlar bünyesinde birçok mutasavvıf, ilim adamı, şair ve sanatkâr yetişmiştir. Bu önemli şahsiyetler sahip oldukları öz değerleri bir kenara atmayıp Orta Asya kültürüne de bağlı kalarak Harput kültürü ile Türk İslam kültürünü sentezleyip mühim yapıtlar ortaya koymuşlar. Şairler şiirler yazmış ve maalesef birçok bölgenin kaderi olan adı bilinmeyen bestekârlar (maalesef ülkemizin birçok bölgesinde özellikle türkü alanında ortaya konulmuş eserlerin bestekârları bilinmemekte ve anonim eserler

olarak geçmektedir. Bu durum da şehirler arasında esere sahip çıkma kavgasına sebep olmaktadır) da Harput'taki saraylarda, konaklarda ortaya konan bu eserleri bestelemişlerdir.[1]

Çalışmada Elazığ-Harput bölgesinin tarihi geçmişinden hareketle, bunun türkülere ve değerlere olan katkısından da bahsedilmiştir. Harput bölgesinde M.S. 7. asrın ortalarından 10. asrın ortalarına kadar bölgede Bizans ve Arap mücadeleleri meydana gelmiştir.[2] Yani Harput yöresinin İslâm dini ile tanışması Türklerin Harput'u fethetmesinden yaklaşık 400 sene öncesine dayanmaktadır.[3] Bu tarihten sonra İslam dini Harput ve çevresinde etkisini göstermeye başlamıştır. Bunun sonucunda ise tasavvufî bir hayat anlayışı bölgede etkin olmuştur. Bundan dolayı Harput kültüründe ve Harput müziğindeki eserlerde İslami etkiyi görmek mümkündür. Türkülerde İslami etkinin görülmesi özellikle İslam dininde önemli bir yer olan "ahlaki değerlerin" ön plana çıkmasını sağlar. Bundan dolayıdır ki birçok yörede yer alan türküler incelendiği zaman içerisinde değerleri barındırdığı çok açık bir şekilde görülmektedir. Harput kültüründe önemli bir yer tutan kış aylarının vazgeçilmezi olan Kürsübaşı geceleri, Harput insanının, şairinin, sıkıntısını, sevgisini, özlemini, aşkını, saygısını, özlemini ortaya koyduğu önemli değerdir. Harput müziği; kendine has enstrümanları, makamları ve müziği icra ederken uyulan kuralları, eserlerin içerinde yer alan değerleri, hikâyeleri ve yaşanmışlıklarıyla özel bir bölgedir.[4] Görüldüğü gibi Elazığ-Harput müziği, var olan kültürel özellikleri barındıran anonim Türk halk müziği ile beraber bunun üstüne İslamiyet'in de kabulüyle birlikte ortaya çıkan Tasavvuf müziğinin, daha sonra ki yenileşme hareketleri ile harmanlandığı bir bölgedir. Ayrıca bölge 1000 yıla yakın bir zamandır düşman işgaline hiç uğramadığı için Türk kültürünün ve Türk müziğinin özünün bozulmadığı ve bu yönüyle diğer yörelere örnek oluşu sebebiyle kültürümüzün önemli merkezlerinden birisidir.[5]

Divan edebiyatını, halk edebiyatını ve tasavvufi çalışmaları halk kültürü ile sentezleyen Harputlular, günümüzdeki Elazığ-Harput müziğini meydana getirmişlerdir.[6] Biz de Türk Kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olan Elazığ-Harput türkülerini

---

1 Osman YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1997, s. 10-12.
2 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* s. 5.
3 Mehmet Ali ÜNAL, "Harput", *DİA*, C. 16, s. 232.
4 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 19.
5 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 21.
6 Fatih Güngör KISAPARMAK, *Dil Folkloru Açısından Harput Ağzı*, Ünite Bilgisi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 1982, s. 10-11.

inceleyip bu türkülerde yer alan değerleri tespit etmeye çalıştık. Tespit edilen değerlerin DKAB derslerinde kullanımı ve yararı da çalışmada ayrıca belirtilmiştir. Özellikle değerler eğitiminin verilmesi noktasında kültürümüzün önemli bir unsuru olan türkülerin sıklıkla kullanılması hem eğitim açısından hem de kültürün devamı açısından önemlidir. Çünkü türkü bir hissiyattan, yaşanmışlıktan sonra ortaya çıkar. Bundan dolayı da insanın kalbine, gönlüne türkü ile inebilir onu etkileyebilirsiniz. Ayrıca sahip olunan değerlerin kıymeti bilinmez ise elbet bir gün onların yokluğuyla karşılaşılması kaçınılmaz bir gerçektir. Türküler de ahlaki değerler de bizler için çok kıymetli unsurlardır. Bunların yokluğu toplumun yozlaştığını gösterir. 1000 yıla yakındır özünü kaybetmemiş, bozmamış Elazığ-Harput türkülerine sahip çıkmak bunları gelecek nesillere aktarmak gerekli bir durumdur.

Bu araştırmanın yapılma amacı Elazığ-Harput yöresini, sadece türkülerini tanıtmak değildir. Elbette yöre insanının sosyolojik yapısını tespit etme noktasında bu tür bilgiler vermek gerekli olsa da asıl amaç Elazığ-Harput türkülerinde yer alan değerler tespit edilip bu değerleri eğitim-öğretim zenginliği ve kültürün korunması açısından ortaya koymaktır. Özellikle bu türkülerde yer alan değerlerden bahsedip eğitim-öğretimde bu değerleri nasıl kullanabiliriz sorusu bu çalışmada bizlerin temel gayesi olmuştur. Değerler eğitimi toplum içerisinde yaşayan bireylere olumlu yönde katkı sağlayan insanın huzur, mutluluk vb. bulmasına yardımcı olan ve daha güzel bir gelecek için insanda olması gereken evrensel değerlerin kazandırılmasının amaçlandığı bir süreçtir. Ülkemizde de değerler eğitimi Milli Eğitim Bakanlığı'nca her okul düzeyinde uygulanmaktadır. Değerler eğitimi bir okul programı olmaktan çok bireyin günlük hayatında sahip olması gereken önemli davranışlardır. İncelendiği zaman hem dinde hem de kültürde, örf ve adetlerde, gelenek ve göreneklerde bu davranışların, değerlerin öğütlendiği açık bir şekilde bellidir. Genel anlamda Türk eğitim-öğretim programları da toplumsal yaşam içerisindeki bireylerin ilgilerini, tutumlarını, davranışlarını olumlu yönde değiştirmeyi hedeflemiştir. Fertler için daha yaşanabilir bir yaşam ortaya koyma değerler eğitiminin esas noktası olmuştur. Bu yüzden bu evrensel değerlerin sürekliliği için onları gelecek nesillere aktarmak önemli bir görevdir. Bu sebeple yapılan bu çalışma böyle bir amaca hizmet etmektedir.

Bireylerin ve toplumların sahip olduğu değerleriyle alakalı bilgi toplayarak, onların ortaya koyduğu davranışlar ve tutumları önemli derecede bilmek mümkün hale gelmektedir. Fertlerin benimsediği değerler onların tutum ve davranışlarını etkiler. Bu

nedenle değerlerin tutum ve davranışlara yön vermede önemli rol üstlendiğinin göz ardı edilmemesi gerekir. Bugün topluluklar içerisinde adalet, sevgi, vefa, dürüstlük, dostluk, yardımlaşma, vb. değerler ortak olarak kabul görmüş kıymetli değerlerdir. Ortak kabul edilen bu değerler topluluklar için önemli olduğundan dolayı bunlara uyarak hayatını süren fertler de toplum içinde önemli bir yer edinir. Yani değerler, içinde yaşanılan toplumda itibar görülmesini sağlayan bir unsurdur. Değerlerin önemi arka plana atılamaz, güzel, huzurlu, mutlu bir hayat için her insan bu değeri kendisinde yaşatmalı gelecek nesillere aktarmalıdır. İnsani açıdan önemli bir yere sahip olan değerleri kabul etmiş kişiler yetiştirmek başta ailenin daha sonra çevrenin, okulun en mühim vazifesidir.[7] Dinin ve kültürün öğütlediği değerler günlük hayatta ortaya çıkan toplumsal sorunların azalmasında önemli rol oynar. Özellikle gelişen dünya şartlarında önemli bir rol oynayan demokratik değerlerin kazanımı, özgüven ve benlik saygısı gibi durumların gelişmesinde kilit bir noktaya sahiptir. Değer kelimesi ahlaki inançları ve davranışları da içerisinde barındıran evrensel bir kelimedir. Tabi bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husus da kendi ırk veya mezhep içerisinde yer almayan birini bu yüzden dışlamaktır ki, bu değerler eğitimine ters bir anlayıştır. Evrensel özellik gösteren, farklılıklara duyarlı ve saygılı olmayı sağlayacak olan; eğitici, bilgilendirici ve çocukların davranışlarını olumlu etkileyecek davranış ve değerlerin bireylere model olarak öğretilmesi gerekmektedir.[8]

Değerler eğitimini verirken dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan biri, evrensel açıdan bilinen, toplum tarafından onaylanmış insanlığa hizmet edecek olan değerler olmalıdır. Temel değerler, toplum içerisinde yer alan bireylerle ilişkileri kolaylaştıracak, insanların mutluluğuna yönelik değerler olmalıdır. Kişilerin benimsediği değerlerin hem kendi şahsına hem de insanlığa katkı sağlayacak değerler olmalıdır. İnsan haklarına ve farklılıklara saygılı, doğayı ve çevreyi korumayı önemseyen, barış, kardeşlik ve dostluk içinde yaşamayı ilke edinen ve dayanışmayı savunan kişilerin yetiştirilmesinde değerler eğitiminin çok büyük bir önemi vardır. Değerler, bireydeki güzel yönü ortaya koymayı ve bireyin kişiliğine kaktı sağlamayı ilke edinir. Adalet, sevgi, saygı vb. ortak kabul görmüş değerlerin fertlere amacına uygun bir biçimde yansıtılması durumunda toplumda meydana gelebilecek olumsuz olayların minimum seviyeye indirilmesinde

---

[7] Mehmet KURUDAYIOĞLU & Erdoğan ÇAKICI, "Türk Edebiyatı Dersinin Öğretiminde Değerler", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2013, C. 1, S. 3, s. 45-47.

[8] Sevda Gülşah YILDIRIM & Muammer DEMİREL, "Türk Tarihinde Değerler ve Değerler Eğitimi Üzerine Bir İnceleme", *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi,* 2019, C. 5, S. 1, s. 93.

önemli katkılar verebilmesi mümkündür.[9] Yapılacak olan değerler eğitiminin içeriği, toplum tarafından kabul görmüş ortak değerlerden seçilmelidir. İnsanlara zarar verici onları aşağılayıcı ifadeler hem kültüre hem de dini anlayışa terstir, böyle anlayışlardan uzak durmak gerekir.

"Değer Eğitimi son zamanlarda ülkemiz için Türk Milli Eğitiminin ve tüm dünyadaki eğitim-öğretim programlarının önemli konularından biri olmuştur. Gelişen dünya şartlarında bireylerin iş hayatına atılması için eğitim sistemleri öğrencilere bilişsel açıdan bir öğretim metodu uygulamaktaydı. Hem ülkemizde hem de dünyada bu sistemin yanlışlığına varıldı ve bireyi bir bütün olarak eğitmek gerektiğini ve bunu yaparken de öğrencilerin duyuşsal davranışlarına büyük ölçüde önem verilmesi gerektiğini fark etmeye başladılar. Biraz da bu süreçte dünyanın küreselleşmeyle birlikte değerler eğitiminde önemli bir yanlış fark edildi ve bu yanlışı düzeltmek için çalışmalar yapılmaya başlandı."[10] Dünya şartlarının değişmesi ve yanlışlıkların farkına varılması ülkemizde de değerlere yönelik çalışmaların artmasına, yenilenmesine sebep olmuştur. Ülkemizde Değerler Eğitimi 18. Milli Eğitim Şurası Kararlarına uygun olarak 2010'da yayımlanan İlk Ders Genelgesi ile beraber toplum içerisinde düzgün karaktere sahip insan yetiştirmek, toplumca kabul edilmiş temel değerleri sağlamlaştırmak, bireylerin kendilerine ve içerisinde yaşadıkları topluma faydalı olacak temel değerleri psikolojik, bilişsel ve sosyal gelişimlerine yararlı olacak şekilde kişiliklerine uygun olarak kazanmalarını sağlamak amacıyla uygulanmaya başlanmıştır.[11] Bu hususu dikkate alarak çalışmamızı yaparken son zamanlarda ülkemizin sıkıntılı olduğu değerler eğitimi alanında yenilikler üzerinde durulmuştur.

Değerler eğitimi sadece sözlü bir şekilde bireye aktarılamaz. Bu durum izlenen en etkisiz yoldur. Değerler eğitiminin bireyin dikkatini çekecek şekilde yapılması gerekir. Aksi takdirde olumlu bir sonuca ulaşmak çok zor bir durumdur. Öğrencilere, bireylere iyi davranış, güzel tutum, his kazandırmanın yöntem ve tekniği bilişsel bilgiyi kazandırıp öğretmek kadar kolay değildir. Bu bakımdan değerler eğitimini öğrenciye, bireye kazandırabilmek sınıf içerisinde herhangi konuyu öğretmek gibi değildir, değerler eğitiminin aktarımını farklı yöntem ve teknikler kullanarak yapmak bir zorunluluktur. Bu

---

9 KURUDAYIOĞLU & ÇAKICI, "Türk Edebiyatı Dersinin Öğretiminde Değerler", s. 42-44.

10 Ali Fuat ARICI & Züleyha ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", *IV. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler,* (Ed. Tacettin ŞİMŞEK & Bican Veysel YILDIZ), Step Matbaacılık, Birinci Baskı, İstanbul 2017, s. 20.

11 ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 20.

yüzden değerler eğitimi öğrencilere aktarılacaksa farklı olmak gerekir.[12] Çünkü değerler eğitimi bireyin duyuşsal boyutuyla alakalı bir alandır. Duyuşsal boyutta öğretim, bilişsel alanda öğretim gibi aktarılamaz.

Değerleri bireylere kazandırırken geleneksel yöntem ve tekniklerin kullanılması durumunda tam olarak bir fayda sağlanması beklenmemelidir. Çünkü değerler eğitiminde duygusallık daha ön plandadır. Bu nedenle duyguları ön plana itecek yöntem ve tekniklerin kullanılması gerekir. Değerler eğitimi verirken bireylerin sahip olduğu sosyal ve psikolojik durumları da dikkate almak gerekir ve buna uygun bir eğitim anlayışına sahip olunmalıdır.[13] Bu noktada türküler bizler için önemli bir yardımcı konumuna gelmektedir. Ayrıca yapılan pek çok araştırmanın sonuçları incelendiği zaman bilimsel olarak farklı zekâ türlerinin var olduğunu görmek mümkündür. Dünya üzerinde yer alan her birey birbirinden farklılık gösterir. Bu durum doğal olarak kişilerin sahip olduğu zekâ türlerinin de farklılık göstermesinin sebebidir. Bu yüzden eğitim-öğretimde birden fazla zekâ türünün kullanılmasıyla yapılan eğitim, bireylerin konuya karşı olan ilgisinin artmasına, konunun kalıcı olmasına ve kalitenin artmasına yardımcı olabilir. Bu sebeple değerler eğitiminde kültürün önemli bir parçası olan türkülerden faydalanılarak müziksel-işitsel zekâ, sözel zekâyı harekete geçirerek değerlerin daha anlaşılır ve kalıcı olması sağlanabilir.[14]

Türkülerin sahibi şairler ve halk ozanları, yaşam tarzları ve sahip oldukları karakterleri bakımından topluma mâl olmuş önemli şahsiyetlerdir. Bu kişiler, sürekli halkla beraber olmuş, onları yakından tanıma fırsatı yakalamıştır. İnsanların içini acıtan ve onları mutlu eden olayları halkla birlikte derinden hissetmiş, ayrıca kendi hayatları içerisinde de birçok sıkıntıyla karşılaşmışlardır. Bakıldığı zaman zor bir hal olduğu görülür ama bu durum toplumun halini en güzel şekilde ortaya koyan türkü türünün oluşması için en iyi fırsatları doğurur. Çünkü türkü toplumun özünü, derdini sıkıntısını yansıtır. Türküler ve türkülerin sahipleri topluma hitap ederek ve onlar üzerinde etkili olmaktadır. Bu yüzden, türkülerden ve onları dile getirenlerden yararlanmak değerler eğitimi açısından bireyler üzerinde mühim faydalar verecektir.[15] Bu ilkeden hareketle bu

---

12 ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 20.

13 Muhammed TURHAN & Öner KOVA, "Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özay Gönlüm Bağlamında Bir İnceleme", *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi,* 2012, C. 3, S. 6, s. 126.

14 ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 21.

15 TURHAN & KOVA, "Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özay Gönlüm Bağlamında Bir İnceleme", s. 127.

çalışmayı kaleme alma gereği duyup ve değer aktarımında farklı bir yol olan türkülerle değerlerin kazandırılması amaç edinilmiştir ve bu durumun da eğitim-öğretimde özellikle duyuşsal alanda önemli katkılar sağlayacağı kanaatine varılmıştır.

II. Araştırmanın Önemi

Değerler; bireylerin eylemlerinin iyi-kötü, yanlış-doğru olduğunu ortaya koyan inanç ve yargı sistemidir. Yaşanabilir bir hayata dair görüş ve düzenlemelerdir. Değerlerin kaynağı inançlardan gelmektedir. Bir topluluğun sahip olduğu inançlar değerleri, değerler de o toplumun kültürünü oluşturur. İnançlar duygulara yansır, duygular davranışlara aktarılır, davranışlar zamanla alışkanlık haline gelir, alışkanlıklar değerlere, değerler de karaktere dönüşür. İlk peygamber Hz. Âdem (a.s.) ve son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yani peygamberlerin ortak mesajı tevhit inancıdır. La ilahe illallah, yani "Allah'tan başka ilah (güç, kuvvet ve kudret sahibi) yoktur" olmuştur. Allah'ın elçilerinin bireylere tebliğ ettiği değerler (adalet, dostluk, yardımlaşma, misafirperverlik, sevgi vb.) her zaman diliminde aynıdır. Değerler, sosyal bir hayat süren bireylerin toplumsal birlik ve beraberliğinde önemli rol oynayan unsurların başında gelmektedir. Bireyin ilk önce kendisi ve daha sonra çevresiyle olan birlik, beraberliğinde ahlaki açıdan bir denge oluşturabilmesi ve insanlarla sağlıklı iletişimler kurabilmesi değerlerin toplumsal açıdan yüklendiği bazı görevlerdir. Sosyal ilişki ve etkileşimlerde kuvvetli rolleri olan değerler, bu çizgileri itibariyle toplumsal birlik ve beraberlik için son derece önemli öğelerdir. Değerler eğitiminin üstlendiği roller incelendiğinde birçok fonksiyona sahip olduğunu görmek mümkündür. Fertlerin en iyi tarafını ortaya çıkarmak, karakterinin, şahsiyetinin her açıdan ilerlemesini sağlamak, mükemmel bir insan olmasını sağlamak, insanları kötü ahlaktan uzak tutmak bu roller arasında yer alır. Bu yüzden bireylerde ahlaki açıdan sağlam ve doğru yargılar oluşturulmalıdır. Böylece bireylerde iyi ve kötüye dair sağlam yargılar oluşur. Bu durumda bireylerin karakter ve kişiliklerinde olumlu yansımalar oluşmasını sağlar. Bu şekilde yetişen bireylerin artması toplum içerisinde kişilerin daha kolay bir şekilde etkileşimini kuvvetlendirmektedir.

Değerler eğitiminin temelini, değerleri öğretmek oluşturmaktadır. Değerler eğitimi bireyin, vicdanına, gönlüne, kalbine, zekâsına, iradesine yönelik olmalı ve bireyin iyiliğe yönelip kötülükten uzak durmasını kendisine amaç edinmelidir. Değerler eğitimi önceliğini bireyin duygularına vermelidir. Çünkü değerler eğitimi verilirken duygu

akıldan daha çok ön plana çıkmaktadır. Birey duygularını kontrol altına alırsa zihni kendisini daha çok yol gösterir. Değerler eğitimi bireyin iradesi üstünde etkilidir. Bireylerin bilgi, beceri ve duygularına saf ve temiz bir vicdan beraberlik etmelidir; onun gelişmiş, aydınlanmış bir beyni olduğu gibi büyük bir kalbi ve vicdanı da olmalıdır. Maddi açıdan zenginleşen, kişinin merhameti ve vicdanı da zenginleşmelidir. Güzel ahlâktan ve iyi bir karakterden uzak kişiler maddi açıdan ne kadar zengin olursa olsun, ahlak, karakter, kişilik açısından zengin bireylerin sahip oldukları huzura ulaşmaları çoğu zaman zordur. Bu yüzden son zamanlarda unutulmaya yüz tutmuş olan değerlerimize sahip çıkmak, çocuklarımıza güzel bir dünyayı miras olarak bırakabilmek için bu değerleri korumak gerekir.

Ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığı değerlerin aktarılmasını sağlamak amacıyla öğretim programlarına değerlerle alakalı konular koymuştur. Çünkü bireylerin yaşamlarında üstlendiği kuvvetli etkileri, değerlerin farklı eğitim-öğretim yöntem ve teknikleriyle nesilden nesillere ulaştırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu farklı metotlar içerisinde kültürel açıdan önemli bir yer sahip olan türküler şüphesiz önemli bir yer tutmaktadır. İçerisinde barındırdığı hüzünlü, düşündürücü, ders verici mesajları sayesinde bireylerin üzerinde kuvvetli etkisi olan türküler, değerlerin aktarılmasında son derece işe yarayan önemli bir yöntem ve teknik olmaktadırlar. Bu esas itibariyle nesilden nesile değerlerin aktarılmasında aktif olarak kullanılan türküler, muhatabına aktarılan değerin önemini, işlevini ve gerekliliğini ortaya koyarak bireyin gerekli mesajları anlayabilmesine imkân sağlamaktadır. Türkünün muhatabı olan kişi, türkünün bestekârının hissettiği duygu ve düşünceyi anlayabilmekte ve türküde anlatılmak istenen mesajı öğrenmektedir.

Araştırmamızın konusu, Elazığ-Harput türkülerinde mevcut olan ahlaki değerlerdir. Araştırmamız bu anlamda değerlerin öğretimini sağlarken büyük katkı sunacaktır. Günümüze kadar Elazığ türküleri bahsettiği konular açısından çalışmalar olsa da değerler açısından her hangi bir çalışmanın yer almış olmaması, kuşkusuz araştırmamızın gereklilik ve önemini daha da artırmaktadır.

III. Araştırmanın Metodu

Çalışmamız Elazığ-Harput yöresine ait türküleri bünyesinde barındıran eserlerde ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun repertuarında bulunan Elazığ türkülerinde işlenen ahlaki değerleri tespit etmeye ve unsurları belirlemeye yöneliktir. Nitel araştırma

yaklaşımı esas alınarak yapılan bu çalışmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Yürütülen çalışmada Salih TURHAN'ın *Harput-Elazığ Musiki Folklörü*, Fikret MEMİŞOĞLU'nun *Harput Ahengi* isimli kitapları, Osman YÜCESU'nun *Elazığ-Harput Türküleri* isimli tezi ve TRT Türk Halk Müziği repertuarındaki Elazığ-Harput türküleri incelenerek değerler bağlamında türlerine ayrılmıştır. Bu türkülerin değerler eğitimi başlığı altında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde nasıl kullanılacağı yolu izlenmiştir. Ulaşılan değerler Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın Değerler Eğitimi Yönergesinin Birinci Bölümünün Birinci maddesi[16] dikkate alınarak incelenmiştir. Kazandırılmak istenen değerler Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın Değerler Eğitimi Yönergesinin İkinci Bölümünün Beşinci maddesinin on dördüncü fırkası[17] dikkate alınarak seçilmiştir.

Bu değerler; sevgi, sorumluluk, saygı, hoşgörü-duyarlılık, özgüven, empati, adil olma, cesaret, liderlik, nazik olmak, dostluk, yardımlaşma, dayanışma, temizlik, doğruluk, dürüstlük, aile birliğine önem verme, Bağımsız ve özgür düşünebilme, İyimserlik, estetik duyguların geliştirilmesi, misafirperverlik, vatanseverlik, iyilik yapmak, çalışkanlık, paylaşımcı olmak, şefkat-merhamet, selamlaşma, alçakgönüllülük, kültürel mirasa sahip çıkma ve fedakârlıktır. Çalışma yukarıda belirtilen değerler arasında uygun görülen ve evrensel olarak kabul edilen on değer üzerinden sürdürülecektir.

IV. Elazığ Yöresine Genel Bakış

Bugün resmi kayıtlarda ismi Elazığ olarak geçen şehrin eski kaynaklarda ismi Harput olarak geçmektedir. Harput artık zamanımızda insanlar tarafından "Yukarı Şehir" olarak da isimlendirilmiş bir mahalledir.[18] Şehrin etrafı birçok dağ tarafından çevrilidir. Yapılan barajlarla beraber Elazığ ili bir yarımada haline gelmiştir. Elazığ ilinin 10 tane ilçesi bulunmaktadır. Şehrin etrafında Malatya, Tunceli, Bingöl ve Diyarbakır illeri yer almaktadır. Bölgede suyun çok olması ve yapılan barajlar iklimi ılıman yaptığı için çeşitli tarım ürünleri yetişmektedir ve bu açıdan zengindir. İlin çevresine yapılan barajlarla beraber karasal iklimin özelliklerini barındıran şehirde daha ılıman bir iklime geçiş

[16] http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/39/749197/dosyalar/2015_02/09093609_degerleregitimi.pdf (10.12.2020/14:42)

[17] http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/39/749197/dosyalar/2015_02/09093609_degerleregitimi.pdf, (10.12.2020/15:54)

[18] Mehmet Ali ÜNAL, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 198.

görünmektedir. Çevre illerden Elazığ iline ulaşım karayolu, havayolu, demiryolu ve feribotlar vasıtasıyla sağlanmaktadır.[19]

Şehrin tarihi dokusuna bakıldığı zaman yapılan arkeolojik araştırmalarla ve var olan kalıntıların incelenmesi sonucunda çok eskiye dayandığı görülmektedir. Harput yerleşkesinin Türklerden önceki durumuna bakıldığı zaman tarihi kaynaklarda M.Ö. 2000 yıllarında Hurrilerin egemenliği altında olduğu görülmektedir.[20] Tarihi kaynaklarda M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren Anadolu'da Urartu adlı bir devletin kurulduğu ve hâkim olduğu belirlenmiştir. Urartu devleti aynı zamanda bütün Anadolu'yu fetih hareketleri düzenlemiş ve Harput bölgesine de egemen olmuşlardır.[21] Bu durum doğal olarak bölgeye hâkim olan Urartu devleti döneminde Harput Kalesinin yapıldığının rivayet edilmesine sebep olmuştur. M.S. 1. asırdan 7. asrın ortalarına kadar bölgede Roma hâkimiyeti oluşmuştur.[22] M.S. 7. asrın ortalarından 10. asrın ortalarına kadar bölgede Bizans ve Arap mücadeleleri meydana gelmiştir. 1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu'nun kapısı Türklere açılınca Harput bölgesi de Türkler tarafından fethedilmiştir. Harput yerleşkesi de yapılan fetih hareketleri ile beraber Selçuklu beylerinden biri olan Çağrı Bey tarafından 1078 yılında fethedilerek bölgede Bizans egemenliğine son verilmiştir.[23] Zaman içerisinde Harput birçok Türk devletine ev sahipliği yapmıştır. En sonunda Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir.[24]

Şehir doğu ve batı arasında transit bir geçiş bölgesi olmasından dolayı nüfus yapısında sürekli bir hareketlilik vardır. Şehir eski zamanlarda bünyesinde birçok etnik zümreyi de barındırmıştır.[25] Özellikle Harput yerleşkesinde birçok kilisenin varlığı bu durumu kanıtlar niteliktedir. Elazığ, etrafında yer alan illere göre daha çok gelişmesiyle beraber terör olaylarının az olmasından dolayı çevre illerden göç alan bir şehir haline gelmiştir.

Şehrin ekonomik durumuna bakıldığı zaman özellikle son zamanlarda mevsimlerin ılıman geçmesinden dolayı tarımsal anlamda çeşitlilik görülmektedir. Hayvancılık da bölgede yaygın olarak yapılmaktadır. Özellikle barajların yapılmasıyla birlikte balıkçılık da önemli geçim kaynaklarından biri olmuştur. Bölgenin maden

---

19 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 4.
20 Nureddin ARDIÇOĞLU, *Harput Tarihi,* Harput Turizm Derneği Yayınları, İstanbul 1964, s. 6.
21 ARDIÇOĞLU, *Harput Tarihi*, s. 7.
22 ÜNAL, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566),* s. 13.
23 Osman TURAN, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi,* Boğaziçi Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 1993, s. 147.
24 KISAPARMAK, *Dil Folkloru Açısından Harput Ağzı,* s. 29.
25 ÜNAL, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566),* s. 55-60.

çeşitliliği bakımından zengin olması da madenciliğin gelişmesine sebep olmuştur. Teknolojinin gelişmesi ile beraber sanayi alanında da birçok fabrika şehre ekonomik anlamda önemli katkılar sunmaktadır.

Şehrin eğitim ve kültür durumu incelendiğinde Harput'un kültürel açıdan tarihimizde önemli bir yere sahip olduğu net bir şekilde belli olmaktadır. Eski zamanlarda Harput'ta birçok cami eğitim-öğretim kurumu olarak kullanılmıştır. İlerleyen zamanlarda müstakil olarak medreseler de inşa edilmiştir. Özellikle Osmanlı zamanında Harput önemli bir kültür merkezi haline gelmiştir. Ayrıca yörede Fransız ve Amerikan kolejleri, Ermeni ve Hristiyan mektepleri açılmıştır. Harput'un ovaya taşınması ile beraber yani Elazığ şehrinin kurulması ile beraber Harput kültürel açıdan eski önemini yitirmiştir. 1974 yılında kurulan Fırat Üniversitesi bir şehir üniversitesi olma yolunda önemli bir adımdır.[26] Bugün üniversite bünyesinde birçok fakülte, enstitü, meslek yüksekokulu yer almaktadır.

Şehrin turistik yapısı incelendiğinde ise Harput yerleşkesinin özellikle tarihi ve kültürel anlamda önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Şehir örf ve adetleri, gelenekleri, görenekleri, türküleri, halk oyunları, mutfağı vb. açısından önemli bir kültürel merkezdir. Harput yerleşkesinde yer alan kale, camiler, medreseler, hamamlar vb. birçok turisti ağırlamaktadır. Ayrıca Sivrice ilçesinde yer alan Hazar Baba kayak merkezi de kış turizmine hizmet ederek şehir ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Şehirde bulunan Hazar Gölü de yaz turizmi açısından birçok turisti ağırlamaktadır.

V. Elazığ İlinin Folklorik Yapısı

Folklorik kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından halk bilimi ile ilgili olan anlamında kullanılan bir kelimedir. Terim olarak incelendiğinde ise, "bir ülkede yaşayan halkın kültür ürünlerini, sözlü edebiyatını, geleneklerini, törelerini, inançlarını, mutfağını, müziğini, oyunlarını, halk hekimliğini inceleyerek bunların birbirleriyle ilişkilerini belirten, kaynak, evrim, yayılım, değişim, etkileşim vb. sorunlarını çözmeye, sonuç, kural, kuram ve yasaları bulmaya çalışan bilim dalı, folklor," anlamında kullanılmıştır.[27]

Elazığ ili folklorik açıdan incelendiğinde kültürel yapısı, müziği, halk oyunları, el sanatları, giyim-kuşamı, Kürsübaşı geleneği vb. ön plana çıkmaktadır. Elazığ-Harput

---

[26] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 10-11.
[27] https://sozluk.gov.tr, (03.05.2020, 15.37)

yöresi sahip olduğu konum itibarıyla tarihin her zamanında değerli bir yerleşim bölgesi olmuş ve bu değerini hala sürdürmektedir. Böylelikle Elazığ-Harput asırların birikimini kendinde toplamış ve bunu da ilerleterek maddi ve manevi açıdan önemli bir zenginliğe sahip olmuştur. Mektebiyle, kalesiyle, camileriyle, sanatçılarıyla, hanlarıyla hamamlarıyla, medreseleriyle önemli bir üne kavuşan Elazığ-Harput yöresi sahip olduğu kültürel özelliklerini zaman içerisinde koruyarak günümüz Elazığ'ını ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden Elazığ-Harput yöresi kültürel özellikleriyle adından sıklıkla söz ettirmiştir.[28]

Türk halk müziği incelendiği zaman içerisinde kendine özgü bir yeri ve yapısı olan Elazığ-Harput halk müziği diğer bölgelerimizin halk müziğinden farklı olarak klasik enstrümanlarla ortaya konulmaktadır. Elazığ-Harput türkü sözlerinin bir bölümü divan edebiyatının ünlü şairlerinin, bestekârlarının eserlerinden seçilmiştir. Bazı türkülerde bölgede cereyan olaylardan meydana gelmiştir. Elazığ-Harput musikisi kendine ait özellikleriyle kıymetli bir yapıya sahiptir. Özellikle kullanılan enstrümanlar, makamlar, kurallar son derece mühimdir. Her makam bünyesinde elbet bir gazeli, hoyratı ve kırık havayı barındırır. Örnek olarak kullanılan bazı makamlar farklı yörelerde bilinip kullanılsa da bazıları yalnız Elazığ bölgesine hastır.[29] Elazığ-Harput Müziği, sahip olduğu ezgilerle nağmeli yapıya sahiptir ve içerisinde barındırdığı unsurlar sebebiyle kültürel bir musikidir. Eserlerin büyük bir çoğunluğu sanatlı ve yavaş tempolu bir yapıya sahiptir. Harput insanının sahip olduğu kişilik yapısı, örfü, âdeti, geleneği, göreneği ve yaşantı şekli çok açık bir şekilde musiki eserlerinde belirgin hale gelmiştir. Yani eserleri oturaklı ve ağırbaşlıdır. Bu durum yöre halkının doğasından gelen bir haldir. Elazığ-Harput musikisi sahip olduğu ezgisiyle, sözleriyle insanı düşünceden düşünceye duygudan duyguya götüren bir yapıya sahiptir. Bu durum insanın sahip olduğu manevi hissiyatın sesidir ve bireyde harika bir kültür hissi uyandırır. Ayrıca bu müzikten çoğu zaman özel bir mistik hava hissedenler de vardır. Bu yüzden Elazığ-Harput müziği kültürel bir anlayışa uygun olarak düzenlemeli, uygulamalı, dinlemeli ve değerlendirilmelidir.[30] Kısacası bu yörenin müzik anlayışı bir harman özelliği taşımakta ve insanların yaşam biçimlerinin bu müziğe yansıdığı görülmektedir.

"Elazığ sahip olduğu halk oyunlarıyla ülkemiz için bir zenginlik taşımaktadır. Giyilen kıyafetlerin, yapılan hareketlerin uyumlu oluşu bu bölgenin halk oyunları

---

28 Habib YILDIRIM vd. *Elazığ Gezi Rehberi*, Doğay Yayıncılık, Elazığ 2016, s. 84.
29 Bkz. YILDIRIM vd. *Elazığ Gezi Rehberi,* s. 85.
30 https://elazig.ktb.gov.tr/TR-245748/harput-musikisi.html. (03.05.2020, 16.05)

açısından bir üne kavuşmasında etkili olmuştur."[31] Bu bölgenin halk oyunlarının yöresel özellikler göstermesinde bölge halkının yaşam tarzı, bölgenin coğrafi ve tarihi özellikleri etkilidir. Elazığ-Harput yöresi müzikli halk oyunlarının büyük bir kısmı halay şeklindedir. Kadınların ve erkeklerin ayrı oynadığı halaylarla beraber karışık bir şekilde oynanan halaylar da mevcuttur. Bölge halk oyunlarının müzikli olması açısından da ülkemizin en büyük zenginliğine sahiptir. Yöresel giyim-kuşam zarafetinin ve güzelliğinin belirginleştiği halk oyunlarında yer alan figürlerdeki uyum ve tutarlılık sayesinde Elazığ-Harput halk oyunları, bütün ülke genelinde ünlenmiş ve önemli yer edinmiştir. Halk oyununu oynayan oyuncuların temel amaçları eğlenmektir. Çayda çıra (mumlu dans) bölgenin en çok üne kavuşmuş halk oyunudur. Bunun dışında birçok oyunda mevcuttur. Bölgenin halk oyunlarına enstrüman olarak davul ve klarnet eşlik etmektedir. Elâzığ-Harput bölgesinde yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucunda seksen civarı oyunun olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında yeterli malumatın olmadığı, araştırılıp-incelenmesi gereken oyunlar da vardır.[32]

Elazığ-Harput bölgesinde de diğer yörelerde olduğu gibi teknolojik gelişmelerle beraber el sanatları eski kıymetini kaybetmiştir. Bu kıymet önemini toptan olarak kaybetmemiş olup bazı ürünler hâlâ icra edilmektedir. İğne oyacılığı, halıcılık, bakırcılık, kilimcilik yörede yaşatılmaya çalışılan el sanatlarından bazılarıdır.

Giyim tarzı açısından geleneksellik ve modernlik iç içedir. Modernleşmeyle beraber gündelik hayatta erkeklerde pantolon giyme oranı daha da artmıştır. Kadınlar ise modern giyimle beraber özellikle kırsal bölgelerde şalvar giyerler, başlarını tülbent veya çit bürükleme biçiminde örterler. Elazığ-Harput yöresinin geleneksel giyim tarzında erkekler ceket, gömlek, kolsuz yelek, pantolon ve kundura giyerler, çoğu zaman bel kısmına kuşak bağlanır. Cumhuriyet ile beraber başa "sekiz köşe" kasket kullanımı artmıştır. Sekiz köşe kasket kullanımı daha çok kırsal bölgelerde mevcuttur. Ayakta poçikli çarık veya kundura ile bu kıyafetlerini uyum içerisinde tamamlarlar.[33] Özellikle sekiz köşeli kasket her bir köşesinde sahip olunması gereken bir değeri simgelediği için değerler eğitimi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu durum yöre insanının değerlere verdiği kıymeti göstermektedir. Tabi ki değişen günümüz şartlarında Elazığ insanına baktığımız zaman çoğunlukla çağdaş giysileri tercih ettiklerini görmekteyiz.

---

31 YILDIRIM vd. *Elazığ Gezi Rehberi,* s. 86.
32 https://elazig.ktb.gov.tr/TR-245749/elazig-halk-oyunlari.html. (03.05.2020, 16.42)
33 YILDIRIM vd. *Elazığ Gezi Rehberi,* s. 86.

Modernitenin biraz da uzak kaldığı kırsal kesimde geleneksel tarz hala kullanılmaktadır. Şehir merkezinde ise modernizm önemli bir yer edinmiştir.

Eski zamanlarda Harput yöresinde özellikle soğuk kış aylarında insanların ısınmak, sohbet edip eğlenmek için toplanmasına Kürsübaşı denmektedir. İnsanlar bu kürsü etrafında bir araya gelirdi, bu kürsü bir soba gibiydi. Kürsübaşı kültürü yöre için büyük bir önem ifade etmektedir. Kürsübaşı olarak ifade edilen ve bu isimle bilinen sohbet, toplantı, eğlence yörenin kültürel yaşantısında önemli bir yere sahip olarak birçok mühim konunun günümüze kadar gelmesidir."[34] Kürsübaşı etkinlikleri vasıtasıyla günümüze kadar birçok kültürel öge taşınmıştır. Bu sebeple Kürsübaşı önemli işleve sahip olmuştur. Ama maalesef bu gelenek sadece sembolik bir unsur haline gelmiş olup zaman zaman önemli günlerde ya da önemli misafirler ağırlanırken yapılmaktadır. Bu durumun önüne geçmek için değerlerimiz, kültürel unsurlarımız daha iyi kavranmalı ve bu unsurların yaşatılması gerekmektedir. Bu, sadece şimdiki zamanla sınırlı tutulmayıp gelecek nesillerde de devam edilmesi sağlanmalıdır.

Yöre mutfak açısından da zenginlik ifade eder. Birçok yemek türüne sahip olmakla beraber yatsılık şeklinde bilinen geceleri tüketilen bölgeye has yiyeceklerde (pestil, orcik vb.) tüketilmekte ve zenginlik ifade etmektedir. Yöre mutfak açısından da Türk mutfağından kesitler taşımaktadır. Sofra adabı, yemek türleri gibi alanlarda geleneksellik mevcuttur. Bölgede yapılan yemeklerin önemli bir kısmı sadece Elazığ'a hastır. Çoğu bölgede olduğu gibi Elazığ-Harput bölgesinde de yer sofrası önemli bir yer edinmektedir. Yemeğe başlamak için evin büyüğü beklenir ve besmeleyle başlanırdı. Biraz eskiye gidilirse erkek ve bayanların ayrı yerlerde oturup yemek yediğini görmekte mümkündür.[35] Tabi bu kültür ülkemizin birçok yöresinde yok olmaya yüz tuttuğu gibi Elazığ-Harput yöresinde de etkisini yitirmiştir, nispeten kırsal kesimlerde karşılaşmak mümkündür. Aslında bu durumlara bakıldığında basit şeylermiş gibi görünse de içerisinde birçok değeri barındırmaktadır. Yemek yenirken takip edilen bir usul, erkân, adap içerisinde birçok temel değeri barındırmaktadır. Kış mevsimi gelmeden önce bu mevsim için bir takım hazırlıklar yapılır. Özellikle sebze ve meyvelerin kurutulması bu birçok bölgede olduğu gibi bu yörede de geçmişten gelen bir uygulamadır. Eş, dost ve akrabaların yardımıyla kışa yönelik birçok hazırlık birlik ve beraberlik içerisinde

---

[34] YILDIRIM vd. *Elazığ Gezi Rehberi,* s. 87.

[35] https://elazig.ktb.gov.tr/TR-246156/elazig-mutfagi.html. (04.05.2020, 12.57)

yapılır.[36] Yapılan bu yardımlaşma kendi içerisinde değerleri barındırmaktadır. Geleneksel yemeklerin yanında bölgenin etrafının sularla çevrili olması bölgede balık kültürünün de yaygınlaşmasına vesile olmuştur.

Elazığ, Türk Kültürü içerisinde yer alan çok önemli bir merkezdir. Şehir geçmişi olan Harput'tan aldığı bilgi birikimi ve zenginliğini değiştirmeden yeni kimliğine uygulamıştır. Bu durum Elazığ'ın mayasına işlemiş olan bir haldir. Yaklaşık 1000 yıldır Türk yurdu olan bölge Orta Asya'dan aldıklarını Türk-İslam anlayışıyla sentezleyerek değişmeden, yozlaşmadan yeniliklere açık bir şekilde varlığını bozmadan günümüze kadar sürdürmüştür. Bu durum Elazığ kültürünün Türk kültürü içerisinde orijinalliği bozmadan varlığını sürdüren önemli bir kaynak olmasını sağlamıştır. Binlerce senedir insanların üzerinde yaşadığı Harput, insanlık için birçok değeri bünyesinde biriktirmiştir. Bundan dolayı Elazığ ili kültür açıdan çok zengin bir yöre haline gelmiştir. Yörenin örf ve adetleri, gelenek ve görenekleri, sahip olduğu kültürel ögeleri Türk kültürü içerisinde önemli bir yerde olduğunu ispat etmiştir. Bu durum Elazığ'a ait kültürel unsurların kıymetini herkese göstermektedir. Derin bir şekilde bu kültürel unsurların incelenmesi yapıldığında, içerisinde birçok ahlaki değeri barındırdığını görmek mümkündür. Bu yüzden Elazığ kültüründe hissedilecek, ders çıkarılacak birçok unsur vardır. Bunların değişmeden, özünü koruyarak gelecek nesillere aktarımı gerekir.

VI Elazığ Müziğinin Türk Müziği İçerisindeki Yeri ve Önemi

Elazığ-Harput yöresi Türk kültürü içerisinde yer alan önemli bir kültürel merkezdir. Aynı zamanda etrafında yer alan yerleşkeler için de onlara kaynaklık teşkil eden önemli bir sahadır. Çevrede yer alan birçok ilin geçmiş zamanlarda Harput yöresine bağlılık sağladığı görülmektedir.[37] Elazığ için önemli bir kültür olan Harput yaklaşık 1000 yıldır Türk kültürünün izlerini taşımaktadır. Ülkemizde yer alan diğer kültürler incelendiği zaman bazılarının dış çevrelerden etkilendiğini görebilmek mümkündür. Ama Harput yerleşkesinin yüksek ve engebeli yapısı itibariyle kayalıklarla çevrilmiş bir tepe üzerine kurulmuş olması bölgenin dıştan gelebilecek tehditlere kapalı olmasını sağlamıştır. Özellikle bu yönüyle Harput diğer bölgelerden farklılık gösterdiğini söylemek mümkündür. Ülkemizi kültürel açıdan incelediğimiz zaman birçok önemli kültür merkezinin varlığını görmekteyiz; Urfa, Erzurum, Konya ülkemiz için önemli

[36] https://elazig.ktb.gov.tr/TR-246156/elazig-mutfagi.html. (04.05.2020, 13.29)
[37] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 20.

kültür merkezidir ama Harput kültürü kendini dış tesirlere karşı kapalı hale getirmiştir. Bu yönüyle kendine has bir yapı oluşturmuştur. Bunu yaparken Orta Asya'dan getirmiş olduğu geleneksel Türk kültürünü korumuş ve özü bozulmadan üzerine daha güzel oluşumlar inşa edilmiştir. Bu yönüyle Türk kültürü içerisinde Elazığ-Harput kültürü önemli bir yer edinmektedir.[38]

Yerleşik düzen Harput'ta çok erken tarihlerde meydana gelmiştir. Harput'un geçmiş zamanlarda çok önemli bir kültürel merkez olmasının bir kanıtı da burada Amerikan, Fransız, Alman kolejlerinin yer almasıdır.[39] Böylelikle Harput musikisi böyle önemli bir ortamın, kültür merkezinin bir ürünü haline gelmiştir. Bugünkü müziğimizin temelini Elazığ-Harput'ta aramak son derece gerekli bir durumdur. Bugün sahip olduğumuz müziğimizin yapı ve icrasına yakın yapı ve icraya sahip olan Elazığ-Harput müziğinin temeline inildiğinde ayrıntılı bir inceleme sonucunda mevcut müziğimizin aslına ulaşmak mümkündür. Çünkü yaklaşık bin sene önce Türkler tarafından fethedilmiş günümüze kadar da yabancı güçler tarafından büyük bir etkiye uğramamış büyük bir hinterlanda sahip olan Harput'un hem önemli bir siyasi merkez hem bir ticaret merkezi hem de büyük bir kültür merkezi olduğuna dikkat edilirse bugünkü müziğimizin köklerini Elazığ-Harput'ta aramak en doğru davranıştır.[40]

Elazığ-Harput müziği, halk müziği için çok önemli bir yere sahiptir. Harput'ta yaşayan insanlar yapmış oldukları Kürsübaşı gecelerinde kendi kültürel özelliklerine, değerlerine özgü biçimde eserler üretmiş ve bunları ortaya koymuşlardır. Belirttiğimiz gibi daha önce ülkemiz için önemli kültürel merkezlerde Türk müziği bulunmazken bu bölgede kurala dayalı Türk müziği ortaya konulduğu görülmektedir.[41] Bu da Elazığ-Harput müziğinin diğer yörelerden farklı olduğunu bir kere daha ortaya koymaktadır. Elazığ-Harput müziği toplum üzerinde büyük izler bırakmıştır. Yöre halkı etkilendiği olayları söz haline getirip türküleştirmiştir. Harput Türkülerinde işlenen konulara baktığımız zaman aşk, sevgi, ölüm, özlem vb. alanlarında bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir.

Elazığ-Harput yöresi müzik alanında ülkemizde önemli bir yere sahiptir. Bakıldığı zaman halk türkülerinin birçok muhteşem örneğine Elazığ-Harput yöresinde rastlamak

---

38 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* s. 21.
39 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 21.
40 Fikret MEMİŞOĞLU, *Harput Ahengi,* Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara 1988, s. 9.
41 Türker EROĞLU, "Harput Müziğinin Türk Müziği İçindeki Yeri", *Milli Folklor Dergisi,* 1989, C. 1, S. 1, s. 11.

mümkündür. Ülkemizde kurala dayalı müzik yapma geleneği ülkemizde Harput bölgesi hariç diğer bölgelerde sık karşılaşılan bir durum değildir. Buna benzer uygulama özellikle Urfa ve Kerkük yörelerinde görülmektedir.[42] Zaten günümüzde yapılan televizyon programlarında Elazığ, Urfa, Kerkük Buluşmaları adı altında kesitler sunulmaktadır. Müzikten çok anlamayan bir birey bile bu kültür merkezleri arasındaki benzerliğin farkına varabilir. Elazığ-Harput müziği tarihi dokusu itibariyle geçmişi çevre bölgelerden daha eskiye dayanır. İşte bu durum Harput müziğinin asıl özgün yönünü ortaya koymakta ve Anadolu'dan farklılaşmaktadır.

Türk müziğinin kıymetli bir ürünü olan türküler Türk milletinin hayatında derin izler bırakan önemli olayların, duygu ve düşüncelerin müzik yoluyla dışa vurumudur.[43] Türkülerin içeriği incelendiği zaman ait olduğu bölgenin kendine ait motiflerini, geleneklerini, göreneklerini, örf ve adetlerini, düşüncelerini ve kendi yaşamlarına ait izleri görmek mümkündür. Türkülerde kullanılan ezgiler, seçilen sözcükler, işlenen temalar o yörede yaşayan insanların günlük hayatından kesitler taşır. Türk bölgeleri arasında Elazığ-Harput müziği daha özel hale getirirsek Harput türküleri, ezgileri çok ayrı ve özel bir yere sahiptir.[44] İşte bu noktada Türk Kültürü için önemli değer olan Elazığ-Harput yöresinde eski zamanlardan günümüze kadar söylenen, kültürel mirasımızın çok kıymetli bir türü olan türkülerde kullanılan kelimelerde dil üzerine yapılacak bir incelemede türkülerde kullanılan temaların, sözcüklerin daha da iyi anlaşılmasına incelenmesine hizmet edecektir. Bu durum da Türk kültürünün, geleneklerinin, göreneklerinin ortaya dökülmesine, hatırlanmasına ve muhafazasına yardımcı olacaktır. Harput ezgilerinin bünyesinde barındırdığı klasik müzik sanatındaki ögelerin zenginliğini, başka bölgelerle mukayese etmek gerçekten büyük cesaret eder. "Klasik sazlar eşliğinde icra edilen bu musiki ile Urfa-Kerkük Musikisi ile aralarında bariz bir yakınlık mevcuttur. Harput'taki musiki geleneği, kendine ait bir yapı içinde varlığını devam ettirir."[45] Harput'a, özelde Doğu Anadolu bölgesinde genelde ise tüm Türkiye açısından bakıldığı zaman ülkenin çok önemli bir kültür merkezi olduğunu kabul etmek gerekir. Harput, geçmiş yıllarda eğitim, idari, sosyal vb. açılardan çevresi için çok önemli bir konumda merkezi bir yerleşim yeriydi. Bu durumu şu örnekle açıklamanın zihinlerde

---

42 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 23.
43 Adnan ATAMAN, *Bu Toprağın Sesi (Halk Musikimiz),* İkinci Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları 2009, s. 59.
44 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 28.
45 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 27.

daha kalıcı olacağı gerçektir ki, yabancı uyruklu kişiler Harput'ta okullar, kolejler açmıştır. Bu durum bölgenin kültürel açıdan ne kadar önemli bir merkez olduğuna da bir kanıttır.[46] Doğal olarak bunun neticesinde Harput yöresinde kültürel anlamda birçok ürün oluşmuş ve Türk Kültürüne hizmet etmiştir. Bu kültürel ögelerin en önemlilerinden biri de musikidir ve özellikle musikinin bir türü olan türkülerdir. Bu vasıtayla Harput türküleri, dinleyenleri büyük tesir altında bırakmış ve işlenen değerlerin geçmişten günümüze aktarılmasında önemli bir vazife üstlenmiştir.

Harput musikisi ile diğer yörelere ait musikiler arasında bir karşılaştırma yapıldığı zaman Harput yöresinin ezgi ve söyleniş bakımından diğer yörelerden farklı olduğunu görmek mümkündür. Elazığ ilinin çevresini incelediğiniz zaman Harput yöresindeki kadar güzel ve özgün bir musiki anlayışıyla karşılaşmak mümkün değildir. Bu durum da Harput yöresinin diğer bölgelerden olan farklılığının, özgünlüğünün bir kanıtıdır. Çünkü Harput yöresi önceki yıllarda Türk Kültürünün en önemli kültür merkezlerinden biri olması nedeniyle çevre yörelere göre daha üstün bir konumdaydı. Yani çevre yöreler kültürel, sosyal, siyasi, ekonomik vb. birçok alanda Harput yerleşkesine bağlı kalmışlardır. Bu durum doğal olarak musikiye de yansıdığı için Harput yerleşkesinin dışında Kerkük, Diyarbakır gibi bölgelerde Harput musikisinden kesitler bulabilmek mümkündür.[47] Bu durumu şu iki güzel örnek ile ifade etmek mümkündür. Bizler bu örneklere bakarak sahip olduğumuz kültürel unsurların ne denli geniş bir coğrafyaya yayıldığını görebilmekteyiz.

Harput	Kerkük
Dağlar dağladı beni	Dağlar dağladı meni
Gören ağladı beni	Gören yığladı meni
Devri dönesi felek	Men yâra ne demişem
Çapraz bağladı beni	Çapraz bağladı beni
Anam naçar ağlama	Yârım naçar yığlama
Gündür geçer ağlama	Gündi geçer yığlama
Bu kapıyı kapayan	Bu kapıyı bağlayan
Bir gün açar ağlama	Gene açar yığlama

[46] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* s. 21.
[47] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 28-29.

Böyle bağlar	Bele bağlar
Yar başın böyle bağlar	Dost başın bele bağlar
Gül açmaz, bülbül ötmez	Bülbül ağlar gül açmaz
Yıkılsın böyle bağlar	Verandır bele bağlar
Yarım yarım	Yarım yarım
Doldur ve yarım yarım	Doldur ve yarım yarım
Çıkam dağlar başına	Geceler yuhum gelmez
Çağıram yârım yârım	Çağıram yârım yârım[48]
<u>Elazığ-Harput</u>	<u>Diyarbakır</u>
Alma yanı, alma yanı	Alma yani
Kızarmış alma yanı	Kızarmış alma yani
Nasıl kabre koyarlar	Ben göynimi vermişem
Muradın almayanı	Kör olsun almayani
Böyle bağlar	Böle bağlar
Yâr başın böyle bağlar	Yâr başın böle bağlar
Gül açmaz, bülbül ötmez	Gül açmaz, bülbil ötmez
Yıkılsın böyle bağlar	Yıhılsın böyle bağlar
Oku yâra, oku yâra	Oku yâra
Yaz derdim oku yâra	Aç kitap oku yâra
Sinemde yer kalmadı	Sinemde yer kalmadı
Meğer ok oku yara	Meğer ok oku yara[49]

Türküler karşılaştırıldığı zaman Harput musikisinin Türk kültürü açısından önemli bir kaynak olduğunu görebilmekteyiz. Orta Asya'dan gelen Türk Kültürünü

[48] YÜCESU, Elazığ-Harput Türküleri, s. 26.
[49] YÜCESU, Elazığ-Harput Türküleri, s. 33.

korumakla kalmayıp, yeniliklere açık bir şekilde özüne zarar vermeden kendini geliştiren bir yapıya sahiptir.[50] Bu yönüyle Türk Kültürünü temsil eden çok önemli bir kültür kaynağıdır. Harput musikisi sahip olduğu kültürel birikimiyle birçok yöreye de kaynaklık etmiş ve örnek olmuştur. Halk müziğinin beşiği Harput'tur.[51] Özellikle Urfa-Kerkük-Harput bölgeleri musiki açısından birbirine çok benzerlik göstermektedir bu durum Harput musikisinin tesirinden kaynaklanmaktadır. Yukarıda örneğini verdiğimiz türkü türü bunu çok güzel bir şekilde bizlere yansıtıyor. Bugün ülkemize baktığımız zaman türkü formatındaki eserler içerisinde Harput'un çok önemli bir yere sahip olduğu fark edilmektedir. Bu durum Harput yöresinin sahip olduğu muhteşem kültürel zenginliğinden kaynaklanmaktadır. Doğal olarak da bu durum çevre bölgeleri etkilemiş ve çevre şehirlerde Harput ahenginin, ezgisinin etkili olduğu eserler meydana gelmiştir. Bundan dolayıdır ki böylesine bir zenginliğe sahip olunduğu için Harput musikisi Türk musikisi içerisinde önemli bir yere sahip olmuştur ve değerini, kıymetini devam ettirecektir. Bizler de bu kültürün kıymetini iyi derecede bilmeli ve gelecek nesillere aktarmalıyız, bunu yaparken bu muhteşem zenginliklerin sunduğu ahlaki değerlerimizi de gençlere aşılamayız.

VII. Elazığ İlinde Türkü Geleneğinin Doğuşu ve Gelişmesi

Elazığ şehrinin bilinen eski yerleşim merkezi Harput'tur. Yani Elazığ ilinin temeli Harput'a dayanır. Geçmiş dönemlerde büyük bir kültür merkezi olan, binlerce Müslüman, gayr-i Müslim nüfusa sahip olan Harput, şimdi mahalle hâlindedir. Harput kültürü ve bunun içinde yer alan türkü geleneği, Türk kültürü içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yaklaşık olarak 1000 yıldır Türk ve Müslüman bir kökene bürünmüş olan Harput'un, Türk kültürü içerisinde çok kıymetli bir yerde bulunduğunu söylemek doğru bir tespit olacaktır. Elazığ-Harput yöresi Türk kültürünün hem önemli bir parçası hem tamamlayıcısı hem de devam ettiricisidir.[52] Burada folklordan kastımız daha önce de bahsettiğimiz gibi, başta sesi, sazı, sözü, oyunları, masalları, edebi hayatı, türküleri, düğünleri, deyimleri, bilmeceleri, ramazanları, bayramları, Kürsübaşı sohbetleri, bahçeleri gibi adet, gelenek ve görenekleridir. Harput, bu konuda Türkiye için büyük bir zenginliktir. Tarihi kaynaklarda Harput'un yaklaşık 1085 yılında Türkler tarafından

---

[50] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* s. 20-21.
[51] MEMİŞOĞLU, *Harput Ahengi,* s. 9.

[52] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* s. 15.

fethedilerek Bizans egemenliğine son verildiği belirtilmektedir.[53] "Orta Asya'dan kalkıp Anadolu'ya gelen, Harput'un yalçın kayalıklarına yerleşen bir Türk oymağının, sese ve saza karşı aşırı hassasiyeti bir kalıtım sonucudur. Orta Asya'nın uçsuz bucaksız bozkırlarına sığmayan bu ses, bu saz, bu nefesin Harput'a sığması beklenemezdi. Nitekim sığmamıştır. Sesi, musikisi ile Türk kültürüne, Türk milletine mal olmuştur."[54]

Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasıyla beraber Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türklerden bir bölümü Harput ve çevresine ikamet etmişlerdir. Harput, konumu itibariyle, güzelliğiyle, muhteşem dokusuyla önemli bir yerleşke olarak, Orta Asya'dan gelen Türklere, ilham vermiştir.[55] 12. Yüzyılda Harput'a gelen Suriye emiri Usame İbn Munkiz (ö. 584/1188) Harput'tan çok etkilenmiştir ve bunun üzerine Harput'la ilgili şu dizeleri kaleme almıştır. Şiirin tercümesi şöyledir:

Harput'ta evlerin damlan siyahtır,
Ateş, onlara matem elbisesi giydirmiştir.
Kaderin bize hükmetmesine şaşma!
Bu da siyahlığa duyulan haz değil midir?
Gözün beyaz kısmı ona bir güzellik verir,
Fakat nur ancak onun siyahındadır.
Saçların beyaz olması sevilen bir şey değildir,
Bütün Allah'ın kulları saçın siyahlığını ararlar.
Satırların arasındaki beyazlığın ilme bir faydası yoktur.
Bütün ilim mürekkebin siyah parlayışındadır. [56]

Bu ve buna benzer örnekler Harput'un her yönüyle insana mutluluk, huzur, neşe veren bir yer olduğunu gösteriyor. Böyle bir yerde kültür deryasının oluşması da gayet olağan bir durumdur. Bu sebepledir ki Harput Türkiye için çok önemli bir cevher olmuştur.

Orta Asya'nın son derece geniş ovalarına sığmayan bu insanlar, gelip bu sarp kayalıklar, tepeler üzerinde hayatlarını devam ettirmişlerdir. Harput'ta kendisine gelen bu misafirlere cömert davranmış sahip oldukları zenginliklere daha da zenginlik katmıştır. Orta Asya'dan gelen bu insanların ruhunda musiki vardı. Harput da içinde

---

53 ARDIÇOĞLU, *Harput Tarihi,* s. 33.
54 M. Naci ONUR, *Harputlu Divan Şairleri,* İzzetpaşa Vakfı Yayınları, Elazığ 1988, s. 3.
55 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 15.
56 ARDIÇOĞLU, *Harput Tarihi,* s. 35.

barındırdığı kültürle beraber böyle bir duruma uygun olduğu için çok güzel edebi ürünler, musikiler ortaya çıkmıştır.[57] Harput coğrafi açıdan da güzel bir konumda yer aldığı için, ucu bucağı görülmeyen ovalara bakışı, şehrin dört bir tarafını çevreleyen ve kilometrelerce uzaklarda bulunan sıradağlar bu insanların ufkunu daha da açmış, bu durumla gönüller daha da coşmuş ve bu muhteşem kültür bu muhteşem türküler meydana gelmiştir. İnsan da yapısı gereği coşkuyu içinde barındıran bir varlıktır. Bu coşku insanın kabından taşmasına, kabına sığmamasına sebep olur ve insan çeşitli hayallere dalar. Bu hayaller Harput insanına aşkı sunmuş, tattırmıştır ve göğsünü kabartmıştır. Harput insanı da bu coğrafi olarak mükemmel mekânda bu müstesna mevkide, aşkını heyecanını saklayamamıştır ve dışa vurmuştur.[58] Sonu görülmeyen Orta Asya'nın ovalarına sığmayan bu ruh, Harput'a da sığmamıştır, sığması da mümkün değildir. Sığsa bile bu coğrafya, onun aşkına, sevdasına, coşkusuna, mutluluğuna dar gelmiştir. İçinden gelen bu hisleri, duyguları, etrafa yaymak istemiş, coşmak istemiş, taşmak istemiştir. Coştukça da sesi, kavala can vermiş ve klarnetiyle etrafı inletmiştir.[59]

Elazığ-Harput, 1000 yıla yakın bir zamandan beri Türk ve Müslümandır. Kaynaklarda Müslümanların gelişinin daha erken olduğu belirtilmiştir ama Türk İslam sentezi yaklaşık 1000 yıldır bulunmaktadır. Harput konum itibariyle, havasıyla güzel bir yerleşim bölgesidir. Sarp kayalıkların üzerine yerleşmiş olması işgalleri zorlaştırmıştır. Tarihin eski zamanlarından beri burada yaşayan insanlar yaşama tarzı, düşünce biçimi, duygu, his yönüyle sürekli olarak sevgiye, sevmeye ihtiyaç duymuşlardır. Bundan dolayı bu insanların içinde bir duygu patlaması hazır olarak beklemektedir. Hem inanç gereği hem de insanların utangaçlığı, çekinmesinden dolayı yöre insanı, ortamı müsait olunca, akşam karanlığında, duygusal yapılı bu insanlar bazen uzun hava niyetiyle ellerini kulaklarına atmış, bazen de enstrümanını konuşturmuştur ve bunun sonucunda bizleri içten etkileyen birçok muhteşem ürünler meydana gelmiştir. Bu yüzden Elazığ-Harput türkülerinin oluşum kaynağını şehrin konumuna, yaşam tarzına ve kültürüne bağlamak mümkündür.[60] Harput bölgesinin sarp kayalar üzerinde kurulmuş olması, bir kuş gibi Elazığ Ovası'na bakışı, çeşmelerinden akan bol suların bulunuşu, güzel bir doğallık, bağ ve bahçeler, kış mevsiminde yolları dolduran bol karı ile dört mevsim güzelliklerin yaşandığı göz önünde bulundurulursa, bu yerde yaşayanların ayrı bir özelliğe, zenginliğe

---

57 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 16.
58 İshak SUNGUROĞLU, *Harput Yollarında Cilt 3,* Hüsnitabiat Maatbası, İstanbul 1961, s. 26.
59 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 16-17.
60 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 17.

sahip olduğunu söylemek yerinde olur. Bütün bu güzellikler ve muhteşemlikler içinde olan bu bölge halkının, şiire ve müziğe olan yetenekleri ve ona âşık olmaları tabiatlarına uygun düşmektedir desek doğru bir tespitte bulunmuş oluruz.[61] Harput'un ovaya taşınması ile beraber Harput'ta yaşayan insanlar gündüz ovaya yani Elazığ'a inmekte, akşam ise evlerine geri dönmektedirler. İşte bu yolculuk serüveninde bazen kendinden geçip ağıtlar, türküler icra ederler. Dinlenmek için bir kayabaşı bulduğu zaman, sevdiğinin bulunduğu bölgeye yaklaştığı zaman sesini iyice arttırıp derdini, aşkını haykırmak ister.[62] Kısacası bu yörenin insanı sahip olduğu kültürel zenginliği iyi kullanmış ve her fırsatta bunu en güzel biçimde icra etmeye çalışmıştır.

Bu yörede güneşin batışıyla birlikte Harput'un sokaklarından ve caddelerinden, insanlar evlerine girerler ve daha sonra Harput gecelerinin musiki âlemine geçilir. Enstrüman çalabilen kimseler, yanlarına aldıkları güzel sesli kişiler ile birlikte coşup, taşmışlardır ve ortaya mükemmel eserler çıkarmışlardır. Harput'ta müzik kültürü muhteşem bir şekilde yerine getirilmektedir. Güzel sözlerin ve ezgilerin arasından zamanın nasıl geçtiği bilinmemektedir ve yöre halkı da bundan büyük zevk almaktadır. Bazen bu güzel meşk meclisleri, sabaha kadar devam eder. İnsanlar camilerden okunan ezan sesini duyduklarında meşke ara verip camilere koşar, yeni bir güne başlarlarmış. Yani güneşin doğması ile beraber bu eşsiz güzellik son bulur.[63] Tabii güneş batıncaya kadar, bu yöre insanı için mevsim hiç önemli değildir, yaz kış bu meşk meclisleri devam eder. Özellikle kış aylarının çetin şartlarına dahi aldırmadan bu eğlencelerine devam etmişlerdir.[64] Bu durum Kürsübaşı geleneğinin oluşmasını sağlamıştır. Kış mevsimi gelmeden bölge insanı bütün hazırlıklarını tamamlardı. Kışlık yiyecekler yeteri kadar özenle hazırlanırdı. Sert geçecek kış şartları göz önünde bulundurularak bütün hazırlıklar tamamlanırdı. Sonbaharla birlikte yapraklar dökülür, bağlarda, bahçelerde sadece sararmış yapraklar yerini alırdı ve rüzgâr sert bir şekilde eser ve şehrin üzerine bir kasvet havası çökerdi. Ama havanın soğuk olması da bu yöre insanı için bir engel oluşturmamıştır. Çünkü havanın soğumasıyla bağlardan, bahçelerden uzak kalındığı için bu sohbetler, bu meşk meclisleri Kürsübaşında yapılırdı. Harput yöresi artık eski önemini kaybettiği için, bahsettiğimiz bu tür zenginlikler günümüzde Harput'ta pek

---

61 ONUR, *Harputlu Divan Şairleri*, s. 3.
62 SUNGUROĞLU, *Harput Yollarında Cilt 3,* s. 26.
63 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* s. 18.
64 ONUR, *Harputlu Divan Şairleri*, s. 4.

yapılmamaktadır, sadece sembolik olarak icra edilmektedir.[65] Halkımız buralarda hem güzelce zaman geçirir, hem toplum içinde meydana gelmiş olayları görüşür, hem de müzik eğlencesinde bulunurlar. Bu ve buna benzer toplantılar ülkemizin birçok yöresinde yapılan toplantılardır ama eskisi kadar yaygın olmamakla beraber günümüzde de bazı bölgelerimizde nadiren de olsa yapılmaktadır.

Kürsübaşı: "Kürsü" adı verilen ve altında içi köz dolu bir mangal, üstü bir battaniye ve halazla örtülü bulunan, ağaçtan yapılmış basit alçak bir masadır. Sohbet olduğu zaman halk burada bir araya gelir, kürsünün üzerinde bulunan örtüyü üzerlerine alırlar, altta yer alan mangalın ateşiyle de ısınma ihtiyaçlarını giderirler. Sohbet devam ederken ev sahibi ikramlarda bulunur. Kürsübaşında oturma düzeni en yaşlı-bilge kişilerden gençlere doğru giden bir düzendedir. Müzik faslına geçildiği zaman işler değişir yani işin ehli usta kişiler kürsü çevresine ve başköşeye geçer. Kürsübaşında yapılan sohbetler ve müzik eğlencelerine dinimizin bir tavsiyesi dikkate alınarak selam vererek girilir, daha sonra, söze yaşlı bilge kişiler girer, öncelikle toplumsal olaylar, durumlar konuşulur. Bu bölümler bittikten sonra toplantının hayırlı olması amacıyla Kur'an-ı Kerim'den bir bölüm okunur, ardından eğlenceye geçilir. Herkes bu eğlencenin başlamasını ısrarla beklemektedir.[66] Bahsettiğimiz bu özelliklerden Elazığ-Harput çevresinin, musiki açısından çok zenginleşmiş, kendisine özgü bir özellik gösterdiğini görmekteyiz. Görüldüğü gibi Elazığ ilinde türkü geleneğinin oluşması çok eski zamanlara dayanmaktadır.

Harput'un sahip olduğu özellikler türkü geleneğinin gelişmesinde çok önemli bir role sahiptir. Gelişen bu anlayış sadece müzik icrası için değil ayrıca halkın sorunlarına, toplumsal meselelere çözüm içindir. Toplum birlik beraberlik içerisinde olduğu için birçok ahlaki değeri de bir arada görmek mümkündür. Maalesef bu durum günümüzde eski önemini yitirmiştir. Sadece sembolik olarak bazen icra edilmektedir.

---

65 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 18.
66 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 19.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Türkü Kavramı

Türküler, sözlü ve yazılı edebiyatın en önemli çeşitlerinden biri olarak müzik geleneğimiz içerisinde yer almaktadır. Türküler Halk edebiyatının önemli türlerinden biri olup kaynağını Türk kelimesinden almıştır. Bu kelimenin sonuna nispet eki (-i) eklenerek Türki sözcüğü oluşmuş, zamanla bu kelime "türkü" formatına dönüşmüştür. Türkü Türklere özgü bir beste ile söylenen şarkılardır.[67] "Türkü; düzenleyicisi bilinmeyen, halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yerden yere içeriğinde olsun, biçiminde olsun uzun değişikliklere (zenginleşmelere, bozulmalara, kırpılmalara) uğrayabilen ve her zaman bir ezgiyle koşulmuş olarak söylenen şiirlerdir."[68] Türküler sözlü ve yazılı ürünlerimizin en değerli ve en zengin türlerinin başında gelen önemli bir müzik türüdür. Başlangıçta şahsi bir özellik taşıyan türküler, daha sonra halk tarafından beğenilirse, sevilirse, ağızdan ağza, kulaktan kulağa dolaşarak anonim bir formata dönüşür.[69]

Türkülerimiz incelendiği zaman insanımızın kahramanlığını, hoşgörüsünü, sevgisini, acısını, özlemini, derdini işlediğini görmek mümkündür. İnsanımız türküyle yatmış türküyle kalkmıştır. Türkülerle hem gülmüş hem de ağlamıştır. Yeri geldiğinde savaş meydanlarında şairlerin besteleriyle, deyişleriyle coşmuşlardır.[70] Türküler sayesinde sevdiklerine aşkını dile getirmişlerdir. Bazen de sevinçlerini, acılarını paylaşmışlardır, yeri gelmiş sitemlerini ön plana çıkarmışlardır. Türkülerimiz, geçmişimize ve tarihimize dair izleri de barındırmaktadır. Bu sayede türkülerle insanlığa yurt ve millet sevgisini aşılamak mümkündür. Türküler insanımızın ruhunu, kalbini, vicdanını, gönlünü yansıtan eserlerdir. İnsanımızda derin izler bırakan onu etkileyen olaylar türküler sayesinde açığa çıkmaktadır. Türkülerde toplumun özlemi, sevgisi, kederi, aşkı, acısı vb. etkileyici bir üslupla bizlere ulaşır. Genellikle, yaşanılan bir olay

---

67 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 13.

68 Pertev Naili BORATAV, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,* Gerçek Yayınevi, Üçüncü Baskı, İstanbul 1978, s. 150.

69 Cahit ÖZTELLİ, *Evlerinin Önü Türküler,* Özgür Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2002, s. 11-12.

70 Salih TURHAN vd. *Notalarıyla Türkülerimiz ve Hikâyeleri,* Ankara 1996, s. 1.

neticesinde yakılan türküler, dilden dile kulaktan kulağa ulaştığı için değişmelere uğrar; gittiği yere uyar.[71] Türkü türü Türk milletiyle özdeşleşmiş insanımız için çok önemli ve kıymetli olan eserlerdir. Türküler, buram buram Anadolu kokarlar, Anadolu insanının yaşadığı her türlü olay türküler sayesinde açığa çıkar. Türkü bestekârı halk ozanlarımız ortaya koymuş oldukları eserlerle birçok duyguyu, hissi, temayı anlatmak istemişlerdir. Türküler laf olsun diye yazılan şiirler ya da dörtlükler değildir. Türk insanı, emeğini, acısını, sevgisini, hoşgörüsünü türkülerle anlatır. Bu yüzden türküler kültür ve değerler açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Yapıları ve sözleri açısından Türkü bentleri incelendiğinde iki ana bölümden meydana gelmektedir. Türkünün asıl sözlerini içerin "bent" adı verilen kısım ilk bölümdür. Yani asıl anlatılmak istenen bu bölümde verilir. İkinci bölüm ise, her bendin ardından tekrar edilen diğer bölüm ise "nakarat" adı verilen kısımdır. Bu bölüm "bağlama" veya kavuştak adlarıyla da bilinir. Bu iki bölüm arasında kafiye vardır, yani uyum içerisindedir. Türküler hece ölçüsünün her kalıbıyla söylenebilecek bir yapıya sahiptir.[72]

Türküler barındırdığı ifadeler itibariyle önemli iletişim araçlarından biridir.[73] Geleneksel kültürel unsurları bünyesinde barındıran türküler yayılışı ve içeriğiyle farklılık gösteren önemli kültürel bir unsurdur. Bu nedenle müzik türleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Gerek yöresel gerekse ulusal olarak içerisinde barındırdığı kültür unsurları sayesinde kültürümüzün tanıtımında önemli bir yere sahiptir.[74] Türküler, toplumun sahip olduğu ortak duygu ve düşüncelerini sade, içten, coşkulu bir şekilde anlatır. İnsanımızın severek dinlediği türküler içerisinde barındırdığı temalar itibariyle(sevgi, hasret, aşk gibi duygusal durumlar; kahramanlık, mertlik gibi ulusal olaylar) onların duygularına tercümanlık eden önemli bir kültürel üründür. Bu nedenle halkımızın yaşamına dair izleri türkülerde görmekteyiz. Türküler meydana gelirken duygu, düşünce ve yaşantıya dayalı olarak ortaya çıkar, ritim ve ezgi yönünden oldukça zengin ve renkli bir yapıya sahiptir. Tarihi olarak da çok eski zamanlara dayandığını görmekteyiz. Türk halkının asırlar boyunca kendi kendine meydana getirdiği, geleneklerini, göreneklerini devam ettirdiği anonim formatlı bir müzik türüdür. Yöresel

---

71 Salih TURHAN vd., *Notalarıyla Türkülerimiz ve Hikâyeler,* Alfa Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 3.

72 Cem DİLÇİN, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara 2000, s.289.

73 Mehmet KINIK, "Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler", *Erciyes İletişim Dergisi,* C. 2, S. 1, s. 140.

74 KINIK, "Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler" s. 141.

unsurları taşıması bakımından oldukça zenginlik, çeşitlilik ve farklılık gösterir. Her açıdan bakıldığında Anadolu insanının hislerini ifade eden geçmişi oldukça eskiye dayanan halka mâl olmuş ürünlerdir. Bu türü yalnızca Anadolu'yla sınırlı tutmamak gerekir. Yaşadıkları ülke ve bölgenin bir önemi yoktur, meydana getirilen bu eserlerin tek sahibi Türk halkıdır.[75] Türkülere en geniş manası ve hissettirdiği duygular itibariyle şöyle demek daha doğru olur; dünyanın en geniş alanlarına yayılım göstermiş, çok eskilere dayanan ve insanlar üzerinde güçlü bir tesiri olmuş halk ürünleridir.[76] Türküler oluşumu itibariyle bir sanat kaygısı taşımayan ürünlerdir. Bu yüzden türküler herkes tarafından rahat bir şekilde anlaşılabilmektedir. Türkülerde duygusallık, içtenlik, sadelik, gösterişsizlik vardır. İncelendiği zaman türkülerde yapmacık, ikiyüzlü ve kaba bir ifade görülmez. Zaten böyle olan ürünler de halk tarafından benimsenmez.[77] Türkülerin, sade, samimi, içten, duygusal ve insanı hislendiren taraflarını görmekteyiz. Yöresel unsurları içermeleri, gelenek ve göreneklere uygun ve geniş bir konu alanına sahip olmaları kültürel açıdan önemli olduğunu göstermektedir. Türkülerin bu niteliklerine iletişim yönünden baktığımızda, mesaj değerini yükseltmekte ve insanların daha iyi anlamalarını sağlamaktadır.[78]

Türk halkının vazgeçilmez müziği olan türküler, bölgelere göre halkın genel hayat tarzını, tarihini, coğrafyasını ve sosyal unsurları içerisinde barındıran, milli kültürümüzün kilit taşlarından biridir.[79] Türküler, geçmiş çağların sahip olduğu zenginliği günümüze kadar taşımış bir kültür unsurudur. Türkülerin halka verdiği coşku, mutluluk, duygusallıkla beraber tarihi, coğrafi, edebi, gelenek-görenek, örf-adet unsurlarını barındırmaktadır. İnsanların hafızalarında yer edinmiş ve silinmesi zor olayları (yiğitlik, savaş vb.) bünyesinde taşıması, türkülerin Türk kültürünün geçmiş zamanlardan gelecek zamanlara taşınmasındaki önemini artırmaktadır.[80] Bu sebeple türkülerde sosyal yaşama ait izleri barındıran hemen hemen birçok konuyu bulmak mümkündür.

Türkülerin içerisinde barındırdığı konulara bakıldığı zaman özellikle gurbet hasreti, terk edilmişlik, çaresizlik ayrılık, sıla gibi konulara oldukça fazla yer verildiği görülmektedir. Ayrıca Türküler, bestekârı ile dinleyicisi arasında pozitif yönde bir

---

75 Sabri YENER, *Liseler İçin Müzik Lise 1 Ders Kitabı,* Ilıcak Matbaacılık, İstanbul 2006, s. 30.
76 Yılmaz ÖZTUNA, *Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlüğü,* Orient Yayınları, Ankara 2006, s. 327.
77 Mustafa HOŞSU, *Geleneksel Türk Halk Müziği Nazariyatı,* Peker Ambalaj ve Kâğıt Sanayi, İzmir 1997, s. 7.
78 KINIK, "Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler" s. 142.
79 Zeki BÜYÜKYILDIZ, *Türk Halk Müziği,* Papatya Yayıncılık, 2009, s. 13.
80 BÜYÜKYILDIZ, *Türk Halk Müziği,* s. 93.

iletişim meydana getirerek bestekâr ve dinleyici arasında bir duygu alışverişi sağlar.[81] Türkülerin başka bir önemli özelliği de öğretici bir niteliğe sahip olmasıdır. Bize insanımızın inancını, dünya görüşünü, hayat ve ahlak anlayışını gösterir. Türküyü icra edenler çoğunlukla türküleri bu amaç ile yazmamışlardır. Fakat bizler hissederek türküde yer alan gizli ya da açık bu manaları buluruz.[82] Türküler öğretici olmanın yanı sıra öğüt ve nasihat niteliği de barındırırlar. Özellikle belli bir olgunluğa erişmiş bireylerin ağzından dökülen sözler çok anlamlı ve ders çıkarıcı niteliktedir. Bunlardan hayatın, zamanın, verilen nimetlerin ve sağlığın kıymetinin bilinmesi için yazılmış türkülerdir.[83] Türküler bünyesinde bulundurduğu duygusal ifadelerle toplumdaki insanlarda ortak hisleri meydana getirerek birlik ve beraberliğin artmasına büyük hizmet etmektedir. Türküler, içerisinde bulundurduğu bütün bu niteliklerle beraber insanlar arasında bir iletişim kurulmasını sağlayarak değerlerin aktarımına hizmet eder.[84]

Türkülerin önemli bir kısmının bir hikâyesi bulunmaktadır. Yani büyük çoğunluğu bir olay ya da durum üzerine ortaya koyulmuştur. İçlerinde değerleri barındırırlar. Bu konuya örnek olarak Aydın yöresine ait olan Genç Osman türküsünün hikâyesi vatan sevgisini anlatan önemli bir kahramanlık hikâyesidir.[85]

Türküler halkın birçok hissi özelliğini (sevinç, acı, özlem vb.), örf-adet, gelenek-göreneklerini barındırıp geleceğe taşımakla birlikte birçok değeri (adalet, saygı, vefa vb.) bünyesinde barındıran kültürümüz önemli unsurudur.[86] Bu yüzden türküler bireylere sahip olduğumuz değer yargılarını hissettirmede, kazandırmada ve bu değerleri somutlaştırarak aktarmada etkili olabilir. Kültürel unsurlarımız ve yaşam biçimimizin hisler ile ifade edilmiş şekli olan türkülerimizi, duygu ve düşüncelerimizin etkili bir şekilde ifade edilebileceği araçlar arasında ilk sıraya koyabiliriz. Anadolu'da yaşamış ve yaşamakta olan türkü şairlerinin, bestekârlarının kendilerine özgü bir üslup ve ustalıkla ortaya koydukları türkülerde birçok farklı konu işlenmesiyle beraber "insan sevgisi, hoşgörü ve barış" gibi birçok değer fazla sayıda türkünün temelini oluşturmuştur. Bu durumun insanımızın sahip olduğu düşünce tarzından kaynaklandığını söyleyebiliriz.[87] Türkülerimiz, birçok coğrafya ve kültüre ait değerleri taşıyan, toplumun özelliklerini

---

81 KINIK, "Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler", s. 144.
82 Mehmet ÖZBEK, *Folklor ve Türkülerimiz,* Ötüken Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1994, s. 473.
83 ÖZBEK, *Folklor ve Türkülerimiz,* s. 473.
84 KINIK, "Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler", s. 147-148.
85 Bkz. ÖZBEK, *Folklor ve Türkülerimiz,* s. 398.
86 ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 21.
87 Ünal İMİK, "Türkülerimizdeki Hoşgörü Temasına Toplumsal Bakış ve Hacı Bektaş Veli", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* S. 69, s. 182.

barındıran bir üründür. Türküler nesilden nesile aktarılan, insanımızın ortak malı olan bir müzik türüdür.[88]

Türkülerde birçok konuyla karşılaşmak mümkündür. Burada asıl dikkat edilmesi gereken nokta bu türkünün meydana gelmesine sebep olan olayın yani hikâyesinin ne olduğudur. Bu durum çözüldüğü zaman türküde verilmek istenen mesaj tam olarak anlaşılacaktır. Türküler insanımızı anlattığı için özel tekniklerle incelenmesi lazımdır. Bu nedenle türküleri bir plan dâhilinde düzenlenmek gerekir. Bu düzenleme yapılırken türkünün ait olduğu bölge ve yöre insanıyla ilgili gerekli bilgilere ulaşmak gerekir. Türküler sözlerine ve mısra düzeni uygun olarak yazılmalı, orijinalliği bozmadan yazılmalı ve ezgileri de kayıt altına alınmalıdır. Türkülerin ifade gücü yüksektir. İnsanların duygularını harekete geçirerek halkı yaşamlarındaki izlere dikkat ederek ele alırlar ve yansıtırlar. Türkülerin dili toplumun kullandığı Türkçedir; ancak unutulan, yok olmaya yüz tutmuş bazı sözcüklerin türkülerde canlılığını koruduğunu görmekteyiz. Bu yüzden dil bilimcilerin özellikle üzerinde durmaları gereken bir çalışma alanıdır."[89]

Durumu özetlediğimiz zaman; halkımızın kültürel özelliklerini en çok yansıtan müzik türü arasında türküler ilk sırada gelmektedir. Toplumun içinde doğmuş ve gelişmiş olan türkülerimiz, ait olduğu toplumun dili, aynası ve kimliği durumundadır. Türkülerimiz, insanımızın vatanına ve halkına duyduğu sevgiyi, yiğitliğini, sağlam kişiliğini, güzel duygularla ile anlatan önemli kültürel ürünlerdir. İnsanımız mutluluklarını, acılarını, sevinçlerini, sevgilerini, inançlarını türkülerle ifade etmiştir.[90] Türküler Anadolu insanı ile bütünleşmiştir. Adaletin, barışın, saygının ve sevginin en önemli yapı taşlarından birisidir. Türküler, bu topraklarda yaşayan, bu topraklara ayak basmış, mayası bu topraklarla yoğrulmuş insanların tarihidir. Anadolu insanını anlamak için, türkülerini hissetmek ve yaşamak gereklidir.[91] Anadolu'ya ait ona özgü olan her şeyi örnek verecek olursak, inanç, değer, ahlak vb. türkülere yansımıştır.[92] Türküler, değerlerin aktarımında da bizlere yardımcı olan önemli unsurlardan biridir. Son zamanlarda gelişen dünya şartları ile beraber ahlaki değerlere verilen önem azalmıştır.

Hayatın her alanında insanlar menfaatleri doğrultusunda yaşamını sürdürmekte ve değerleri arka plana atmaktadır. Bu değerlerin tekrar önem kazanması için insanları

---

88 ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 21.
89 Nurettin ALBAYRAK, "Türkü", *DİA,* C. 41, s. 612.
90 Feyzan GÖHER VURAL, "Türk Kültürünün Aynası: Türküler", *e-Journal of New World Sciences Academy,* C. 6, S. 3, s. 398.
91 GÖHER VURAL, "Türk Kültürünün Aynası: Türküler", s. 399.
92 Adnan ATAMAN, *Bu Toprağın Sesi,(Halk Musikimiz),* s. 104.

etkileyecek şekilde bu değerlerin aktarılması gerekir.[93] İşte bu noktada türküler bizlere yardımcı olmaktadır. Toplumsal özellikleri en güzel şekilde yansıtan türküler sayesinde değerleri aktarmak mümkündür. Çünkü toplumu etkilemenin en güzel yolu toplumsal olayları, olguları, yaşanmışlıkları bilmekten geçer. Bizlere bu noktada en güzel bilgileri vereceği için değer aktarımında kültürümüzün en önemli unsurlarından biri olan türküleri kullanmanın bizlere sağlayacağı fayda yadsınamaz. İşte bu yüzden elimizde bulunan bu zenginliklere sıkı sıkı sarılmalı ve bu değerlere sahip çıkmalıyız. Bu kültürel zenginliklerin önemini halkımıza aktarmalı ve gelecek nesillere miras olarak bırakmalıyız.

1.1.1. Türkü Türünün Meydana Gelmesi ve Yayılması

"İnsanımızın ruh halini, mutluluğunu, acısını, düşüncesini, inancını, değerlerini yansıtan ve ezgili olarak söylenen sözlü ve yazılı ürünlere türkü denmektedir. Tarihsel açıdan çok eski zamanlardan itibaren ortaya konulmaya başlanmış olan türkülerin bazılarının yazarı belli değildir. Köken açısından Türk kelimesinden türemiş olup "Türkî" şeklinde meydana geldiği, sonraki zamanlarda Türkçe okunuşa çevrildiği görüşü yaygın olarak kabul edilmektedir. Halk arasında ninni, deyişi ağıt, şarkı ismiyle de kullanılmaktadır. Anadolu'da yaşayan insanımız türkü karşılığında zaman zaman "yır" ismini de kullanmış olup, Tatar Türk'lerinin ise "beyit" olarak adlandırdıkları kaynaklarda geçmektedir. Türkü, Azerbaycan Türkçesi'nde "mahnı", Başkırtça'da "halk yırı", Kazakça'da "türki, türük, halık ani", Kırgızca'da "eldikır, türkü", Özbekçe'de "türki, halk kaşiği", Tatarca'da "halk cırı", Türkmence'de "halk aydımı", Uygurca'da "nahşa, koça nahşisi" olarak isimlendirilmektedir. Türkü, âşıklara ait olan şiirler, beyitler, gibi bestekârı, derleyicisi bilinenler yanında büyük bir kısmı ise derleyicileri, düzenleyicileri bilinmeyen, sözlü edebiyat ürünleri olarak oluşup gelişen, geçmişten geleceğe ve bölgeden bölgeye değişip zenginleşen, bazen değişimlere, farklılıklara maruz kalmış olan ve ezgilerle beraber dile getirilen şiirlerdir. Türküler kaynaklarda şiirlerde kullanılan en eski nazım şekillerinden biri olarak görülmesi onun ne kadar eskiye dayandığını bizlere kanıtlar. XV. Asırda Horasan bölgesinde Türkü adıyla yer alan ilk manzumeye ulaşılmıştır. Anadolu topraklarında ise XVI. asırda ilk örnekleri görülmüştür. Halkın başından geçen birçok olay, durum, yiğitlik, tarihsel olaylar vb. türkülerde tema olarak yer edinmiştir. Bu durum türkülerin kültürümüzün en kıymetli ürünleri olduğunu

[93] ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 20-21.

bir kez daha kanıtlar niteliktedir. Herkesin anlayabileceği yalın, doğal bir dilin kullanıldığı türkülerin büyük bir kısmında hece ölçüsü kullanılmıştır ve az da olsa aruz ölçüsüyle dile getirilen örnekleri mevcuttur."[94]

"Türküler esas olarak iki ana yerden beslenmektedirler. Asıl önemli olan kısım, , halka mâl olmuş, anonim olarak kabul edilen ve insanlar üzerinde büyük bir etki uyandıran, onları yaralayan bir durum hakkında yazılanlardır. Sevda, özlem, ölüm, kahramanlık, savaş, doğal afetler gibi temel konular ve durumlar türkülerin meydana geliş sebepleridir. Bu durumlardan, olaylardan herhangi birini ya da birçoğunu tatmış veya bu hisleri yaşayan sanatçı bir kişiliğin bu olayları ve hisleri ezgilerle beraber ortaya koyması türkü türünü meydana getirir. Eğer yazılan bu şiir yazılı olarak kaydedilmemişse türkü deki kişisellik yok olur ve halka mâl olarak halk edebiyatında ya da divan edebiyatında anonim bir karaktere bürünür. Türkülerin beslendiği diğer yer ise saz şairleri olarak bilinen âşıklardır. Âşıklar, hissettiğini, başından geçenleri, işittiğini yeteneği kabiliyetinde enstrümanı ile beraber söyleyerek dile getirir. "türkücü-şair" tabiri bir yönüyle Oğuzlar 'daki ozanların devamı gibidir. Bu kişiler türkülerin meydana gelmesini, etrafa dağılmasını ve varlığını sürdürmesine katkıda bulunur. Eski zamanlarda kervanlarla beraber gezen sanatçılar ve askerler âşıklar gibi türkülerin yayılmasında mühim bir yere sahiptir. Türkülerin birçok coğrafyaya ulaşmasının başka bir nedeni de fetih hareketleri sonucunda oluşan göç dalgalarıdır. Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle beraber kitle iletişim araçları türkülerin yayılmasını eski zamanlara göre çok aşırı bir şekilde kolaylaştırmakta, böylece sevilen bir türkü kısa bir sürede ülkenin hatta dünyanın her yerine ulaşmaktadır. Türkülerin içerisinde barındırdığı konusunun halkı derinden etkilemesi, yaralaması ezgisinin yüreği titretmesi ve sanatsal açıdan iyi seviyede olması türkülerin devamlılığını sağlamıştır. Zamanla türkülerde meydana gelen teknik değişimler türkülerin birden fazla yöre tarafından sahiplenmesine sebep olmuştur. Türkülerin orijinalliği bozulup içerisine birtakım söz ve ezgilerin katılmasıyla beraber duygu açısından da değişimler oluşmasına sebep olmuştur. Bir ağıtın oyun havasına dönüşmesi gibi."[95]

Türküler, sahip olduğumuz Türk dili gibi kendine özgü, eski ve köklü bir yapıya sahiptir. Türkülerde kullanılan dil, zengin bir kültürün, medeniyetin dilidir. Onlarca asırlık bir zaman diliminde oluşmuş olan türkülerimizin dili, yalın ama çekici, insani her

---

94 ALBAYRAK, "Türkü", C. 41, s. 611.
95 ALBAYRAK, "Türkü", C. 41, s. 611-612.

duygu, his, düşünce, inanç ve değeri en kısa, en güzel ifadeyle ortaya koyabilen bir dildir.[96] "Bu derin anlamlara sahip dil, binlerce yıllık bir tarihe, kökene sahip olan türkülerle meydana gelir. Türk halkı asırlar boyunca acısını, sevincini, sevgisini türkülerle ortaya koymuştur."[97] Türküler, halkımıza ömür boyu arkadaş, yoldaş, sırdaş olmuştur. Geçmişten günümüze türkülerimiz, beşikte uyuyan bebeğe ninni, çocuklara oyun, askere yâren, sevdalıya tercüman, mezarda ağıt olmuştur.[98] İnsan ve onun ortaya çıkardığı kültür, tarihsel zaman içerisinde sosyal etkileşimlerin bir unsuru olarak görülür. Halka mâl olmuş kültürel ürünler, bir milletin yaratıcılık yönü ve çevresel, sosyal, siyasi, ekonomik vb. şartlar ölçüsünde oluşturduğu kültürel zenginlikler bütünüdür. Halkın ihtiyacına uygun olarak ortaya çıkan bu ürünlerin meydana gelmesinde toplumun sahip olduğu bilinç arasında bir ilişki vardır. Halka mâl olmuş kültür ürünlerinde, tarihsel olayların meydana geldiği zamana, mekâna ait yaşama şartları, düşünme şekilleri ve inanç biçimlerinin izleri görülmektedir. Türkülere baktığımız zaman bu etkiler en üst seviyeye çıkmıştır. Türkünün sunduğu vatanın fotoğrafıdır. Bu fotoğrafta Anadolu'nun saflığını, doğallığını, temizliğini; insanımızın emeğini, alın terini görmek mümkündür. Türk kültürü, Türk insanının yayılmış olduğu, üç kıtalık geniş coğrafyada yer alan muhteşem ve zengin tarihten gücünü almıştır. Türküler de bu zengin ve muhteşem kültürün içinde yer alan en önemli unsurlardan biridir.[99]

Türklerin bir kültürel mirası, bir zenginliği olan türkülerimiz; insanımızın kültürel, sosyal vb. yaşamında kıymetli bir yer edinmiştir. Türk dünyasında yer alan topluluklar tarafından özü ve maksadı aynı kalmak şeklinde değişik tarzlarda ortaya koyulan türküler, değişik isimlerle Türk dünyasının kültürü ve edebiyatı açısından önemli bir yer edinmektedir. Türküler, çok eski dönemlerden zamanımıza kadar gelen süreçte Türklerin yaşamlarının birçok safhasında bulunmuş ve önemli vazifeler görmüştür. Türkülerimiz insanımızdan kesitler sunmaktadır, insanımız türkülerde kendini görür. Duygularını, düşüncelerini, sevincini, kederini, aşkını türküler vasıtasıyla ortaya koymuştur. İnsanımız türkülerle vatanı beraber anmış, türküsüz kalmayı vatansız kalmaya benzetmiş, onsuz kendini gurbette hissetmiştir.

---

96 Seyit KÜÇÜKBEZİRCİ, *Konya Merkez Türküleri,* Konya İl Kültür Müdürlüğü, Konya 2006, s. 11-12.
97 KÜÇÜKBEZİRCİ, *Konya Merkez Türküleri,* s. 11-12.
98 GÖHER VURAL, "Türk Kültürünün Aynası: Türküler", s. 398.
99 Adnan ATAMAN, *Bu Toprağın Sesi,(Halk Musikimiz),* s. 104-108.

İnsanımızın içinde yaşadığı toplumsal yapı ve toplumsal ilişkilere bağlı olarak, toplumun sahip olduğu kültürel yapısı değişen ve gelişen zamanın ve mekânın şartlarına göre sürekli bir değişim içindedir. Sosyo-kültürel hayatta meydana gelen bu devamlı değişim, ister istemez müzik alanını da yansımaktadır. Bu değişimleri belirgin bir şekilde bünyesinde barındıran en önemli unsurların başında ise halk müziği olan türküler gelir. Türküler yaşam belirtisi gösteren kültürel ögelerdir, yani bir anlamda içlerinde hayat barındırırlar. Zamana, mekâna ve şartlara göre var olur, uzun ya da kısa bir devamlılık gösterir ya da yok olurlar. Bazıları ise, halktan aldığı güç sayesinde asırlarca varlığını korumaktadır. Yani bu durumu özetleyecek olursak tarihsel zaman içerisinde toplumun ilgi gösterdiği alanlar ve toplumun ihtiyaçları farklılık gösterdiği müddetçe, türküler de değişim göstermektedir.[100] Bazen belli şartlar içinde belli bir zamanda bir duyguyu anlatmak için söylenen bir türküye, zamanın değişik şartlarında yeni anlamlar yüklendiğini görmek mümkündür. Bazen ise ilk zamanlarda çok ilgi görmeyen bir türkü, bazı toplumsal, zamansal, mekânsal değişiklikler neticesinde bir anda büyük bir ilgi ile karşılaşabilir.[101] Ne kadar değişen ve gelişen şartlar bazen bir türkünün doğumuna ya da ölümüne sebep olsa da türküler binlerce yıldır, doğumdan mezara dek Türk milletinin dili, mesajı, şikâyeti, tercümanı yâri, sevinci, feryadı, olmuştur. Bazen söylenemeyeni dile getirmiş bazen mutlu etmiş bazen de hüzne boğmuştur.[102]

Tarih boyunca fetih hareketleri, askerlik hizmeti, ekmek parası gibi çeşitli sebeplerle bir yerden bir yere göç insanlarla birlikte, türküler ve hikâyeleri de göç etmiştir. Bu sebeple aralarında binlerce kilometre mesafe bulunan değişik bölgelerde, yörelerde aynı türkülerle veya benzerleriyle karşılaşmak mümkündür.[103] Eski zamanlara baktığımız zaman türkülerin yayılmasında etkili olan sebepleri şöyle sıralayabiliriz: Gezgin halk ozanları, askere gidenler, ticaret kervanları, göç edenler, çeşitli sebeplerle yapılan taşınmalar, düğünler, ziyaretler, seyyar satıcılar, gezginler, gurbetçiler ve memurlar, bunların sayısını arttırmak mümkündür.[104]

Günümüze gelindiğinde maalesef türkülerin tarihini bilme noktasında büyük sıkıntılar mevcuttur. Bazen bir türkü değerini kaybedebilir ama özünü kaybetmemelidir, eğer kaybediyorsa bunda biz insanların büyük bir suçu vardır. Türküler kültürel olarak

---

[100] Nurer UĞURLU, *Folklor ve Etnografya*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2009, s. 151-152.
[101] İlhan BAŞGÖZ, *Türkü*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 128.
[102] GÖHER VURAL, "Türk Kültürünün Aynası: Türküler", s. 409.
[103] TURHAN vd., *Notalarıyla Türkülerimiz Ve Hikâyeler,* s. 11.
[104] Merdan GÜVEN, *Türküler Dile Geldi,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s. 44-50.

toplumumuzun tarihinden izler taşımaktadır.[105] Bütün bunlara rağmen, türkülerimiz maalesef bilinmemektedir. Özellikle son zamanların popüler eserlerinden biri olan, ağıt olmasına rağmen düğünlerde de çalınan Hey On Beşli türküsü bunun en güzel örneğidir. Bir türkünün niçin söylendiğini bilmiyorsanız, nasıl söylendiğini de bilmeniz mümkün değildir. Maalesef türkülerin sanatsal ve tarihsel arka planlarından haberdar değiliz. Osmanlı'nın son zamanlarında artan yenileşme hareketleri musiki alanında da kendini hissettirince türkülerin halka ait kaba sözcükler olması şeklinde bir anlayış tezahür etmiştir. Bu durum da ister istemez türkülerin değerini kaybetmesine sebep olmuştur. Türk Halk Müziği, Cumhuriyet'in ilanı ile beraber, yerleştirilmek istenen yeni sistemin kurbanı oldu. Yani yine karşımıza batılılaşma hareketleri çıkmaktadır. Batı müziğini alırsak daha çabuk batılılaşırız düşüncesi hâkim olunca asıl değerlerimiz olan türküleri arka plana atmış olduk. Tabi son yıllarda bu durumun farkına varılması sevindirici bir durumdur. Özellikle son 15-20 yılda zenginliklere bir dönüş görülmektedir. Bu durumun daha da artması hem kültürel hem de değerler açısından önem arz etmektedir. Çünkü bu değerler Anadolu'muzundur. Anadolu'da bizlerin olduğu için bu zenginliğin önemini bilerek onu korumalı ve gelecek nesillere özünü bozmadan aktarmaya çaba sarf edilmelidir.

1.2. Değer Kavramı

İnsanoğlu diğer canlılardan farklı olarak yaratılmıştır. Diğer canlılara göre farklı özellikler barındırmaktadır. İnsanın toplum içinde yaşayıp, sürekli çevresiyle iletişim ve etkileşim halinde olan sosyal bir varlık olması onu diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden birisidir. İnsanın sosyal bir varlık olarak nitelendirilmesi, yaratılışından yani fıtratından sahip olduğu manevi özelliklerden kaynaklanmaktadır. Çünkü insanın dünya üzerinde tek başına hayat sürdürmesi, diğer insanlarla, diğer canlılarla iletişim ve etkileşim kurmadan yaşamını idame ettirmesi imkânsız gibidir.[106] Bu imkânsızlığa neden olan durum, Yüce Allah'ın yarattığı insanların fıtratına ters olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanın yaratılış gayesinin birlik ve beraberlik içerisinde olması gerektiğini göstermektedir. Bu sebeple insanın fıtratı gereği sosyalleşmeden, insanlarla iletişim kurmadan bir ömür sürdürmesi neredeyse imkânsız bir durumdur. Çünkü insan

---

[105] YENER, *Liseler İçin Müzik Lise 1 Ders Kitabı,* s. 30.

[106] Ruhattin YAZOĞLU, "Ebu'l-Hasan Harakânî'de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi," *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, S. 1, s. 1.

diğer bireylerle ilişki, iletişim, dayanışma, işbirliği içerisinde olduğu sürece varlığını devam ettirebilir. İnsan sosyalleşmediği zaman hayvandan ve bitkiden bir farkı kalmaz ve bu durum onun fıtratına aykırıdır.

İnsanoğlunun tarih boyunca topluluk halinde yaşaması fıtratının yanı sıra bir zorunluluğun gereğidir. Tarihin en eski zamanlarından günümüze kadar hatta dünyanın yok oluşuna kadar insanoğlu birlik beraberlik içerisinde yaşamak zorundadır. Olumsuz hayat koşulları, beslenme, barınma, korunma gibi temel ihtiyaçların giderilmesi hususunda insanlar birbirlerine ihtiyaç duymaktadırlar, tek başlarına kendilerine yetemezler. İnsan ne kadar diğer varlıklardan üstün ve şerefli kılınsa da tek başına bir hayat sürdürmesi imkânsız bir durumdur. Çünkü insanın sahip olduğu zihinsel, bedensel yeterlilikler tek başına bir yere kadar kendisine fayda sağlar, ilerleyen safhalarda yalnız olmanın getirdiği eksiklik ile birey yetersiz kalmaktadır.[107] Beslenmesini, giyim-kuşamını, barınmasını, güvenliğini sağlayabilmek için diğer insanların da yardımına ihtiyaç duymak zorundadır. İnsan hayatını devam ettirecek olan temel gıdaları temin ederken bile diğer insanların yardımına muhtaçtır. Güvenlik ararken polise, askere ihtiyaç duyarız. Onlar da bizleri korurken kullandıkları silahlar için bunun üretimini yapan kişilere ihtiyaç duyarlar… İnsan barınma ihtiyacı duyar, barınacak bir yer ararken müteahhitin inşa etmiş olduğu eve ihtiyaç duyar. Müteahhit ise işçilere ihtiyaç duyar, bu döngü böylece devam edip durmaktadır. Bütün bu emek, iş ve işlemler karşısında insanoğlunun sahip olduğu fiziki güç ve imkânları da hesaba katıldığında, bu iş ve işlemlerin hepsini veya birazını tek başına bir bireyin yapabilmesi neredeyse mümkün değildir. İnsan tek başına hayatta kalabilecek kadar güçlü ve çevik bir yapıya sahip değildir; iş birliği, ekip çalışması, iş paylaşımı kanallarıyla hayata tutunacak şekilde yaratılmıştır. Bu nedenle beynimiz toplum olarak yaşayacak şekilde gelişmiştir. İnsanoğlunun yaşamında yukarıda örneğini vermeye çalıştığımız bu birçok ihtiyacın karşılanması ve sorunun giderilmesi hususunda, insanın toplum içinde hayatını sürdürmesi ve diğer bireylerle sosyal ilişkilerde bulunması zorunlu hale gelmektedir. İnsan, bir parçası olduğu bu hayat içerisinde ihtiyaçlarını karşılarken, sorunlarını giderirken toplumsal hayatın verdiği iş birliği, enerji paylaşımı, güçleri birleştirme gibi olanaklar, bireyin karşılaştığı tüm zorlukları ve engelleri daha rahat bir şekilde aşmasına

[107] Öznur ÖZDARICI, "İnsanın Varlık Şartlarından Eşyânın Tabiatına Uzanan Bir Yolculuk: Mermer Tezgâh," *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 2020, C. 9, S. 25, s. 165-168.

yardımcı olmuştur.[108] İnsanın insana muhtaç oluşu varoluşsal gerçeğini ifade etme, iletişim kurma, kendini görme, iyilik etme, yardımlaşma, paylaşım içinde olma ve sosyalleşme gereksiniminin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dünyanın zorlu koşullarında yaşamda kalmasını sağlayan sosyal hayat şekli, bireyin hayat koşullarını iyi hale getirip rahata kavuşmasını ve az seviyedeki imkânlarının daha da yükselterek ilerletmiştir. Özellikle sosyal yapılar dediğimiz aile, dostluk gibi kurumlar ile kurulan sağlam ilişkiler sayesinde kişilerde oluşan birlik ve beraberlik, yardımlaşma, dayanışma gibi hisler sayesinde insanlar kendilerini güvende görmüşlerdir. Kısacası komşu komşunun külüne, insan insanın gücüne muhtaçtır. İnsanın sahip olduğu maddiyatın miktarı, boyutu ne olursa olsun, kendi cinsimizle sosyalleşmeye ve iletişim kurmaya ihtiyacımız vardır.[109] Küçük bir çocuğun tartıştığı, kavga ettiği bir arkadaşıyla olan ilişkisini izlediğinizde dahi bunu görmeniz mümkündür. Çocuk arkadaşlarıyla anlaşamaz ve onlarla sürekli tartışır. Fakat yine de onun kendisiyle beraber olmasını ister.

Sosyal hayatın temeli olarak kabul edilen aile yapısının meydana gelmesi, toplumun en küçük parçası olan bireyin yaşama hazırlık yapmasına, çevresi ile uyum içerisinde olmasına ve temel yaşamsal bilgi ve becerileri kazanmasında oldukça kuvvetli etkiye sahip olmuştur.[110] Sosyal hayat şeklinin insanın yaşamına bu gibi tesirleriyle beraber bireyin, fıtratındaki kemal ve olgunluğu yaşama yansıtmasına da imkân tanımıştır. İnsan da fıtratındaki bu olgunluğu kemali en iyi şekilde kullanarak dünyanın çeşitli bölgelerine topluluklar inşa etmiş ve devletler kurmuştur. İnsanoğlu kurmuş olduğu bu devletler vasıtasıyla farklı coğrafyalarda sanattan edebiyata, kimyadan mimariye, sağlıktan bilime birçok alanda zengin ve güçlü kültürler, medeniyetler meydana getirmiştir.[111] Sosyal yaşam biçiminin sunduğu fırsat ve seçeneklerle insanoğlu hayatında refahı, mutluluğu ve kaliteyi yükseltmiştir. Tabiatın oldukça meşakkatli ve oldukça farklı problemleri karşısında insanın yaşama sarılıp neslini sürdürebilmesinde ve varlığına anlam yüklemesinde, toplumsal hayat biçimi ve sosyal ilişkiler bireyin varoluşunun kilit noktalarını oluşturmaktadır.

Sosyal hayat biçiminin insanlara tanıdığı birçok fırsat ve imkânla beraber, insanın hoşuna gitmeyen durumların meydana gelmesine, bunlarla birlikte birçok

---

[108] İsa KAYAALP, "Değerleri Duyup Yaşayan Bir Varlık Olarak İnsan," *Diyanet Aylık Dergisi,* 2006, S. 188, s. 13-14.

[109] Dilşad AKTAŞ, "Gençlerin Değer Algısı "Ben" mi "Biz mi? ," *Diyanet Aylık Dergisi,* 2006, S. 188, s. 21.

[110] Bilal YORULMAZ, *Ailede Değerler Eğitimi,* Erkam Yayınları, İstanbul 2017, s. 109.

[111] İbrahim KALIN, *Barbar Modern Medeni*, İnsan Yayınları, Birinci Baskı İstanbul 2018, s. 238-239.

problemin zamanla gelişerek büyümesine de sebebiyet vermiştir. Bakıldığı zaman sosyal hayat, insanoğlu için huzur, refah, mutluluk ve kolaylık getirdiği gibi topluluk olarak yaşamanın bireye imkân tanıdığı şartlar, farklı sorunlar, problemler meydana getirmiş ve bu problemler, sorunlar da içinden çıkılamayacak yeni sıkıntıları da birlikte getirmiştir. Sosyal hayat tarzının bireye birçok alanda kolaylık sağladığından bahsetmiştik. Beslenme, giyim-kuşam, güvenlik, barınma vb. gibi alanlarda insanlar iş birliği, paylaşma, gücü ve enerjiyi beraber kullanma gibi durumlarla hem hayatlarını kolaylaştırmışlardır hem de sosyalleşmişlerdir. Bu kadar kolaylığın yanında bazı sorunlar beraberinde gelmiştir.[112] Bireyin, aile, akraba, dost gibi çevresine karşı saygısız, bencil vb. davranışlar sergilemesine, kavga-şiddet gibi olayların meydana gelmesine, insanların itibarsızlaştırılmasına ve kötü nefsani isteklerin oluşmasına sebep olmuştur. Böyle bir çok negatif netice insanların fıtratına aykırı davranmasına, çevresine zarar vermesine hatta ölüme kadar giden birçok olumsuz durumun meydana gelmesine sebep olmuştur. Zaman içerisinde gelişen bu olumsuz olaylar insanoğlunun kendini bir türden daha korumasına sebep olmuştur. Onun adı da insandır. Çünkü insanlar artık birbirlerine karşı aşırı derecede zarar vermişlerdir ki zararlı hayvanlar insanlardan daha az tehlikeli hale gelmiştir. Şiddeti ve zararı daha artarak devam eden bu olaylar zinciri karşısında insanlığın içine düştüğü acizlik karşısında bireylerin sahip olduğu yetkinliklerle problemlere farklı çözüm yolları getirmesi mecburi olmuştur. Bu sebeple eşref-i mahlûk olan insan, fıtratı gereği ve sosyal olarak yaşamanın gerektirdiği şartlara çözüm olacak gerekli sorumluluk ve görevleri yüklenmek zorunda kalmıştır. Böylece toplumsal bir yaşam sürmenin insana yüklediği sorumluluklar; bireylere, herkesin uyacağı kanun, norm, ahlaki değer ve ilkelere sahip olunması gerektiğini fark ettirmiş ve bu kurallara, değerlere, normlara uyulmasını zorunlu hale getirmiştir. İnsanın kendi fıtratından kaynaklanan nefsi istek ve arzuları, ahlaki değer ve ilkeler olmadan hayatın imkânsız hale geleceğini göstermiştir. İnsanlığın varoluşundan beri süre gelen ve hâlâ devam eden karışıklık, savaş ve bunların neticesi olarak meydana gelen yoksulluk, açlık ve ölümler bu durumu destekler mahiyettedir.[113]

İnsanlığı etkileyen bu olumsuz durumların meydana gelmemesi için gerek dinler gerek devletlerin gerekse toplumların belirlemiş olduğu temel kurallar, kaideler, normlar,

---

[112] Halil ALTUNTAŞ, "Milli ve Manevi Değerleri Zayıflatan Unsurlar," *Diyanet Aylık Dergisi,* 2006, S. 188, s. 18-19.

[113] Azize AYDIN ÖZGÜL, "İnsan ve Değerler," *Diyanet Aylık Dergisi,"* 2006, S. 184, s. 25.

değerler oluşmuştur. Yüce Allah'ın insanlara görev ve sorumluluklarını hatırlatmak için onlara peygamberler göndermesi, bu peygamberlerin içerisinde ahlaki değer ve ilkeleri barındıran dini tebliğ etmesi kurtuluş reçetelerinden birisi olmuştur.[114] Din, fertlere yükümlülüklerini anımsatır, kötü davranışlar hakkında bilgi verir. İnsanlara iyi bir insan olarak hayat sürmenin gerekliliğini ve adalet, dürüstlük, sevgi gibi birçok değeri nasihat eder.[115] İnsanlar tarafından kurulmuş olan devletlerin, adaleti, hukuku sağlamak için anayasa oluşturmaları ve insan topluluklarının sosyal düzeni sağlamak ve huzuru korumak amacıyla oluşturdukları yazılı olmayan sözlü kuralları (örf ve adet gibi) beraber bir hayat sürmenin getirdiği problemler nedeniyle ahlaki normların var olmasını zorunlu kılmıştır. Burada üzerinde daha çok durmamız gereken temel nokta ahlaki ilke ve değerlerin toplumsal düzeni sağlamadaki rolü ve etkisi olmalıdır. Çünkü yukarıda bahsettiğimiz gibi toplumu düzenleyen temel kurallar gerek dini gerek hukuksal gerekse toplumsal açıdan olsun temelini ahlaki değerlerden almıştır. Bu kurallar, normlar belirlenirken ahlaki değer ve ilkelerden fayda sağlamaları ve kanun, norm haline getirmeleri sorunlara çözüm bularken ahlaki değer ve ilkelerin ne derece önemli olduğunun açık bir ifadesidir. Böylece ahlaki değerlerin insan hayatını bütünüyle kuşatan bir unsur olduğunu görmekteyiz.

Kanun ve anayasaların toplumsal hayatı düzenleme konusunda ciddi etkileri olduğundan bahsetmiştik. Bunların uygulanması sonucu bir ceza ve yaptırım söz konusudur. Caydırıcılığını ceza ve yaptırımlardan almaktadır ve devlet eliyle bazı organlar ve kurumlar tarafından yapılmaktadır. Ahlaki değerler ise hukuki organların ulaşamadığı, etki edemediği alanlarda bile tesirli olmuştur. Ahlaki değerlerin yaptırımı hukuki organlar tarafından değil, insan vicdanı tarafından yapılmaktadır. Yani insanın vicdanına, insana kalmış bir durumdur. Böylece hukukun ulaşamadığı alanlara ulaşıp toplumsal ilişkileri düzenlemektedir.[116] Bireylerde var olan kötülük yapma, suç işleme ve problemlerin nedeni olabilecek duygu ve düşüncelerin daha davranışa dökülmeden engellenmesi, bireylerin insanlığa faydalı ve toplumla uyumlu fertler haline dönüştürülmesi ancak ahlaki değerlerin insanlara aşılanması ile sağlanabilir. Bu anlamda ahlaki değerler insanlar arasındaki ilişkileri düzenleme noktasında insan hayatında son

---

[114] Ali Ulvi MEHMEDOĞLU, "Din, Dindarlık ve Değerler," *İstanbul Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, S. 2, s. 179-180.

[115] Hamdi KIZILER, "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", *Milli Eğitim Dergisi*, 2014, S. 204, s. 9.

[116] Erol GÜNGÖR, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak,* Ötüken Neşriyat, Üçüncü Baskı, İstanbul 1998, s. 11-12.

derece önemli roller üstlenmektedir. Ayrıca ahlaki değerlerin, insanlara olgunluk kazandırıp onları kemale erdiren ve bireye yön veren ölçüler olarak, toplumun her ferdinin üzerinde etkisi olmuştur. Böylece bireylerin ve toplumun, sağlıklı ve sağlam gelişiminde önemli temel noktalardan olmuştur.[117]

Değer konusunda birçok farklı tanım bulunmaktadır. Çünkü değerler, felsefe, sosyoloji, psikoloji, gibi birçok bilimin ilgi alanına girmektedir. Değer kavramının farklı disiplinler tarafından kullanılması genel bir tanımlama yapmayı engellemektedir. Zira her bilim dalı kendi açısından bir tanımlama yapmaktadır.[118]

"Değerler, insan, toplum, kurum veya ideolojinin düşünce, hüküm, tutum, davranış ve etkinliklerinde tercih edilen, kabul gören, benimsenen, arzu edilen ve istenilen inanç, yargı, amaç, hedef, gaye, ölçüt, rehber, kılavuz, standart, kural, duyuş ve düşünüşlerdir."[119] şeklinde ifade edilmiştir. "Kişi ya da toplumun kabul ettiği var olma ve hareket etme tarzı."[120] TDK'nin yaptığı tanıma göre değer; bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, bir varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal ya da güzellik yönünden taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı niteliktir.[121] O, "bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç'tır.[122] Değerler bir topluluğun varlığını devam ettirebilmek için o topluluğa mensup kişilerin büyük bir kısmı tarafından onaylanan ilkeler olarak tanımlanabilir."[123] Görüldüğü gibi hangi bilim alanından bakılırsa bakılsın değerlerin en bariz özelliği eyleme yön vermesi ve eylem hakkında tahmin yürütmeye imkân tanımasıdır. Bu özelliği bakımından değerler sosyal bilimler -özellikle de eğitim bilimleri- açısından önemli bir yere sahiptir. Tarihsel açıdan değer kelimesi iktisat alanından etik alanına geçmiş bir kavramdır. İlk başlarda ekonomi, iktisat alanlarının bir konusu olan değer, emeğin karşılığı parayla ilgili olarak bilinse de felsefe ilminin en önemli bölümlerinden biri olan etik alanının bir terimi haline gelmiştir.

---

[117] Recep KILIÇ, vd., *Din ve Ahlak Felsefesi,* (Ed. Recep KILIÇ), Ankara Uzaktan Eğitim Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara, 2009, s. 208-209.

[118] Kadir ULUSOY & Bülent DİLMAÇ, *Değerler Eğitimi,* Pegem Akademi Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 2015, s. 14.

[119] YORULMAZ, *Ailede Değerler Eğitimi,* s. 61.

[120] İsmail DOĞAN, *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar,* Pegem Akademi Yayıncılık, Yedinci Baskı, Ankara 2007, s. 309.

[121] https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 13.26)

[122] Erol GÜNGÖR, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Yayınları, Dördüncü Baskı, İstanbul 2010, s. 27.

[123] KURUDAYIOĞLU & ÇAKICI, "Türk Edebiyatı Dersinin Öğretiminde Değerler", s. 44.

Değer, insanın ahlaki davranışlar bakımından insanları, insanlara ait özellikleri, arzu ve niyetleri, ilgileri, tutumları, davranışları değerlendirirken dikkate aldığı kavramdır.[124]

İyi bireyler yetiştirmeyi amaçlayan değerler eğitiminde iyi birey, doğru bir şekilde düşünen, sorumluluk ve vicdan sahibi, değerleri kendiyle özdeşleştirmiş bir insan olarak tanımlanır.[125] Bu durum bizlere değer kavramının insan yaşamında ne kadar önemli ve etkili olduğunu göstermektedir. Değerler insan yaşamına yön veren çok önemli unsurlardır. İnsan sosyal bir varlık olması itibariyle toplumda yaşadığı için uyması gereken normlar vardır. İşte bu normlar değerlerden etkilenir. Eğer değerlere uymaz ya da karşı çıkarsanız toplum tarafından yaptırımlara maruz kalırsınız. Hem bireysel hem de toplumsal açıdan huzur ve mutluluk istiyorsanız bu değerleri benimsemelisiniz. Çünkü değerler sadece bireye ait değildir, değerler evrenseldir, tüm insanlığı kucaklar, sadece birey mutlu olsun diye var olan unsurlar değildir. Değerlerin evrensel olması ile dünya üzerinde birçok durumun benzerlik taşıdığını görmemiz mümkündür. Bir adalet değeri dünyanın her yerinde hemen hemen aynı anlama gelir, bir yardımseverlik, vatanseverlik dünya için olmazsa olmazdır.[126]

Toplumsal açıdan değerler arasında bir bağlantının olduğu yadsınamaz. Değerler birbirleriyle ilintilidir, bunları birbirinden kopuk bir şekilde düşünerek değerleri yorumlama yanlış bir davranıştır. Bu yüzden değer tanımı yapıyorsak değerler arasında var olan bağlantıyı dikkate almamız gerekir.

Değerler, Eduard Spranger (1882-1963)'e göre bilimsel, ekonomik, estetik, sosyal politik ve dini değer olarak kısımlara ayrılmaktadır.

1. Bilimsel değerler: Eleştirel düşünce büyük önem taşır. Gerçek bilgi daima ön plandadır
2. Ekonomik değer: Pratiklik büyük önem taşır. Yaşam boyu önem verilmelidir.
3. Estetik değer: Uyum ve güzelliğe önem verilir. Hayata renk katmak için gereklidir.
4. Sosyal politik değer: Sevgi, yardımlaşma ve bencil olmama önemlidir. En önemli değer insana duyulan sevgidir.

---

[124] Sevil GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi,* (Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s. 6.
[125] GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi*, s. 8.
[126] KIZILER, "Ahlaki Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 7.

5. Dini değer: İnancı gereği dünyanın çeşitli arzularını bireyler gözden çıkarırlar.[127]

Değerler sosyal ortamı ve insan iletişimini yöneten bazı temel normları içerir ve kültürle arasında önemli bir ilişki vardır. Toplumsal yapı ve kültürel özellikler, değerlerin tercih edilmesinde önemli bir role sahiptir. Toplum tarafından kabul edilen değerleri öğretmek ve gelecek nesillere aktarmak, her toplumun temel prensipleri arasında yer alır ve özellikle aile ile eğitim kurumları değerler eğitiminden sorumludur.[128] Baktığımız zaman burada insanın sosyalleşmesinde büyük bir rol oynayan değer kavramının eğitim ile ilişkisi daha sıkı görülebilir. Değerler, insanın yaşamını ve çevreyle olan ilişkisini belirleyen niteliklerdir. İnsanın bir birey, olay, olguyu veya nesneyi nitelendirmesi, içinde bulundurduğu var olan değerlere göredir. Değerler, toplum ve bireyler tarafından kabul edilmiş birleştirici niteliklerdir, bireylere yarar sağlayan ve toplumsal ihtiyaçları karşılayan olgulardır. Değerler, duygu, düşünce ve heyecanlarla da alakalıdır, değerler bireylerin davranışlarına yön veren özelliklere sahiptir. Bahsettiğimiz özellikler incelendiğinde değerlerin birleştirici bir unsur olması, toplumsal ihtiyaçları gidermede kullanılması ve bireylerin davranışlarına yön vermesi açısından önemli bir kültürel unsur olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple değerlerin kültür ile sıkı ilişki içinde olması ve bu sıkı ilişkinin eğitime de yansıtılması önemle gerekmektedir.[129] Kısa bir özet yapacak olursak; ahlaki değerler, fiile dönüştürülecek bir davranışın gerçekliğine ve doğruluğuna inanma durumu, bir gruba veya topluluğa ait olma ya da o grup ve topluluk tarafından benimsenme halidir. Karşı karşıya kalınan belirli problem ve halleri herkes tarafından onaylanan biçimde geçmeye çalışma, olayların ve birey davranışlarının seçimine veya gelişimine uygun şekilde yön verme, onlara doğru şekilde kılavuzluk yapmaktır.

1.1.2. Değerler Eğitimi

Toplumsal anlamda değerler, toplum tarafından en iyi, en doğru, en güzel ve en faydalı olduğu kabul edilen genelleştirilmiş davranış unsurlarıdır. Değer; bir nesneye, varlığa veya etkinliğe, bireysel ve toplumsal açıdan tanınan ehemmiyet ya da avantaj

---

[127] Halil EKŞİ & Ahmet KATILMIŞ, *Uygulama Örnekleriyle Değerler Eğitimi,* Nobel Yayınları, Ankara 2016, s. 10.

[128] KIZILER, "Ahlaki Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 7-8.

[129] Sinan BULUT, *TRT Türk Halk Müziği Repertuvarındaki Türkülerin Müzik Öğretim Programlarındaki Değerlere Göre Değerlendirilmesi,* (Trabzon Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2019, s. 8.

demektir. Temel değerlerin kazanılacağı ilk yapı ya da kurum çocuğun ilk sosyalleştiği ailedir.[130] Çünkü çocuklar küçük yaşlardan itibaren aile üyelerini kendilerine örnek alıp onların etkisi altında kalırlar.[131] Değerler doğuştan bireyde var olmaz. Bu sebeple aile, okul gibi sosyal yapılara değerleri kazandırırken mühim roller düşmektedir. Özellikle 6 yaşına kadar çocuklara değerlerin kazandırılması çok önemli ve gerekli bir durumdur. Bunu kazandıracak kurum ise, çocuğun vaktinin büyük bir bölümünde beraber olduğu ailedir.[132] Fakat çocuğun anne ve babasıyla geçirdiği vaktin daralması, ayrılık gibi durumların artmış olması, geçim sıkıntısı gibi problemler değerler eğitiminin kazandırılmasına olumsuz yönde yansımıştır. Bu durumda toplumsal problemlerin artmasına neden olmuştur. Bu nedenle değer eğitimine gerek ailede gerekse okulda büyük önem verilmesi gerekmektedir. [133]

Bireyin kişiliği, karakteri, tutumu, davranışları sahip olduğu değerlerle doğru orantılıdır. Bu sebeple fertlerin değerleri fark etmesi, onları benimseyip içselleştirmesi ve tutum ve davranışlarını bunlara uygun şekilde ortaya koyması gerekmektedir. Bu da bireye verilecek olan eğitim ile alakalıdır. Bu eğitim kısaca değerler eğitimi olarak bilinir.

İdeal insan özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

-“Kararlı ve iradelidir.”

-“Barış ve diyalog insanıdır.”

-“Dürüst ve ilkelidir.”

-“Yeniliğe açık ve coşkuludur.”

-“Merhametli ve yardımseverdir.”

-“Sorumluluk ve sadakat sahibidir.”

-“Azimli ve çalışkandır.”

-“Bilgi ve uzmanlık sahibidir”

-“Saygılı ve seçicidir.”[134]

---

[130] Mehmet Zeki AYDIN, *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi,* Nobel Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara, 2008, s. 8.

[131] Recep KAYMAKCAN & Hasan MEYDAN, *Ahlak Değerler ve Eğitimi,* DEM Yayınları, İstanbul 2014, s. 195.

[132] Feyza KILIÇ, *Dini Kimliğin Oluşmasında Yetişkin Tutumlarının Rolü (Çocuklukta Yaşanmış Hatıra Örnekleriyle),* (Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Rize 2014, s. 56.

[133] YORULMAZ, *Ailede Değerler Eğitimi,* s. 113.

[134]http://akdagmtal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/55/08/762934/dosyalar/2020_11/05135607_18002559_Degerler_EYitimi.pdf?CHK=481886aa298071a2094c0674c5e8b813, (26.02. 2021, 16.30)

Değerler; bireylerin önemli bir kısmı tarafından ortak kabul edilmiş belli standardı olan davranışlardır. Değerler vasıtasıyla insanlar arasındaki ilişkiler güçlü hale gelir. Birlik ve beraberlik içerisinde yaşayan bireylerin temel olarak kabul edecekleri değerleri fikir birliği yaparak kabul etmelidirler. İnsanlar arasında tutum ve davranışlarından dolayı çatışmalar ve kavgalar meydana gelebilir. Ancak bu durum "barışmak, uzlaşmak" gibi evrensel olarak kabul edilmiş değerler vasıtasıyla çözülebilir.[135] Yaşamımızda bizlere yön veren birçok değer çeşidi mevcuttur:

-Sağlık gibi biyolojik;

-Güzel-çirkin gibi estetik;

- İyi-kötü gibi ahlaki değerler

-Sevap-günah gibi dinî değerler;

-Doğru-yanlış gibi mantıksal değerler.

Kişinin karakter, şahsiyet kazanmasında değerlerin arka plana atılamayacak kadar büyük etkisi vardır. Sabır, sevgi, saygı, vb. insanlık tarafından kabul görmüş değerler, insanlar arasında sağlam ve güçlü bir iletişim ağı oluşturarak güçlü karakteristik özellikler ortaya koymalarında etkili olmuştur. İlişkilerde güçlü bir düzen ve denge sağlayarak bireylerin birbirleriyle olan iletişim ve ilişkilerinde sağlam bir şahsiyet meydana getirmelerinde etkili olmaktadır.[136] Değerler bireyin ahlaki melekeleri üzerinde de büyük etkiye sahiptir. Böylece değerler, ahlaki açıdan öncelikle kişinin kendisini daha sonrada toplumun sosyo-psikolojik haline tesir ederek, bireylerin hem şahsi hem de sosyal açıdan barışık ve uyum içerisinde bulunmasını sağlamaktadır. Bu durum neticesinde toplumsal mutluluk ve refah düzeyi de olumlu yönde etkilenmektedir.[137]

Ahlaki değerler, sosyal hayatta ve insan ilişkilerinde üstlenmiş olduğu yapıcı fonksiyonlar sebebiyle hiçbir toplumda önemini kaybetmemiş, bilhassa sosyal hayattaki güçlü rollerinden hareketle insanları isteklerinde, tercihlerinde olumlu yönlendirmek için yararlanılan unsurların başında gelmiştir. Bu sebeple ahlaki değerler, tarihin her zamanında farklı eğitim yöntem ve teknikleriyle, etkinlikleriyle insanlara aktarılarak kabullendirilmeye çalışılmıştır. Böylece nesilden nesile ulaştırılan ve geliştirilen değerler, toplumdaki önemini ve değerini korumuştur. Son zamanlarda meydana gelen

---

[135] Kadir ULUSOY & Ali ARSLAN, *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi,* (Ed. Refik TURAN & Kadir ULUSOY), Pegem Akademi Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 2016, s. 3.

[136] KIZILER, "Ahlaki Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 5.

[137] M. Zeki AYDIN & Şebnem GÜLER, *Okullarda Değerler Eğitimi,* Nobel Akademi Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara 2014, s. 4.

teknolojik gelişmelerle beraber her eve televizyon, bilgisayar ve internet gibi kitle iletişim araçlarının ve sosyal medyanın bireyler, özellikle gençler üzerinde oluşturduğu kimlik karmaşası, ahlaki değerlere her zamankinden daha çok önem verilmesini ve dikkat edilmesini gerektirmiştir. Özellikle her geçen gün etkisini attıran sosyal medya uygulamaları, televizyon programları, daha tam bir kimlik oluşturamayan gençleri etkisi altına almaktadır.[138] Özgür medya gibi söylemler yüzünden gerekli düzenlemelerin sağlanamaması sebebiyle ahlaki değerler üzerinde daha dikkatli ve titiz bir şekilde durulması gerekmektedir. Gençlerin, toplumsal yaşamın üstüne kurması gereken temel unsurlar olan; hakkaniyet sevgi, sabır, müsamaha, paylaşma, yardımlaşma, dürüstlük, barış, kanaatkârlık ve sorumluluk vb. ahlaki değerleri içselleştirememeleri, insanlar arası iletişimin giderek kopmasına ve sağlıksız bir sosyal hayat oluşmasına neden olmaktadır. Bu sebeple bireyin kişiliğinde olumsuz ahlaki gelişmeler meydana gelmektedir. Bu durum neticesinde sosyal hayatta meydana gelen olumsuz durumlar karşısında bireyler duyarsız olmaya başlamaktadır. Giderek artan bu durum toplumda insan ilişkilerini durma noktasına getirmekte ve insan değerini kendi kendine küçültmektedir.[139]

Toplumsal hayatta daima karşımıza çıkan, bilhassa son zamanlarda yükseliş gösteren ve insanlığı derinden sarsan olaylar, içerisinde yaşadığımız toplumu derinden etkilemiştir. İnsan hayatını etkileyen, şekillendiren, yönlendiren ve güçlü kişiliklerin oluşmasına vesile olan değerler artık zayıflamış, arka plana itilmiştir. Bu durum insanlığın tabiri caizse tırnakları ile kurduğu medeniyeti adeta yok oluşa götürmektedir.[140] İnsani ilişkilerin geldiği bu durum, toplumların varlığı için tehlike yaratmaktadır. Özellikle toplumun temeli olan ve bireyin ilk deneyimlerini kazandığı aile kurumunun bozulmaya başlayıp fonksiyonunu kaybetmesi sonucunda insanlar arası ilişkileri düzenleyen; adalet, sabır, saygı ve hoşgörü gibi insana değer kazandıran ögelerin yerini şahsi çıkarların alması, bireye insanlığını hatırlatacak yetilerin yavaş yavaş yok olmaya başlaması toplumlarda yeri doldurulamayacak çözülmelere sebep olmaktadır. Bu durum tüm dünyayı etkisi altına almış bulunmaktadır. Toplumun hayatta kalmasını sağlayan pek çok ahlaki değer önemini yitirmektedir.[141] Bu olumsuz hallerin önüne geçmek, toplumsal birlik ve beraberliği tekrardan sağlayabilmek için, bireyin tekrardan

---

[138] Yusuf UYAR, *Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme,* (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s. 2.

[139] Hayati HÖKELEKLİ, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi,* Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 265.

[140] Veysel BOZKURT, *Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği,* Alesta Yayınları, Bursa 2000, s. 176.

[141] KIZILER, "Ahlaki Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 8-9.

toplumun bir parçasını sağlamak bu ahlaki değerlerin yeniden ayağa kalkmasıyla mümkündür. Çünkü ahlaki değerler toplum için etkili ve güçlü işlevlere, toplumu yeniden düzenleyecek fonksiyona sahiptir. Ahlaki değerlerin eski gücüne kavuşmasını sağlamak için öncelikle toplumun en küçük yapı taşı olan aile kurumunun önemini daha iyi kavramak ve okullarda değerler eğitiminin etkili bir şekilde yapılmasını sağlamak gerekmektedir. Bu hususta ailenin değerler eğitimindeki öneminden daha önce bahsetmiştik. Eğitim açısından bakacak olursak eğitim; bireyin davranışlarında istendik yönde kalıcı davranış değişiklikleriydi. Bu sebeple eğitim, bireyin kişilik gelişimine yarar sağlamak, yaşadığı toplumla bir uyum içerisinde olmasına katkıda bulunmak için ahlaki değerlerden faydalanabilir. Çünkü son zamanlarda toplumsal hayat ile uyuşmayan olayların artması değerler eğitiminin ne kadar gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Bu sebeple gençlere ahlaki değerleri eğitim vasıtasıyla aşılamamız mümkün görünmektedir. Dediğimiz gibi eğitim bireyi hayata her yönüyle hazırlayan bir süreçtir. Öncelikle bireyi kişilik açısından hayata hazırlamayı amaçlamaktadır.[142] Bunu da işlevi tartışılmaz olan ahlaki değerleri eğitim-öğretim programına alarak iyi bir birey yetiştirmeye verilen önemi göstermiştir. Böylece eğitim kurumlarında değerler eğitiminin sistemli şekilde verilmesi sağlanmıştır.

Sahip olduğumuz değerler, öğrenilebilir ve öğretilebilir niteliktedirler. Değerlerin öğrenilmesi, rol öğrenmesi tarzında gerçekleşen bir sosyal öğrenmedir. Değerler eğitiminin gayesi, bireyde doğuştan var olan en iyi yönü açığa çıkarmak; şahsiyetinin bütün olarak gelişmesine mükemmelliğe ulaşmasına yardımcı olmak, insanları kötü ahlaktan uzak tutmak, bununla beraber iyi ahlakın yayılmasını sağlamaktır. Değerler eğitimi insana her yönüyle hitap etmelidir, yani kişilerde bir duyarlılık uyandırmalıdır.[143] Değerler eğitimi, kişinin iradesine tesir etmelidir. Değerler eğitimi insani yönü ortaya koyma sanatıdır, Şahsiyet meydana getirmektir, şimdiki zamana ve geleceğe dair yön verme çabasıdır, zaman alır ve sosyo-kültürel bir durumdur. Değerler eğitimi verilirken robot değil insan yetiştirildiği unutulmamalıdır.[144] Hiç kimsede doğuştan bir değer algısı oluşmaz ve değerler bireylerin düşünce yapısı itibariyle her insanda aynı değildirler. Bu anlamda değerler, özellikle ailede terbiyenin ve eğitimin bir konusudur. Değerler, bireyin sahip olduğu duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını etkiler. Değerler eğitiminin etkili

---

[142] Ertan ÖZENSEL, "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer," *Değerler Eğitimi Dergisi,* 2003, C. 1, S. 3, s. 231.

[143] YORULMAZ, *Ailede Değerler Eğitimi,* s. 69-70.

[144] KIZILER, "Ahlaki Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 8.

olduğu nokta eğitimin duyuşsal alanı ile ilgilidir. Duyuşsal alanda yapılan eğitim, tutum geliştirme amaçlıdır. Bu eğitim ilgi, inanç, tutum ve davranışların eğitimini sağlar.[145] Değerler insanlığa özgüdür, insana aittir. Çünkü insana insan vasfını kazandırır ve onu diğer canlılardan ayıran özelikleri belirtirler. İnsanın diğer varlıklardan farklı olduğu fikrine varması önemli bir durumdur. İnsan olduğumuzu fark ettiren başka bir yol da değerler eğitiminden geçmektedir.[146] Değerlerin daha çok duyuşsal alan ile ilgili oluşu onu insana özgü kılmıştır. Bu değerler herkes için geçerlidir ama onu özel kılan insanın sahip olduğu düşünce yapısı, vicdanıdır.

Her toplumda kendine has bir kültür bulunmaktadır bu nedenle de her kültürün kendine özgü değerleri bulunmaktadır. Kültür uzun bir zaman diliminden sonra meydana gelir. Kültür, durağan değil dinamik bir özellik taşımaktadır. Bu yüzden kültür, hem değerlerin oluşmasını sağlar hem de meydana gelmiş değerlerde zamansal mekânsal şartlara göre değişmelere sebep olabilir. Değerler toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Değerlere kaynak olan etkenler, toplumdan topluma farklılık arz ettiğine göre toplumların değerleri de birbirinden farklılık arz edecektir. Bu durum toplumların ortak değerlerinin olmadığı fikrini uyandırmamalıdır. Değerlerin birçoğu toplumsal açıdan ortaktır. Ayrıca evrensel değerlerin bir bölümü de toplumlar için ortak kurallardan meydana gelebilir. Değerler kişiden kişiye farklı şekilde anlaşılabilir. İnsanların olay ve olguları anlamaları nasıl ki birbirinden değişik ise değerleri anlama şekilleri de farklıdır.[147] Anne babaya saygı kişiden kişiye farklı manalar ifade edebilir. Bu sebeple saygı değeri üzerinde de farklı anlaşılmalar olabilir. Değerler zamansal ve mekânsal şartların etkisiyle değişebilir yahut zamanla farklı anlamlandırmalara neden olabilir. Geçmiş zamanlarda itaatkârlık ön plandayken şu an ise teknolojik sebepler vb. nedenlerle sorgulamanın bir değer algısı oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bahsedilen değerlerin niteliklerini incelediğimizde birlik ve beraberlik açısından önemi belli olmaktadır. Bu sebeple toplumsal birlik ve beraberliği oluşturmayı hedefleyen eğitim sisteminde değerlerin kullanılması da çok önemlidir.[148]

Kişiye insanlık vasfını kazandıran en önemli unsurların başında değerler gelmektedir. Değerler, insan hayatına yol gösteren, önem dereceleri bireyler arasında

---

[145] ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 19-20.
[146] Muhammet YILMAZ, *Değerler Eğitimi ve Okul Etkinlikleri,* Dem Yayınları, İstanbul 2013, s. 15.
[147] Mustafa Doğan KARACOŞKUN vd., *Din Psikolojisi* (Ed. Mustafa Doğan KARACOŞKUN), Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 193
[148] YILMAZ, *Değerler Eğitimi ve Okul Etkinlikleri*, s. 15.

farklı olan, soyut, duyguya dayalı öznel inançları temsil eden bir olgudur. Değerler neyin doğru neyin yanlış olduğunu bize gösterirler.[149] Toplumda bir arada olan bireylerin güçlü iletişimler kurması, erdemli olması gelecek nesillere de bırakılacak olan evrensel değerlerin varlığından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle değerler aileler tarafından çocuklara küçüklükten itibaren verilmelidir. Verilen bu eğitim toplumla uyum içerisinde iyi bireyler yetişmesine büyük katkı sağlamaktadır.[150] Değerler eğitimi eğitim-öğretim programlarında sistemli hale getirilerek bireylere duyuşsal yön ön plana çıkartılarak aktarılır.[151]

Okullar yalnızca düz bir şekilde bilginin aktarıldığı kurumlar değildir. Topluma faydalı iyi, güzel karaktere sahip insanlar yetiştirmek de bu kurumun görevleri arasındadır. Zamanın şartları dikkate alınarak okullarda öğrencilere "iyi" tercihlerde bulunabilmek için imkânlar sunulmalıdır. Gençler arasında değerlere yönelik duyarsızlıkların, olumsuz tutum ve davranışların artması sebebiyle değer eğitimine büyük ihtiyaç duyulmaktadır.[152] Yapılan araştırmalar doğrultusunda gençler arasında değerler hususunda önemli eksiklikler olduğu istatistiki verilerle ortaya konulmuştur. Özellikle büyük şehirlerimizde öğrencilerin önemli bir oranının alkollü içki ve sigara ile tanışması, cinsellik yaşının düşmesi, uyuşturucu ölümlerinin yükselmesi, insanlar arasında hoşgörünün azalması, birbirine karşı güvenlerinin azalması, birbirlerine karşı sabretmenin çok az olması bunun en bariz örnekleridir.

Bu noktada sormamız gereken kritik bir soru vardır. Değerler eğitimi neden gereklidir? Bu soruya cevap olarak aşağıdaki maddeleri sıralamak mümkündür:

- Şiddete yönelme,
- Sahtekârlıkta artış
- Ebeveynlere, öğretmene, bireylere ayaklanma,
- Çalışma ahlakında meydana gelen bozulmalar,
- Şahsi ve sosyal sorumluluk bilincinde azalma,
- Madde bağımlılığında meydana gelen artış vb. durumlar değerler eğitimine olan gerekliliğin bir ifadesidir. Bu sebeple gerek ailede olsun gerekse okulda olsun değerler eğitiminin etkili bir şekilde verilmesi gerekmektedir.

---

[149] Mustafa ŞENGÜN, "Ahlak Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2007, S. 23, s. 201.
[150] Ahmet ÇAĞLAYAN, *Ahlak Pusulası Ahlak ve Değerler Eğitimi,* DEM Yayınları, İstanbul 2005, s. 38.
[151] ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 19-20.
[152] HÖKELEKLİ, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi,* s. 263.

Değerler eğitimi yaparken belli hedefler olmalıdır. Bunları kısaca şöyle sıralamak mümkündür:

-Ortak kabul edilen değerleri okullarda sistemli bir şekilde kazandırabilmek için uygun ortamlar yaratıp bunları pekiştirmek.

- Öğrencilerde yükümlülük bilinci oluşturmak ve geliştirmek.

- Eğitim, iş, sosyal hayatta kılavuzluk edecek ahlaki değerleri benimsemiş fertler yetiştirmek.

-Öğrencilerde motivasyon duygusunu arttırmak.

-İnsanlarla iyi ilişkiler kurabilecek iletişim kabiliyetine sahip fertler yetiştirmek.

-Öğrencilerin kendilerini tanımalarını sağlayarak yeteneklerini doğru şekilde kullanmalarına rehberlik etmek.

- Ailesini, milletini, ülkesini kendisine tercih edebilecek kişilikler yetiştirmek.[153]

Yukarıda bahsettiğimiz değerler eğitimi hedeflerinin eğitim-öğretim hayatında bireye birçok değerin kazanılması için sistemli şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Bu sebeple eğitim-öğretim müfredatımız da bu amacı gerçekleştirmek gayesiyle genel amaçlar belirleyip değerler eğitimini sistemleştirilmiştir[154] Değerler eğitimi, eğitimin duyuşsal boyutu açısından önemli bir yer edinmektedir. Değerler eğitimi duyuşsal boyutla alakalı olduğu için değerler eğitimini bilişsel boyutta yapmak mümkün değildir. Değer bir bilgi gibi aktarılamaz. Çünkü toplumda olması gereken ideal insan tipinin değerlerle somutlaştırılması gerekmektedir.[155] Değer öğretimini soyut yöntemler ile yapmak çok zordur, bunun için somut yöntemlere başvurmanız lazımdır. Bireye olumlu davranış, ilgi, tutum, tavır, his kazandırabilmek bilgi aktarmak gibi değildir. Bu nedenle değerler eğitimi yapılırken duygusal boyut dikkate alınmalıdır. Bu yüzden değerler eğitimini yaparken farklı yöntem ve teknikler kullanılmalıdır. [156]

Özetle insanların mutluluk ve refaha ulaşabilmesi, toplumsal yapının dengeli, düzenli olmasıyla mümkündür. Toplumsal yapının bir düzene oturması ise ancak toplumu meydana getiren bireylerin sorumluluklarının bilincinde olmaları ve yerine getirilmesi gereken görevleri yapmalarıyla sağlanabilir. İnsanın sorumluluklarını bilmesi ve görevlerini yerine getirmesi, ahlaki değerler vasıtasıyla olmaktadır. Çünkü ahlaki değerler toplumu meydana getiren bireylerin sosyal yaşamlarını etkileme, onlara

---

153 YORULMAZ, *Ailede Değerler Eğitimi,* s. 70-72.
154 https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf, (16.12.2020, 20.38)
155 ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 20.
156 ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 20.

rehberlik etme gibi işlevlere sahiptir. Bu yüzden ahlaki değerler toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi ve toplumun kalkınması yönünden büyük öneme sahiptirler. Bu manada değerler toplumun içine düştüğü karanlık durumdan kurtuluş için reçetedir. Gücü ve fonksiyonu bizler için çok önemli olan değerlerin, toplumsal yapı içerisinde kaybolmaması ve insan ilişkilerinde etkisini yitirmemesi için ileriki dönemlere ulaştırılması gerektir. Toplumsal birlik ve beraberliği sağlamak bu değerlerin gelecek nesillere sağlam bir şekilde aktarılması ile mümkündür.[157]

İnsanoğlu yeryüzünde yaşadığı müddetçe belli normlar ve kültürler meydana getirir. Yaşamış oldukları kültürel hayat onların birbirlerine karşı olan tavırlarını, tutumlarını, düşüncelerini etkiler. Bu durumun sonucunda toplumda uyulması istenen bazı normlar koyulur. Bu normların belirlenmesinde değerlerin de ayrı bir yeri vardır. Değer toplumdan topluma değişiklik gösterebilir, ayrıca evrensel olarak kabul edilen değerler vardır. Bunların hepsinin temel amacı bireyler arasındaki ilişkilerin iyi olması, toplumsal huzuru, refahı, mutluluğu, adaleti, sevgiyi, saygıyı sağlamaktır. Sayısını arttırabileceğimiz değerler eğer toplumda hâkim ise o toplum varlığını devam ettirir. Bu değerlere sahip olmayan toplumlar meydana geldiği zaman kargaşa ortamı, huzursuzluk hâkimdir. O toplumda utanma duygusu gelişmez ise bu durumda suç oranının artmasına sebep verebilir. Bu yüzden İnsanlara düşen en temel görev, ahlakı en iyi şekle getirmektir.[158]

1.1.3. Din ve Değer

Dini, en güzel bir şekilde ve öz bir ifade ile insan-Allah ilişkisi diye tanımlamak mümkündür. Din, insanlıkla beraber doğmuş ve onunla beraber varlığını devam ettiren bir olgudur. Dinin ana gayesi, birey ile Yüce Yaratıcı arasında kuvvetli ve sıhhatli bir ilişki kurmak ve insanda Allah'a kulluk bilincini oluşturmaktır. İnsan din sayesinde kendini tanımakta, evrende yerini bularak değer ve görüşlerini anlamlı hale getirmektedir.[159] Bilim insanları ve din âlimleri din hakkında birçok tanım yapmışlardır. İnsan hayatını her yönüyle kuşatan din hakkında tek bir tanım olmaması bu dinin kapsayıcılığı ile alakalıdır.

---

[157] KIZILER, "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 14-15.
[158] GÜNGÖR, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar,* s. 20.
[159] Mustafa ÖNDER & Hüseyin BULUT, "Temel Dini Değerler ve Değerler Eğitimi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* C. 6, S. 1, s. 16.

Tanımlar incelendiği zaman din âlimi ve bilim adamları, kendilerine göre mühim tarafları açıklamaktadırlar. Bizim burada verdiğimiz tanımlamalar İslam'a mensup âlimlerin yaptıkları tanımlamalar doğrultusundadır. Bu tanımlara bakacak olursak bazıları şöyledir: Din, şuur sahibi bireyleri şahsi tercihleri ile doğrudan faydalı olan şeylere ulaştıran ve peygamberlerin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilahî bir kanundur.[160] Başka bir tanımda ise, "Akıl sahibi insanları kendi irade ve istekleri ile bizzat onlar için hayırlı olan şeylere sevk eden ilâhî bir kanundur"[161] ifadesi geçer. Din, hayatı çepeçevre kuşatan, belirli kural, emir ve yasakları bulunan, bu bağlamda dindarlık perspektifleri sunan, dindarlarına değişik/çeşitli direktifler veren ve sınırları bazen esnek bazen sert bir şekilde çizilmiş bir yaşam tarzı, bazen statik bazen dinamik hayat döngüsü sunan, değişik yaşam alanlarında davranış biçimleri öngören öğretiler bütünüdür. Kur'an'a göre din, insanın zihinsel işlevlerini/inanç ve düşüncelerini, tutumlarını, davranışlarını/ibadetlerini ve sosyal yapılarını/cemaatler vb. organizasyonlarını belirleyen bir sistemdir. Buna göre Tanrı fikrine yer versin veya vermesin, metafizik değerlere sahip olsun ya da olmasın insanın düşünce dünyasında ve hayat döngüsünde belirleyici olan her sistem dindir.[162] Verdiğimiz tanımlardan yola çıkarak şunu görmekteyiz; tarih boyunca insanlar din ile ilgili birçok tanımda bulunmuştur. Neredeyse yapılan bütün tanımlarda din, temeli insanın içsel hayatında yer alan ve yansımaları çeşitli şekillerde meydana gelen temel ve evrensel bir olguyu ortaya koymaktadır. Din, bireyin bütün kişiliğini sarıp sarmalayan olgudur. Kısacası din insan-Allah ilişkisidir. Başka bir tanım yapacak olursak din, bireyin kayıtsız şartsız bir şekilde var olan "Mutlak Varlığa", "Yüce Yaratıcıya" yönelmesi ve evrenin tek hâkimi olan Allah tarafından kuşatılmasıdır.[163] Din, insan benliğinin önemli bir unsurudur. İnsanın evrendeki var oluş sebebine en güzel cevabı veren en önemli kaynaktır. Din, yaşamı anlaşılabilir ve yaşanabilir kılan yegâne kaynaktır. "Ben kimim?", "Nereden geldim?", "Nereye gidiyorum?" sorularına bugüne kadar en güzel cevabı veren din dışında başka önemli bir kaynak bulunmaz.[164]

---

[160] Elmalılı M. Hamdi YAZIR, *Hak Dini Kuran Dili 1.Cilt,* Azim Dağıtım, İstanbul 1992, s. 62.
[161] A. Hamdi AKSEKİ, *İslam Dini,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, On Sekizinci Baskı, Ankara 1967, s. 5
[162] Abdülcelil BİLGİN, "Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştirel Bir Değerlendirme", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2014, C. 2, S. 2, s. 76.
[163] Günay TÜMER, "Din", *DİA,* C. 9, s. 312.
[164] ÖNDER & BULUT, "Temel Dini Değerler ve Değerler Eğitimi", s. 18.

Değerler, bireylerin tutumlarının, ilgilerinin, davranışlarının temel yapısını oluşturur. Değerler, bireyin en iyi yönünü meydana çıkarmayı ve onun karakterini bir bütün olarak geliştirerek insani açıdan mükemmelliğe varmasını sağlamayı hedeflemektedir. Değerlerde inançlar daima ön planda yer almıştır. İnsanın ruh halinin, iç dünyasının, maneviyatının zengin bir kişilik haline gelmesi, ancak sahip olduğu değerlerle ölçülmesi gerekir.[165] Bu yönüyle düşündüğümüzde insanı insan yapan durumu, sahip olduğu değerlerin sağladığını görmekteyiz.

Eğitim, genellikle bireyin davranışlarında istendik yönde kalıcı izli davranış değişiklik oluşturma süreci olarak tanımlanan bir kavramdır.[166] İnsan doğası itibariyle sosyal bir ortamda varlığını sürdürmek zorundadırlar. Bu yüzden değerler eğitimi toplumsal düzenin, mutluluğun, refahın sağlanmasında önemli bir yer edinmektedir. Toplumsal alanda yaşamını devam ettiren bireyleri, değerler, yasalar, normlar, gelenekler-görenekler bütünleştirir ve aralarında oluşan ilişkilerin bir düzene binmesini sağlar. Toplumsal yaşamın düzgün bir biçimde yürümesi için sadece kurallara, normlara, yasalara uymak bir sonuç vermez. Ortak kabul ettiğimiz değerlerin, bütünleştirici ve birleştirici gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Toplumsal ilişkiler bireylerin yalnız ve toplu olarak insanî değerlere uyduğu ölçüde düzenli bir şekilde varlığını devam ettirmektedir.

Değerler eğitiminin amacı, bireyin en iyi yönünü meydana çıkarmayı ve onun karakterini bir bütün olarak geliştirerek, insani açıdan mükemmelliğe varmasına yardımcı olmaktır. İnsanı ve halkı her çeşit ahlaksız tutum ve davranışlardan muhafaza etmek ve bunlara meyletmesine mani olmak, bununla beraber güzel bir ahlakla ahlaklanmasına vesile olup insanlığa yararlı bir kişi haline getirmektir.[167] Son zamanlarda yükselen şiddet olayları, aile biriminin zayıflaması, aile içinde şiddet olaylarının daha sık bir şekilde meydana gelmesi, iş ahlâkında zayıflama gibi problemler, değerler eğitiminin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Maalesef okullarımızda meydana gelen psikolojik ve fiziksel şiddet olaylarında epey miktarda öğrenci ve öğretmenimiz etkilenmekte ve bir zararla karşılaşmaktadır.[168] Bu durumun meydana gelmesinde sosyal medya ve sanal dünyanın kötü örnekleri çok yüksek bir seviyede etkili olmuştur. Bu durumda değerleri bireylere kazandırarak, fertlerin yaşamını anlaşılır hale getirmek, karakteri kuvvetlendirmek, ahlakı ve kişiliği sağlam hale getirmek gerekmektedir. Okul

---

[165] AYDIN & GÜLER, *Okullarda Değerler Eğitimi,* s. 17.
[166] Selahattin ERTÜRK, *Eğitimde Program Geliştirme,* Yelkentepe Yayınları, İkinci Baskı, 1975, s. 12.
[167] HÖKELEKLİ, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi,* s. 263.
[168] KIZILER, "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 10.

yaşamı süresince zihinde yer edinen bilgilerin büyük kısmı bilişsel yönle alakalı olduğu için unutulması muhtemel ve hızlı gerçekleşir. Fakat değerler eğitimi ferdin duyuşsal yönüyle yana hisleri, tutumları ile ilgili olduğundan yaşam boyu varlığını devam ettirmektedir.[169]

İslam dininin ana gayesi, bireyleri mükemmel insan olma derecesine getirmek, dünya hayatını sükûnet ve huzur içinde sürdürtmek, ahiret yaşamında da sonsuz mutluluğa eriştirmektir. İslam dinine ait değerler, her dönemde ve yerde bireylerin bu temel isteklerini sürdürecek şekilde harika olup, kıyamet kopana kadar da varlığını sürdürecektir.[170] Din, insana yapması gereken yükümlülüklerini bildirir, kötü davranışlar, huylar hakkında uyarır. İyi ve güzel ahlaka, erdemlere sahip olmasını öğütler. Bu uyarıları dikkate alan kişi ahlaki ve karakteristik açıdan sağlam bir kişilik oluşturur. Bu nedenlere bireylere çocukluklarından itibaren ahlaki erdemler kazandırılmalıdır. Sağlam kişiliğe sahip bir fert ailesine, çevresine, milletine, ülkesine maddi ve manevi açıdan faydalı olur, bunun için çaba sarf eder.[171] Peygamber Efendimiz veda hutbesinde verdiği birçok mesajla bu ahlaki erdemlerden bahsetmiş ve insanları güzel ahlak konusunda uyarmıştır.

Veda hutbesinde Hz. Muhammed (a.s.) verdiği mesajlarla insanlığın saadetini hedeflemiştir ve bunu insanlara tavsiye etmiştir. Değerlere önem veren sadece İslam dini değildir. Diğer ilahi dinlere ve insanların felsefi görüşler etrafında ortaya koydukları din anlayışlarında da değerlerin ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Bu yüzden dinler içerisinde değerlere büyük önem verilmektedir.[172]

Değerleri dinden soyutlanamaz. Dinden faydalanmayan ve dini kaynakları göz ardı eden bir değerler eğitimi usulüne uygun olmadan ağaç, meyve yetiştirmeye çalışmaktan farklı değildir, yani olumlu sonuç elde etmek çok zordur. Çünkü dinler temelleri itibariyle bir değerler sistemini bünyelerinde muhafaza etmektedirler. İnsan doğasına uygun bu değerler kaynağından kâfi miktarda faydalanabilmemiz için dinle olan bağımızı daha sıkı bir şekle büründürmemiz gerekmektedir. Dini, sürdürdüğümüz yaşamın dışına iten ve onu adeta kullanılmaz bir obje konumuna sürükleyen seküler yaklaşımlar dinden gerektiğince yararlanmamıza mani olmaktadır. Maalesef modernizm ve sekülerizm halkımızı süratli bir biçimde tabii kaynağımız olan dinden uzak

---

169 AYDIN & GÜLER, *Okullarda Değerler Eğitimi,* s. 17.
170 ÖNDER & BULUT, "Temel Dini Değerler ve Değerler Eğitimi", s. 20.
171 M. Naci KULA vd., *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (Ed. Hayati Hökelekli), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, s. 56.
172 ÖNDER & BULUT, "Temel Dini Değerler ve Değerler Eğitimi", s. 22-23.

tutmaktadır. Böylece kişisel ve sosyal hayatta meydana gelen boşlukları ve krizleri gidermek için sonu hüsran ile biten çareler uygulanmaya çalışılmaktadır. Bu durumda inanç, ahlak, ibadet ve sosyal hayatı derleyen, toparlayan temel ilkeler dinin ne kadar önemli bir değerler sistemi meydana getirdiğini bizlere sunmaktadır. Baktığımız zaman din ile değerlerin arasında önemli bir seviyede yakın bir ilişki olduğunu görmekteyiz.[173]

Değerlerin gayesi bireyleri güzele, faydalıya, ulaşmasını sağlayıp kötü işlerden alıkoymaktır. Din, insanların dünya ve ahirette saadete ulaşmalarını hedefler. Din bunu gerçekleştirmek için insana; adil olma, güvenilir olma vb. davranışları buyurur. Haset, iftira atma, cimrilik vb. tutumları da yasaklar. Bu şekilde emir ve yasaklara uyanların iyi niyetli, toplumca kabul edilen değerleri hayatında uygulayan bireyler olarak saygınlık kazandığını söyleyebiliriz. Din, değerlerin insan üzerindeki yaptırım gücünü etkin hale getirir.

Din, insanlar ve toplumlar arasında birlik, beraberlik, kardeşlik ve dayanışma duygusunun oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlar. Sosyal olarak bir araya gelmeyi sağlayan din; yardımlaşmayı, dayanışma içinde olmayı ve yaşanan acıların dindirilmesinde büyük rol oynar.[174] Din, değerlerin meydana gelmesini sağlayan en önemli ögelerden biridir. Ahirette hesap verme inancı insanları aşkın bir varlığa inanma ihtiyacına ve ahlaki değerleri benimsemeye yöneltmiştir. Hesap vereceği anlayışında olan bir birey alacağı ödül ya da cezayı yapacağı davranış ve takındığı tutumlarla ilişkili olduğunu bilir. Bu nedenle hayatını bu değerler etrafında sürdürür. Dinden kaynaklanan ahlakî değerlerin en büyük koruyucusu, yüce ve aşkın "Allah inancı" ile buna bağlı olarak "ahirette hesap verme" duygusudur. Ahirette Allah'a işlediklerinin hesabını vereceğini düşünen birey, içinde beslediği vicdan duygusu ile karşılaşacağı ceza veya mükâfatı düşünerek kendini kontrol etmeye çalışır. Böylece kişi, dini değerler etrafında hareket eder.[175]

Yüce Allah (c.c.), ilahi kuralların mevcut olmadığı, dinin özü gibi yaşanıp sürdürülmediği toplumlarda büyük bir karışıklık olacağını bizlere iletmiştir. Bu yüzden kullarına kendisine inanmayı ve dini gerektiği gibi hayatında yaşamayı emretmektedir. Eğitim-öğretim sisteminde de gerçek manada dinin özünün, gerçeğinin aktarılması, değerler eğitiminin ana konuları arasında olmalıdır. İnsanlığın geleceğine yön verecek

---

[173] http://www.yenimusunsesi.com/haber/din-ve-degerler-iliskisi-konferansi-4230.html, (06.05.2020, 16.35)

[174] MEHMEDOĞLU, "Din, Dindarlık ve Değerler," s. 179-183.

[175] KIZILER, "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 9.

ortak değerlerin gelecek kuşaklara iletilmesinde en önemli unsur eğitimdir. İnsanlar şartlar gereği bir arada yaşamak durumundadır. Değerler eğitimi temel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında aracı olmalıdır. Değerlerde bireyin sahip olduğu inançlar daima ön planda yerini almıştır. Değerler eğitimi birlik, beraberlik ve toplumsal düzen açısından son derece mühimdir. Toplumsal hayatın düzen içinde devam etmesi için yalnızca kurallara, yasalara, normlara uymak yeterli gelmez.[176] Bu yüzden toplumca kabul edilmiş, topluma mâl olmuş değerlere de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu değerlerin oluşum sürecinde dinler önemli bir yere sahiptir.

1.1.4. Ahlak ve Değer

Ahlak, evrende yalnızca insana has bir kavramdır. Çünkü insan bu dünyada yaratılan en şerefli varlıktır. Yüce Allah tarafından içinde varlığını sürdürdüğümüz bu evrende en güzel şekilde yaratılan, iyi huy ve yetenekler verilen, Allah'ın halifesi olarak belirlenen biricik varlık olarak yaratılmıştır.[177]

Ahlak, Arapça "huy, mizaç, tabiat, kişilik, karakter" manalarına gelen bir sözcük olup bireylerin "iyi" veya "kötü" olarak değerlendirilmesine sebep olan, bireylerin sosyal hayattaki hareketlerine ve karşılıklı ilişkilerine yön vermek gayesiyle kullanılan normlar bütünüdür.[178] TDK sözlüğünde ise, bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları[179] olarak tanımlanmaktadır. İnsanlar fiziksel halleri, ruhsal durumları, kabiliyetleri, ahlaki değerleri açısından birbirlerine karşı benzerlik göstermedikleri gibi, yaptıkları davranışlar bakımından da birbirlerinden farklılık arz etmektedirler. Bu yüzden bireylerin istekleri, arzuları, hisleri ve bunları belirtme tarzları da farklıdır. Bundan dolayı insanlardan bazılarında başka birine karşı güven hissi mevcutken bir başkasında olmayabilir. Kimileri sabırlıyken kimileri de sabırsız olabilir. Bazıları hoşgörülüyken bazıları insanları tersleyebilir. Bu durum bireyler arasındaki kişilik, karakter, huy farklılıklarının var olduğunu kanıtlamaktadır.[180] Birey, hayatı boyunca gelişim gösteren bir canlıdır. Bu açıdan baktığımız zaman insan hayatı bazı gelişim evrelerine ayrılır. Bunlar; bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık olarak beş gelişim evresidir. Bebeklik ve çocukluk devreleri, bu gelişimin birinci ayağı olduğu için önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu basamaklardaki gelişim diğer

---

[176] ÖNDER & BULUT, "Temel Dini Değerler ve Değerler Eğitimi", s. 30-31.
[177] KIZILER, "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 5.
[178] Ahmet CEVİZCİ, *Etiğe Giriş,* Paradigma Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2008, s. 19.
[179] https://sozluk.gov.tr/ (18.01.2021, 15.54)
[180] KIZILER, "Ahlaki Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 6-7.

devrelerin temel noktasını meydana getirmektedir. Bireyin çocukluk döneminde gördüğü, yaşadığı, hissettikleri ilerleyen süreçlerde örnek olması yönüyle önüne gelmektedir. Bu yüzden bireyin merhamet, adalet, şefkat, doğruluk, dürüstlük, sevgi, saygı, iyilik, hoşgörü vb. değerlerin bulunduğu bir zaman ve mekânda yetişmesi ahlaki kişilik açısından önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu değerler ilerleyen dönemlerde onun karakterinin, ahlakının biçimlenmesini sağlayacaktır. Değerler, birey için çok özel bir manaya sahiptir. Hayvanlarda akıl, irade yetisi bulunmadığı için onlar arasında insanlarda ki sevgi, saygı hoşgörü bekleyemezsiniz. Yeryüzünde değerlerden ve ahlaktan yoksun bir insanın olması düşünülemez. Eğer öyle bir kişi varsa onun insanlığından şüphe edilir. Değerlerin bireylerin karakterine ve kişiliğine göre insandan insana farlılık göstermesi mümkündür. Bütün bunlara baktığımız zaman, değerlerin insan karakteri üstünde etkili bir niteliğe sahip olduğunu ve bireyin kişiliğini, ahlakını önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir.[181]

İnsanın manevi, bilişsel, duygusal, bedensel ve ahlaki açıdan sağlam bir karaktere sahip olabilmesi için değerleri kabul ederek, yaşamına ve hal, hareketlerine yansıtması lazım gelmektedir. Çünkü hem bireyin hem diğer insanların barış, sükûnet ve saadetini sağlamak için bu ahlaki değerlerin olması ve sürdürülmesi önemlidir. Baktığımız zaman ülkelerin sahip olduğu kültür ve medeniyeti meydana getiren inanç, tarih, ahlak, din, vb. gibi öğeler insanlık için çok önemli bir unsurdur. Değer, birey ve toplum için en önemli ve gerekli kavramlar arasında ilk sırada yer alır. İçerisinde pek çok değişik nitelikleri bulunduran değerler, insanlık tarihi kadar eski zamanlara dayanır. Bu değerler halkın huzurunu, saadetini, barışını önemsediği için nesilden nesile aktarılmış ve gelecek kuşaklara miras bırakılmıştır.[182] Bu değerler korunmamış ve nesilden nesile aktarılmamış olsaydı belki de şu an onların varlığından konuşamaz hatta söz bile etmemiz mümkün olmazdı.

Modern ve seküler hayatın bireylere getirdiği olumsuz durumların başında, sahip olduğumuz değerlere yeterince önemin verilmemesidir. Bu yüzden günümüzün gençleri içi boş, hayalleri olmayan, eğlenceleri basit ve sıradan, sadece gününü gün eden, din gibi manevî değerlerden uzak, kişilik ve ahlak açısından kötü, bilgi ve kültür sistemi güçsüz insan tipini bizlere göstermektedir.[183] Genç neslin pek çok paydada yetersiz

---

[181] Hayati HÖKELEKLİ, *Din Psikolojisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, On Beşinci Baskı, Ankara 2020, s. 251.
[182] KIZILER, "Ahlaki Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 7.
[183] HÖKELEKLİ, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi,* s. 265.

yetişmelerinde çoğumuzun payı vardır. Çağımızın modern ve seküler bireyi tarafından genç kuşaklar, yalnızca bilgi yüklenmesi gereken bir araç olarak görülmektedir. Genç kuşaklara yerli-yersiz çok miktarda bilgi yüklenmesi yapılmıştır. Aktarılan bilgiyi nerede, ne zaman nasıl kullanacağı ve bunu yerine getirirken de ortaya koyduğu hal ve hareketlerinden sorumlu olacağı gereği kadar öğretilememiştir. Daha doğrusu bu çağda karakterli, ahlaklı, değerlerine sahip çıkan insan tipi yerine makine yetiştirmiş bulunmaktayız. Geleceği teslim edeceğimiz gençlere değerler eğitimi yeteri miktarda kazandırılamamış. Günümüzde insanın maddiyat ile olan ilişkisi ön planda kendine yer bulmuştur. İnsan yaşamını yönlendiren ve el üstünde tutulan değerler önemini yitirmiş vaziyettedir. İnsan sadece tüketici olmuştur. İnsana insanlık vasfı kazandıran nitelikler, bencillik ve maddî ihtiyaçlarla neredeyse eş tutulmuştur. Değerlere yeteri kadar önem verilmemiştir.[184] Artık günümüzde insanlar sevgiden, saygıdan, hoşgörüden, dürüstlükten ayrı kalmış, şiddete, kötülüğe yönelir hale gelmiştir.

Toplumda barış, güven, sükûnet, mutluluk, isteniyorsa değerlere gereken önem verilmelidir. Değerler, toplumu sarsılmaz bir şekilde ayakta tutma ve fertleri birbirine sıkı bir şekilde bağlama niteliğine sahiptir. Bireyler toplum içinde var olan değerlere göre hal ve hareketlerini yönlendirir. Dostluk, kardeşlik, birlik, beraberlik içinde hayatımızı sürdürmek istiyorsak toplumun bünyesinde bulundurduğu değerlere karşı saygı duymamız gerekir. Değerlerin bozulup yozlaştığı bir toplumda insan yaşamını kuşatan her şey (hukuk, ekonomi, siyaset vb.) büyük bir zarara uğrar. Değerlerin bulunmadığı ya da etkili olmadığı yerde karışıklık, kavga, ahlaksızlıklar, çatışma vb. ortamda kol gezer.[185]

Ahlaki bir karaktere sahip olmanın ve bu dünyada mutlu bir şekilde yaşamanın yolu; sevgiyi, saygıyı, barışı, hoş görüyü, adaleti alçak gönüllülüğü vb. değerleri hayatımızda benimsemekle olur. Bu değerleri hayatına yansıtıp benimseyen kişinin sağlam bir karakteri oluşur. Çocuk yaşlardan itibaren insanlık için önemli bu gibi değerlere gereken önemi veren birey, güçlü bir karakter ve ahlaki kişilik elde eder.[186] Karakteri olgun, sağlam ve kuvvetli olan bireyin diğer insanlara, varlıklara zararı dokunmaz, içinde yaşadığı ortamla uyum içinde hayatını sürdürür. Milli ve manevî kültürüne, değerlere bağlı kalıp vatanına, milletine, kendisine, ailesine faydalı bir insan

---

[184] KIZILER, "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 8.
[185] KIZILER, "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 10.
[186] KULA, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi,* s. 56.

olmak için çalışır.[187] Aslında saydığımız bütün bu değerleri ahlaki değerler olarak kabul etmemiz mümkündür. Sonuçta bu değerler iyiliği güzelliği ön plana alır. İyi ve güzel olan şey aynı zamanda da ahlaklıdır

Sahip olduğumuz ahlaki değerler bireyler içindir. Bu değerlerin büyük bir kısmı evrensel olduğu için hemen hemen bütün insanlar için bağlayıcı bir görev görür. Ahlaki değerlerin büyük bir kısmı insanlığın faydasına ve yararına olduğu için herhangi bir şart sunulmadan kesin ve evrensel olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple "Niçin ahlaklı olmalıyım?" sorusuna vereceğimiz cevap ise yalnızca, "Ahlaklı olmam gerektiği için." olmalıdır. Başka bir şekilde anlatacak olursak, "İyi bir ahlaka sahip olmalıyım, çünkü ben bir insanım." biçiminde olmalıdır. Dolayısıyla bireyin yaptığı davranışlar, ondan hiçbir yarar beklemeksizin, sadece içinden geldiği müddetçe yapıldıysa bu davranış gerçekten ahlaki karaktere uygundur. Ahlaki değerler, her yerde ve zamanda geçerli olan kurallar bütünüdür.[188]

Toplumu oluşturan bireyler etnik açıdan farklılık gösterebilir. Ayrıca toplum içindeki bireylerin kültür, alışkanlık, bilgi, düzeyleri de farklı olabilir. Bu durumda toplum içinde farklılık gösteren zihinsel yapıların, dünya görüşlerinin oluşmasına sebebiyet verebilir. Toplumun olumsuz bir şekilde zarar görmemesi için tüm bu farklılıkları hazine kabul etmeli ve bireyleri bazı temel ortak değerler çevresinde bir araya getirmeliyiz. Toplumca kabul edilen bu değerler, beraber yaşadığımız hiçbir ferdi dışlamamalı, bütün bireylere eşit ve aynı derecede bakmalı, insanlardan merhamet, hoşgörü, güven, sevgi, saygı, şefkat, gibi duygularını uzak tutmamalıdır. Bunların, bireyleri birbirine sımsıkı bir şekilde bağlayan değerler olması gerekir.[189] Değerler ile kişilik, karakter arasında bir bağın olduğu yadsınamaz. Birey karşılaştığı bir durum karşısında nasıl davranması gerektiğini içinde hayatını sürdürdüğü toplumun bireylerinden öğrenir. Daha sonra ise kazandığı bu değerleri kendinden küçük bireylere aktarır. Böylece toplumda ahlaklı, karakterli bireylerin oluşması için bu döngü devam eder. [190]

Kişiliğin, karakterin, ahlakın meydana geliş sürecinde değerlerin varlığını sürdürdüğü bir yerde büyüyen bir ferdin ilerleyen zamanlarda kolay bir şekilde bu değerleri benimser. Değerleri içselleştirebilen bir bireyde sevgi, hoşgörü, sabır, adalet,

---

[187] KIZILER, "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 10.
[188] KILIÇ vd., *Din ve Ahlak Felsefesi,* s. 208-209.
[189] KIZILER, "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 14.
[190] HÖKELEKLİ, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi,* s. 193.

saygı vb. değerleri görmemiz mümkündür. Böyle bireylerin her açıdan iyi ve güzel bir karakter ve ahlaka sahiptir. Yeryüzündeki tüm canlı ve cansız varlıklara karşı nazik ve kibar davranır, onlara karşı duyarlı ve merhametlidir. Zihnini ve gönlünü iyimser ve güzel düşüncelerle doldurur. İnsanlara karşı haksızlık yapmaz ve zulmetmez. Kul hakkı kendisi için çok önemlidir. Arkadaşlıklarda, dostluklarda vefa duygusunu diri tutar. Öfkesini arka plana atar, insanlara karşı affedicidir, onlara kin gütmez. Davranışlarında doğruluk ve dürüstlük daima ön planda yer tutar. Ailesine, dostlarına, işine, çevresine karşı sevgi ve saygıda kusur etmez.[191]

Göründüğü gibi kişinin ahlaklı bir bireyli olarak nitelendirilmesi, onun bu değerlere sahip olmasından geçer. Bu değerlere gerektiği gibi sahip olan insanlar ahlaki açıdan olgunlaşmış, karakteri ve kişiliği oturmuş insanlardır. Başta İslam dini olmak üzere diğer dinler de kendilerine mensup olan bireylerin sağlam bir şekilde ahlaki bir karaktere sahip olmasını ister. Çünkü insanların dünya mutluluğu ve ahireti kabul eden dinler içinde ahiret saadeti bu değerlere sahip olmaktan geçer. Bu değerlere sahip olan insan toplumun gereklerine uymuş, toplumsal kuralları kabul eden ve diğer insanlar tarafından saygı gören insanlardır. Toplum içinde mutlu, huzurlu, sağlıklı bir hayat istiyorsak öncelikle kendi üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirmeli ahlaki bir karaktere sahip olmalıyız. Ailemizdeki ve toplumdaki diğer bireylerin de ahlaki açıdan iyi bir karaktere bürünmesi için gereken desteği sağlamalıyız.

1.1.5. Değerlerin Eğitim-Öğretimdeki Yeri ve Önemi

Değerler eğitimi zihinsel becerilerin dışında iyi bir kişiliğe sahip, topluma uyum gösteren, topluma yarar getiren fertler meydana getirmeyi kendisine gaye edinen eğitimdir. Değerler eğitiminin geçmişine bakacak olursak; temellerinin Antik Yunan'a kadar gittiğini ve o zamanın değer eğitiminde önemli bir yer edindiği görülmektedir. Amerika'da ise iyi bir karaktere sahip bireyler yetiştirmek devletin temel eğitim politikalarındandır. Çünkü Amerika'ya yapılan yoğun göç hareketleri ile beraber kendine has Amerikan kültürü meydana getirmek için Amerikan eğitim politikasında çeşitli sorgulamalar yapılmıştır. Yapılan bu sorgulamanın neticesinde değerlerin oldukça önemli bir yer kapladığı ortaya konulmuştur. Kişilik eğitimi ve değerler eğitiminin nasıl olacağına dair yöntem ve teknikler değişiklik arz etse de değerler eğitimi, mutlaka olması

[191] KIZILER, "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 15.

lazım gelen bir eğitim olarak kabul edilmiştir.[192] Değerler eğitimi bireyler için çok gerekli bir ihtiyaçtır. Zamanla gelişen şartlar da gösteriyor ki artan suç oranları gerek ahlaki gerek kültürel yozlaşmalar sebebiyle kaçınılmaz olmuştur.

Maddi açıdan zarara uğratma, gasp, hırsızlık, uyuşturucu, cinsel suçlar ve adam öldürme gibi suçların yıllara göre arttığını görmekteyiz. Bu suç oranlarının artış sebepleri arasında siyasi, ekonomik, sosyal vb. pek çok neden vardır. Bunun yanında varlığını yok sayamayacağımız değer eksikliğinin olması da suç oranlarının artmasına bir sebep olarak görülmüştür. Bu nedenle değerler eğitimine büyük bir ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durum devletler açısından da bir tehdittir. Çünkü devletler, insanlarla uyumlu, şahsı ve ailesi ile barışık, huzur içinde yaşayan kişiliklerin yetiştirmesini gaye edinmiştir. Bu durum da değerler eğitimi ile mümkün görünmektedir.[193] Eğer toplumsal yaşama uygun bireyler yetiştirmek istiyorsak toplumun sahip olduğu değerleri bireylere yeterince aktarmalıyız. Böylece toplumda ki sosyalleşme uyumunu arttırabiliriz. [194]

Teknolojik gelişmeler, küreselleşme vb. etkisiyle değişen aile yapıları için değerler eğitimi çok gerekli bir hal almaktadır. Bu konuyla ilgili verebileceğimiz en güzel örnek, geçmiş zamanlarda fert doğduktan sonra neredeyse ölünceye kadar sürekli anne ve babasının yanındaydı ve aile kavramı kalabalık, büyük bir aile niteliği taşımaktaydı. Böyle bir durum sonucunda fert içinde yaşadığı ailenin ilgi, tavır, his, duygu ve düşünce yapısını yansıtırdı, yani değerler eğitimi aile tarafından yapılırdı.[195] Zamanın getirdiği şartlar sonucunda aile yapısının değişmesiyle günümüzde çalışan anne ve baba profilleri karşımıza çıkmaktadır. Hal böyle olunca yani değerler eğitimi ailede yeteri kadar verilemeyince değerler eğitimi daha fazla önemli olmuş ve bu eksiği kapatmak için eğitim-öğretim kurumları olan okullar devreye girmiştir. Sağlıklı bireyin yetişmesi ve iyi bir kişilik ve karakter kazanmaları değerler eğitimi sayesinde meydana gelmektedir. Sosyal alanda meydana gelen sorunlar ve toplumda ortaya çıkan problemlerin altında insanlık için önemli olan değerlerin yok sayılması etkili olmuştur. Değerler eğitiminde iyi bir karaktere sahip insan yetiştirmek hedeflenmiştir.[196] Değerler eğitiminin bireye ve topluma kazandırdıklarını şöyle sıralayabiliriz:

---

[192] GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi*, s. 7.
[193] GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi,* s. 8.
[194] Süleyman YİĞİTTİR & Adem ÖCAL, "Lise Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 2011, S. 1, s. 122.
[195] ÇAĞLAYAN, *Ahlak Pusulası Ahlak ve Değerler Eğitimi, s. 38.*
[196] GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi*, s. 8.

- Değerler kişilerin bir hedef koymasını ve bu yönde çaba göstermesine yardımcı olur.
- Değerler kişilerin davranışlarını kontrol altında tutabilmesini ve kişilerin yapmış oldukları hal ve hareketleri sorgulamasını ve vicdana uygun kararlar vermesini sağlar.
- Değerler toplumsal normların meydana gelmesini ve fertlerin bu normlara uymasını sağlar.
- Değerler kişilerin neyin doğru neyin yanlış olduğunu ve toplumsal ahlaka uygunluk taşıyan ya da taşımayan hal ve hareketleri ayırt etmesini sağlar.

Değer eğitiminin toplumsal faydasının bir tarafı da dünyada sükûneti ve saadeti var edebilmektir. Bir başka tarafı ise değerler eğitimi verilerek özümüzün temeli olan milli kültür ve milli değerleri koruma altına alarak kültürel ve ahlaki bir yozlaşmayı engelleyebilmektir. Toplumun zıtlaşmaması ve temel değerleri muhafaza ederek dünya üzerinde varlığını sürdürebilmesi, değer fikrinin oluşmasıyla ve bu fikirle yaşamını devam ettirmekle mümkündür.[197]

Değerler eğitimi 2023 Eğitim Vizyonu Belgesi'ni incelediğimiz zaman değerlerin önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Değerler eğitiminin önemi vizyon[198] belgesinde insan bir bütün olarak algılamış ve "iyi bir insan" yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bu bakış açısı bizlere, yeni eğitim-öğretim sisteminin sadece bilgi ve beceriyi değil kültürlü, donanımlı, evrensel değerleri benimsemiş ve değerler eğitimini içselleştirecek bireyler yetiştirmeyi hedeflediğini göstermektedir. Bu yüzden okullarda yapılacak değerler eğitiminin belli amaçları olmalıdır. Bunları; iyi karaktere sahip bir birey olmaları için gerekli bilgi, tutum ve davranışları aktarmak, öğrencileri yeteneklerine göre yetiştirmek, öğrencilerde sağlıklı, sağlam zemine oturtulmuş bir kişilik oluşmasını sağlamak, öğrencilerin dostluk-arkadaşlık bağlarında toplumsal değerleri hissettirmek, öğrencilerin sorumluluk yetisini kazanmasına yardımcı olmak olarak sıralayabiliriz.[199]

Değerler eğitiminde aile, okul ve öğretmenler oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü bunlar bireyin sosyal çevresini oluşturmaktadır, yani bireyin etkilendiği, örnek aldığı kişileri oluşturan çevre bu saydığımız aile, okul ve öğretmenlerdir. Birey bu çevrelerde iyi bir ahlaki eğitim ve terbiye alırsa iyi bir karaktere sahip olarak topluma ve

---

197 GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi*, s. 8-9.
198 http://2023vizyonu.meb.gov.tr. (07.05.2020, 10.47)
199 GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi*, s. 9.

insanlığa faydalı bir birey haline gelir.[200] Aile, değer eğitiminde önemli bir yer tutan ahlaki eğitimin ve din eğitiminin verilmesinde bireye destek vermesi gereken ilk müessese olması bakımından önem taşır. Okullar değerler eğitiminin sistemli ve düzenli bir şekilde verilmesini sağlayan kurumlardır. Okullarda değer eğitiminin sistemli bir şekilde verilmesini sağlayan en önemli kişiler olarak ise öğretmenler görülmektedir.[201] Çünkü öğretmenler, öğrencilere model olan ve öğrencilerden beklediği davranışları yaşamlarına bizzat yansıtan kişilerdir. Bu yüzden öğretmenlerin bazı özellikleri kendilerinde bulundurmaları lazımdır.

- Öğretmenlerin öğrencilere örnek olması gerekir
- Sınıf ortamında sosyal ilişkilerin yoğun olduğu bir ortam oluşturması gerekir.
- Her öğrencide sorumluluk yetisinin oluşması sağlanmalıdır.
- Öğrencilerin değerleri içselleştirebileceklerine dair cesaretlendirilmesi gerekir.
- Öğrencilerin grup aktivitelerine teşvik edilip sosyalleşmeleri sağlamalıdır.
- Sınıf ortamında tartışma ve paylaşmayı sağlayacak ortamlar meydana getirmelidir.[202]

"Eğitim-öğretim sisteminin en genel ve özel amacı, çocukların ve gençlerin hayatlarında çevreye uyumlu birer birey olmalarını gerçekleştirmektir. Genel, evrensel, denenmiş ve herkesçe kabul edilmiş değerleri öğretmek genel eğitimi oluşturur. Bu değerler, toplum içerisinde yaşayan her bireyin bilmesi ve içselleştirmesi lazım olan unsurları barındırır. Bu değerler, bireyin ve toplumun bir arada uyum içerisinde yaşamasını sağlayan değerlerdir. Bu uyum işlevsel olarak meydana gelmezse, fertler arasında problemler ve iletişim sıkıntıları oluşacaktır"[203] Bu durumun önüne geçmek için bireyler arasında uyum sağlanması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bireyler arasında ortak değerler oluşturmak isteniyorsa bu uyum sağlanmalıdır. Değerlere, eğitim ile olan bağı yönünden baktığımızda hayat ile doğrudan bir ilişkisi bulunduğunu görmekteyiz. Ayrıca fertlerin insanca bir yaşam sürmelerini sağlamak için değerler her yaşta hem gaye hem de eğitimin temel konularından biri olmuştur. Eğitim, kişiyi sorumluluk sahibi, toplumun faal bir üyesi olarak yaşama ya da iş hayatına hazırlama rolü ile değerleri

---

[200] KIZILER, "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", s. 7.
[201] Nuray KURTDEDE FİDAN, "Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri", *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi,* 2009, C. 2, S. 2, s. 3.
[202] GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi*, s. 9-10.
[203] BULUT, *TRT Türk Halk Müziği Repertuvarındaki Türkülerin Müzik Öğretim Programlarındaki Değerlere Göre Değerlendirilmesi*, s. 10.

barındırarak bu sürecin etkili bir şekilde devam edip tamamlanmasına yardımcı olur.[204] Yani eğitim sayesinde bireyler hayata hazır hale gelir ve topluma birer faydalı birey olurlar.

Eğitim-öğretim kurumlarının genel amaç ve hedeflerine baktığımız zaman, birçoğunun sağlığın korunması, düzenlilik, yurtseverlik, temizlik, adalet ve girişimci olmak gibi birçok değeri barındırdığı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Eğitim-öğretim kurumları, değerlerin nasıl yaşanacağı hakkında öğrencilere yön gösterir. Eğitimin görevi yalnızca akademik bilgi, beceri ve davranış sağlayan bir sistem meydana getirmek değildir. Temel değerleri içselleştirmiş, yurda fayda sağlayan bireyler eğitmek eğitim sisteminin temel görevidir. Ayrıca bunu yaparken de genç neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve eylemlerini etkileyebilecek bir sisteme sahip olmak gereklidir.[205]

Değerler eğitiminin temel gayesi, fertlerin değerleri benimsemiş sağlam karakter ortaya koymasına yardımcı olmaktır. Fertlerin değerlere sahip olmasının yolu eğitimden geçer. Değerler eğitimi açısından ilk görev aileye sonra da okula aittir.[206] Bireylerin büyüme sürecinde ergenlik dönemindeki arkadaşları değer kazanımında etkilidir. Eski zamanlarda ailede kazandığımız değerler zamanımızda teknoloji, küreselleşme vb. sebeplerle bir anlamda küçük bir köy haline gelen dünyada artık sosyal ortamlarda meydana gelmektedir. Günümüzde değerlerin kazandırılması hususunda ailelerin çocuklar üzerindeki etkisi azaldığından dolayı, benimsedikleri değerleri evlatlarına gerektiği gibi kazandıramadıklarını düşünmektedirler. Bu durumun doğal bir sonucu olarak fertlerde değer oluşumu sosyal medya ve toplumsal alanlarda meydana geldiği için aile, gençlerin davranışlarının değer anlayışlarına ters olduğunu görünce memnuniyetsizlik göstermektedirler. Aileler ve kurumlar bu durumla karşılaşmamak için gerekli önlemleri almak durumundadırlar. Değerler eğitimini planlı ve sistemli aktararak bu olumsuzlukları engellemek mümkündür. Bu noktada, eğitim-öğretim kurumu olan okulların, bu konu üzerinde gerekli çalışmaları önemli bir rol oynamaktadır. Eğer değer aktarımı sistemli bir şekilde yapılmazsa değerlerin önemi kaybolur ve kültürel yozlaşmaların artması çok tabii bir durum haline gelebilir. Bu durumun neticesinde ise değerlerden bir haber fertler yetişmektedir.[207] Bu durumu şu güzel örnekle açıklamanın

---

[204] BULUT, *TRT Türk Halk Müziği Repertuvarındaki Türkülerin Müzik Öğretim Programlarındaki Değerlere Göre Değerlendirilmesi,* s. 10.
[205] BULUT, *TRT Türk Halk Müziği Repertuvarındaki Türkülerin Müzik Öğretim Programlarındaki Değerlere Göre Değerlendirilmesi*, s. 10-11.
[206] YORULMAZ, *Ailede Değerler Eğitimi,* s. 112-113.
[207] KURUDAYIOĞLU & ÇAKICI, "Türk Edebiyatı Dersinin Öğretiminde Değerler", s. 45-47.

yerinde olduğunu düşünüyorum; çok değil yakın zamanlarda toplu taşıma araçlarında kendimizden büyük birini gördüğümüzde yer verirdik. Çünkü ailemiz, eğitim yuvamız bizlere böyle bir değeri aşılamıştı; büyüklere saygıyı. Ama maalesef günümüzde bu değere sahip insan sayısı azalmaktadır. Bu ve buna benzer durumlar değerler eğitimine verilen önemin yeterli olmamasından kaynaklanmaktadır.

1.1.6. Değerler Eğitiminde Türkülerin Kullanımı

Eğitimin duyuşsal tarafı içerisinde bulunan değerler eğitimi, öncelikle insan olmamız sebebiyle davranışları, duyguları, tavırları, hisleri ve tutumları aktarabilmeyi hedeflemektedir.[208] Eğitim-öğretim programımızda yer alan değerler eğitimi, öğrencilere aktarılırken bilişsel konulardan farklı bir biçimde yapılmaktadır. Zira değerler eğitimi, bireylerin gündelik ders etkinliklerinden farklı olarak bireyin gün içerisindeki tüm yaşanmışlıklarıyla ilgilenmektedir. Bu nedenle, değerler eğitiminde çağın değişen ve gelişen şartlarına uygun yeni yöntem ve tekniklerin uygulanması büyük önem arz etmektedir.[209] Maalesef özellikle ülkemizde eğitimde duyuşsal hedeflerin genelde ihmal edildiğini görmekteyiz. Bunun nedenlerini şöyle sayabiliriz:

- Duyuşsal hedeflerin kişiden kişiye değişmesi nedeniyle uzlaşmanın problemli olması
- Duyuşsal hedeflerin ilgi, tutum ve değerler ile alakalı olması sebebiyle somutlaştırılmasının zor olması
- Duyuşsal hedeflerin öğretimi bilişsel hedefler gibi olmayacağından uzun sürebileceği
- Duyuşsal kazanımların kalıplaşmış geleneksel ve bilişselci öğretim yöntemleri ile kazandırılamayacağı
- Duyuşsal hedeflerin hakkında yapılacak değerlendirmenin bilişsel hedeflerde yapılan değerlendirmelere göre daha zor olması.[210]

İşte bu ve buna benzer sayabileceğimiz zorluklar duyuşsal eğitim içerisinde yer alan değerler eğitiminde de kendini göstermektedir. Bu durumu kolay hale getirebilmek için değer aktarımında türkülerin kullanılmasının faydası yadsınamaz. Türküler hisli, duygulu sözler içerisinde barındırdığı değerlerle bireylere değer eğitiminde büyük katkı

---

[208] ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 20-21.

[209] TURHAN & KOVA, "Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özay Gönlüm Bağlamında Bir İnceleme", s. 118.

[210] Hasan BACANLI, *Duyuşsal Davranış Eğitimi,* Nobel Yayın Dağıtım, Üçüncü Baskı, Ankara 2006, s. 15.

sağlayabilir.[211] Çünkü türküler bir zenginliktir. Bedri Rahmi Eyüboğlu türkülerle ilgili yazmış olduğu bir şiirinde şu güzel dizelere yer vererek bu zenginlikten şu şekilde bahsetmiştir.

Ah bu türküler;
Türkülerimiz…
Ana sütü gibi candan,
Ana sütü gibi temiz.
Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla
Köyümüz, köylümüz, memleketimiz.

Yine meşhur ozanımız büyük usta Âşık Veysel türkülerle ilgili şunu belirtmiştir:

Bayramlarda, düğünlerde,
Toplantıda, yığınlarda,
Sıkılınca dar günlerde,
Türkü türkü çağırırız.[212]

Türkülerle ilgili yazılan şiirlerde değerleri bulmak mümkündür. Bu sebeple türküler bünyesinde birçok fonksiyonu barındırmaktadır. Türkülerimizi konuları ve içerisinde barındırdığı değerler bakımından incelediğimiz zaman insanımızın kahramanlığını, hoşgörüsünü, sevgisini, acısını, özlemini, derdini, merhametini, vefasını, sabrını, dostluğunu işlediğini görmekteyiz.[213] İnsanımız türküyle yatmış türküyle kalkmıştır. Türkülerle hem gülmüş hem de ağlamıştır. Yeri geldiğinde savaş meydanlarında şairlerin besteleriyle, ozanların deyişleriyle coşmuşlardır. Türküler sayesinde sevdiklerine aşkını, sevgisini, sabrını, dostluğunu dile getirmişlerdir. Bazen de sevinçlerini, acılarını paylaşmışlardır, yeri gelmiş sitemlerini ön plana çıkarmışlardır.[214] Bu yüzdendir ki türküler bir ulusun, milletin vazgeçilmezi çok kıymetli kültürel unsurlardır.

Türkü halk şiirlerinin her çeşidi için kullanılan genel bir addır.[215] Türküler insanımızın geçmişinden, bugününden birer kesittir, geçmişi ve bugünü yansıtan bir ayna görevi görürler. Her türkü içerisinde elbet bir yaşanmışlık, hikâye barındırır. Çünkü hikâyeler, yaşanmışlıklar, kabul görülen değerler, inançlar türküyle biçim bulmuştur.

---

[211] ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 21.
[212] GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi,* s. 28.
[213] İMİK, "Türkülerimizdeki Hoşgörü Temasına Toplumsal Bakış ve Hacı Bektaş Veli" s. 181-182.
[214] GÖHER VURAL, "Türk Kültürünün Aynası: Türküler", s. 399-400.
[215] Cemil ÖZTÜRK vd. *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller,* Pegem Akademi Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara 2012, s. 116.

Âşık Veysel'in şiirinde belirttiği gibi bayram vakti gelir türkü yazılır, hüzün olur türkü yazılır, yardıma ihtiyaç duyulur türkü yazılır, sevginin, saygının önemini belirtmek için türkü yazılır.[216] Yani hayatta yaşadığımız olaylar, olgular bizi türküye götürür. Yapabilen türkü yazar, yapamayan ise durumuna uygun bir türkü mırıldanır. Böylesine önemli bir unsur olan türküler elbette değer öğretiminde kullanılabilir. Türküler duygudur, hissiyattır. Değerler de duyuşsal alan ile ilgili olduğu için değer öğretiminde büyük faydasının olduğu söylemek mümkündür.

Türküler toplumun ortak ögelerini, hislerini, tutumlarını duygularını, fikirlerini içinde bulunduran çeşitli ezgilerle dile getirilen bir müzik türüdür. Toplumların milli benliklerini barış, kardeşlik, sevinç, üzüntü, hasret, acı, sevgi, gibi pek çok ögesini bünyesinde bulundurmaktadır.[217] Bu ögelerin türkülerde bulunması ve değerler eğitiminde kullanılması eğitimin duyuşsal boyutunda önemli faydalar sağlamaktadır.

MEB'de böyle bir düşünce içerisine girerek değerlerle ilgili bir çalışma yapmıştır. Bakanlık bazı konuların türkü ve şarkılarla irdelenmesi hususunda bir karar aldı. İlk ve ortaöğretimdeki bazı derslere olayların konu ve tarihine uygun 80 tane şarkı ve türkü seçip yerleştirdi. Çanakkale Savaşı "Hey On beşli On beşli" türküsü ile incelenerek Kurtuluş Savaşı'na uzanan tarihsel süreçte Çanakkale Savaşının önemi bu türkünün çıktığı dönem Türkiye'si çizilerek anlatılacak Türkiye'nin en uzun nehri Kızılırmak anlatılırken Âşık Veysel'in Kızılırmak türküsüne başvurulacak.[218]

Kültürümüzün en kıymetli unsurları olan türkülerimizin içerik olarak dostluk, mertlik, sevgi, eşitlik, hoşgörü, birlik ve beraberlik, vatan sevgisi, ilim sevgisi, kanaatkârlık, çalışkanlık vb. değerleri yansıttığı görmek mümkündür ve bundan yola çıkarak değerler eğitiminde türkülerin kullanılabilir ve böylece bireyleri gönülden etkileyip kazandırmak istediğimiz hedefe ulaşmada başarılı olunabilir.[219] Ayrıca değerler eğitimi bakımından halk ozanlarımızdan: Âşık Veysel, Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif gibi önemli şahsiyetlerini hayatından bahsedip bu kıymetli ustalar tarafından topluma mâl olmuş eserlerini değerler eğitiminde kullanabiliriz. Kıymetli ustaların eserlerini incelediğimiz zaman sevgi, adalet, saygı, birlik ve beraberlik gibi değerleri etkili bir

---

[216] GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi,* s. 28.
[217] KINIK, "Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler", s. 141.
[218] GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi*, s. 28-29.
[219] ARICI & ER; "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 26.

şekilde yansıttığını görmek mümkündür. Bu durumdan yola çıkarak içerisinde değerleri barındıran türküleri eğitimde kullanılabiliriz.[220]

Türküler toplumsal değerlere ve gelişime büyük katkıları olan önemli bir unsurdur. Türküler eldeki bilgileri ve değerleri somut hale getirir. Öğrencilerin derse karşı olan tutum ve ilgisini arttırdığı gibi konular arasında bağ kurmayı da kolaylaştırıcıdır. Günümüzde değerler eğitiminde, bilişsel bilgiye yönelik kullanılan yöntemler ile ve geleneksel yöntem ve teknikleri kullanmanın tam olarak bir işlevi olmaz. Çünkü değerler duygusal yönü daha ağır olan özelliklere sahiptir. Bu yüzden daha çok duygusal yönleri ön plana çıkaran yöntem ve teknikler kullanılmalıdır. [221]

Türkülerimizin bestekârları halk ozanları hayatları ve karakterleri açısından özel kişiliklerdir. Bu kişiler hayatları boyunca sürekli halk ile beraber olmuş, üzücü ve sevindirici, etkileyici olayları halkla beraber yaşamış, kendi hayatları içerisinde pek çok problemler ile karşılaşmışlardır. Bakıldığı zaman bu durum bireylerin derinden etkilenmesini daha da güçlendiren durumlardır. Türküler ve bu türkülerin sahipleri toplumsal olaylara dikkat çekmekte ve toplumu derinden etkilemektedir. Bu yüzden türküleri ve halk ozanlarını değerler eğitiminde kullanmak önemli faydalar sunacaktır.[222] Bilimsel olarak yapılan pek çok araştırmanın neticesine baktığımızda birçok zekâ türünün olduğu tespit edilmiştir. Kişiler arasında doğal olarak bireysel farklılıklar bulunduğu için insanlarda bulunan zekâ türleri de farklılık arz etmektedir. Birçok zekâ türünü eğitim-öğretimde kullandığınız zaman yapılan eğitim ilgiyi, alakayı, kalıcılığı ve kaliteyi yüksek bir seviyede arttıracaktır. Bu yüzden değerler eğitiminde türkülerden yararlanılıp duygusal zekâ, müziksel zekâ, sözel zekâ, harekete geçirilebilir.[223]Böylece birçok zekâ türünü harekete geçirerek değerlerin öğretimini daha kolay ve kalıcı bir şekilde sağlayabiliriz.

Çocuklarımıza manevi güzellikleri aşılamak, ahlaki tutum ve değerlerimizi aktarmak gayesiyle türkülerden yararlanmak önemli bir fayda sağlar. Sözlü ve yazılı kültürümüzün mühim unsurlarından biri olan türküler insanımızın özlemini, acılarını hayat biçimlerini, mutluluklarını, sevinçlerini, inançlarını, âdetlerini ve gelenek ve göreneklerini geçmişten geleceğe aktarır ve içinde yardımseverlik, dürüstlük, adalet,

---

[220] TURHAN & KOVA, "Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özay Gönlüm Bağlamında Bir İnceleme", s. 127.

[221] ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 20.

[222] TURHAN & KOVA, "Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özay Gönlüm Bağlamında Bir İnceleme", s. 127.

[223] ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 21.

hoşgörü, sabır, vefa, sevgi, saygı, alçakgönüllülük gibi birçok değeri barındırır.[224] Yaşam biçimimizin ve kültürel unsurlarımızın hisler ile ortaya koyulmuş şeklidir türküler. Türkü sayesinde duygu ve düşüncelerimiz ortaya dökülür. Ülkemizin birçok bölgesinde yaşayan şairlerin kendilerine özgü bir biçimde ve usta bir şekilde dile getirdikleri türkülerinde, birçok farklı konunun işlendiğini görmekteyiz. Bunlar arasında barış, sevgi ve hoşgörü daha ayrı bir tutmaktadır. Bu durumun insanımızın yaşam biçimi ve düşünce yapısından meydana geldiğini söylemek daha doğru olur.[225]

Değerler eğitimini türküler ile aktaracaksak özellikle kullanılması gereken öğretim yöntem ve tekniklerinin bireyi merkeze alan yaklaşımlara dayalı olması gerekir. Aksi takdirde günümüzün şartlarında klasik yöntemler bize bir fayda sağlamaz. Bu yüzden eğitimde değerler eğitimi için alışık olmadığımız kalıpların dışına çıkmamız gerekir, günümüzün şartlarına uyum sağlamak için bunu yapmak zorundayız. Çünkü gelişen dünya hayatı bizleri buna sevk etmektedir. Bizler değerler eğitimini günün şartlarında uygularken kendi kültürümüzden, gelenek ve göreneklerimizden, örf ve adetlerimizden kopmadan ve bunlara uygun olarak yapmalıyız. Aksi takdirde bir değeri kazandırırken başka bir değerin zarar görmesine veya yok olmasına sebep olabiliriz. Bizler değerler eğitimini yaparken rahatlıkla başvurabileceğimiz türkülerimiz bizlere bu konuda büyük derecede yardım sağlayabilir. Böylece hem kültürümüzden uzaklaşmamız oluruz hem önemi yitirilen bir zenginliği sahaya sürmüş oluruz hem de alışılmış kalıpların dışına çıkarak bireyleri etkileme oranını yükseltmiş oluruz. Çünkü türküler duyguyu, düşünceyi, tutumu, hissi barındırır böyle bir yöntemle insanları etkilemek daha kolay ve etkileyici olur.[226]

1.1.7. Türkülerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Kullanımı

Eğitim anlayışında meydana gelen değişiklikler tabii olarak öğretim programlarına da yansıdığı için çağımız öğretim programları beceri, kazanım, öğrenme alanı ve bizler için çok önemli olan değer boyutundan meydana gelmektedir. MEB DKAB öğretim programında belirlediği genel amaçlarla öğrencilerin din ve ahlak hususunda sağlam ve sağlıklı bilgi sahibi olmaları, temel yetenek ve becerilerini ilerletmelerini ilke edinmiştir. Geliştirilen programla beraber öncelikle öğrencilerin din

[224] ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 21.
[225] İMİK, "Türkülerimizdeki Hoşgörü Temasına Toplumsal Bakış ve Hacı Bektaş Veli" s. 182.
[226] TURHAN & KOVA, "Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özay Gönlüm Bağlamında Bir İnceleme", s. 118-119.

ve ahlak konusunda objektif bilgi kazanmaları, öğrenme-öğretme periyodunda öğretim programı vasıtasıyla aktarılması amaçlanan bilgi, beceri, tutum, ilgi, değer, kavram ve öğrenciyi temele alan yaklaşımlarla beraber yaşama şuuruna varmaları amaçlanmıştır.[227] 2010 yılında yapılan 18. Milli Eğitim Şurasında değerler eğitimine büyük önem verilmiştir. Alınan karara göre okullarda bu eğitime önem verilmesi gerektiği bu durumun okulların temel vazifelerinden olduğunun altı çizilerek bu hususta öğretmenlerin kendilerini geliştirmesi ve materyal üretme faaliyetlerinin artırılmasına yönelik bazı öneriler sunulmuştur. Özellikle değerler ile doğrudan bağlantısı olan DKAB derslerinin bu eğitimi verirken daha işlevsel şekilde olması söylenmiştir.[228]

Yukarıda belirtilen amaçlarda ifade edilen tanımdan hareketle DKAB dersi değerleri önemseyen ve bunu amaç edinmiş bir derstir. Bu sebeple verilecek değerler kapsamlı bir şekilde öğretim programında da yer bulmuştur.

DKAB Öğretim Programında değerler, öğretim programına yön veren ilkeler bütünü ve nesilden nesile uzanan miras olarak görülmektedir. İnsani olarak bizleri var eden değerler aynı zamanda toplumsal hayatta karşılaşacağımız sorunları çözmede bir güç olarak da öğretim programında ifade edilmiştir. Öğretim programında eğitim yalnızca akademik bilgi, tutum ve beceri olarak sınırlı tutulmamış ve eksik bulunmuştur. Belirtilen öğretim programı incelendiğinde eğitim, değerlerin ön planda tutulması ve sosyal hayatta şekillendirilmesiyle gerçek gayesine ulaşmış olacaktır. Bu yüzden değerler için farklı bir tema ve öğrenme alanı gibi bir sistem meydana getirilmemiş, eğitimin her bölümüne, alanına değerler dağıtılmıştır. Çünkü eğitimin ana hedefi zaten değerlerin muhafaza edilmesi ve olabildiğince yaşatılmasıdır.[229]

Değerler eğitiminin ön planda tutulduğu ve fazla bir şekilde üzerinde durulduğu derslerden biri de DKAB dersi olarak görülmüştür. DKAB öğretmenleri değer kazandırılmasında Rehberlik ve psikolojik Danışma, Türkçe, Türk Dili ve Edebiyat, Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile ara disiplin olarak bir ilişki içerisindedirler. Değerler öğretiminde değerlerin hayatta yaşanan olaylar ile ilişkilendirilmesi değerleri daha önemli kılacaktır. DKAB dersinin konusu inanç, kültür ve ahlaktır. Bu konuları incelediğimiz zaman insanlar arasındaki ilişkiyi ve insanlar ile yaratıcı arasındaki bağı düzenleyen birçok değer Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi için önemli olarak görülmüştür.

---

[227] http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=318, (08.05.2020, 12.54)
[228] http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf, (08.05.2020, 13.10)
[229] http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354, (09.05.2020, 14.25)

Değerler din eğitimi açısından mühimdir. Dini anlayışlar ile toplulukların arzu ettiği insan tipi ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu yüzden okullardaki din eğitimi değerler eğitimi çok sıkı bir ilişkiye sahiptir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde kullanabilecek pek çok değer vardır. Örnek olarak, adalet, sorumluluk, vefa, sevgi, doğruluk, hoşgörü vb. verilebilir. Mili Eğitim Bakanlığı okullarda kazandırılmak üzere on temel değer belirlemiştir. Bunlar arasında; adalet, doğruluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik gibi değerleri görmekteyiz.[230] Burada bizim için asıl mesele içerisinde ahlaki değerleri barındıran Elazığ-Harput türkülerini tespit edip onları bireylere aktarmaktır. Her değer için bir türkü bulmak kolay değildir. Çünkü ozanlarımızın, şairlerimizin çoğu yaşadığı dönemde etkili olan değerleri kullanmışlardır. Bu yüzden yukarıda saydığımız her değer için türkü bulmak, bulsak da bunu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine uyarlamak kolay değildir. Bunu iyi dengeleyemediğiniz zaman hem değerin önemini aktaramazsınız hem de öğrencinin zihninde o değere yönelik olumsuz tavırlar sergilemesine sebep olabilirsiniz.

DKAB dersi içerik olarak sevgi, sabır, adalet, sorumluluk vb. birçok değerden bahsetmektedir. Bu değerler eski zamanlardan günümüze kadar varlığını sürdürmüş ve toplumun insani tarafına yön vermiş ögelerdir. Türkülerin de ana malzemesini incelediğimiz zaman bu değerlerin oluşturduğunu görebiliriz. Bu değerler türküler için hem bir kaynak vazifesi görmüş hem de bu değerlerin muhafazası ve sürdürülmesine önemli bir yere sahiptir. Kültürümüzün önemli bir unsuru olan türkülerimizden faydalanarak öğrencilere eleştirel bir bakış açısı, değerleri önemseme ve ezberden uzak, toplumsal yaşamla ilgili Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi oluşturulabilir. Böylece hem değişen ve gelişen dünya şartlarına uyum sağlayarak geleneksel eğitim-öğretim yöntem ve tekniklerini terk ederek bireyi daha çok ön plana çıkaran yöntem ve tekniklere yönelmiş oluruz. Ayrıca insanlık için önemli olan değerleri de konularımız, temalarımız arasına yerleştirerek hem disiplinler arası birlik beraberliği sağlamış oluruz hem de bu değerlerin varlığını devam ettirerek gelecek kuşaklara aktarımını sağlayabiliriz.[231]

Esas olarak anlatmak istediğim durumu birkaç örnek vererek zihinlerde oturmasını istiyorum. Tez konumuz "Elazığ Türkülerinde Değerler" ama ben burada

---

[230] https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf, (09.05.2020, 15.05)

[231] ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 20-21.

ülkemizin genelinde son zamanlarda değerini daha iyi bildiğimiz ustalarımızdan birkaç örnek vererek Elazığ Türkülerine geçmek istiyorum. Hoşgörü değerine baktığımız zaman; kısaca karşımızdaki kişiye anlayışla yaklaşabilmek ve farklılıkları hor görmemek olarak tanımlayabiliriz. İnsanlık için önemli olan durumları anlayışla görerek mümkün olduğu kadar hoş görme biçimi, müsamaha, tolerans gibi manalara da gelir.[232] Hoşgörülü olmak, kendi düşünce ve fikirlerimizi başkalarına zorla kabul ettirmeye kalkışmamaktır.[233] Bu değerle ilgili Sivas-Şarkışla yöresine ait TRT Müzik Dairesi Başkanlığı THM Müdürlüğü tarafından derlenen Ali Canlı tarafından notaya alınan Âşık Veysel ŞATIROĞLU'NUN "Beni Hor Görme Kardeşim" türküsünü aktarabiliriz.

Beni hor görme kardeşim
Sen altınsın ben tunç muyum?
Aynı vardan var olmuşuz
Sen gümüşsün ben sac mıyım?[234]

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde bu konuyu Peygamber Efendimiz 'in insanlara karşı göstermiş olduğu hoşgörüyü anlatırken kullanmamız ya da kısa bir şekilde dinletmemiz öncelikle bireyin dikkatini çekecektir ve hem konuya vakıf olabilecek hem de kültürel mirasından haberi olacaktır.

Dostluk değerine baktığımız zaman; dost, sizin için üzülen, size değer veren yardımınıza koşan kişi olarak tanımlanabilir. TDK sözlüğünde "Sevgi gösterilen, kıymet duyulan güvenilen, yakın arkadaş, gönül dostu, iyi geçinilen kimse, düşman olmayan kişi" manalarına gelir.[235] Bu kişiyle kurduğunuz münasebet ilişki de dostluk olarak geçer. Bu değerle ilgili birçok kişinin dilinden düşmeyen Yıldızeli yöresine ait İstanbul Radyosu THM Şubesi tarafından derlenen, Mehmet Özbek tarafından notaya alınan Pir Sultan Abdal'a ait olan Bin Cefalar Etsen(Dostum)[236] türküsü örnek verilebilir.

Bin cefâlar etsen almam üstüme
Gayet şirin geldi dillerin dostum
Varıp yad ellere meyil verirsen
Kış ola bağlana yolların dostum

---

[232] https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 18.35)
[233] https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=20919, (01.02.2021, 15.48)
[234] BULUT, *TRT Türk Halk Müziği Repertuvarındaki Türkülerin Müzik Öğretim Programlarındaki Değerlere Göre Değerlendirilmesi,* s. 27-32.
[235] https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 16.55)
[236] https://www.notaarsivleri.com/turk-halk-muzigi/817.html, (02.02.2021, 12.45)

Pir Sultan Abdal'ım gülüm dermişler
Bu şirin canıma nasıl kıymışlar
İster isem dünya malın vermişler
Sensiz dünya malın neylerim dostum.[237]

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde bu konuyu Peygamber Efendimiz ile Hz. Ebu Bekir'in dostluğunu anlatırken kullanabiliriz. Peygamber Efendimiz 'in sadık dostu, en büyük destekçilerinden ve aynı zamanda hicret arkadaşı Hz. Ebu Bekir olduğuna göre bu konuyu anlatırken bu değerden bahsedip bu türküyü de öğrencilere dinletebiliriz.

Son olarak Sabır değerine baktığımız zaman; tahammül gösterme, acıya katlanma, göğüs germe, sıkıntı ve zorluklara karşı soğukkanlılıkla dayanıklılık gösterme şeklinde bir tanım yapmak mümkündür. Sabr sözcüğünün ahlâk kavramı olarak "üzüntü, başa gelen dert ve kötü olaylar karşısında direnme; anlamına gelmektedir.[238] TDK sözlüğünde "Sıkıntı, fakirlik, haksızlık vb. hüzünlü olaylar karşısında tepki vermeden onların sona ermesini bekleme davranışı, dayanç" gibi manalara gelmektedir.[239] Özellikle sabır değeri başta dinimiz olmak üzere kültürümüz içinde önemli bir edinmektedir. Sabır değeri başta türkülerimiz olmak üzere birçok kültürel unsurda yer alan bir değerdir. Bu değerin aktarımında bizlere yardımcı olacak birçok türkü ile karşılaşabiliriz. Bu değerle ilgili Erzincan yöresine ait olan Mine YALÇIN tarafından hem derlenen hem de notaya alınan Âşık Daimi'nin yazmış olduğu Ne Ağlarsın Benim Zülfü Siyahım[240] adlı türküyü kullanabiliriz.

Bir Gülün Çevresi Dikendir Hardır,
Bülbül Har Elinde Ah İle Zardır.
Ne Olsa Da Kışın Sonu Bahardır,
Bu Da Gelir Bu Da Geçer Ağlama.
Daimi'yim Her Can Ermez Bu Sırra,
Gerçek Kamil Olan Yeter O Nura.
Yusuf Sabır İle Vardı Mısır'a,
Bu Da Gelir Bu Da Geçer Ağlama.[241]

---

[237] BULUT, *TRT Türk Halk Müziği Repertuvarındaki Türkülerin Müzik Öğretim Programlarındaki Değerlere Göre Değerlendirilmesi*, s. 33-38.
[238] Mustafa ÇAĞRICI, "Sabır", DİA, C. 35, s. 337.
[239] https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 19.35)
[240] https://www.notaarsivleri.com/turk-halk-muzigi/3399.html, (03.02.2021, 20.45)
[241] BULUT, *TRT Türk Halk Müziği Repertuvarındaki Türkülerin Müzik Öğretim Programlarındaki Değerlere Göre Değerlendirilmesi*, s. 55-58.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde bu değeri Peygamber Efendimiz 'in başından geçen sıkıntıları anlattığımız zaman (Taif'te taşlanması, yurdundan çıkarılması gibi) kullanabiliriz.

Türkülerin böyle kullanılmasının daha dikkat çekeceğini ve tabir caizse bir taşla iki kuş vurmak kabilinden böyle kullanılmasının daha etkili olacağı kanaatindeyim. Bundan kasıt öğrenci hem konuyu daha etkili şekilde öğrenebilir ve derse ilgisini çekebiliriz, hem de kültürel mirasımızdan bahsetmiş oluruz. Belki şöyle diyecekler de olabilir: Aman hocam! Peygamber Efendimizle türkü ve şarkı bir araya getirilir mi? gibi dönütler de gelebilir. Ancak burada amaç, dersleri kaynatmak ve boşa çıkarmak maksatlı şarkı türkü açıp zaman harcamak değil, görmüş geçirmiş kişilerin o güzel deyişlerinden istifade ederek öğrencileri etkilemek, kültür mirasımızın zenginliğini zihin ve gönüllere nakşetmektir.

Kültürümüzün seçkin örneklerinden türkülere içerisinde barındırdığı değerler açısından baktığımız zaman karşımıza "yiğitlik, adalet, barış, saygı, doğruluk, vefa, hoşgörü vb. birçok değerin çıktığını görmekteyiz. Türküler bu içerikleri itibariyle değerlerin somut bir şekilde önemli rol oynayabilir. Türküler öğrencilere değerler eğitimini aktarılmasında işlevsel bir öneme sahip olabilir.[242]

Bir öğretmen kendini daima yenilemeli ve güncellemelidir. Zamanın ve mekânın değişen şartlarına göre bu durum bütün öğretmenler için geçerli bir durumdur. Çünkü öğrenciler yetiştikleri zamana göre hareket etmektedir, onlara kuru bilgi anlatarak etkilemek neredeyse imkânsızdır.[243] İşte bu yüzden öğretmenler de öğrencinin ilgi, tutum, duygu ve hislerini etkilemek için duyuşsal alana yönelmelidir. Bu durum kolay değildir, çünkü bireylerde duyuşsal boyutu etkilemek zordur. Bu yöntemin en azından büyük bir kitle üzerinde etkili olacağı kanaatindeyim. Çünkü kullanacağınız tekniğin öğrencinin birden fazla duyu organı üzerinde etkili olması, farklı zekâ türlerine hitap etmesi gibi sebeplerle öğrencinin derse olan ilgisini arttıracak ve bu şekilde hem derse katılım sağlanabilecek hem de kültürel zenginlikler aktarılabilecektir.[244]

---

[242] ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 21.
[243] FİDAN, "Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri", s. 7.
[244] ARICI & ER, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", s. 20.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ELAZIĞ TÜRKÜLERİNDE İŞLENEN DEĞERLER

Türk folklorunun en kıymetli unsurlarından biri olan türküler, Türk milletinin hayatında meydana gelmiş etkili olayların, değerlerin, duyguların, hislerin, musiki kanalıyla aktarımıdır.[245] Türkülerin içerisinde her bölgenin örf ve adetlerini, gelenek ve göreneklerini, yaşayışlarını görebiliriz. Türkülerde insanların gündelik yaşamlarından izleri bulabiliriz. Ait olduğu bölgenin kültürel niteliklerini etkili bir şekilde bizlere sunan müzik türü, hiç şüphesiz türkülerdir. Toplumun içinde dünyada gelmiş, büyümüş ve gelişmiş olan bu müzik türü o toplumun özelliklerini yansıtan önemli bir unsurdur.[246] Türkler kederlerini, sevinçlerini, mutluluklarını, sevgilerini, türkülerle açığa vurmuşlardır.[247] Türküler, insanımıza hayat boyu dost olmuş, arkadaşlık etmiştir. Bebek için ninni, çocuk için oyun, askere yoldaş, sevdalıya tercüman, derde-kedere ortak, mezarda ağıt olarak bizlere önemli değerler kazandırmışlardır.[248] Türkülerde kullanılan dil, zengin ve saygın bir kültürün ve medeniyetin dilidir. Asırlar boyu devam eden bir zaman dilinde oluşan, insani her duygu, tutum, his, tavır, düşünce ve değeri öz, en manalı bir biçimde ortaya koyabilen bir dildir. [249] Türküler Anadolu insanının sevinci, derdi, hüznü, acısı ile mayalanmış ve bir bütün haline gelmiştir. Anadolu insanının duygularını, hislerini, düşüncelerini anlamak istiyorsak öncelikle türkülerini anlamamız gerekir. Çünkü Anadolu'ya ait birçok şeyin türküler sayesinde ortaya çıktığını görmek mümkündür. Bu sebeple türküleri, sadece birer folklor malzemesi olarak görmemek lazım gelmektedir. Türküleri, toplumun anlatım aracı olarak görmek gerekir. [250]

Elazığ-Harput türküleri de Türk folkloru içerisinde değeri arka plana atılamaz bir öneme sahiptir. Elazığ-Harput müziği, çevresindeki yerleşim bölgelerine göre daha köklü bir geçmişe sahiptir. İçerisinde birçok kültürel unsuru, ögeyi barındıran geniş yelpazeli folklorik bir yapıdadır. Çok eski bir yerleşim bölgesi olduğu için içerisinde birçok etnik

---

[245] Adnan ATAMAN, *Bu Toprağın Sesi(Halk Musikimiz)*, s. 59.
[246] GÖHER VURAL, "Türk Kültürünün Aynası: Türküler", s. 398.
[247] A. Sefa ODABAŞI, *Dünden Bugüne Konya Türküleri,* Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya 1999, s. 73.
[248] GÖHER VURAL, "Türk Kültürünün Aynası: Türküler", s. 398.
[249] KÜÇÜKBEZİRCİ, *Konya Merkez Türküleri,* s. 11-12.
[250] GÖHER VURAL, "Türk Kültürünün Aynası: Türküler", s. 399.

unsuru barından Elazığ-Harput yöresi Türk kültürü için çok önemli bir kaynaktır.[251] Kültürümüzün önemli bir parçası olan değerlerimize bu yörenin türkülerinde de rastlamaktayız. Elazığ-Harput türkülerini incelediğimiz zaman içerisinde birçok değeri barındırdığını görmemiz mümkündür.

Değerler, bireyin toplumsal yaşam içerisinde karşılaştığı zorlukları geçmesinde ve çevresiyle olan münasebetinde kararlı tepkiler ortaya koyabilmesi için kendisine kılavuzluk eden mühim hayat unsurlarıdır. Bireyin kendisi, ailesi ve çevresiyle sıhhatli iletişim ve etkileşim kurmasına imkân sağlayan toplumsal kriterlerdir. Değerler, kişinin hem kendi içinde meydana gelen problemleri pozitif ve yapıcı olarak çözmesine destek olurken hem de çevresiyle olan karşılıklı münasebetinde kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkan olumsuz durumları atlatmasında önemli faktörler olmaktadır. Sosyal yaşamda son derece mühim fonksiyonlara sahip olan değerlerin varoluşu, teknoloji ve modern yaşamın kişi üzerinde oluşturduğu yıkımı minimum seviyeye indirerek bu olumsuz tesirlere karşı bireyde bir tutum geliştirmektedir. Bilhassa yaşamış olduğumuz çağda toplumları özünden uzaklaştıran çağımız koşulları, toplulukların özellikle kişilerin sosyal hayat içerisinde birbirlerine karşı yabancı kalmaması için değerlerin benimsetilmesi önemle gerekmektedir.

Eğitimde kullanmış olduğumuz yöntem ve tekniklerin günümüz problemleri karşısında yetersiz kalması, arka plana atılan değerlerin eğitim ve öğretim kurumlarında sistemli bir biçimde kazandırılmasını zorunlu kılmıştır. Bilhassa bireylerin sağlıklı şekilde gelişmesi ve hayata hazırlık hususunda önemli bir noktada olan ailenin, kişi üzerindeki çok boyutlu olan etkisini giderek yitirmeye başlaması, bu durumu zorunlu kılmıştır. Çağımız gençlerinin topluma giderek yabancılaşması, kuşaklar arası çatışma, vb. problemler, ülkelerin eğitim-öğretim programlarında değerler eğitimine daha fazla önem vermesine ve daha planlı ve programlı yapılmasına sebep olmuştur. Böylece toplumda meydana gelen problemlerin çözümü sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda değerler eğitimi, toplumda meydana gelen problemlere çözüm olmakta ve bir toplumun sahip olduğu kültürün geleceğe nesillere aktarılmasında önemli görevler üstlenmektedir. Değerlerin sosyal yaşamda üstlendiği bu önemli görevler, onun aktarılmasında farklı yöntem ve tekniklerin gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Bu sebeple tolumun duygu, düşünce ve hislerini ortaya koyan türküler de bu yöntem ve tekniklerden biri olmuştur.

---

[251] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 15.

Türküler çok önemli birer değer kaynağıdır, değerlerin gelecek nesillere taşınmasında önemli bir yere sahiptir. Sahip olduğumuz değerler, türkülerle fertten ferde nesilden nesillere aktarılır. Türküler, bu değerlere yardımcı olan önemli bir destekçi olmuştur.[252] Bu sebeple değer aktarımında türküleri kullanabilir. İnsanlık için önemli olan değerlerin öğretimi her dönemde titizlikle yapılmalıdır. Gelişen dünya şartları eğitim öğretimde farklı yöntem ve tekniklerin kullanılmasını gerektirmiştir. İçerisinde barındırdığı duygu, düşünce, his ve tecrübelerle ahlaki değerlerin aktarılmasında türküler çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Toplumların son zamanlarda geldiği durum incelendiğinde, insanların giderek birbirine yabancılaştığı ve ahlaki ilkelerden uzaklaştığı görülmektedir. Bu durum bireylere değerler eğitiminin planlı ve programlı bir şekilde verilmesi gerektiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Özellikle günümüz gençlerinin modern hayatın zor ve aldatıcı sorunlarına maruz kalması ve bundan olumsuz etkilenmesi, ahlaki değerlerin aşılanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda duygu ve düşüncelere daha çok hitap eden, geçmiş his, tecrübe ve değeri geleceğe aktaran türküler ön plana çıkmaktadır. Böylelikle de eğitim-öğretim düz bir şekilde yapılmamış olmakta ve bireyleri eğlendirerek, onların duyularına hitap edip etkilemiş olmaktayız. Bilhassa soyut olan sabır, adalet, saygı, sevgi, vefa, hoşgörü gibi değerlerin çocuklar tarafından somutlaştırmasına imkân tanıması ve bireylerin bu gibi ahlaki değerleri fark etmesini, önemini kavramasını ve özümsemesini sağlamaktadır. Türküleri incelediğimizde birçok ahlaki değeri ön plana çıkarmaktadır. Bu yönüyle türküler, bireyleri psikolojik ve sosyal açıdan etkileyerek onlara gelenek-görenek ve örf-âdetlerinin hatırlatılmasında, öğretilip ahlâkî değer yargılarının içselleştirilmesinde ve geçmişini iyi bilen kişilikli birer vatandaş olmalarında önemli görevler üstlenmektedir. Türküler, bireylerin toplumla ve onun sahip olduğu değerlerle bütünleşmesine yardımcı olarak içinde yaşadığı çevreyle barışık bir insan olarak sağlıklı bir şekilde sosyal ilişkiler kurmasını sağlamaktadır. Bireyleri ruhsal açıdan dinlendiren, besleyen, onların zihinlerini, duygu ve düşüncelerini zenginleştiren, dersler çıkarmasını sağlayan türküler; günümüz şartlarında insanın duyusal yönünün ön plana çaktığı zamanda değerleri anlatmak için çok önemli yöntemlerden biri olmuştur. Bu yönüyle değer öğretiminde ya da aktarımında türküleri kullanmak hem farklı bir öğretim yapmamızı sağlar hem de kültürel bir unsurumuz olan türkülerimizin önemi korumamıza yardımcı olur.

---

[252] BAŞGÖZ, *Türkü*, s. 144.

Özetle türküler, toplumun sahip olduğu değerlerin önemini ortaya koyan önemli bir kültürel ögedir. Türküler vasıtasıyla toplumun duygu, düşünce, his ve tecrübelerini anlamak mümkündür. Kısaca bir türküye baktığınız zaman o toplumun yaşantısını görebilirsiniz. Yaşamış olduğumuz bu zaman diliminde gerek ahlaki değerler gerekse kültürel ögeler önemini yitirmektedir. Hem bu kültürel ögelerin eski önemini kazanmasını hem de ahlaki değerlerin toplum içerisinde etkili olması bu iki unsuru bir araya getirmekle sağlamak mümkün olabilir. Türküler sayesinde bireylerin sahip olduğu düşünce ve davranış biçimlerini ortaya koyan değerlerin, geleceğe aktarılmasında, onların bireyler tarafından benimsenmesini sağlayabiliriz. Çünkü ahlaki değerler bireyin duyuşsal alanıyla ilgili olduğundan soyut kavramları içerdiği için türküler vasıtasıyla somut hale getirerek etkileyici bir şekilde bireylere aktarılabilir. Günümüz şartlarında eğitim ve öğretimde düz metotlar kullanmak fayda sağlamamaktadır. Bu sebeple bireyi ikna edecek, etkileyecek yöntem ve teknikler çağımızın ihtiyaç duyduğu önemli problemdir. Türküler, doğru seçildikleri ve doğru kullanıldıkları zaman bireylerin sosyal, psikolojik ve bilişsel gelişimleri üzerinde etkisi yadsınamaz. Bu nedenle türküler hem kültürel ögelerin korunmasında hem de ahlaki değerlerin aktarılmasında önemli roller üstlenmektedir.

2.1. Sabır

İnsan sosyal yönleri olan, toplumsal bir varlıktır. İnsanın sosyal olmasının temelinde topluluk içinde yaşaması ve toplumsal hayatı kabul edip benimsemiş olması yatmaktadır. Bireylerin bir araya gelerek meydana getirdiği toplum yapısı, insanın yaşam kalitesini arttırma yolunda büyük oranda etkili olmuştur. Toplumsallaşmanın bu olumlu faydaları olmakla birlikte toplumlaşmayla gelişen sosyal yaşam tarzı, olumsuz durumların da meydana gelmesine neden olmuştur. Meydana gelen bu problemler zamanla insanın hayatına ve toplum dengesine zarar verecek hale gelmiştir. Birbirinden farklı bu problemlere karşı sosyal düzeni sürdürecek ve insanlar arası ilişkilerde vazgeçilmez olan karşılıklı esaslara dayalı değer ögelerinin başında sabır kavramı yer almaktadır. Sosyal hayatta bireyin ve toplumun ayakta kalabilmesi ve insan ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için önemli bir role sahip olan sabır olgusu; toplumsal hayat için vazgeçilmez ilkeler arasında en önemlilerden biridir. Sabır, hem bireyin kendi ruhsal sağlığı ve huzuru için hem de diğer bireyler ile sağlıklı ilişkiler kurması açısından son derece güçlü rolleri olan bir değerdir. Özellikle toplumsal

ilişkilerde insanların birbirine göstermiş olacakları tahammül noktasında sabır olgusunun önemi daha da önemli hale gelmektedir.

MEB'in açıklamalarına göre sabır değeri azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme… gibi değerler, tutum ve davranışlarla ilişkili tutulmuştur.[253] Sözlükte "mani olmak, hapsetmek; kuvvetli ve dayanıklı olmak" manalarındaki sabr kelimesinin ahlaki bir terim olarak "hüzün, başa gelen dert ve musibetler karşısında dayanıklı olma; negatif durumları olumlu hale getirmek için sarf edilen metanet" gibi anlamlara geldiği, karşıtının ise telâş, kaygı, yakınma olduğu belirtilmiştir.[254] TDK ise; olumsuz olaylar karşısında sessiz bir şekilde direnç gösterme erdemi[255] şeklinde tanımlamıştır. Başka bir tanımı inceleyecek olursak, sabır kelimesi sözlükte; tutma, direnç gösterme, kararlılık, cesaretli olma gibi manalara gelir. Ahlaki olarak incelendiğinde ise hoş olmayan olaylar, nefse ağır gelen şeyler ve insanı zor durumda bırakan meseleler karşısında ruhsal dengeyi bozmamak için, dünya ve ahiret faydalarını düşünerek insanın kalbinde yer tutan sükûnet ve dayanma gücü, yüce Allah'a sığınıp güvenerek musibetlere ve felaketlere karşı dirençli olma manalarında kullanılmaktadır. Ayrıca mümin bir insanın farz kılınan durumları sürekli olarak, kararlı ve azimli bir biçimde yerine getirip, nefsini denetim altında tutması, helal olmayacak şekilde elde edilecek kazançlardan ve faydalardan kaçınması da sabrın kısımlarındandır.[256] Sabır, eli kolu bağlı bir şekilde oturmak değil, yapılması gerekenleri metoduna uygun bir şekilde yapmada gösterilen kararlılıktır. İnsan sabır ile "Bu da geçer ya hû!" diyebilmeli, mücadele gücünü, azmini kaybetmemelidir. Sabırlı insan, belalar ve felaketler karşısında âlemlerin rabbi olan Allah'a (c.c.) güvenip ona sığınır. Panik olmadan gereken önlemleri alır ve hayatını huzur içinde sürdürür. Sabırsızlık ise hırs gösterip acele ederek bir işin usulüne, sırasına, yol yordamına dikkat etmeden o işi yapmaya çalışmaktır. Bir nevi basamakları beşer onar geçmeye çalışmaktır. İşi yapma konusunda tahammülsüzlük, insanı amacına, sonuca ulaştırmaz. Sabır ise başarının kilidini açan anahtarıdır. Sorunların çözümünde yardımcıdır. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın yardımı sabredenlerle beraberdir.[257] İnsanlığa hidayet rehberleri olarak gönderilen peygamberlerin ortak özelliklerinden biri de sabırdır. Yüce yaratıcı, ilahi kitabında " ...

---

[253] https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf. (09.05.2020, 16.25)

[254] ÇAĞRICI, "Sabır", C. 35, s. 337.

[255] https://sozluk.gov.tr/, (10.03.2021, 00.57)

[256] Fikret KARAMAN, vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara 2015, s. 495.

[257] Bakara 2/153.

Gerçekten biz, onu sabırlı bulduk. O, ne güzel bir kuldu... ”[258] buyurarak Hz. Eyyüb'ü övmüştür. Peygamber Efendimize hitaben “(Senden önceki) azim sahibi peygamberler gibi sen de sabret!”[259] buyurarak önceki peygamberleri, sabır konusunda Hz. Muhammed'e (s.a.v.) örnek göstermiştir.

Sabır, genel olarak iki kısma ayrılır:

1. Bedensel Sabır: ikiye ayrılır.
   a. İnsandan kaynaklı durumlar: Ağır iş, yorucu ibadet vb. yapılması
   b. İnsan iradesi dışında kaynaklı durumlar: Hastalık, kaza gibi irade dışı olanlar.

2. Nefsin Arzularına Sabır: Haramlardan uzak durmak da sabırdır. “Zira nefis, rabbimin acıyıp gözetmesi dışında, sürekli kötülüğü emreder"[260] Buna, ancak sabırla engel olmak mümkündür.[261]

İnsanın sabretmesi gereken durumları da on bir madde halinde sıralamak mümkündür:

1. Allah'tan Gelen Musibetlere Karşı Sabır: Musibet, insanın başına üç nedenle gelir:
   a. Allah ‘ın insanları imtihan etmesi
   b. İnsanın işledikleri (günah, hata)
   c. Kulun takvasını arttırmak için.
2. İnsanların Kötülüklerine Karşı Sabır
3. Eşlere ve Çocuklara Karşı Sabır
4. Hastalıklar Karşısında Sabır
5. Öfkeye Karşı Sabır
6. Mümin Olmayanların eza, cefa ve Alaylarına Karşı Sabır
7. Savaş, Cihat ve Kötülüklerle Mücadele Karşısında Sabır
8. Nimetlerin Şükrüne Karşı Sabır
9. Allah'a Kulluğa Karşı Sabır
10. Haram ve Yasaklara Karşı Sabır

---

[258] Sad 38/44.
[259] Ahkaf 46/35.
[260] Yusuf, 12/53.
[261] İsmail KARAGÖZ, “Kur'an ve Hadislerin Işığında Sabır ve İnsan”, Diyanet İlmi Dergisi, 2002, C. 38, S. 1, s. 7.

11. Başarılı Olabilmek için Sabır[262]

Kur'an-ı Kerim'e baktığımız zaman sabırla ilgili birçok ayet karşımıza çıkmaktadır. "*Sabret, Sen'in sabrın da ancak Allah'ın (yardımı) iledir. (İman etmiyorlar diye) onlara üzülme! Hilelerinden dolayı da sıkıntıya düşme!"*[263] ayetiyle peygamber efendimizin tebliğ görevini güzel bir üslupla sürdürmesine karşın eziyet ve baskılarla karşılaştığı ifade edilmektedir. Yüce Allah'ta peygamberimizi teskin ederek görevine sabırla devam etmesini, üzülmemesini buyurmaktadır. "*Allah'ın hükmüne karşı sabırlı ol! Zira sen, Bizim nezaretimiz altındasın! Kalktığın sırada Rabbini hamdla tesbîh et!"*[264] ayetiyle peygamber efendimizin Allah'ın gözetimi ve himayesinde olduğunu söyleyerek kendisinden vazifesini kararlılık ve sabırla devam ettirmesi istenmektedir. *"Hz. Musa buyurdu ki: Rab'dan yardımda bulunmasını dileyin ve sabır gösterin. Muhakkak ki yeryüzünün maliki O'dur. O, istediğini oraya egemen kılar; (güzel) sonuç, takva sahibi kişilerindir."*[265] ayetiyle Hz. Musa, kendisine iman edenlere bir açıdan yüce yaratıcıya sığınıp dinleri ve hürriyetleri hususunda dayanıklı ve metanetli kalmalarını buyururken bir açıdan da kâinatın asıl malikinin yüce yaratıcı olduğunu ve zulmedenlerin mutlaka son bulacağını, sonunda üstünlüğü takva sahiplerinin alacağını söylemektedir. Sabredenler karşılığını alacaktır. "*Ey inananlar! Sabredin, kararlı olmada rekabet edin, hasımlarınıza karşı hazırlıklı olun Allah'a karşı gelmekten, isyan etmekten sakının ki muvaffak olabilesiniz."*[266] ayetiyle yüce ilah iman edenlerin sabırlı ve kararlı bir şekilde düşman saldırılarına hazır olmasını emrederek kendisine uymalarını buyurmuştur ki başarıya ulaşılabilsin. "*İnanıp güzel davranış sergileyenlere Allah mükâfatlarını tam olarak verecektir. Allah zalim olanları sevmez."*[267] ayetinde sabırla, kararlılıkla, azimle iman edenlerin elbet mükafatlarını alacakları bildirilmiştir. *"Yemin olsun ki sizi korku ve açlıkla; mallarınızdan, canlarınızdan ve ürünlerinizden azaltmakla imtihan edeceğiz. Sabırla bekleyenleri müjdele!"*[268] ayetiyle Allah'a sığınıp dertleri altında yok olmayanlar, sıkıntı çekmeyenler hem maddi hem de manevi açıdan kazançlı çıkmışlardır. İşte böylelikle sabredenler yüce yaratıcı tarafından müjdelenmiştir. "*Yoksa Allah içinizden cihad edenleri ortaya çıkarmadan ve sabredenleri belirlemeden cennete gireceğinizi mi*

---

[262] KARAGÖZ, "Kur'an ve Hadislerin Işığında Sabır ve İnsan", s. 8-19.
[263] Nahl 16/127.
[264] Tûr 52/48.
[265] A'râf 7/128.
[266] Âl-i İmrân 3/200.
[267] Âl-i İmrân 3/57.
[268] Bakara 2/155.

sanıyordunuz?" ayetiyle yüce Allah uğrunda cihad yapmadan ve bu cihadın getirdiği sıkıntılara sabretmeden mükâfat alamayacaklarını buyurmaktadır. "*Ancak sabredip, dünya ve ahiret için faydalı işlerde bulunanlar böyle değildir. İşte onlar için bağış ve büyük bir ödül vardır."* [269] ayetiyle yüce Allah sabır erdemine nail olmuş ve faydalı davranışlar, fiiller ortaya koymayı prensip durumuna koymuş kişilere mükafat verileceği bildirmiştir. Allah gönderdiği vahiylerle bizlerin sabırlı olmasını öğütlemiştir. Sabır insanı felakete sürükleseydi yüce Allah (c.c.) sabırlı olmayı emreder miydi? Hz. Eyüp peygamber sabrıyla nam salar mıydı? Bunlar üzerinde düşünüp dersler çıkarmak lazım gelmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v) insanlara sabırlı olmaları konusunda uyarılarda bulunmuş ve hayatında sabır örnekleri ile Müslümanlara rol model olmuştur. Ebu Said el-Hudri: Ensardan birtakım kişiler Hz. Muhammed'den (sav) bazı isteklerde bulundu. O da isteklerini yerine getirdi. Tekrar istekte bulundular. Hz. Muhammed de yanında ne var ne yok tükeninceye kadar karşılayarak şöyle dedi: *" ... Sabırlı olana Allah güç verir. Hiç kimseye sabırdan daha iyi ve daha geniş bir lütuf verilmemiştir."*[270] Enes b. Mâlik (r.a) şöyle anlatıyor: "Hz. Muhammed (s.a.v.) mezarda ağlayan bir hanıma rastladı ve *"Allah'tan kork ve sabret."* dedi. Kadın, Peygamberi tersleyerek kendisi aynı durumu yaşamadığını söyledi. Hz. Muhammed'i (s.a.v.) tanımıyordu. Çevresindekiler o kişinin peygamber olduğunu bildirdi. Bu haberi alan kadın Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gitti ve tanıyamadığını söyledi. "Seni tanıyamadım." dedi. Efendimi de "*Sabır, kötülüğün oluştuğu ilk anda olmalıdır."* buyurdu.[271] Ebû Hüreyre, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Güçlü kişi, insanları güreşte yenen kişi değil, kızgınlık vaktinde kendisini kontrol edendir."*[272] İbn Ömer, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"İnsanlarla beraber hayat süren ve onların eziyetlerine sabredip göğüs geren mümin, insanlarla birlikte hayat sürmeyen ve onların eziyetlerine sabredemeyip göğüs geremeyen müminden daha büyük ecre ulaşır."*[273] Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle diyor: "Ben Hz. Muhammed'den (s.a.v.) şunu duydum: *"Yüce Allah, "İki sevgilisi (olan gözlerini almak sureti) ile kulumu imtihan ettiğimde sabrederse, bu ikisine karşılık ona cenneti veririm."* buyurdu.[274] Başka bir hadiste ise *"...Namaz bir nurdur, sadaka bir burhandır, sabır bir*

[269] Hûd 11/11.
[270] Müslim, Zekât, 124.
[271] Buhârî, Cenâiz, 31; Müslim, Cenâiz, 15.
[272] Müslim, Birr, 107.
[273] İbn Mâce, Fiten 23; İbn Hanbel, II, 44.
[274] Buhârî, Merdâ, 7.

ışıktır…"[275] buyurarak sabrın öneminden bahsetmiştir. Hadisler incelendiğinde peygamberimizin sadece sözlü olarak değil uygulamalı olarak da sabrı hayatında en güzel biçimde yaşayarak ümmetine örnek bir kişilik olduğunu görmekteyiz. Ömrü mükemmel örnekliklerle geçen peygamberimiz başına gelen türlü musibetlere, zorluklara göğüs gererek, sabrederek mücadelesini sürdürmüştür; davranışlarında ve sözlerinde sabrın en güzel örneklerini ortaya koymuştur.

Hak yolunda çalışmak ve mücadele etmek büyük bir onurdur. Bu, insanlığı cehalet çukurundan çıkarıp imanın nuruyla aydınlatmaktır. Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak önemlidir. Nitekim Hatemü'l Enbiya olan Peygamberimiz de bu şerefli davada bir takım saldırılara maruz kaldı, suikastlar atlattı, yurdundan göç etmek zorunda kaldı. Allah Resulü tüm bu belalar karşısında sabretti, dayandı. Karamsar olmadı ve yeise kapılmadı. Hiçbir şekilde yüce Allah'a (c.c.) karşı gelip isyan etmedi. Güçlük ve meşakkat ne kadar büyük olursa olsun Allah'a (c.c.) güvendi ve ona sığınarak tevekkül etti.[276] Allah (c.c.), bütün insanlara sabır gücü vermiş; insanın omuzlarına taşıyamayacağı hiçbir yükü yüklememiştir.[277] Sabır kuvveti ve dayanma gücü, doğru yönde kullanılırsa her belaya, felakete karşı Allah'ın izniyle kâfi gelir. Ancak insan, geçmişte başından geçen olumsuz durumları hâlâ yaşıyormuş gibi düşünüp gücünü boşa harcamamalıdır. Bununla beraber gelecekte olması mümkün şeyler için de endişeye kapılmak da doğru değildir. Yani geçmişin problemleri, sorunları ile geleceğin endişe ve korkularını şimdiye taşımak, sabrımızı dayanma gücümüzü yitirmemize sebep olur. Bu vaziyet, yaşadığımız andaki belalara karşı bizleri zayıf halka yapar.

İnsan olumsuz bir durumla karşılaştığı ilk anda kendisine hâkim olmalıdır. Hatta konuşmamalı, ani eylem ve davranışlarda bulunmamalı ve ani kararlar almamalıdır. Öfkeyle kurulacak cümleler, alınacak kararlar, yapılacak davranışlar problemi daha da büyütebilir. Nasıl ki toprağa atılan tohum yeşeriyorsa; öfkeyle, sinirle söylenmiş bir söz ileride kişiye olumsuzluk olarak dönebilir. Kişi olumsuz bir durumla karşılaştığı zaman "daha kötü de olabilirdi" deyip haline şükretmelidir ve sabretmelidir. Bardağın dolu tarafına bakmalıdır. Belki musibet olarak gözüken bir olay, durum kendisi için hayırlı bir şeyin başlangıcı olacaktır. Bu neden bardağın boş tarafına bakıp hep olumsuz düşünmemek gerekmektedir. Bardağın dolu tarafına bakmak, her şeyde bir güzellik

[275] Müslim, Tahâret, 1.
[276] Bkz. Mülk 67/1.
[277] Bkz. Bakara 2/286.

arayıp bulmak bireyi psikolojik açıdan rahatlatır. Bu durum kişinin sağlıklı düşünmesini, daha doğru karar vermesini ve daha az hataya düşmesini sağlar. İnsanın olumsuzluklar karşısında yapması gereken şudur: Yaşadığımız dünyanın bir imtihan yeri olduğunu, yüce Allah'ın bizleri imtihanla sınadığını iyi bilmesi gerekir. Hayır da şer de (iyi de kötü de) Allah'tan gelmektedir. Yüce Allah'ın insanları bazen hayırla, bazen şerle sınadığını; hayırla sınandığımızda şükretmemiz gerektiğini, şerle sınandığımızda ise sabretmemiz gerektiğini bilmeliyiz. Böyle düşünürsek en azından öfkemize, sinirimize yenik düşmez, hata payını en az seviyeye düşürür, daha doğru karar verir, durumu en az zararla atlatabiliriz.

İyi bir insan olunmak isteniyorsa değerlerin benimsenmesi şarttır. İnsanın benimsediği en mühim değerlerden biri de sabırdır. Sabırlı insan toplumda daha değerli bir insan olur. Sabırlı bir birey olunmak isteniyorsa iyi bir kişiliği kendimize örnek almamız gerekir. Bunun içinde öncelikle aileye ve daha sonra eğitim kurumlarına büyük görev düşmektedir. Değerlerimiz her ne kadar şu anki günümüzle ilgili gibi görünse de aslında hem geçmişimiz hem günümüz hem de geleceğimizdir. Toplumların geleceği değerlerle iyi bir şekilde donanmış fertlerin eğittiği kimselerle iyi hale gelecektir. " Sabır genişliğe ulaşmanın anahtarıdır" diyen Mevlana: "Gülün dikene katlanması onu güzel kokulu yaptı" der. Çevremize faydalı olmak istiyorsak yaşamımızda iyi eylemler yapmak istiyorsak ve birçok değerle donanıp mutlu olmayı amaçlıyorsak sabırlı olmalı bilmeliyiz.

Sabır aslında bir tür bilgeliktir, ara sıra hadiselerin kendi vakitleri içinde meydana geleceğini kavramak ve kabullenmektir. Sabır göstermemek insana maddi ve manevi açıdan zarar verir. Bunun günümüzde en basit örneği trafikte gösterilmeyen sabır ve bunun neticesinde ölüm, yaralanma, kavga, hasar gibi olumsuz durumların meydana gelmesidir. Yapılan bazı araştırmalarda uzmanlar sabrın yılların geçmesiyle azaldığını belirtmektedir. Bunun en temel nedenini de teknoloji olarak açıklamaktadırlar. Uzmanlara göre teknoloji sayesinde birçok şeyi rahat bir şekilde sonuca götürebilen başka bir şeyden olumsuz sonuç aldıklarında hemen sabırsızlık gösteriyorlar. Kısaca toplum hemen sonuca ulaşmak istiyor, tersi olduğunda hayal kırıklığına uğrama ve sabırsızlık meydana geliyor.[278] Tüm bunlara baktığımızda sabırsızlığın işaretlerini görmek çok kolay bir hal almış bulunmaktadır. Çünkü hayatımız öyle bir hız almış bulunuyor ki en ufak bir gecikmeye tahammül gösteremiyoruz, sakin kalıp o anla ilgili sabır becerimizi kaybetmiş

[278] http://www.gelisim.k12.tr/images/feimg/dokumanlar/sabir-mart2017.pdf, (10.03.2021, 00.18)

bulunuyoruz. Tüm dünyada bu konu ile ilgili yapılmış olan araştırmaları incelediğimizde sabırsızlığın çağımızın en büyük problemlerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Çağımız insanlarının mutsuz olmasının en önemli sebeplerinden biri de sabırsızlıktır. Sabrını kaybeden fertler maalesef zamanın kölesi oluyor. Modern dünyada bir dakika bile bekleyemez hale geliyor. Oysaki zaman ve sabır beraber güzeldir. Bir sebze ya da meyve hemen yetişmez. Emek, sabır ve zaman gerektirir. Yeryüzünde her şey belli bir vakte göre oluşmaktadır. Dünyanın kanunu böyledir. İnsanoğlu da belli yetişkinliğe erişmesi için zaman gerekmektedir. Bunu değiştiremeye Allah'tan başka kimsenin gücü yetmez. Bu sebeple insanoğlu zaman ve sabrın kıymetini bilmelidir. Emeğin karşılığının elde edilebilmesi için bu ikisi gereklidir.

Sabırla ilgili bu bilgilerden bahsettikten sonra belirlemiş olduğum 2 türküyü geçelim. İlk olarak kaynak kişisi ve derleyeni Enver DEMİRBAĞ olan, Mehmet Özbek tarafından notaya alınan, TRT Repertuar No: 03072 olan Bir Şuh-i Sitemkâr Yine Saldı Beni Derde isimli türküyü paylaşalım.

Bir Şûh-i Sitemkâr Yine Saldı Beni Derde,
Koydu Nitekim Bâşımı Bin Türlü Kederde
Ağlar Gezerim Her Gece Her Vakti Seherde.
Sevdim Seveli Terk Edemem Hayr İle Şerde
Bir Misl-i Melek Zât-ı Peri Hüsn Ü Beşerde

Gül Bülbüle Aşık Mı Nedir Zârını Bekler
Pervane Dahi Yanmak İçin Nârını Bekler,
Sevdalı Gönül Göz Yorarak Yarını Bekler,

Sevdim Seveli Terk Edemem Hayr İle Şerde
Bir Misl-i Melek Zât-ı Peri Hüsn Ü Beşerde[279]

Türküyü incelediğimiz zaman 2. kıtada sevdiğini sabırla bekleyen bülbülden, âşıktan söz edildiğini görmekteyiz. Ayrıca nakarat kısımlarında ise hayır ve şerde bile sevdiğini bırakmayacağını ve onu sabırla sevmeye devam edeceğini anlamaktayız.

[279] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* s. 134.

Sabır değeri ile ilgili başka bir türkümüz ise Aliye AKKILIÇ tarafından derlenen, kaynak kişisinin yöre ekibi olduğu, Muzaffer SARISÖZEN tarafından notaya alınan TRT Repertuar No: 00655 olan Kaşları Keman Senin isimli eserimizdir.

Kaşların Keman Senin
Elinden Aman Senin
Derdin Belan Çekmişem
Bir Hayli Zaman Senin

Ağam Mendilin Hani
Paşam Mendilin Hani
Durmaz Parmağın Kanı
Benim Sevdiğim Sensin
Senin Sevdiğin Hani

Kaşların Oydu Beni
Bir Güzel Soydu Beni
Evvel Böyle Değildim
Bu Derde Koydu Beni

Ağam Mendilin Hani
Paşam Mendilin Hani
Durmaz Parmağın Kanı
Benim Sevdiğim Sensin
Senin Sevdiğin Hani

Kaşların Mildir Yârim
Dilin Bülbüldür Yârim
Aramız Dağlar Olmuş
Kalbimiz Birdir Yârim

Ağam Mendilin Hani
Paşam Mendilin Hani
Durmaz Parmağın Kanı

Benim Sevdiğim Sensin

Senin Sevdiğin Hani

Türkümüzde yine ilk türkümüzde olduğu gibi aşk ve sevgi sonucu oluşan sabırdan bahsedilmektedir. Eğer birini seviyorsanız onun için sıkıntılara katlanılabileceğinden bahsetmektedir. Sabır bizler için önemli bir değerdir. Sabır kişinin ruhsal açıdan huzura kavuşmasını sağlar. Hayatımızın her alanında sabır değerini kullanabiliriz. Bu değeri DKAB dersinde hangi konularda kullanabileceğimize gelince bununla ilgili iki örnek vermek istiyorum.

8. Sınıf Kur'an-ı Kerim

Ünite: Kur'an-ı Kerim'in Tanıyalım

Konu: Kur'an'ın Mesajını Anlıyorum

Alt başlık: Kur'an Kavramlarını Öğreniyorum: İslam, Takva, Sabır, Sulh[280]

10. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Şahsiyet Olarak En Güzel Örnek

Konu: Peygamberimizin Sabrı[281]

Bu çalışma sayesinde öğrencilerde sabır konusunda yeni bir bakış açısı kazanma durumu meydana gelmiştir. Sabır konusunu öğrencilere bu şekilde aktardığımız zaman derse olan ilgi ve alakanın arttığını ve öğrenmenin daha kalıcı olduğunu görebiliriz. Böylelikle yukarıda örneğini verdiğimiz Hz. Muhammed'in sabrı konusunu anlatırken çektiği sıkıntılara rağmen davasını kararlılıkla nasıl yürüttüğünü daha iyi benimsetebiliriz. Eyüp Peygamber'in sabır abideliğini daha iyi anlatabiliriz.

[280] http://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kur08.pdf. (10.05.2020, 12.08)

[281] http://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/kitap/pey10/pey10.pdf, (20.03.2021, 12.56)

Tablo 1

…….. ORTAOKULU
SEÇMELİ KUR'AN-I KERİM GÜNLÜK DERS PLANI

BÖLÜM I:

Dersin adı	KUR'AN-I KERİM
Sınıf	**8. Sınıf**
Ünitenin Adı/No	**I. KUR'AN-I KERİM'İ TANIYALIM** **ÖĞRENME ALANI: KUR'AN-I KERİM VE MESAJI**
Konu	**II. KUR'AN-I KERİM'İN MESAJINI ANLIYORUM** 4. Kur'an' Kavramlarını Öğreniyorum: İslam, Takva, Sabır, Sulh
Önerilen Süre	40+40

BÖLÜM II:

Öğrenci Kazanımları/ Hedef ve Davranışlar	İslam, Takva, Sabır, Sulh kavramlarının anlamlarını ifade eder.
Ünite Kavramları ve Sembolleri / Davranış Örüntüsü	İslam, Takva, Muttaki
Güvenlik Önlemleri (Varsa)	-
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Anlatım, Soru-cevap, Tümdengelim-Tümevarım, Buldurma, Sonuç Çıkarma, Geri Plandaki Düşünceleri Bulma, Slogan Bulma, Reklam Hazırlama/Poster Afiş Hazırlama, vb.
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça	Ders Kitabı, Temel Dini Bilgiler (Diyanet), Kur'an Meali (Diyanet), İlmihal (Diyanet), Dinimizi Öğreniyoruz (Diyanet), Etkileşimli Tahta.
Dikkati Çekme **Güdüleme** **Gözden Geçirme** **Derse Geçiş** **Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.)**	**Kur'an Kavramlarını Öğreniyorum: İslam, Takva, Sabır, Sulh:** **(Sorular sorarak ya da başlığımız ile alakalı türkü dinleterek öğrencilerin derse dikkatini çekebiliriz.)** **İslam:** İlk beşer, fert ve ilk elçi Hz. Âdem (as)'den son elçi peygamber efendimiz Hz. Muhammed Mustafa (sav)'e değin gelen tüm elçilerin bildirdiği dinin ortak ismidir. Allah'a bağlılığın, teslimiyetin adıdır. Bu nedenledir ki Rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de hak dinin İslam olduğunu belirtmektedir: **"Allah katında hak olan gerçek olan din İslamiyet'tir."** İslam kelimesi *kurtuluşa erme, güven, emniyette olma, boyun eğme, itaat, teslim olma, sulh ve barış yapma* gibi anlamlara gelmektedir. Şirkten uzak tevhid inancını ve Hz. Peygamberin (sav) varlığıma iman ederek Allah (cc)'ın buyruğunu, peygamberin kelamını kabul edip teslimiyet göstermeye de İslam denilmektedir. **Takva:** Allah (cc)'ın sevgisini kaybetmekten korkarak, O'nun emirlerini yerine getirip, yasakladığı kötülükleri terk etmektir. Takva sahibi kişiye **'Muttaki'** denir. Takva Allah (cc)'a karşı edepli olmaktır. O'nun hoşlanmadığı şeyleri yapmamaktır. Yani Allah'a iman eden bir kişi, O'nun sevgisini sürekli kazanmak istiyorsa ve bunun içinde kötü işlerden kendini uzak tutabiliyorsa ona *muttaki* denilir. **Sabır:** **Sabır değerini anlatmandan önce öğrencilerin dikkatini çekmek ve konuya daha çok odaklanmalarını sağlamak için türküyü dinletebilip onlardan sabır değerinin geçtiği bölümü bulmalarını isteyebiliriz.** *Tutma, engelleme, direnç gösterme, kararlılık, cesaretli olma, acele etmeme* gibi anlamlara gelmektedir. Olumsuzluklar karşısında, sessizce durup isyan etmeden, ayaklanmadan Allah (cc)'a sığınıp güvenmeye *sabır* denilmektedir.

	Ayrıca konunun ortasında öğrenciyi güdülemek amacıyla dağılan dikkatini derse tekrardan toparlamak için türküleri kullanabiliriz Rabbimiz bizleri dünya hayatında imtihan etmektedir. İmtihan zor geçer. İşte bu imtihan karşısında dayanma gücü göstermek sabırdır. Sabır bu imtihanları azimle, kararlılıkla geçmektir. Bu bağlamda sabrı ikiye ayırabiliriz; **Aktif sabır:** Hedefleri gerçekleştirebilmek için zorluklarda başa çıkmada gösterilen kararlılıktır. Ayette **''Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır. Boş kaldın mı hemen (başka) işe koyul.''** buyrulmaktadır. **Pasif sabır:** Bela, musibet, ölüm gibi olaylar karşısında sağduyuyu kaybetmeden, dayanıklı olmaktır. Ayette **"Yemin olsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. Sabredenleri müjdele!''** **Ya da konunun sonunda özetleme amacıyla türküleri kullanarak öğrencilerde duyuşsal açıdan konunun ve değerinin öneminin anlaşılmasını sağlayabiliriz. Böylece türkülerin içerisinde barındırdığı değerleri öğrencilere buldurup onların bu değerlere hâkim olmasını sağlamak mümkündür. Hem dersi daha eğlenceli hale getirerek öğrencilerini dikkatini toplamış hem de kültürel unsur olan türküleri yaşatmış oluruz.** **Sulh:** *Huzurun, sükunetin, düzenin oluşmasına sulh denir.* Bu bağlamda İslam başlı başına bir sulhtur. Ayette ''**Ey inananlar! Hep beraber barışa girin. Kesinlikle iblisin arkasından gitmeyin. Zira o, açık bir şekilde düşmanınızdır.''** buyrulmaktadır. Başka bir ayette; **"İman edenler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını iyi yapın ve Allah'tan çekinin ki esirgenesiniz.''** buyrulmaktadır. İnsanların iletişimini bozup kavga etmelerini isteyenler mutluluğa, huzura zarar verenlerdir. Bunun için peygamberimiz kardeşlerin arasının açılmasını ve düşmanlık yapılmasını hoş görmemektedir; **"Birbirinizle ilginizi kesmeyiniz, sırt dönmeyiniz, kin tutmayınız ve kıskançlık yapmayın. Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz. Bir Müslümanın, mümin kardeşini üç günden fazla terk edip küs kalması Allah katında helal değildir.''** buyurmuşlardır.
✓ **Özet**	Öğrenciler tarafından kısa bir özet yapılması istenecek. **Bu bölümde de türkülerimizi kullanarak konuları özetleme amacıyla yararlanabiliriz.**

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme: ✓ **Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme** ✓ **Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme**	Dersin amacının ne kadar gerçekleştiğini ölçmek için, hazırlık ve dersi sunma aşamasında sorulan sorulardan bazıları yöneltilerek cevaplamaları istenecek, değerlendirilecek, yanlışlar ve eksikler tamamlanacak. **1.** İslam ne demektir? Tanımlayınız. **2.** Takva ne demektir? Tanımlayınız. **3.** Muttaki kime denir? **4.** Sabır ne demektir? Tanımlayınız. **5.** Sabır kaça ayrılır? Açıklayınız. **6.** Sulh ne demektir? Ayet ve Hadislerle açıklayınız.
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	Kelimelerin düzgün telaffuzu konusunda Türkçe öğretmeniyle işbirliği yapılacak.

İnsan; çeşitli şekilde imtihan edilir. Bu nedenle başarı isteniyorsa sabırlı olmak şarttır. Doğal olarak elde edilen sonuç doğrudan sabırla ilişkilidir. Yüce Allah, müminlere sabrı öğütlemekte ve bu hususta insanların dua etmesini buyurmaktadır. Sabredenlerin sevdikleriyle beraber olacağını bildiren yüce Allah, sabırlı kişilerin mükâfatlandırılacağını müjdelemektedir.

Sabır, sosyal ve beşeri ilişkileri sağlıklı olarak şekillendirmektedir. Birey ve toplum için huzurlu bir ortamın sağlanmasında, şiddet, kargaşa gibi olumsuz durumların meydana gelmemesinde sabır değeri önemli rol oynamaktadır. Bu değer geçmişte olduğu gibi günümüzde de ve gelecekte de tüm insanlığın büyük ihtiyaç duyacağı temel ahlaki değerlerden biridir. Çünkü sabır, özellikle sosyal ilişkiler insanların sahip olması gereken en kritik değerdir. Günümüzde teknolojinin sunduğu imkânlar doğrultusunda hayat çok hızlı bir şekilde akmaktadır. Maalesef insanlar bu hıza kapılarak en küçük bir aksamada huysuzlanmakta, öfkelenmekte ve şikâyet etmektedir. Her şeyin bu kadar hızlı olduğu bir çağda sabırsız olan insanoğlu toplumsal ilişkilerde birbirlerine karşı tahammül gösterememektedir. Bu nedenle sabır toplum ferdi olan her birey tarafından özellikle küçük yaşlardan itibaren benimsenmesi gereken bir değerlerin başında yer almaktadır.

2.2. Sevgi

İnsanların birlikte yaşaması kendileri için bir ihtiyaçtır. Bu nedenle bazı kuralların olması bir zorunluluktur. Bu kurallar zaman içerisinde büyük çoğunlukla uygulamaların bir sonucu olarak meydana gelmiş, toplumsal tecrübe birikimi ile nesiller boyunca aktarılmıştır. Ahlaki kurallar bunların temelini oluşturmaktadır. Ahlakî kurallar evrensel ve bölgesel olup belli yaptırımları mevcuttur. Bölgesel olması itibariyle farklılıklar

gösterir, evrensel oluşuyla da dünyanın birçok yerinde kabul görür. Çünkü birçok ahlaki kural insanın sahip olması gereken karakteristik özelliklere sahiptir. Netice itibariyle bu kurallar sağlıklı insan ilişkileri için bir ölçüt niteliğindedir. [282]Toplumsal hayatta farklı karakter, huy ve mizaçlara sahip ve farklı amaçlar peşinde giden kişilerin olması olumsuzlukların meydana gelmesine, şiddet ortamının doğmasına sebep olabilir. Bunları engelleyecek erdemlerden biri de sevgidir. Sevgi birlik ve beraberlik ortamının oluşmasında en etkili erdemlerden biridir. Birlik ve beraberliğin sona ermemesi için insanlar arasındaki sevginin kaliteli ve devamlı olması şarttır.

Değerler vasıtasıyla bireyler toplumsal hayatta refah bir hayat sürdürmektedir. Ahlaki değerler, sosyal ilişkilerin doğup sürekli hale gelmesinde kilit rol oynamaktadır. İnsanı belli bir olgunluğa eriştiren bu değerler toplumda uyum ve düzeni sağlayarak sosyal denge oluşturmaktadır. Bu uyum, düzen ve dengeyi ahlaki değerler içerisinde şüphesiz "sevgi" değeri de önemli role sahiptir. Sevgi, bireyin sosyal ilişkilerine ve çevresiyle etkileşimine anlam kazandıran değerlerden biridir.

MEB yaptığı açıklama doğrultusunda Sevgi değeri aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma… gibi değerler, tutum ve davranışlarla ilişkili tutulmuştur.[283] Sevgi değeri, bireyi bir varlığa veya bir kişiye karşı yakın ilgi, alaka göstermesine ve ona bağlı olmasını sağlayan bir his, duygu manasına gelmektedir.[284] Kutsal kitabımızda sevgiyle alakalı ayetler bulunmaktadır. *"Yüce yaratıcının varlığının kanıtlarından bir tanesi de, kendileriyle ülfet edip sükûnete ulaşmanız için size hemcinsinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesidir. Muhakkak ki bu durumda, sistemlice düşünen bir topluluk için birçok ders ve ibret bulunmaktadır."*[285] ayetiyle sevgi hissiyle beslenen aile yapısının inşa edilmesi yüce yaratıcının lütfuyladır ve bunda düşünenler için bir ders olduğunu buyurmaktadır. *"Onları bâkire, eşlerine sevgiyle bağlı ve yaşıt kılmışızdır."*[286] ayetiyle de yüce Allah'ın eşleri arasında sevgi duygusunu hakim kıldığını görmekteyiz. *"İman edip salih ameller yapanlar için yüce Allah, (gönüllere) bir sevgi yerleştirecektir."*[287] ayetiyle yüce Allah kendine inanan bireyler için bir sevgi meydana getireceğini, yani onlara sevgi

---

[282] Mahmut AVCI, "Tehzîbu'l-Ahlâk'da Sevgi Erdemi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2018, S. 22, s. 3022.

[283]https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf. (09.05.2020, 16.24)

[284] https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 15.48)

[285] Rum 30/21.

[286] Vâkıa 56/36-37.

[287] Meryem 19/96.

göstereceğini böylece inananlarda kardeşlik ve muhabbet hissinin oluşacağını buyurmuştur. *"Ola ki Allah sizinle, içlerinden hasım olduğunuz kişiler arasına bir sevgi (ve yakınlık) koyar. Allah layıkıyla kuvvet yetirendir. Allah çokça affedici ve merhamet sahibidir."*[288] ayetiyle İslam'ın galip gelmesiyle beraber insanların hidayetine mani olan durumlar ortadan kalkacaktır, düşmanlıklar dostluğa dönüşecektir ve insanlar arsında bir sevgi bağı oluşacaktır. *"İşte bu Allah'ın, iman edip salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: "Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, hısımlıktan doğan sevgiden başka bir ücret talep etmiyorum." Kim hayırlı işlerde bulunursa, onun iyiliğini artırırız. Muhakkak Allah, çok affeden, şükrün karşılığını verendir."*[289] ayetiyle peygamber efendimizin bildirdiği müjde için herhangi bir maddiyat istemediğini, fakat müjdeye nail olabilmeleri için insanların da yapılan davete icabet etmeleri, ona yakınlık duymaları ve bunun için makul bir gayret sarf etmeleri lazım geldiğini yüce Allah bildirmiştir. Vermiş olduğumuz ayet örneklerinde genellikle insanlar arasındaki sevgi bağından bahsetmiş bulunmaktayız. Birçok ayette yüce Allah'ın kullarına göstermiş olduğu sevginin onlara duyduğu merhamet ve şefkat duygusuyla anlayabiliriz. Ayrıca bu durumu yüce Allah'ın güzel isimlerinden de anlamak mümkündür. Bu önemli konuda yalnızca Kur'an-ı Kerim değil bizzat sevgili Peygamberimiz Allah Resulü de sevgi değerini oldukça önemsemiş gerek sözleriyle gerek davranışlarıyla gerekse güzel yaşantısıyla topluma örnek bir kişilik olmuştur. Enes b. Mâlik: Bir kişi Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yanında dururken o bölgeden birisi geçti. O kişi, Peygamber efendimize geçen adamı çok sevdiğini söyledi. Hz. Muhammed (s.a.v.) de ona, "Sevgi duyduğunu söyleyip söylemediğini sordu. Adamın hayır şeklinde bir cevap vermesi üzerine Hz. Peygamber, "Gidip, ona söylemesini." söyledi Böylece adam o kişiye gidip "Kendisini Allah rızası için sevdiğini söyledi. Bunun üzerine diğer adam da "Beni kendisi için sevdiğin Allah da seni sevsin." cevabını verdi.[290] Ebû Hüreyre şöyle nakletmiştir, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Yüce Allah (kıyamet günü) şöyle buyurmaktadır: "Benim rızam için birbirini sevenler nerededir! Benim gölgem hariç herhangi bir gölgenin bulunmadığı böyle önemli bir zamanda onları kendi gölgem ile gölgelendireceğim. (Benim himayemden başka hiçbir himayenin bulunmadığı böyle bir zamanda onları, özel himayeme alacağım.)"*[291] Ebû Hüreyre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle

[288] Mümtehine 60/7.
[289] Şûrâ 42/23.
[290] Ebû Dâvûd, Edeb, 112-113.
[291] İbn Hanbel, II, 338.

dedi: *"İman olmadığı sürece cennette yer alamazsınız, birbirinize karşı sevgi duymadıkça da iman etmiş bulunamazsınız. Aranızda selamı yaymanız birbirinizi sevdiğinizin göstergesidir."*[292] Ebû Zer şöyle nakletmiştir, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle dedi: *"Ameller arasında en faziletli olan yüce yaratıcı için sevmek ve O'nun için nefret etmektir."*[293] Başka bir hadiste ise Abdullah (b. Mes"ûd) şöyle nakletmiştir: Allah Resulü (s.a.v.) dedi ki: *"İnsan sevdikleriyle birliktedir*."[294] Buyurmuştur. Sevginin insanı doğru bir yola ilettiğini, sevgi sayesinde kişinin kendisini değerli hissedip mutlu olacağını görmekteyiz. İnsanların birbirini sevmesi, değer vermesi Allah katında önemlidir. Çünkü insan Allah tarafından yaratılmıştır. Allah'ın yarattığını sevmeyen Allah'ı da sevmez. Sevgiyi en güzel şekilde Allah Resul'ünün hayatında görmekteyiz. O birçok sıkıntıya rağmen insanlara çok değer vermiş ve insanlar arasında sevgiyi yaymak için elinden gelen çabayı göstermiştir.

Sevgi değerinin içerdiği "yetkinliğe ulaşma isteği" kişinin eğitimi için faydalanılabilir bir unsurdur. Bu değerin eğitim alanında kullanılması, kişinin hem eğitimini hem öğretimini kolaylaştıracak ve bu çabadan amaçlanan neticenin alınmasına katkı sağlayacaktır. Okula yeni başlamış, fakat kendini eğitime kapatmış, uzak tutmuş bir çocuğun bu tavrı, ancak sevgi ile aşılabilir. Öğretmeni tarafından sevildiğini hisseden çocuğun tavırlarında olumlu yönde bir gelişme olur ve eğitim-öğretim sürecine dâhil olur. Bu süreçte ailesi tarafından yeterli seviyede sevgi ile beslenmiş çocuklarla iletişim daha rahat olurken, sevgiden mahrum bırakılan çocuklarda iletişim problemleri ve ruhsal sorunlar görülmektedir. Devlet yönetimi açısından bakıldığında, sevgi değerinin yönetici ve halk münasebetinde de büyük bir rol aldığı görülmektedir. Aralarında yönetici ile güçlü bir sevgi bağı oluşmuş fertler, onun için her türlü fedakârlığı göze alır ve ülkelerine dair aidiyet duyguları gelişir. Bu sayede toplumda güven duygusu, huzur, mutluluk ve refah yaygınlaşır.[295]

İslam dininde eğitim, Hz. Peygamber'in aldığı vahyi Müslümanlara tebliğ etmesi ve öğretmesi şeklinde bir yetişkinler eğitimi olarak başlamıştır. Çocuklar ve gençler için eğitim-öğretim kurumlarının yapılması ve öğretmenlerin yetiştirilmesi daha sonra gerçekleşmiştir. Türklerin Müslümanlığı öğrenmesi de yaygın eğitim şeklinde meydana

---

[292] Müslim, Îmân, 93.
[293] Ebû Dâvûd, Sünnet, 2.
[294] Buhârî, Edeb, 96.
[295] Yasemin YILMAZ & Enver UYSAL, "Taşköprülüzâde'de Eğitimin İlkesi Olarak Sevgi", *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2019, C. 3, S. 1, s. 212.-213.

gelmiştir. Halk ozanları ve dervişler halka İslam'ı sevdirerek öğretmişlerdir. Hem kalbe hem akla hitap eden bu sözlü gelenek, daha sonra içine musikiyi de alarak Türkleri Müslümanlığa gönülden bağlamıştır. Kutsal kitabımızda ilahımızın, Allah özel isminin ardından en çok anılan isimleri Rab, Rahman ve Rahim'dir. Bu isimler terbiye eden, esirgeyen, bağışlayan anlamlarına gelir ve sevgiyi ifade eder. Allah'ın "çok seven" anlamına gelen "Vedûd" gibi doğrudan sevgi ifade eden isimleri de vardır. "Muhabbet" kavramı ise, Allah'tan insana ve insandan Allah'a yönelen sevgi ile tüm sevgi çeşitlerini ifade eder.[296]

Sevgi kavramı tohumdan, yeşerip filizlenen bir bitkiye benzer. Toprağa ekilen tohum sevgi, onun filizlenip verdiği yemişler, çiçekler erdemdir, etrafını sararak ona zarar verip, büyümesini engelleyen zararlı otlar ise erdemsizliklerdir. Bu nedenle sevgi kendini erdemlerde gösterir. Erdemsizlikler ise sevgi eksikliğini ortaya çıkarır. Sevgiye zarar verir onu köreltir. Bunun için erdemsizliklerden kurtulmanın yolu eğitimden geçmektedir. Dünya üzerinde yaşayan tüm varlıklar, sevgiye muhtaçtır. Eşref-i mahlûkat olan insanın yaşamında sevginin önemli bir yeri vardır.[297] Sevgi kavramı, olumsuz durumlar dışında kalan hemen her türlü olumlu duygu ve değeri belirtmek için kullanılmaktadır. Sevgi, insana huzur ve mutluluk verir. İnsanlar sevgiyi kalplerinde, gönüllerinde hissederler ve birbirlerine sevgi yoluyla sahip çıkarlar. Çünkü sevgi birlik, beraberliğin, düzenin, sağlıklı iletişimin oluşmasındaki ilk temel şartlardan biridir. Sevginin varlığını sürdürebilmesi karşılıklılık esasına ilkesine dayanmaktadır. Buradaki karşılıklı oluştan kasıt bir menfaat durumu değildir, gerçek dostluk, arkadaşlık birlik ve beraberliktir. Yani gerçek anlamda sevgi biz üzerine inşa edilmişken, menfaatçi sevgi, ben üzerine inşa edilmiştir. Çünkü menfaate dayalı sevgide karşıdaki insandan bir çıkar sağlanmaya çalışılır ve o insana değer verilmez.[298]

Sevgi yavaş yavaş öğrenilen, benimsenen ve her şeyin üstünde olan bir olgudur. Bu nedenle seven insan anlayışlı bir ferttir. Seven kişi ufak tefek hata ve yanlışları görmezden gelir, affedici olur, karşısındaki üzüldüğünde onu teselli eder. İnsan, sevgi hususunda yüce Allah'tan güç ve destek alır. Çünkü Allah'a ulaşmanın yollarının başında sevgi gelir. İnsanı Allah'a yaklaştıran O'na duyduğu sevgidir. Allah'a ya da insana sevgi

---

[296] YILMAZ & UYSAL, "Taşköprülüzâde'de Eğitimin İlkesi Olarak Sevgi", s. 213.
[297] H. Ömer ÖZDEN, *Aşk Felsefesi- Türk ve Batı Düşüncesinden Örneklerle,* Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2007, s. 9.
[298] Mehmet İ. TURAN, *Aşkın ve Sevginin Felsefesi,* Etki Yayınları, İzmir 2012, s. 213.

duymuyorsanız uzaklaşırsınız.[299] İnsanlar arasında birlik ve beraberlik sevgi sayesinde meydana gelir. Bu durum toplum ve ülkeler içinde geçerlidir. Çünkü karşılıklı bir sevgi olmadan, dostluklar, işbirlikleri, antlaşmalar gelip geçicidir. Gerçek sevgi sayesinde bu durumlar gerçekleşir ve süreklilik arz eder.[300]

Sevginin önce bireyin içinde başlaması gerekmektedir. Sonra aile, akraba, arkadaş ve en sonda toplumun geneli için olmalıdır. Sevgi sayesinde toplumda olumsuzluklar azalır. Böylelikle insanlar mutlu bir hayat idame ettirirler. Sevginin bulunmadığı ortamlarda menfaat, mutsuzluk, huzursuzluk hâkimdir. Bu nedenle sevgi her daim her yerde hakim olmalıdır. Sevgiyi hâkim kılacak şey de sağlam dostluklar meydana getirmektir. Çünkü Dostluk ise sevginin somut hale bürünmüş şeklidir. Bu nedenle mutlaka dost edinmemiz gerekmektedir.[301]

Günümüzün modern ve çağdaş dünyasında insanların refaha erip ve zenginleşmesiyle birlikte gelişen birçok sebepten dolayı insan ilişkileri giderek çözülmeye ve bozulmaya başlamaktadır. Bununla birlikte fertler arasında meydana gelen ve toplumun birlik ve beraberliğini sağlayan aile, akrabalık, dostluk gibi yapılarda çözülmeler oluşmaktadır. İletişimde önemli olan bu yapıların çözülmesi ya da zayıflaması, toplum ve birey için büyük tehlike arz etmektedir. Tehdit oluşturan bu etkilerin nedenleri incelendiğinde sosyal ilişkilerde insanların ihtiyaç duyduğu ve bireyleri birbirine yaklaştıracak en güçlü nedenlerden biri olan karşılıklı sevginin giderek azaldığı veya yok olma durumuna geldiği görülmektedir. Sosyal ilişkilerin ayakta kalabilmesinde önemli bir öge olan sevgi değerinin fertler arasında gittikçe azalması; toplumsal bir varlık olan insanı, yalnızlaşmaya sürükleyerek sosyal yaşamında sadece ben fikrinin oluşmasına neden olmakta ve kendini toplumdan soyutlayarak uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Toplumsal hayatın merkezinde yer alan fertleri bu duruma yönelten sebeplerin başında insan ilişkilerinin temeli olan sevginin ihmal edilip önemsenmemesi yatmaktadır. İnsanlar arasında sevginin azalması veya yok olmaya başlaması bireyler arasında samimiyet, fedakârlık, saygı gibi insanlar için faydalı olan davranışların, değerlerin azalmasına, bunların yerini de menfaat gibi olumsuz durumların oluşmasına sebep olmaktadır. Fertler arası ilişkilerin sağlıklı olup, olumsuz durumların oluşmaması sevgi sayesinde olmaktadır. Çünkü sağlıklı ilişkilerin temelini atmak istiyorsak sevgiden

---

[299] M. Kemal ATİK, "Âşık Mahzûni Düşüncesinde Tanrı ve İnsan Sevgisi", *KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9, s. 8.
[300] Nermi UYGUR, *Yaşama Felsefesi,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 177.
[301] AVCI, "Tehzîbu'l-Ahlâk'da Sevgi Erdemi", s. 3031.

kaçınmamamız gerekir. Sağlam temel üzerine kurulmayan ilişkiler yıkım ile sonuçlanır. İnsanların birbirine karşı duyduğu sevgi sayesinde aile, dostluk ve akrabalık gibi önemli bağlar güçlenir ve toplumsal hayatta birlik ve beraberliğin sağlanmasında etkin roller oynar. Bu roller ile hem bireysel hem toplumsal ilişkilerin daha sağlam bir zemine oturmasını sağlar. Dünya üzerinde sevgi azalırsa insanlık namına hiçbir şey ortada kalmaz. Bizleri Allah'a, peygambere, vatana, aileye, bağlı tutan onlara duyduğumuz sevgiden gelmektedir. Yani sevginin tanımına sayfalar yetmez, sevgi için önemli olan yürekte, kalpte, gönülde hissetmektir. Sevgi kavramının insanların duygu düşünce yapılarına göre değişiklik göstermesi mümkündür. Bazı insanlar için dünyanın en güzel ve vazgeçilmez duygusudur sevgi, bazıları için karşısındaki insana duyduğu aşk, bazıları içinse sahip oldukları için hayata tutunma nedenidir. Sevgi ile ilgili bu bilgilerden bahsettikten sonra belirlemiş olduğum 2 türküyü geçelim. Salih TURHAN tarafından bestelenen Sıralı Dağların Karı isimli türküyü paylaşalım.

Sıralı dağların karı
Yitirmişim nazlı yârı
Yitireli yârım seni
Dinmez gönül âh-u zârı

Yazığın gelsin bana
Kurban olayım sana
Hayran olayım sana
Vah vah de yâr

Dağları kar aldı getti
Bu benzim sarardı getti
Aklım, fikrim var hayâlım
Hepsini yâr aldı getti

Yazığın gelsin bana
Kurban olayım sana
Hayran olayım sana
Vah vah de yâr

Bu dağların kar sesine
Vurgunum ben yâr sesine
Yârim keklik ben de doğan
Düşeydim yâr ensesine[302]

Türküyü incelediğimiz zaman kişinin bir başkasına duyduğu sevgiyi, özlemi görmekteyiz. Sevdiği kişiyi kaybettiğinden beri yaşadığı sıkıntıları, çektiği özlemi dizelerde görmekteyiz. Sevgi öylesine güçlü bir bağdır ki insanı hayata bağlayan en önemli değerlerden biridir.

Sevgi değeri ile ilgili başka bir türkümüz ise banttan yazılan, kaynak kişisinin Hafız Osman ÖGE olduğu, Mehmet ÖZBEK tarafından notaya alınan TRT Repertuar No: 02576 olan Akif Türküsü(Hüseynik'ten Çıktım Şeher Yoluna) isimli eserimizdir.

Hüseynik'ten Çıktım Şeher Yoluna,
Can Ağrısı Tesir Etti Koluma.
Yaradanım Merhamet Et Kuluna.

Yazık Oldu Yazık Şu Genç Ömrüme,
Bilmem Şu Feleğin Bana Kastı Ne?

Telgrafın Direkleri Sayılmaz.
Ati Hanım Baygın Düşmüş Ayılmaz.
Böyle Canlar Teneşire Konulmaz.

Yazık Oldu Yazık Şu Genç Ömrüme
Bilmem Şu Feleğin Bana Kastı Ne

Lütfü Gelsin Telgrafın Başına,
Bir Tel Çeksin Musul'da Kardaşıma,
Bu Gençlikte Neler Geldi Başıma.

Yazık Oldu Yazık Şu Genç Ömrüme
Bilmem Şu Feleğin Bana Kastı Ne

[302] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* s. 161.

Coşkun Sular, Coşa Coşa Ağlıyor.

Sefil Anam Akif Diye Ağlıyor.

Altı Hanım Karalar Bağlıyor,[303]

Bu türkümüz de hasta olan bir gencin vefatı sonrası ona duyulan sevgi sonucunda yazılmıştır. Türküde ölen gencin ablası Ati Hanımın bayılması ve annesinin arkasından ağlaması ona duyduğu sevgi sonucunda oluştuğunu görmekteyiz. Gördüğümüz gibi sevgi değeri, duygusu hayatımızın her alanında olan bir kavramdır. İnsanlara gülümsememiz bile sevgi göstergesidir. Sevgi konusu başlık olarak 4. Sınıf DKAB dersinde yer alan bir konudur. Bu türküler o çocukların yaşlarına uygun olmadığı için kullanamayız. Ama daha büyük yaştaki öğrenciler için ilişkilendirebileceğimiz değerlerle bu türküleri kullanabiliriz.

10. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Sosyal Hayatta En Güzel Örnekler

Konu: Peygamberimiz ve Ahde Vefa[304]

10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: Din ve Hayat

Konu: Din ve Aile[305]

7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: Ahlaki Davranışlar

Konu: Güzel Ahlaki Tutum ve Davranışlar

Alt Konu: Saygı ve Sevgi[306]

---

303 YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* s. 221-222.

304 Cengiz TİTİZ, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 10. Sınıf Ders Kitabı* (Ed. İsa ÖZTÜRK), Korza Yayıncılık, İkinci Baskı, Ankara 2019, s. 7.

305 Numan KONAKLI, vd., *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10. Sınıf Ders Kitabı* (Ed. Numan KONAKLI), Korza Yayıncılık, Ankara 2019, s. 7

306 Sadullah MACİT, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı,* FCM Yayıncılık, Ankara 2019, s. 6.

Tablo 2

……. ORTAOKULU
DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ GÜNLÜK DERS PLANI

BÖLÜM I:

Dersin adı	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
Sınıf	**7. SINIF**
Ünitenin Adı/No	**III. AHLAKİ DAVRANIŞLAR** **ÖĞRENME ALANI: AHLAK**
Konu	**KONU: GÜZEL AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR** **ALT KONU: SAYGI VE SEVGİ**
Önerilen Süre	40+40

BÖLÜM II:

Öğrenci Kazanımları/ Hedef ve Davranışlar	1. Güzel ahlaki tutum ve davranışları örneklerle açıklar. 2.Kazanımda; "adalet", "dostluk", "dürüstlük", "öz denetim", "sabır", "saygı", "sevgi", "sorumluluk", "vatanseverlik" ve "yardımseverlik" değerleri, ilişkili oldukları tutum ve davranışlarla birlikte ele alınır. 3.Örnek tutum ve davranışların, birey ve toplumların ahlaki gelişimine olan katkısını değerlendirir. 4.Tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen gösterir.
Ünite Kavramları ve Sembolleri / Davranış Örüntüsü	Ahlak, Değer, Tutum, Davranış.
Güvenlik Önlemleri (Varsa)	-
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Soru-Cevap, Anlatım, Tartışma, Gözlem, Örnek Olay.
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça	Ders Kitabı, Temel Dini Bilgiler (Diyanet), Kur'an Meali (Diyanet), İlmihal (Diyanet), Dinimizi Öğreniyoruz (Diyanet), Hadis Kitapları, Görsel Materyaller, Etkileşimli Tahta.
Dikkati Çekme **Güdüleme** **Gözden Geçirme** **Derse Geçiş** **Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.)**	**DİN GÜZEL AHLAKLI OLMAYA NASIL KATKI SAĞLAR?** "Takva nedir?" sorusu ile öğrenciler derse hazırlanır. Güzel ahlaklı bir insan hangi özelliklere sahip olmalıdır? Dinimiz bizleri her fırsatta güzel ahlaklı olmaya yönlendirir. Sevgili Peygamberimizin hayatı, uygulamaları da bu konuda bizler için en güzel örnektir. Çünkü o, insanlarla iyi ilişkiler kurmuş, insanları kıracak, üzecek davranışlardan daima kaçınmıştır. Dürüst, anlayışlı, temiz, güzel ahlaklı bir insan olarak içinde yaşadığı toplumda herkes tarafından sevilip sayılmıştır. O hâlde bizler de dinimizin öğütlerine uyalım. Peygamber Efendimizi örnek alalım. İnançlı, ahlaklı, dürüst, anlayışlı, tatlı dilli, güler yüzlü, adil bir Müslüman olmayı kendimize ilke edinelim. → Öğrencilerden Saygı konusunu sessizce okumaları ve önemli gördükleri cümlelerin altlarını çizmeleri istenir. Daha sonra aşağıdaki sorularla konunun kavranılması sağlanır. 1. İnsanlara saygı ne şekilde gösterilir? 2. Karşılaştığınız saygı barındıran bir davranış var mıydı? 3. Saygıyı arttırmak için neler yapılabilir? → Öğrencilerden "Küçüğümüze merhamette bulunmayan, büyüğümüze saygıda kusur gösteren bizden değildir." Hadisi hakkında konuşmaları istenir. → Saygıyla ilgili video izleme. → "Sevgi nedir?" sorulur. → **SEVGİ değerini anlatmadan önce öğrencilerin dikkatini çekmek ve konuya daha çok odaklanmalarını sağlamak için türküyü dinletip onlardan SEVGİ değerinin geçtiği bölümü bulmalarını isteyebiliriz.** Metin parça parça öğrencilere okutulur. → Öğrencilerden "İnanmadığınız sürece cennette yer bulamazsınız. Birbirinize karşı sevgi göstermedikçe tam anlamıyla iman etmiş sayılmazsınız. Birbirinizi sevmenizin en açık göstergesi aranızda selamı yaymanızdır! Hadisiyle alakalı yorum yapmaları istenir. **Ayrıca konuyla ilişkili gerekli bilgiler verildikten sonra öğrencileri sevgi değerine karşı güdülemek amacıyla ve**

	dağılan dikkatleri derse tekrardan toparlamak için türkülerden faydalanabiliriz. → Sevgi değerinden bahseden video izleme.
✓ **Özet**	Öğrencilerden ders ile ilgili özet yapmaları istenir. **Konuyu özetlerken tekrardan türkülerimizi kullanarak konuların daha çok pekişmesini ve öğrencilerin duyuşsal açıdan değerleri daha iyi benimsemesi sağlanabilir. Konunun sonunda özetleme amacıyla türküleri kullanıldığı takdirde öğrencilerde duyuşsal açıdan konunun ve değerin önemi daha iyi anlaşılabilir. Böylece türkülerin içerisinde barındırdığı değerlerin öğrenciler tarafından tespit edilip onların bu değerlere hâkim olmasını sağlamak mümkündür. Böylece hem ders daha eğlenceli bir hale gelmiş olur bu vasıtayla öğrenciler dikkatini derse daha iyi vermiş olur hem de kültürel unsur olan türküleri gelecek nesillere aşılamış oluruz.**

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme: ✓ **Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme** ✓ **Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme**	Öğrencilere sevgi değerine sahip bir insanın nitelikleri sorulur. Dersin amacının ne kadar gerçekleştiğini ölçmek için, hazırlık ve dersi sunma aşamasında sorulan sorulardan bazıları yöneltilerek cevaplamaları istenecek, değerlendirilecek, yanlışlar ve eksikler tamamlanacak.
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	Kelimelerin düzgün telaffuzu konusunda Türkçe öğretmeniyle işbirliği yapılacak.

Yukarıda örnekte verdiğim gibi müstakil bir başlık olarak da ilişkili değerlerle ve davranışlarla beraber sevgi değerini öğrencilere aktarabiliriz. Son zamanlarda dünya üzerinde sevgi gibi canlılara karşı duyulan hisleri temel alan değerlerin önemini kaybettiğini görüyoruz. Mesela cinayetlerin artması, canlılara zarar verilmesi gibi, bu durumlar insanlarda sevginin azaldığını bizlere göstermektedir. Bu değerlerin canlanması için farklı yöntem ve teknikler kullanmalı ve bireylerin bunu fark etmesini sağlamalıyız. Türküler vasıtasıyla soyut olan bu sevgi değerini gönüllerinde hissederek etkilenmelerini sağlamak mümkündür.

2.3.Yardımseverlik

Sosyal ilişkilerin giderek çözüldüğü, insanların sahip olması gereken sevgi, saygı, yardımlaşma, paylaşma vb. erdemlerin kaybolarak menfaat ilişkilerinin arttığı dünyamızda sosyal hayatı düzenleyen bu değerlere ihtiyaç vardır. Sosyal ilişkilerin azaldığı dünyamızda insanların düşünce yapısı benmerkezci bencil bir düşünce olmaktadır. Ayrıca teknolojinin gelişmesi, kitle iletişim araçlarının artması bu durumu daha arttırıp, insanların değerlerden uzaklaşmasına, paylaşma yardımlaşma gibi ahlaki

değerlerine yabancı kalmasına sebep olmaktadır. Toplumu bir arada tutan bu değerlerin genç nesillere aktarılmasına her geçen gün ihtiyaç duyulmuştur. Kitle iletişim imkânlarının arttığı ve insanlar arası etkileşimin korkutucu kapsamlara eriştiği çağımızda sosyal yaşamdaki olumsuzluklara karşı henüz kendini koruyamayan ve her türlü istismarla karşı karşıya kalan genç neslimizi bilinçlendirme ve korumak için değerlerin, sağlıklı bir şekilde bütün eğitici imkânlar kullanılarak verilmesi gerekmektedir. Toplumsal hayat için vazgeçilemez olan ahlaki değerler arasında yer alan yardımseverlik değerinin önemli fonksiyonları bulunmaktadır. Bilhassa günümüzde insanların birbirinden uzaklaştığı, sosyal ilişkilerin kopuk, insanların sıkıntılara düştüğü bir zamanda toplumsal hayat içerisinde yardımseverlik erdemi mutlaka yer almalıdır.

İnsan toplum içerisinde yaşayan sosyal bir varlıktır. Kısaca toplumun bir üyesi, ferdidir. Toplumda meydana gelen sorunlar paylaşarak ve yardımlaşarak eksilmektedir. Çünkü birey tek başına hayattan pek zevk almaz hatta yaşayamaz ama bir dostu, arkadaşı, eşi veya ailesi ile beraber olduğunda her şey daha güzel ve anlamlı olur. Ailemiz, akrabalarımız veya çok sevdiğimiz birlikte mutlu olduğumuz dostlarımızla paylaşmak ve yardımlaşmak bizlere kolay ve doğal gelir. Fakat tanımadığımız yabancı bir kişi ile paylaşma ve yardımlaşma pek de alışık olduğumuz bir durum gibi gelmez bize. İşte özellikle bu gibi durumlarda, değerlerimizin gerçek manası ortaya çıkmaktadır.

Değerlerin toplumsal hayat içinde var olması ve devam ettirilebilmesi için özellikle çocuklara kazandırılması gerekmektedir. Çocuklar yardımlaşma ve paylaşma duygularına sahip olarak dünyaya gelmezler. Doğuştan bir duyguyla sevdikleri, hoşlandıkları şeyleri bir başka kişiyle paylaşmaya pek gönüllü değillerdir. Özellikle çocukların yardımlaşma ve paylaşma duyguları gelişmemiştir. Bu değerlerin çocuklara kazandırılabilmesi için aile içi eğitimin, okulun ve çevrenin çok önemli bir etkisi söz konusudur Bireyler, değerleri öncelikle aile içerisinde kazanmaya başlar ve içerisinde yaşadıkları toplumun tesiriyle bu süreç ilerlemeye eder. Yaşamını sürdürdüğü çevre içerisinde birey gelenek, görenek, örf ve adet ile ilgili değerleri öğrenir. Çocuklara bazı duyguları, değerleri öğretmek için istemek veya anlatmak yeterli gelmemektedir. Bu duyguları, değerleri öğretebilmek için bizlerin hayat tarzımızda ve yaşantımızla çocuklara rol model olmamız gerekmektedir. Bu durum ilk önce aile bireyleri arasında birbirleriyle yardımlaşan bir aile ortamı meydana getirmekle olmaktadır. Evde ebeveynlerinin güçlük ve problemlerin beraber halledildiğini gören çocuklar, yardımlaşmanın önemini daha iyi anlamaktadırlar. Çocukların kendilerine ilk rol model aldığı kişiler anne ve babalarıdır.

Anne ve babanın davranışlarını ve sözlerinizi zihinlerine kaydeder ve kendileri de benzer bir olayla karşılaştıklarında o şekilde davranırlar. Küçük yaşlardan itibaren çocuklara ellerindekileri arkadaşları ile paylaşma ve onlarla yardımlaşma öğretilmelidir. Bu durumun onlara mutluluk sağlayacağı, huzur vereceği anlatılmalıdır. Yardımlaşmaktan, paylaşmaktan uzak bir birey olursa arkadaşlarının kendisinden uzak duracağı öğretilmelidir.

MEB açıklamasında Yardımseverlik değeri cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma… gibi değerler, tutum ve davranışlarla ilişkili tutulmuştur.[307] Yardımseverlik değeri, Yardımsever olma niteliğini taşıyan bir değerdir. Yani kişinin maddi ve manevi olarak genel bir şekilde tüm canlılara yardımcı olmasıdır. Yardımseverlik, hayırsever olma hali, iyilikseverlik, yardıma ihtiyaç duyan kişilere yardım etmekten hoşlanma durumudur. Kutsal kitabımızda bu değerle alakalı ayetler bulunmaktadır. *Ey iman edenler! Allah'ın işaretlerine, haram aya, boyunları bağsız ve bağlı kurbanlıklara, rablerinin büyük lütuf ve rızasını dileyerek Beytülharâm'a yönelmiş kimselere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Harâm'a girmenizi engellediler diye bir topluma karşı duyduğunuz kin, sakın aşırı gitmenize sebep olmasın. İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın. Allah'tan korkun, çünkü Allah'ın cezası çetindir.*" [308] Muhakkak insanların birbirleriyle yardımlaşması ve dayanışma içerisinde olması sosyal yaşamın önemli bir parçasıdır. Ama bu bahsedilen yardımlaşma ve dayanışma hukuki ve ahlâk normlara, fertlerin ve dinin benimsediği ortak değerlere zıt olmaması gerekir. Hukuki ve ahlaki ilkelere riayet edilmeden meydana gelen yardımlaşma ve dayanışmanın İslâm katında herhangi bir önemi olmaz. Aksine İslâm dini haksızlığa yapılan yardımı zulümden görür ve engellenmesi için çaba sarf edilmesini buyurur. *"Mal ve mülklerini Allah rızası için harcayan, daha sonra da harcadıklarını da yardım ettikleri kişilerin arkasından onların yüzüne vurmayanlar için yüce rablerinin nazarında onlara özel muamele vardır. Onlara hüzün ve korku da yoktur."*[309] ayetiyle yüce Allah iyilikte bulunan kişilerden herhangi bir karşılık beklenmemesi, bu kişileri yapılan yardımlar nedeniyle minnet altında tutmaması, incitmemesi, hiçbir şekilde böyle bir durum meydana gelmemiş gibi davranılmasını buyurmaktadır. Asıl mükâfata bu tarzda yardımda

[307] https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf. (09.05.2020, 13.22)
[308] Mâide 5/2.
[309] Bakara 2/262.

bulunanlar ulaşacak, korku ve hüzünden uzak olma mutluluğu da bu kişilere verilecektir. *"Namazlarına dikkat edenler Allah tarafından kendilerine verilen nimetlerin bir bölümünü Allah rızası için harcarlar."*[310] ayetiyle iman sahibi kişiler; yüce yaratıcının verdiği nimetlerden, rızıklardan bireysel olarak faydalandıkları gibi ihtiyaç sahibi kişilerin de faydalanmasına vesile olurlar. Allah rızası için verilen nimetleri diğer insanlarla paylaşarak onların da faydalanmalarına hizmet ederler *"Allah rızası için harcayın; kendinizi bile bile tehlikeye düşürmeyin. İyilikte bulunun, şüphesiz Allah iyilik yapanları sever."*[311] Bu ayet, fertlerin maliki olduğu imkânlar vasıtasıyla yüce yaratıcının rızasını ve ahiret saadetini kazanmak için iyilikler yapmasını, yani infakta bulunmayı buyurmaktadır. Cimri davranmanın, iyilikten kaçmanın mümin fertler için tehlike oluşturduğu buyrulmuştur. Son olarak da yüce yaratıcının iyilikte bulunanları sevdiği müjdesi verilmiştir. *"Onlar ki, zenginliklerini zaman kavramı olmadan açık infak ederler. Artık bunların ecirleri Rableri katındadır, onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır."*[312] ayetiyle yüce Allah iyilikte bulunanların, yardımsever olanların üzülmeyeceğini ve mükafat alacağını müjdelemiştir. *" İyiliğe ulaşmak için Allah rızası için sevdiğimiz mallardan, şeylerden harcamanız gerekmektedir. Allah harcadığınız her şeyi en iyi şekilde bilir."*[313] Verilen ayette Allah rızası için yapılan harcamaların sevilen, değer verilen şeylerden yapılması vurgulanmaktadır. Allah rızası için yapılan yardım, ferdin bir ihtiyacını giderecek ve onu sıkıntıdan çıkaracak özellikte olmalıdır. *"Şüphesiz Allah adaletli olmayı, iyilik yapmayı, yakın, akrabaya karşı cömert olmayı buyurur; çirkinliği, kötülüğü ve fuhşiyatı yasaklar. İşte Allah, tutasınız diye size böyle öğüt veriyor."*[314] Yüce Allah soysal dayanışma, yardımlaşma ve sosyal düzeni kullarına emredip, düzeni bozacak aksi davranışları da yasaklar. Peygamberimiz efendimiz de yardımlaşmaya büyük önem verip bu hususta bizler için büyük örneklik teşkil etmiştir. Peygamber efendimiz hayatın bütün alanlarında (sosyal, ekonomik) insanlara yardımsever olmalarını buyurmuş ve ümmetine bu konuda öncülük ederek bu değerin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Câbir b. Abdullah (r.a.), Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle dedi: *"Yapılan her güzel iş ve davranış bir sadaka niteliğindedir"*[315]. Enes b. Malik, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle dedi *"Şüphesiz verilen sadaka, yüce yaratıcının*

[310] Enfâl 8/3.
[311] Bakara 2/195.
[312] Bakara 2/274
[313] Âl-i Îmran 3/92.
[314] Nahl 16/90.
[315] Buhârî, Edeb, 33.

memnuniyetsizliğini azaltır, giderir. (Allah"ın insana sükûnet dolu bir yaşam vermesine sebep olur, yapılan çirkinliklere karşılık karşılaşılacak kötülüklere de kefaret olur) ve beter biçimde ölmeyi engeller."[316]. Adî b. Hâtim şöyle nakletmiştir: Hz. Muhammed (s.a.v.) bize cehennemden hakkında şöyle buyurdu: *"Cehennem ateşinden, azabından korunmak için sadaka olarak yarım hurma dahi olsa verin. O da yoksa güzel bir söz söyleyerek korunun."*[317]. Ebû Hüreyre (r.a.) naklediyor: "Bir kişi Hz. Muhammed'e (s.a.v.), "Ey Allah'ın elçisi, sadakalar içinde en faziletlisi hangisidir? diyerek bir sualde bulundu Allah Resulü, *" Sıhhatin yerindeyken fakir olma korkusuna kapılıp zengin olma hırsına sahipken yaptığın yardımdır. Sadaka vermeyi son nefese bırakma…" dedi."*[318]. Abdullah b. Yezid'in Ebû Mes'ûd el-Bedrî, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Ferdin aile üyeleri için yapmış olduğu harcama bir sadakadır."*[319]. Ebû Hüreyre'den (r.a.) şöyle nakletmiştir: Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"İnsanların sabaha ulaştığı her iki melek iner. Bu iki melekten biri, "Allah'ım, malını, mülkünü, zenginliğini iyilik uğruna harcayan kişiye (harcadığı malın yerine) yenisini ver." der. Diğeri de, "Allah'ım, malını, mülkünü, zenginliğini (iyilik için infak etmeyerek) elinde tutan (cimrilik eden) kişinin malını telef et." der."*[320]. *"...Cimri davranmaktan uzak durun. Zira cimrilik, sizden önceki kavimlerin birbirlerinin kanını akıtmaya ve kendilerine haram kılınmış şeyleri çiğnemeye sevk ederek helâk etti."*[321] Buyurarak yardımseverliğin Allah tarafından sevilen bir eylem olduğunu bildirmiştir. Özellikle sosyal hayatta toplumsal ilişkilerin gelişmesine ve birlik, beraberliğin güçlenmesine neden olabilen Yardımseverlik, insanlık ve tüm canlılar için gerekli ve önemli bir değerdir. Sosyal hayatta karşımıza çıkan ve çözümünde zorlandığımız sıkıntılar, dertler yardımlaşma sayesinde çok rahat bir şekilde çözülebilir. Toplumsal hayatta bireyler pek çok farklı alanda, konuda birbirlerine yardım edebilirler, bunun herhangi bir sınırı yoktur.[322] Kişi yardım yapacağı zaman karşıdaki bireyin onurunu kırmadan, onu incitmeden yapmalıdır. Aksi takdirde yapacağınız yardımın bir anlamı olmaz.

Yardımseverlik ilgili bu bilgilerden bahsettikten sonra belirlemiş olduğum iki türküye geçelim. İlk olarak Dağ Üstüne Dağı Koysam isimli türküden bahsedelim.

---

316 Tirmizî, Zekât, 28.
317 Müslim, Zekât, 68.
318 Buhârî, Vesâyâ, 7.
319 Buhârî, Meğâzî, 12.
320 Buhârî, Zekât, 27.
321 Müslim, Birr, 56.
322 Celalettin VATANDAŞ, "Toplumsal Bir Değer Olarak Yardımlaşma ve Dilenciler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2003, C. 5, S. 1, s. 149.

Dağ üstüne dağı koysam dağ olmaz.
Ah çekenin yüreğinde yağ olmaz.
Yüz derdim var heç birisi sağ olmaz.
Konma bülbül konma mezer daşıma,
Bu gençlikte neler geldi başıma.
Nazlı yarim sen yarama bakasın,
Ey(i) olmazsa neşter alıp yarasın,
Demedim ki aşk oduna yakasın!
Konma bülbül konma mezer daşıma,
Bu gençlikte neler geldi başıma.[323]

Türküyü incelediğimiz zaman sıkıntı ve dert içerisinde yaşamını sürdüren bir kişiden bahsedildiğini görmekteyiz. Türkünün 2. Kıtasında dertleri sebebiyle yaraları hastalıkları oluşmuş kişinin sevdiği insandan tedavi etmesi için yardım istediğini görmekteyiz. Insanoğlu varoluşundan beri birbirine ihtiyaç duymuştur. Bireyler bir yere kadar hayatlarında yardıma ihtiyaç duymadan yaşayabilirler, hayatlarını yardım almadan sürdüren birey bulamazsınız. “Bir elin nesi var iki elin sesi var, Komşu komşunun külüne muhtaçtır.” atasözleri yardımlaşmanın bizlere olan önemini göstermektedir.

Yardımseverlik ile ilgili diğer türkümüz ise kaynak kişisinin Hafız Osman Öge olduğu, Mehmet ÖZBEK tarafından notaya alınan TRT Repertuar No: 02575 olan Bülbülüm Bağ Gezerim isimli eserdir.

Bülbülüm Bağ Gezerim
Aşığım Dağ Gezerim
Yüz Yerde Yüz Yarem Var
El Sanır Sağ Gezerim

Uy Uy Demeye Geldim
Yâri Görmeye Geldim
Yavrum Yaran Nerende
Merhem Olmaya Geldim

Karanfilsin Barın Yok

[323] Salih TURHAN, *Harput-Elazığ Musiki Folkloru,* Uluyüce Baskı Hizmetleri, Ankara 1990, s. 30.

Sen Güzelsin Yarın Yok
Ben Seni Çok Severim
Cahilsin Haberin Yok

Uy Uy Demeye Geldim
Yâri Görmeye Geldim
Yavrum Yaran Nerende
Merhem Olmaya Geldim

Bülbülüm Kafesteyim
Aşıkım Hevesteyim
Hala Sağım Ölmedim
Ama Son Nefesteyim

Uy Uy Demeye Geldim
Yâri Görmeye Geldim
Yavrum Yaran Nerende
Merhem Olmaya Geldim

Türkünün değişik bir formatı Osman YÜCESU tarafından yazılan, Elazığ-Harput Türküleri, tezinde yer almaktadır.[324] Bu eserimizde baktığımız zaman esas olarak aşk ve sevgi temalarının yer aldığını görmekteyiz. Ama türkünün nakarat kısımlarında âşık olan kişi sevdiğine yardımcı olmak için, yarasını iyileştirmek için yanında olduğunu görmekteyiz.

Yardımseverlik değeri insanlık için olmazsa olmaz değerlerdendir. İnsanlar bu dünyada birbirlerine yardımcı olmuyorlarsa birbirlerinin yaralarına, dertlerine merhem olmuyorsa sevgiden ve vicdandan yoksun olarak yaşamaktadır. Bizler tekrardan bu değerleri yaşatmalıyız. Bu değeri aktarırken temel başlık altında verebileceğimiz gibi yardımseverlik ile ilgili benzer değer ve tutumlardan yola çıkararak da aktarabiliriz.

10. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: İbadet Hayatında En Güzel Örnek

Konu: Peygamberimizin Hayatında İnfak ve Zekât[325]

---

[324] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 274.
[325] TİTİZ vd., *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 10. Sınıf Ders Kitabı,* s. 6.

8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: Zekât ve Sadaka İbadeti

Konu: İslam'ın Paylaşma ve Yardımlaşmaya Verdiği Önem[326]

Tablo:3

……. ORTAOKULU
DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ GÜNLÜK DERS PLANI

BÖLÜM I:

Dersin adı	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
Sınıf	**8. SINIF**
Ünitenin Adı/No	**II. ZEKÂT VE SADAKA** **ÖĞRENME ALANI: İBADET**
Konu	**1.İSLAM'IN PAYLAŞMAYA VE YARDIMLAŞMAYA VERDİĞİ ÖNEM**
Önerilen Süre	40+40

BÖLÜM II:

Öğrenci Kazanımları/ Hedef ve Davranışlar	İslam'ın paylaşma ve yardımlaşmaya verdiği önemi ayet ve hadisler ışığında yorumlar.
Ünite Kavramları ve Sembolleri / Davranış Örüntüsü	Zekât, Sadaka, Paylaşma, İnfak, Yardım.
Güvenlik Önlemleri (Varsa)	-
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Soru-Cevap, Anlatım, Tartışma, Sonuç çıkarma, Örnek Olay, Problem Çözme, Beyin Fırtınası.
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça	Ders Kitabı, Temel Dini Bilgiler (Diyanet), Kur'an Meali (Diyanet), İlmihal (Diyanet), Dinimizi Öğreniyoruz (Diyanet), Hadis Kitapları, Görsel Materyaller, Etkileşimli Tahta.
Dikkati Çekme **Güdüleme** **Gözden Geçirme** **Derse Geçiş** **Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.)**	"Yardım almadan bir insan yaşayabilir mi sorusu sorularak öğrencilerin dikkati çekilmeye çalışılır. → Yardımlaşma ile ilgili bir türkü dinletilerek konuya giriş yapılır. **Yardımseverlik değerini anlatmadan önce öğrencilerin dikkatini çekmek ve konuya daha çok odaklanmalarını sağlamak için türküyü dinletip onlardan Yardımseverlik değerinin geçtiği bölümü bulmalarını isteyebiliriz.** → Yardım almadan bir insanın hayat sürmesi mümkün değildir. İnsan yaşadığı sürece başkalarına ihtiyaç duyar. Hayatını böyle devam ettirebilir. Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Müslümanlar kardeştir. Birbirlerine zulmetmezler. Onu düşmandan korur ona bırakmaz. Bir Müslüman eğer bir Müslüman kardeşinin bir derdini, problemini çözerse Allah da onun derdini, problemini çözer. Bir Müslüman bu dünyada başka bir Müslümanın ayıbını örttüğü takdirde Allah'ta kıyamet vakti onun bir ayıbını örter." Hayatın her alanında insanlar birbirlerine ihtiyaç duymaktadırlar. İnsanlar birlik ve beraberlik içerisinde yardımlaşarak dünyayı güzel hale getirirler. Yardımlaşma olmadığı takdirde insanlar mutsuz ve huzursuz olur, dünyadaki uyum ve düzen bozulur. **Konu hakkında önemli bilgiler verildikten sonra öğrencilerin derse olan ilgi ve alakalarını arttırmak, onları güdülemek amacıyla dikkati dağılan varsa tekrardan toparlamak için türküleri kullanabiliriz** → Öğrencilerden konuyla alakalı yazılanları okuması istenip aşağıda verilen sorular sorulabilir. 1. İnsanların ihtiyaçları nelerdir? 2. İnsanlar ihtiyaçlarını ne şekilde karşılarlar? 3. İnsanların tek başına ihtiyaçlarını giderebilir mi? 4. Paylaşma ve yardımlaşmanın olmazsa toplum ne halde olur

[326] http://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/dkb08.pdf. (12.05.2020, 18.27)

	5. Sizce paylaşma ve yardımlaşmanın ne tür yararları olmaktadır. 6. Hayatınızdan yardımlaşma örnekleri veriniz. → Konuyla ilişkili ayet ve hadisler söylenir. Özellikle Ensar ve Muhacir yardımlaşmasından bahsedilir. → "İyiliğe ulaşmak için Allah rızası için sevdiğimiz mallardan, şeylerden harcamanız gerekmektedir. Allah harcadığınız her şeyi en iyi şekilde bilir." ayetini yorumlamaları istenir.
✓ **Özet**	Öğrencilerden özet yapılması istenir. **Dersin özet bölümüne geçildiğinde türküler kullanılarak konuların daha iyi anlaşılması ve pekişmesi için türkülerden faydalanmak mümkündür. Böylelikle konuyu özetlerken öğrencilerin duyuşsal bilgi ve becerilerini arttırıp, ahlaki değerin öneminin anlaşılmasını daha iyi sağlayabiliriz. Bu tekniği kullanarak türkülerin içerisinde barındırdığı değerleri öğrencilere buldurup onların bu değerleri içselleştirmesini sağlamak mümkündür. Bu teknikle hem dersi daha eğlenceli hale getirerek öğrencilerin derse yönelik dikkatini toplamış hem de kültürel unsur olan türküleri yaşatmış oluruz.**

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme: ✓ **Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme** ✓ **Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme**	Paylaşmak neden önemlidir? En son neyinizi paylaştınız ve kendinizi nasıl hissettiniz? Arkadaşımızın yapacağı bir kötülüğe engel olmak da ona yardım etmektir. Niçin? Örneklerle açıklayınız. Aktarılanların ne derecede kalıcı olduğunu ölçmek için sorular sorulup değerlendirme yapılır.
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	Kelimelerin düzgün telaffuzu konusunda Türkçe öğretmeniyle işbirliği yapılacak.

Yukarıda vermiş olduğumuz ders konularıyla verdiğimiz türküleri değer açısında ilişkilendirebiliriz. Böylece medya ve eğitsel imkânlarla gençlerin zihninde yardımlaşma değerini yer edindirip geliştirilmesini sağlayabilmek mümkündür.

Yardımlaşma fertler için vazgeçilmez derecede önemli bir ihtiyaçtır. Birey kendisine verilen ömrünü, hayatını yardımlaşma sayesinde devam ettirebilir. Toplumda insanlar birbirine muhtaçtır. İhtiyaçlarımızı ancak diğer insanların yardımıyla karşılayabiliriz. İş hayatını incelediğimiz zaman meslek gruplarında insanlar birbirlerine ihtiyaç duyarlar. İşçi olmadan patron işini sürdüremez. Özetle insanlar paylaşarak ve yardımlaşarak varlığını sürdürebilir.[327]

[327] Sabahattin NAYİR vd., *Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8 Ders Kitabı* (Ed. Veli KARATAŞ), MEB Yayınları, İkinci Baskı, İzmir 2019, s. 46.

Allah'a (c.c.) kul olmak bireye görev ve yükümlülükler yüklemektedir. Biz görevleri yerine getirdiğimiz zaman gerçek manada Allah'ın dilediği gibi bir kul oluruz. Bunlardan biri de Allah'ın verdiği rızıkları insanlarla paylaşmak ve ihtiyacı olanlara dağıtıp onlara yardımcı olmaktır. Bu sayede insan mutlu ve huzurlu olur bu da doğrudan toplumda düzen ve dengeyi sağlar.

Müslüman, çevresinden ve yaşadığı dünyadan sorumludur. İnsan kendisini ve çevresini birlik içinde koruyabilir. İslam insanlara yardımsever olmayı emretmiş bencilliği yasaklamıştır. İnsan bireysel olarak yardım almadan bir hayat sürmesi mümkün değildir. Her sorunu, problemi tek başına çözemez başkalarının yardımına ihtiyaç duyar. Bir insan yakın çevresinden başlayarak insanlarla yardımlaşmalıdır. Her insan bu işe yakın çevresinden başlarsa insanların ihtiyaçları birer birer giderilir. Bunun neticesinde toplumda sevgi, saygı, paylaşma, yardımlaşma gibi duygular hakim olur ve insanlar huzur içerisinde bir yaşam sürer. Müslüman paylaşma ve yardımlaşmaya öncelikle yakın çevresinden başlamalıdır. Çünkü herkes kendi çevresindekilerle ilgilendiği zaman sosyal ilişkiler kendiliğinden sevgi ve kardeşlik bağı üzerine inşa edilmiş olur. Ayrıca daha yakınındakilere ilgi göstermeyenlerin uzaktakilerin sorunlarına yardım etmeye çalışması çok daha zordur. Yardımseverliğin olmadığı bir yerde sevgiden, merhametten, vicdandan bahsedemeyiz. Bu değer bizlere birçok değerin de varlığı hatırlatmaktadır. Yardımlaşma sayesinde bireyde kıskançlık, haset, çekememezlik, nefret gibi kötü duygu ve düşünceler oluşmaz.

2.4. Merhamet

Tarihte süreçte insanlığa kuvvetli bir şekilde tesir eden önemli zamanlar vardır. Bu zamanların büyük bir kısmı insanları olumsuz etkilemiştir. İnsanlık tarihi bu olumsuz durumlardan kurtulmak için çaba sarf etmiştir. İnsanlığı etkileyen bu zaman dilimlilerinden en kıymetlisi son 2 asırdır. Bu son 2 asırda teknoloji ne kadar çok geliştiyse erdemlilik de o kadar önem kaybetti. Hayatı kolaylaştıran teknolojik araçların gelişmesine karşılık değerlerin etkisini kaybetmesi birçok sorunu da beraberinde getirdi. Sosyal olarak artan bu sorunların ortadan kaldırılabilmesi için insanlara iyi karakter kazandıran erdemlerin insanlara kazandırılıp onların da içselleştirip hayatlarına yansıtmaları lazımdır. Önemini yitiren bu değerlerden biri de tüm canlıları kuşatan merhamet değeridir. Bu değer evrensel olmakla birlikte tüm canlılarda var olan bir

durumdur[328] TDK sözlüğünde; "bir kişinin ya da bir canlının maruz kaldığı kötü bir olaydan ötürü duyulan üzüntü, acıma"[329] Sözlükte "acımak, şefkatli olmak, şefkat göstermek" manalarında kullanılmaktadır. Acıma, şefkatli olmanın tesiriyle yapılan iyilik, manasında isim olarak kullanılan merhamet ve aynı manadaki rahmet sözcükleri öncelikle yüce yaratıcının bütün varlıklara yönelik iyilik ve ikramını ortaya koymaktadır. Bununla beraber insanlarda var olan, onları insanların ve diğer canlıların dertleri, problemleri karşısında duyarlı olmaya ve yardım etmeye yönlendiren acıma duygusunu göstermektedir. İslâmî kaynakları incelediğimiz zaman merhamet kavramı çoğu zaman rahmet sözcüğüyle ifade edilir. Fakat Türkçe' de merhamet hem Allah'a hem insanlara ait olarak rahmet ise sadece Allah'a ait olarak kullanılır. İslâmî kaynaklarda yüce yaratıcının rahman ve rahîm adları hakkında bir tanımda bulunurken insanlardaki merhamet duygusunun da Allah tarafından insanlara verildiği açık bir şekilde belirtilir.[330] Merhamet değeri, çağımızın sorunlarından olan şiddet eylemlerinin panzehri olma etkisine sahiptir. Fakat merhamet insanımızın çoğu tarafından eksik olarak sadece acıma anlamıyla bilinmektedir. Bu durumda merhametin anlamını sınırlamaktadır. Bu sebeple merhametin affedici ve bağışlayıcı yönü de bu değeri aktarırken ön plana çıkarılması gerekir ve buna uygun uygulamalarla desteklemeliyiz. Son dönemlerde yükselen şiddet olaylarının nedenleri arasında merhamet eksikliği gösterilebilir. Umut Vakfı'nın 2019 yılında Türkiye'de silahlı şiddet (cinayet) oranları üzerine yaptığı bir araştırmada sürekli olarak bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Aile Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi'nin 2015 yılında kadına şiddet çerçevesinde yaptığı bir araştırmada ise evli kadınların %38'i hayatlarında bir erkekten şiddet gördüğü tespit edilmiştir. Bu şiddet oranlarının artış sebebi doğal olarak insanların ahlaki ve vicdani yoksunluklarından kaynaklanmaktadır. İçinde bir insana karşı sevgi, saygı, merhamet barındıran biri bu şiddet suçlarına asla yönelmez. [331]

Gelecek nesillerin huzur ve mutluluğunu sağlamak, toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın meydana gelmesi için ahlaki değer ve erdemleri insanlara kazandırmak şarttır. Bu nedenle merhamet eğitimin ailede verilmeye başlanması gerekmektedir. Küçük yaştan itibaren çocuklara merhamet duygusunu aşılayarak onların bir çiçeğe bile zarar

---

[328] Hakan BAYIRLI, "Merhamet Değeri: Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri ve Etkinlik Örnekleri", *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi,* 2020, C. 9, S. 2, s. 469.
[329] https://sozluk.gov.tr/, (10.03.2021, 22.09)
[330] Mustafa ÇAĞRICI, "Merhamet", *DİA*, C. 29, s. 184.
[331] BAYIRLI, "Merhamet Değeri: Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri ve Etkinlik Örnekleri", s. 470.

vermelerini engellemek mümkündür. Çünkü şiddet yanlısı bireylerin büyük bir kısmı ya ailesinde merhametten yoksun yetişmiş ya da aile de şiddet yaygın bir şekilde olduğu için ebeveynleri model almıştır. Yaşadığı bu hayat neticesinde ne gözlemlemişse onu uygulamıştır. Bu durumları incelediğimiz zaman görüyoruz ki aile çocuk için hayata adımın atıldığı ilk yerdir. Çocuk birçok şeyi aileden alır. Onları izler, gözler ve taklit eder. Yanlışı da doğruyu da aileden ilk olarak öğrenir. Küçük çocuklar büyüklerin davranışlarını, his ve tutumlarını taklit ederek ve içselleştirerek, ahlaki açıdan bir şekillenme geliştirirler. Ebeveynlerin ve yakın çevrenin çocuk üzerinde büyük etkiye sahiptir. Onları taklit ederek ahlakını oluşturur.[332] Oluşabilecek kötü karakteri değiştirebilmek için eğitim öğretimde merhamet değerini sistemli bir şekilde aktarabilmek için gerekli çalışmalar, yöntem ve teknikler belirlenmelidir. Aksi takdirde öfke, kin vb. olumsuzluklar artarak topluma zarar verir.

Dünyanın merhamet sayesinde ayakta durduğunu söylemek mümkündür. Çünkü yaratılan her varlıkta bir eksiklik bulunmaktadır buna göre de merhametsiz bir hayat düşünülemez. Dünya üzerinde birçok insan acı, adaletsizlik, yoksulluk vb. birçok olumsuz duruma uğramıştır. Yaratılanlar kendi kendine hiçbir yardım ve destek almadan varlığını devam ettiremez. Her insan bir şeye muhtaçtır. Merhamet insanların iyiliğini istemektir. Merhamet sayesinde dünya yaşanılır, güvenilir bir yurt haline gelir. Merhamet sayesinde insanlar canlılara karşı şefkatli olur ve onları korur. Canlıların huzur ve güven içinde yaşayabilmelerini sağlamak merhametin temelini meydana getirir. Bizim sahip olup da başkalarının sahip olmadığı şeyler karşısında küçük görmeden acıma merhamettir. Merhametin karşı anlamları; sertlik, acımasızlık alaycılık, zalimlik, kıskançlık, soğukluk, ilgisizlik, yürek katılığı, bencillik ve duyarsızlıktır. [333]

Merhamet bütün canlıları kuşatır. Yüce Allah varlıkları yaratıp sadece can vermemiştir. Onları biçare ve yapayalnız kendi kaderleri ile baş başa bırakmamış, devam ve kemallerini de dilemiştir.[334] Bu nedenle, "Allah'ın rahmeti her şeyi kuşatmıştır."[335] Yüce Allah kendisini merhamet sahibi olarak nitelemiştir.[336] Kutsal kitabımızda merhametle alakalı ayetler bulunmaktadır. *"Allah tarafından lütfedilen bir rahmet vesilesiyle sen onlara iyi davranış gösterdin. Onlara karşı taş kalpli biri olsan, insanlar*

---

[332] Hayati HÖKELEKLİ, "Gökyüzünden Yeryüzüne Yayılan Bir Değer: Merhamet ve Eğitimi", Diyanet Aylık Dergisi, 2011, S. 244. s. 16.
[333] HÖKELEKLİ, "Gökyüzünden Yeryüzüne Yayılan Bir Değer: Merhamet ve Eğitimi", s. 13-14.
[334] HÖKELEKLİ, "Gökyüzünden Yeryüzüne Yayılan Bir Değer: Merhamet ve Eğitimi", s. 14.
[335] Bkz. A'râf 7/156.
[336] Bkz. Bakara 2/64.

senden uzaklaşırdı. Onları affet ve Allah'tan onları bağışlaması için dua et. Karara bağlanacak işlerde istişarede bulun! Kesin kararını verdiğin zaman da yalnız Allah'a güvenip dayan! Çünkü Allah, kendisine güvenip dayananları sever." [337] ayette katı kalpli merhametten uzak insanların yalnız kalacağı belirtilmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) de affedici ve merhametli yönüyle bizlere güzel örnek olmuştur. İnsanları hatalarına rağmen affedip onlara karşı merhametli davranmıştır. *"Onlara karşı merhametli ol ve alçak gönüllülükle koru. "Allah'ım! Onlar bana küçükken şefkatli davranıp beni nasıl büyüttülerse sende onlara karşı merhamet göster" diyerek dua et."*[338] ayetiyle bizleri yetiştiren bizler için en hayırlı olanı isteyen anne ve babamıza karşı merhametli olmamızı ve onlara karşı görevlerimizi yerine getirmeyi emretmiştir. *"Mûsâ, "Allah'ım! Beni ve kardeşimi affet, bizi rahmetine garkeyle! Sen merhametlilerin en merhametlisisin" dedi"*[339] ayetiyle Hz. Musa'nın kardeşiyle birlikte yaptığı hata için Allah'tan af dilediğini görmekteyiz. Yüce Allah'ın merhameti sonsuzdur yeter ki biz ondan af dileyelim. *"Nimetlerine ulaşasınız diye ilahınız denizde gemileri yüzdürmüştür. Şüphesiz O size karşı çok merhamet göstermektedir."*[340] Şirk inancına sahip insanlara gerçek anlamda nimetlerin malikinin yüce yaratıcı olduğu anımsatılarak bazı örnekler verilmektedir: Gemilerin denize batmadan gidebilmesi yüce yaratıcının belirlemiş olduğu yasalarıyla sayesinde olmaktadır. Bu vesileyle insanlar deniz yolunu kullanarak ticaret yapmakta ve kıtalararası malzeme taşıyarak nimet ve rızka ulaşmaktadır. Bu olay yüce yaratıcının insanoğluna göstermiş olduğu rahmetin bir örneği olarak ayet sonunda verilmiştir. Ayetlerde yer ve gökteki düzen, denge gibi kâinattaki bütün kanunların ve varoluşların hep yüce yaratıcının istemesine ve var etmesine bağlı olduğu üzerinde durulmaktadır. Yüce yaratıcının koca lütuflarına ve sonsuz rahmetine rağmen âdemoğlu nankör olma tarzından vazgeçmez. Bu nankörlükten vazgeçip Allah'ın merhametine sığınarak ondan af dilememiz gerekmektedir. Kutsal kitabımızda yer alan ayetlerin birçoğu yüce Allah'ın kullarına göstermiş olduğu merhameti bizlere bildirmektedir. Bizlerde bu ayetlerden dersler çıkararak merhamet değerini kendimize ilke edinmeliyiz. Merhamet duygusundan yoksun olduğumuz zaman canlılara olan bakışımız olumsuzlaşır, bunun önüne geçmek için bu değerin önemini bireylere anlatmalıyız.

---

[337] Âl-i İmrân 3/159.
[338] İsra 17/24.
[339] A'râf 7/151.
[340] İsra 17/66.

Ümmetine merhamet ve şefkat en güzel örnek Hz. Muhammed'dir. Allah Resulü (s.a.v.), yüce Allah'ın sonsuz merhametinin yeryüzündeki temsilcisi sıfatıyla tüm ömrü boyunca insanların ilahi merhametten yararlanması için özel bir emek harcamıştır. Allah Resulü (s.a.v.) ashabının üzülmesini ve zarar görmesini hiç istememiştir. Nitekim kutsal kitabımızda bu duruma açık delil bulunmaktadır. "*Yemin olsun, size içinizden öylesine bir elçi geldi ki, sizlerin sıkıntıda olmanız onun için ağır olmaktadır. Kalbi sizin için titrer, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir."*[341] Bu ayet, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in ümmetine olan bağlılığını, merhamet ve şefkatini, onlar için nasıl kaygılandığını, onlara karşı merhametli olduğunun en güzel örneğidir. Ümmetine düşkün olan peygamber efendimizin en büyük korkusu onların cehennem azabına uğramasıdır. Bu nedenle ümmetinin bu azabı görmemesi için onları sürekli iyiliğe, hayra, güzelliğe davet ermiştir. Bu da onun ümmetine duyduğu merhameti ve şefkati göstermektedir.[342] Her alanda olduğu gibi Hz. Muhammed (s.a.v.) merhamet hususunda da bizler için en güzel örnekliktir. İnsanları her daim merhametli olmaya çağırmıştır. Abdullah b. Amr, şunu nakletmiştir: *"Merhametliler (var ya!)... Rab onlara merhamette bulunur. Yeryüzündekilere karşı merhametli olasınız ki gökyüzündekilerde size karşı merhametli olsun."*[343] buyurarak insanın merhamet etmeden merhamet görmeyeceğini bizlere nasihat etmiştir. Ebû Hüreyre dedi ki: "Ebu'l-Kâsım'ı (Hz. Muhammed'i) (s.a.v.) şunları söylerken duydum: *"bedbaht olan kişiler merhametten yoksundurlar."*[344] buyurarak toplumsal düzeni bozan kimselerin merhametten mahrum bırakılacağını bizlere bildirmiştir. Cerîr b. Abdullah şöyle nakletmiştir, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"İnsanlara karşı merhametli olmayana Allah da merhametli olmaz."*[345] Buyurarak insanların birbirlerine karşı merhametli olmadığı sürece yüce Allah'ın insanlara merhamet etmeyeceğini bildirerek, kişiler arasında merhamet duygusunu yerleştirmeye çalıştırmıştır. Ebû Hüreyre'nin duyduğuna göre, Hz. peygamber (s.a.v.) şöyle dedi: "Yüce *Allah rahmeti yüz kısma böldü, doksan dokuz bölümünü yanında tuttu, bir bölümünü ise yeryüzüne indirdi. İşte bu bir bölüm rahmet vesilesiyle tüm varlıklar birbirlerine karşı merhamet içerisinde olurlar. Hatta kısrak (yavrusunu emzirirken) ona*

---

[341] Tevbe 9/128.
[342] Âdem APAK, "Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Ümmetine Şefkat ve Merhameti", Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Cep Kitapları-99, Ankara 2011, s. 79-87.
[343] Ebû Dâvûd, Edeb, 58; Tirmizî, Birr, 16.
[344] Tirmizî, Birr, 16; Ebû Dâvûd, Edeb, 58.
[345] Buhârî, Tevhîd, 2; Müslim, Fedâil, 66.

basma korkusuyla ayağını bu rahmet sayesinde kaldırır."[346] buyurarak insanlara merhamet duygusunun verildiğini ve bununla birbirlerine karşı merhametli davrandıkları belirtilmiştir. Ebû Hüreyre (r.a.) , "Resûlullah (s.a.v.) kızı Hz. Fatıma'dan olan torunu Hz. Hasan'ı öptü. O vakit çevresinde Akra b. Hâbis et-Temîmî bulunmaktaydı. Akra dedi ki: " On tane çocuğum var ama ben hiçbirisini öpmedim." Bunu söyledikten sonra Hz. Muhammed (s.a.v.) ona bakarak şöyle söyledi: *"Merhamet göstermeyene merhamet gösterilmez!"*[347] buyurarak yine merhamete merhamet etmekle ulaşılacağı öğütlenmiştir. Nu'mân b. Beşir'den gelen nakilde Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle söylemiştir: *"Mümin kardeşler, birbirlerine karşı sevgi duymada, birbirlerine karşı merhametli ve şefkatli olmada bir vücut gibidirler Vücudun bir uzvu rahatsızlandığında diğer uzuvlarda rahatsızlanır ve hasta olurlar."*[348] Hadisleriyle Hz. Muhammed merhamet değerine çok büyük önem vermiştir. Bu değerin insanlar arasında yayılması gerektiği ve merhamete ulaşmanın merhamet etmekten geçtiği net bir şekilde ifade edilmiştir.

Ülkemizde ve dünyada tüm insanlığı tehdit eden savaş, şiddet gibi olumsuz olaylar git gide artmaktadır. Bütün insanlık, ülkeler, örgütler, kuruluşlar biraz merhamet duyguları olsa ve bir araya gelip bu kötülüklere karşı tepki koysalar bu olumsuzluklar azalabilir hatta ortadan kalkabilir. Ya da şiddet ve savaş yanlısı kişiler, ülkeler merhamet sahibi olsa vicdanlarını sorgulayıp yanlışlarından dönerler. Bu olumsuz durumların meydana gelmesini engellemek için aileden başlayarak çağın gerektirdiği şartlara uygun bir şekilde eğitim-öğretim kurumlarında sistematik, pedagojik ve duygusal bir merhamet eğitimiyle sağlanabilir. Bu nedenle bireyin duygularını hitap edip onun dikkatini yoğunlaştıracak yöntemler kullanılması gerekmektedir. Bunun için merhamet eğitimi türküler vasıtasıyla sağlamak mümkündür.

İlk olarak kaynak kişisi ve derleyeninin Aziz ŞENSES olduğu, Mehmet ÖZBEK tarafından notaya alınan TRT Repertuar No: 02760 olan Evlerinin Önü Lale Bağıdır isimli türküden bahsedilecektir.

Evlerinin Önü Lale Bağıdır,
Eser Bad-ı Saba Zülfün Dağıdır,
Sevilecek Koklanacak Çağıdır.

---

[346] Buhârî, Edeb,19.
[347] Buhârî, Edeb, 18; Müslim, Fedâil, 65.
[348] Müslim, Birr, 66; Buhârî, Edeb, 27.

Yandım Yâr Elinden Gel İnsaf Eyle,
Ellerin Yanında Merhamet Eyle.

Evlerinin Önü Pınara Yakın,
Pınardan Geliyor Boyuna Bakın,
Altın Bileziği Koluna Takın.

Yandım Yâr Elinden Gel İnsaf Eyle,
Ellerin Yanında Merhamet Eyle.[349]

Eseri incelediğimiz zaman ana tema olarak aşk ve sevgi konularının işlendiğini görmekteyiz. Eserin nakarat kısmında sevdiği kişinin yaptıklarından bıkan kişinin sevdiğinden merhamet dilediğini görmekteyiz. Yaptığı işleri bırakıp onu dertlerle sıkıntılarla baş başa bırakmamasını istemektedir, yani acıma duygusunu ön plana çıkarmaktadır. İnsanlara merhamet etmediğiniz zaman değer vermediğinizi, umursamadığınızı gösterirsin. Böyle bir durumun oluşması insanlar arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep olmaktadır. Merhamet ile ilgili imceleyeceğimiz ikinci türkü ise Karakuş eseridir.

Bir karakuşun yavrusu bu,
Avcı, yol bekler uğrusu bu,
Dön eğri yoldan, doğrusu bu.
Al karakuşun yavrusunu,
Sal karakuşun yavrusunu,
Dokunma avcı, bu karakuşa,
Başka av ara, çık yokuşa.
Vurma yazıktır, nişan al boşa.[350]

Eseri incelediğimiz zaman hayvanlara göstermemiz gereken merhamet, acıma duygusunu görmekteyiz. Merhamet sadece insanlara karşı değildir, hayvanlara da bitkilere de merhamet göstermemiz gerekir. Çünkü onlar da bu evren de yaşayan canlılardır. Biz merhamet etmezsek merhamette göremeyiz. Hz. Muhammed (s.a.v.) buyurduğu gibi Merhamet etmeyene merhamet edilmez. Merhamet insanlar arasında sevgi, saygı gibi unsurların değerlerin artmasını sağlar ve toplumda huzur sağlanır.

[349] TURHAN, *Harput-Elazığ Musiki Folkloru,* s. 27.
[350] MEMİŞOĞLU, *Harput Ahengi*, s. 105-106.

Merhamet değerini özellikle peygamber efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)in hayatında görmekteyiz. Çünkü o bütün güzel değerleri hayatına yansıtmıştır.

10. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Şahsiyet Olarak En Güzel Örnek

Konu: Peygamberimizin Merhameti[351]

9. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Peygamberimizin Risalet Öncesi Hayatı

Konu: Peygamberimizin Nübüvvet Öncesi Ahlaki Olgunluğu[352]

8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: Zekât ve Sadaka İbadeti

Konu: İslam'ın Paylaşma ve Yardımlaşmaya Verdiği Önem[353]

Tablo:4

……. ORTAOKULU
DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ GÜNLÜK DERS PLANI

BÖLÜM I:

Dersin adı	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
Sınıf	**8. SINIF**
Ünitenin Adı/No	**IV. HZ. MUHAMMED'İN ÖRNEKLİĞİ** **ÖĞRENME ALANI: HZ. MUHAMMED(S.A.V.)**
Konu	**2. HZ. MUHAMMED'İN (S.A.V.) MERHAMETLİ VE AFFEDİCİ OLUŞU**
Önerilen Süre	40+40

BÖLÜM II:

Öğrenci Kazanımları/ Hedef ve Davranışlar	Hz. Muhammed'in (s.a.v.) merhametli ve affedici oluşunu davranışlarında yansıtmaya özen gösterir.
Ünite Kavramları ve Sembolleri / Davranış Örüntüsü	Üsve-İ Hasene, Sıdk, Emanet, İstişare, Azim.
Güvenlik Önlemleri (Varsa)	-
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Soru-Cevap, Anlatım, Tartışma, Sonuç Çıkarma, Örnek Olay, Problem Çözme, Beyin Fırtınası.
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça	Ders Kitabı, Temel Dini Bilgiler (Diyanet), Kur'an Meali (Diyanet), İlmihal (Diyanet), Dinimizi Öğreniyoruz (Diyanet), Hadis Kitapları, Görsel Materyaller, Etkileşimli Tahta.

[351] TİTİZ, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 10. Sınıf Ders Kitabı,* s. 6.
[352] İlknur APAK, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 9. Sınıf Ders Kitabı* (Ed. Âdem APAK), Ada Matbaacılık, Ankara 2019, s. 7.
[353] http://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/dkb08.pdf, (21.03.2021, 15.21)

Dikkati Çekme **Güdüleme** **Gözden Geçirme** **Derse Geçiş** **Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.)**	"Merhamet duygusunun yokluğunda oluşabilecek olumsuzluklar nelerdir?" sorusuyla dikkat çekme sağlanır. → Merhamet ile ilgili bir türkü dinletilerek konuya giriş yapılır. **Merhamet değerine giriş yapmadan önce öğrencilerin dikkatini çekmek ve konuya daha çok odaklanmalarını sağlamak için türküyü dinletip onlardan Merhamet değerinin geçtiği bölümü tespit etmelerini isteyebiliriz.** → Metin öğrencilere okutulur ve dikkat çekilen yerlerin altı çizdirilir. Dikkat çekme sebebi sorulur. → Merhamet hakkında ayet ve hadisler okunur, öğrencilerle beraber üzerinde yorumlarda bulunulur. → Merhamet, insanların birbirlerine zarar vermeyip yardımda bulunmalarını sağlayan çok önemli bir değerdir. İnsanların bütün yaratılmışlara şefkatle baktıkları, birbirlerine ve diğer canlılara merhametle davrandıkları toplumlarda barış, huzur ve sevgi gelişir. → **Konuya gerekli giriş yapıldıktan sonra öğrencilerin öğrendiklerini uygulamaya dökmek için, onları konuya karşı tekrar güdülemek amacıyla dağılan dikkatleri derse yoğunlaştırmak için türküleri kullanabiliriz.** → Öğrencilere, Peygamberimizin hayatında dikkatlerini çeken merhamet örneğinin hangisi olduğu ve sebebi sorulur. → Peygamberimizin Taif'te başına gelenler kısaca anlatılır. Öğrencilerden empati yapmaları istenir. → Bir gün Hz. Peygamberin yanına bir adam gelir. Peygamberin kucağında bir çocuğu öptüğünü görünce hayretle, "Benim on tane çocuğum var ama hiçbirini öpmedim." der. Peygamberimiz, "Kalbinde merhamet kalmamışsa ben ne yapayım." diyerek şu uyarıda bulunur: "Merhamet etmeyene Allah merhamet etmez." Yukarıdaki olayda verilmek istenen mesajı bulmaları istenir. → Hz. Peygamberin yetimlere bakışı hakkında bilgi verilir. → Öğrencilerden Hz. Muhammed'in çocuklara gösterdiği merhametle ilgili örnek vermeleri istenir. → Hz. Muhammed'in savaş halinde bile merhametli olduğu vurgulanır → Peygamberimizin çocuklara olan sevgi ve merhametini gösterebilmek için çocuklarla yaşadığı olaylardan bahsedilir ve çocukların bunu fark etmesi sağlanır.
✓ **Özet**	Öğrencilerden kısa bir özet yapmaları istenir **Özetleme kısmına geçiş yapıldığı zaman türkülerin etkileyici gücünden faydalanarak hem konunun hem de değerin daha çok pekişmesi sağlanabilir. Konunun sonunda özetleme amacıyla kullanılan türküler öğrencilerde duyuşsal açıdan konunun ve değerinin öneminin anlaşılmasını daha da arttırır. Bunu sağlamak için de türkülerin içerisinde bulundurduğu değerleri öğrencilere buldurup onların bu değerleri benimsemesini sağlamak mümkündür. Hem dersi daha eğlenceli hale getirerek öğrencilerini dikkatini toplamış hem de kültürel unsur olan türküleri yaşatmış oluruz.**

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme: ✓ **Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme** ✓ **Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme**	Peygamberimizin s.a.v. merhametine örnek veriniz? "Hz. Peygamberin Mekke'nin fethindeki davranışları sorularak bir değerlendirme yapılır. Dersin etkililiğini ölçmek için bahsedilen hususlar hakkında sorular sorularak hatırlanmaları istenir. Dinletilen türkülerin etkili olup olmadığına karar verilir.
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	Kelimelerin düzgün telaffuzu konusunda Türkçe öğretmeniyle işbirliği yapılacak.

Bu değer, yukarıda da örnekte verildiği gibi Hz. Muhammed'in hayatından örnekler vererek aktarmak daha kalıcı ve anlaşılır bir şekilde olmasını sağlar. Çünkü hem bizler için önemli bir şahsiyet olan Hz. Peygamberden bahsetmek ve bunu da bireylerin duyuşsal yönünü dikkat çekerek aktarmak değerin insanlar arasındaki önemini daha arttırır. Böylece değerlerin korunmasını ve hatırlanmasını sağlamış oluruz.

2.5. Vefa

İnsan sosyal yönü olan bir varlıktır. Yalnız başına ne kendisi ne de yaşamı bir mana ifade etmez. Kişi birlik ve beraberlik içerisinde yaşadığında ve sosyalleştiğinde insan olma yetkinliklerine sahip olur. Yemeyi, içmeyi, uyumayı, yürümeyi, sevmeyi, mutluluğu, mutsuzluğu, nefret etmeyi, paylaşmayı, yardımlaşmayı, güvenmeyi, güvenmemeyi, ezayı, cefayı, dostluğu, fedakârlığı ve vefayı diğer insanlarla birlikte yaşarken öğrenir. Tüm bu her şeyin neler ve nasıl olduğunu belirleyen birlikte yaşamanın getirdiği kriterler vardır. Toplumsal değerler bu kriterlerin mühim bir bölümünü meydana getirir. Sosyal hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Zira erdemler sayesinde insanlar diğer fertleri değerlendirirken başvurulan bir kriterdir.[354]

Değer, bir sosyal grubun ya da toplumun kendi varlığını, bütünlüğünü, işleyiş ve sürekliliğini sağlamak için üyelerinin büyük bir kısmı tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul ve onaylanan, onların ortak duygu, düşünce, amaç ve çıkarını yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke ya da inançlar olarak belirtilmektedir. Yani değerler vasıtasıyla bir şeyin iyi-kötü, doğru-yanlış-güzel-çirkin olduğuna karar verilir. Fertler sosyal hayatlarında birçok şeyi, bu değerlere göre idrak ederler ve hayatın manasını kavrar ve öğrenirler."[355] Başka bir ifadeyle toplumda ideal düşünme ve iyi-kötünün belirlenme yollarının tamamı değerler tarafından meydana getirilir. Dolayısıyla toplumsal hayattaki sosyal denetim mekanizmalarının; ödüllendirme veya cezalandırmaların değerlerden dolayı meydana geldiği anlaşılmaktadır.[356] Sosyal düzen ve dengenin gerçekleştirilmesi ve korunmasında mühim vazifeleri yerine getiren kurallara kaynaklık eden sosyal değerlerin eksikliğinde veya işlevsizliğinde toplumlar gerek istikrar gerekse sağlıklı şekilde istikbale ilerleme konusunda büyük problem ve zorluklarla karşılaşacaktır. Zira toplumsal değerler, sosyal hayatta fertlerin tutunacakları ve sosyal

[354] GÜNGÖR, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, s. 28.
[355] Sami GÜVEN, *Toplumbilim,* Ezgi Kitabevi, Bursa 1999, s. 163.
[356] ÖZENSEL, "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer," s. 219.

yapıyı ayakta tutan direkleri gibi rollerde bulunmaktadır. Değerler olmadan sosyal yaşamın olması neredeyse imkânsızdır. Değerler sosyal hayat için tatmin ölçütü oluştururlar, birlikte yaşamaya katılımda güvenlik, anlamlılık, amaçlılık ve geleceğe yönelim sağlarlar. [357] İnsanlık için bu denli önemli olan toplumsal düzen ve dengeyi sağlayan, insanlar arası ilişkilerde mühim roller üstlenen değerlerden biri de vefadır.

Vefa değeri, canlı varlıklara karşı duyduğumuz sevgiyi devam ettirme, sevgi, kardeşlik dostluk bağlılığı, verilen değeri, yapılanları unutmama anlamına gelmektedir.[358] Vefa; sözünde durma, sözünü yerine getirme, borcunu ödeme, sevgi, dostluk ve bağlılıkta sebat etme, kendini sevenleri, kendisine iyiliği dokunanları unutmama, dostlarıyla ilgiyi kesmeme gibi anlamlara gelir. Böyle kişilere vefakâr ya da vefalı ismi verilir. Zıttı nankörlüktür. Vefakârlık; değer bilmek, yapılan iyilikleri unutmamaktır. Nankörlük ise değer bilmemek iyiliğe kötülükle karşılık vermektir.[359] Vefa, insanlar arasında kalpten kalbe giden önemli bir değerdir. Aile, eş, dost, akraba, çevresinde en kıymet verilen önemli hislerden, duygulardan, değerlerden biridir. Bir birey, çevresindeki yaşamındaki diğer insanları olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte tutar. Bizleri arayıp sormayan, unutan kişilere vefasız, en küçük bir problemde, dertte yardıma koşanlara vefakâr deriz. Vefakâr olan insan herhangi karşılık beklemeden yanımızda olan insandır. Yaptığı iyiliği az bulan kendisine yapılan iyiliğe çok kıymet verendir. Aile inşaların sahip olduğu en kıymetli hazinedir. Aile üyelerini sevmemiz, onlara saygı duymamız, onları önemsememiz hem dini açıdan hem de toplumsal açıdan üzerimize bir sorumluluktur. Kan bağımızın bulunduğu bu bireylere karşı vefalı olmak bizler için bir görevdir. Arkadaş-dost olarak bildiğimiz insanlar mutlu zamanlarımızda bizimle birlikte sevinen, hüzünlü ve kötü bir durum karşısında bizimle beraber üzülen kişilerdir. Arkadaş-dost dediğimiz kişi bizimle işini bitince dahi arkadaşlığını dostluğunu unutmayan, bitirmeyendir. İçinde varlığımızı sürdürdüğümüz topluma yararlı olmamız gerekir. Toplumda muhtaç, ihtiyaç sahibi bireylere karşı bir şeyler yapmak isteyen bu durumdan kendini sorumlu tutan kişiler vefakâr insanlardır.

Vefa değerinin alt başlıklarından de ahde vefadır. Sözünde durma, manasına gelen ahde vefa, İslami açıdan da önemli erdemlerden biridir. Allah'a veya insanlara verilmiş sözler kişiyi borçlu ve sorumlu kılar. [360]Toplumsal veya bireysel hayatı devam ettiren,

---

[357] ÖZENSEL, "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer," s. 229.
[358] https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 14.38)
[359] https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=10438, (15.03.2021, 13.58)
[360] KARAMAN, vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü,* s. 11.

ayakta tutan bazı değerler vardır. Bunlar vasıtasıyla kişiler bir ve beraber olup uzlaşma içinde yaşamın sürekliliğini sağlar. Bu erdemlerin en mühimleri içinde emniyet ve güven yer almaktadır. İnsanlar birbirine güvendiği, birbirinden emin olduğu takdirde huzur ve asayişi sağlayabilirler. Güven duygusunun zarar gördüğü bir toplumda ticari ve siyasi ahlak çöker, huzursuzluklar ortaya çıkmaya başlar. Fertler arasındaki güveni sağlayan ahlaki ilkelerden biri de verilen sözlerin yerine getirilmesi, yani ahde vefadır. Söz ile eylemlerin uyum içerisinde olmasıdır. Doğruluk ve dürüstlüğe dayalı olarak kurulan sosyal ilişkiler insanların birbirine saygı ve sevgisini sağlar, toplumsal bağları kuvvetlendirir. İnsanlar dürüst, sözünün arkasında duran fertleri sever ve onlara güvenir.[361] Kutsal kitabımızda bulunan vefayla alakalı ayetlerde yüce Allah verilen sözlerin tutulması, sözlere vefa gösterilmesi hususunda uyarılarda bulunmuştur. *"Buluğ çağına ulaşıncaya kadar yetimin malına güzel bir biçimde yaklaşın. Vermiş olduğunuz sözleri de tutun. Zira kişi verdiği sözden mükelleftir."*[362] ayetiyle yüce Allah verilen sözlerin yerine getirilmesini emretmiştir. " *Bir ahitte bulunduğunuz zaman yüce Allah'a karşı verdiğiniz sözü tutun ve yerine getirin; Allah'ı şahsınıza kefil yapıp kesinliğe kavuşturduktan sonra yeminlerinizden dönmeyin. Muhakkak Allah yaptıklarınızı görmekte ve bilmektedir*."[363] ayetiyle insanların verdikleri sözlerin arkasında durup yerine getirmeleri istenmektedir. Verilen sözler ahlaki ve hukuki açıdan bağlayıcı olduğu gibi dini açıdan da bağlayıcılık ifade etmektedir. Bu nedenle Allah nazarında sorumluluk gerektirir. Bu sebeple yapılan yeminler insanlar için bir bağlayıcılık ifade etmekte ve bu konuda insanlar sorumlu olmaktadır. *" Sonra onlara vermiş olduğumuz sözün gereğini yaptık. Böylelikle, hem onları hem de dilediğimiz kimseleri kurtuluşa ulaştırdık; çizgiyi geçenleri de helâk ettik"*[364] *"Allah'a isyan etmekten uzak duranlara altlarında nehirler geçen üst üste bulunan odalar olacak. Bu Allah'ın vaadidir. Allah sözünden geri dönmez."*[365] ayetleriyle yüce Allah'ın verdiği sözü yerine getireceği yani "ahde vefa" göstereceği vurgulanmıştır. Bu durum ahde vefanın ne kadar önemli olduğunun kanıtıdır. Sadece Allah'ın (c.c) değil peygamberlerinde sözlerine sadık olduğunu belirten ayetler de mevcuttur. *"Bu kitapta İsmail'i de okuyup an. O gerçek manada sözünün arkasında*

---

[361] TİTİZ vd., *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 10. Sınıf Ders Kitabı,* s. 108.
[362] İsra 17/34.
[363] Nahl 16/91.
[364] Enbiya, 21/9.
[365] Zümer, 39/20.

dururdu; elçi-peygamberdi." [366] ifadeleriyle Hz. İsmail'i örnek olarak göstermiştir. *"Yoksa Mûsâ'nın ve ahde vefa misali olan İbrahim'in sahifelerinde yer alan şu konulardan haberdar değil mi?"*[367] ayetleriyle yüce Allah Hz. Musa ve Hz. İbrahim'inde verdikleri sözleri tutan peygamber olduklarını bildirmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.v.) nübüvvetinin ilk zamanlarında müşrikler tarafından atılan çeşitli iftiralarla karşı karşıya kaldı. Kâhin, sihirbaz, şair vb. sözlerle peygamberliği zedelenmeye çalışıldı. Ancak her türlü iftirayı atmaktan geri durmayan düşmanları, kendi iftiralarına kendileri de inanmıyordu. Çünkü âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.) Risalet öncesi yaşamında doğru sözlü, güvenilir insan anlamındaki "Muhammedü'l-Emin" lakabı ile anılırdı. Ömrü boyunca yalan ve hileyi hissettirecek en ufak bir sözü veya eylemi olmamıştır. Bu sebeple dost ve düşmanları, Allah Resul'ünün ahde vefa gösterdiğinden ve güvenilir bir insan olduğundan hemfikirdir. Hz. Peygamber (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'in belirttiği gibi "en güzel bir örnek"[368] olan yaşamında ahde vefa ve doğruluk tüm ahlaki değerlerin temel noktasıdır. Hz. Muhammed (s.a.v) de insanlara vefa değerine verdiği sözlerle yaptığı eylemleriyle dikkat ederek örnek olmuştur. Enes b. Mâlik dedi ki: "Hz. Muhammed (s.a.v.) bize hutbe verdiğinde elbet şöyle söylerdi: *"Emanete riayetten uzak kişide iman; ahde vefası olmayan kişinin de dini yoktur."*[369] buyurarak verilen sözleri yerine getirmek, ahde vefa göstermek dine inanmakla eşit anlamda tutulduğunu ve insanların sözleri yerine getirmesi gerektiği nasihat edilmiştir. İbn Abbâs'tan yapılan rivayete göre, Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle söylemiştir: "*Kardeşinle düşmanlığa kadar gidecek bir tartışma içerisinde olma, onunla alay edici bir biçimde şakalaşma ve ona karşı yapamayacağın sözü verme."*[370] buyurarak müminlerin birbirlerine karşı sadık olmaları ve altından kalkamayacakları sözler verilmemesi gerektiği bildirilmiştir. Ebû Hüreyre'den (r.a.) yapılan rivayete, Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle söylemiştir: "*Münafıklığın belirtisi üçtür: Konuştuğu zaman yalan konuşur, kendisine bir emanet bırakıldığında ona riayet etmez ihanet eder, verdiği sözü yerine getirmez."* Buyurarak verilen söze vefa göstermemenin bir münafıklık alameti olduğu bildirilmiştir.[371] Mekke şehrinden Medine şehrine göç etmek için hareket eden Huzeyfe

[366] Meryem, 19/ 54.
[367] Necm, 53/36-37.
[368] Bkz. Ahzab 33/21.
[369] İbn Hanbel, III, 134.
[370] Tirmizî, Birr, 58.
[371] Buhârî, Vesâyâ, 8; Müslim, Îmân, 107.

ve babası Hüseyl, müşrikler tarafından yolları kesilir. Aralarında çıkan kısa münakaşanın akabinde Mekkeli müşrikler, bu iki güzide sahabeden hicret ettikten sonra kendilerine karşı savaşmayacakları dair söz aldıktan sonra serbest bırakırlar. Huzeyfe ve babası Hüseyl, ancak bu sözü verdikten sonra hicretlerini tamamlayabilirler. Aradan geçen kısa bir zaman sonra Müslümanlar ve müşrikler arasında Bedir savaşı meydana gelir. Hüzeyfe, müşriklere verdiği ahde vefa gösterme konusunda tereddüt yaşar ve bu durumu peygamberimize anlatınca Hz. Muhammed (s.a.v) aradan geçen zamana ve söz verilen kişilerin düşman müşrikler olmasına bakmaksızın: "Biz sizlerin vermiş olduğunuz ahdi yerine getirir, onlara karşı da yüce yaratıcıdan yardım talep ederiz!"[372] buyurarak bu sahabelerin sözlerini yerine getirmesini sağlar. Müslümanlar bu savaşta sayıca az olup adama ihtiyaç duymasına rağmen peygamber efendimiz verilen sözün arkasında durulmasını emretmiştir. Peygamberimizin bu davranışı hiç kimsenin kolay kolay cesaret edip yapamayacağı bir erdemdir ki günümüzde insanların vermiş olduğu küçük bir sözü bile çiğneyip ahde vefa göstermemesi bu erdemin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Görülüyor ki örneklik abidesi Hz. Muhammed (s.a.v) zorda, sıkıntıda olsa bile her daim ahde vefa göstermiştir hayatını bu çizgide sürdürmüştür. Yaptığı hiçbir antlaşmadan verdiği hiçbir sözden şartlar ne olursa olsun asla geri dönmeyerek ahde vefa göstermiştir. Sevgili Peygamberimiz, bu ifadelerle beraber birçok hadisinde insanlara, vefakâr olmalarını, ahde vefaya riayet etmelerini, akraba ziyaretlerinde bulunmalarını, ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayarak onlara karşı vefa borçlarını yerine getirmelerini emretmiştir. Güzel ahlakın yeşereceği en verimli zemin de ahde vefadır.[373] Toplumda asayiş ve güven ancak doğruluk ve ahde vefa ile sağlanabilir. Bu nedenle her Müslüman söz verdiğinde sözüne vefa gösterip sözünde durmalı ve borçlandığı vakit zamanında borcunu ödemelidir. Kendisine emanet olarak verilenlere ve ortak kullanım alanlarına sahip çıkmalıdır. Kendisine teslim edilen bu emanete ihanet etmemeli ve ahde vefa göstermelidir.

Vefa ile ilgili bu bilgilerden bahsettikten sonra belirlemiş olduğum 2 türküyü geçmek istiyorum. İlk olarak, notaya alan ve derleyen İhsan Öztürk kaynak İzzet ALTINMEŞE TRT Repertuar No: 03898 olan Şu Fırat'ın Suyu Akar Serindir isimli türküden bahsedilecektir.

---

[372] Müslim, Cihâd, 98.
[373] TİTİZ, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 10. Sınıf Ders Kitabı,* s. 109.

Şu Fırat'ın Suyu Akar Serindir
Ölem Ölem Derdo Ölem Akar Serindir
Yârimi Götürdü (Anam) Kanlı Zalimdir
Ölem Ölem Kanlı Zalimdir
Daha Gün Görmemiş Taze Gelindir
Ölem Ölem Derdo Ölem Taze Gelindir
Söyletmeyin Beni Anam Yaram Derindir
Ölem Ölem Yaram Derindir Nasıl Gülem
Kömürhan Köprüsü Harput'a Bakar
Ölem Ölem Derdo Ölem Harput'a Bakar
Körolası Zalim Fırat Ocaklar Yıkar
Ölem Ölem Ocaklar Yıkar Nasıl Gülem
Ahbapların Gelmiş Ağıtlar Yakar
Ölem Ölem Derdo Ölem Ağıtlar Yakar
Söyletmeyin Beni Anam Yaram Derindir
Ölem Ölem Yaram Derindir Nasıl Gülem

Türkümüzün dizelerini incelediğimiz zaman sevdiğinin vefatından sonra arkasından üzüntüsünü dile getiren bir kişiden bahsettiğini görmekteyiz. Kişi öldükten sonrada sevdiği kişiyi unutmamış olan aşkını sevgisini dile getirmiştir. Ayrıca dostları yanına gelerek acısını paylaşarak ağıtlar yakmışlardır. Çünkü sevdiklerimiz bizler için çok önemli kişilerdir. Biz bu kişilerin kıymetini bilmeliyiz. Onları sadece yanımızdayken değil her zaman hatırlamalı ve anmalıyız. Bu bizim için her şeyden önce bir insanlık görevidir. Vefakârlık insanların daima hayatında herkese karşı benimsemesi gereken bir değerdir, bu sadece aile için değil tüm insanlık için olmalıdır.

Vefa değeri ile ilgili diğer türkümüz ise notaya alan ve derleyenin Mehmet ÖZBEK olduğu, kaynak kişisi Abdullah TUNÇ olan TRT Repertuar No: 02424 Mezireden Çıktım Ağrıyor Başım isimli eserdir. Eserin değişik bir formatı ise Osman YÜCESU tarafından yazılan Elazığ-Harput türküleri tezinde yer almaktadır.[374]

Mezire'den Çıktım Ağrıyor Başım
Harput'a Varmadan Serildi Naşım

[374] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* s.215.

İntikamım Alsın Bacı Kardaşım

Di Değme Değme De Yaram Derindir
Yaram İyi Olursa Mevla Kerimdir

(Zeyno'nun) Sara'nın Evleri Toptop'a Bakar
Kâtibi Vurmuşlar Al Kanlar Akar
Bir Mahle Kâtibin Yoluna Çıkar

Di Değme Değme De Nar Tanesiyem
Anamın Babamın Bir Tanesiyem

Atımı Bağladım Ben Bir Dikene
Tükettin Ömrümü Ömrün Tükene
Benden Selam Olsun Kefen Dikene

Di Vurma (Da) Vurma Ben Yaralıyam
Elalem Al Geymiş Ben Karalıyam

Eser incelendiği zaman ölen kişinin unutulmaması durumunu göze çarpmaktadır. Toplum içinde sevilen birinin vefatından sonra halkın onun başına toplandığı görülmektedir. Bu durum kişinin toplum üzerinde etki bıraktığını insanların bunu unutmadığını anlamak mümkündür. Vefa değerini Hz. Muhammed'in hayatında daha iyi görmekteyiz. Çünkü kendisine karşı yapılan her şeyi hatırlamış ve insanlığın yanında olmuştur.

10. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Şahsiyet Olarak En Güzel Örnek

Konu: Peygamberimiz ve Ahde Vefa[375]

9. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Peygamberimizin Risalet Öncesi Hayatı

Konu: Peygamberimizin Doğumu ve Çocukluğu[376]

[375] TİTİZ, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 10. Sınıf Ders Kitabı,* s. 7.
[376] APAK, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 9. Sınıf Ders Kitabı,* s. 7

7. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Peygamberimiz ve Yakın Çevresi

Öğrenme Alanı: Peygamberimizin Ehl-İ Beyti

Konu: Vefalı Bir Akraba Olarak Peygamberimiz[377]

Tablo:5

……. ORTAOKULU
PEYGAMBERİMİZİN HAYATI GÜNLÜK DERS PLANI

BÖLÜM I:

Dersin adı	**PEYGAMBERİMİZİN HAYATI**
Sınıf	**7. SINIF**
Ünitenin Adı/No	**III. PEYGAMBERİMİZ VE YAKIN ÇEVRESİ** **ÖĞRENME ALANI: SOSYAL HAYATTA PEYGAMBERİMİZ**
Konu	**1. PEYGAMBERİMİZİN EHL-İ BEYTİ** **1.3. VEFALI BİR AKRABA OLARAK PEYGAMBERİMİZ**
Önerilen Süre	40+40

BÖLÜM II:

Öğrenci Kazanımları/ Hedef ve Davranışlar	Akrabalık ilişkilerinde Peygamberimizi kendisine örnek alır.
Ünite Kavramları ve Sembolleri / Davranış Örüntüsü	Adalet, Sıla-İ Rahim, Şefkat, Vefa, Ehl-İ Beyt.
Güvenlik Önlemleri (Varsa)	-
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Soru-Cevap, Anlatım, Tartışma, Sonuç Çıkarma, Örnek Olay, Problem Çözme, Beyin Fırtınası
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça	Ders Kitabı, Temel Dini Bilgiler (Diyanet), Kur'an Meali (Diyanet), İlmihal (Diyanet), Dinimizi Öğreniyoruz (Diyanet), Hadis Kitapları, Görsel Materyaller, Etkileşimli Tahta.
Dikkati Çekme **Güdüleme** **Gözden Geçirme** **Derse Geçiş** **Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.)**	"İnsanlarda vefa duygusunun olması, toplumda fertler arası ilişkilerde nasıl bir etki oluşturur?" sorusu sorularak öğrenciler derse motive edilir. → Vefa ile ilgili bir türkü dinletilerek öğrencilerin derse motivesi sağlanır konuya giriş yapılır. **Vefa değerine giriş yapmadan önce öğrencilerin derse dikkatini çekmek ve konuya daha çok odaklanmalarını sağlamak için türküyü dinletip onlardan Vefa değerinin geçtiği bölümü bulmalarını isteyebiliriz.** → Metnin öğrenciler tarafından okunup önemli yerlerin çizilmesi istenir. Niçin bu yerleri önemli gördükleri sorulur. → Peygamberimizin akrabalık ilişkilerinden bahsedilir, öğrencilere akraba ziyaretlerinin önemi sorulur. → Konuyla ilgili ayet ve hadisler okunur. Bunlar üzerinde bir fikir alışverişinde bulunulur. Peygamberimizin hayatından özellikle akrabalarına karşı gösterdiği vefa örneklerinden bahsedilir. Ayrıca peygamberimizin verdiği sözlere ahde vefa açısından bir inceleme yapılır. → **Konu hakkında gerekli bilgiler verildikten sonra öğrencilerin dikkatini tekrar toparlamak amacıyla derse olan ilgiyi arttırmak için türküleri kullanabiliriz** → Öğrencilere, Peygamberimizle ilgili önemli gördükleri vefa örneklerinden hangisinden daha çok etkilendiği sorularak dersin kalıcılığı sağlanmaya çalışılır. → Konuyla ilgili önemli olan Nisa suresi, 1. Ve 36. ayeti akıllı tahtada gösterilerek yorum istenir. → "Mükâfatı yeryüzünde iken verilecek güzel davranış, diğer insanların sıkıntılarına ilgi, alaka göstermek ve akraba ile ilişkileri gözetmektir. Cezası

[377] Fikri ÖZDEMİR, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı 7. Sınıf Ders Kitabı,* Tutku Yayıncılık, Ankara 2019, s. 6.

	yeryüzündeyken verilecek çirkin davranış ise emirleri çiğnemek ve akraba ile bağları koparmaktır." Hadisi öğrencilere aktarılır ve verilmek istenen mesaj sorulur. → Hz. Peygamberin akrabalarına, eş ve dostlarına çok değer verdiğini, sık sık ziyaretlerde bulunduğu öğrencilere aktarılır. → Öğrencilerden de kendi hayatlarıyla ilgili başlarından geçen vefa örnekleri olup olmadığı sorulur.
✓ **Özet**	Öğrencilerden dersi özetlemeleri istenir. **Konuyu özetlerken tekrardan türkülerimizi kullanarak konuların daha çok pekişmesi ve zihinlere ve kalplere daha iyi yerleşmesini sağlayabiliriz. Konunun sonunda türküleri özetleme amacıyla kullanarak öğrencilerde duyuşsal açıdan konunun ve değerinin öneminin anlaşılmasını sağlayabiliriz. Böylece türkülerin içerisinde barındırdığı değerleri öğrencilere buldurup onların bu değerlere hâkim olmasını sağlamak mümkündür. Hem dersi daha eğlenceli hale getirerek öğrencilerini dikkatini toplamış hem de kültürel unsur olan türküleri yaşatmış oluruz.**

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme: ✓ **Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme** ✓ **Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme**	Peygamberimizin (s.a.v.) hayatından vefa örnekleri veriniz? "Hz. Peygamberin akrabalık ilişkileri nasıldır?" sorusu ile ders değerlendirmesi yapılır. Dersin yararlı olup olmadığını öğrenmek için sorular sorulur, eksik yerler varsa düzeltilmeye çalışılır.
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	Kelimelerin düzgün telaffuzu konusunda Türkçe öğretmeniyle işbirliği yapılacak.

Peygamber efendimizin ilerleyen yaşlarda sütannesi sorması ve sütkardeşleriyle görüşmesi hatta esir düşen sütkardeşini özgür bırakması bizlere peygamberimizin vefasını göstermektedir. Bizlerde peygamber efendimizin hayatından dersler çıkarıp bu değeri hayatımızın başköşesine koymalıyız. Çünkü ömür kısa, yarın ne olacağımız belli değildir. Şu kısa ömürde vefakâr olmalıyız.

Netice itibariyle çevremiz ne kadar vefasızlık misalleriyle dolu olursa olsun, bizler bunları örnek almayalım. Kalplerimiz huzurlu ve mutlu, sevgi ve dostluklarımız kalıcı ve hayatımızda bir mana olsun istiyorsak, vefalı olmayı temel bir görev olarak bilip, unutmamamız gerekir. Gerçek olan şudur ki, ömrümüzün bir sınırı vardır ancak yüce Allah bakidir. O'na ve O'nun gönderdiği dinin esasları gereği ailemize ve çevremize vefalı olmak, hem bu dünyada, hem de ahirette elbette misliyle karşılığını bulacaktır. Bu yüzden, bu dünyada bazen hiç karşılık görmesek bile, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için herkese ve her şeye vefa göstermeliyiz.[378] Bu durumu sağlayabilmek için öncelikle

[378] Mustafa Doğan KARACOŞKUN, "Sevgiyi Kökleştiren Haslet: Vefa", *Diyanet Aylık Dergisi*, 2011, S. 246, s. 11.

aile de vefa değeri bilhassa ahde vefa kavramı çocuklara aktarılmalıdır. Aileden sonra kişiliğin şekillenmesinde en etkili 2. kurum olan okullarda da çağın şartlarına uygun bir şekilde etkili işleve sahip olan yöntem ve teknikler kullanılması gerekmektedir. Türküler vasıtasıyla öğrencilerin duyuşsal yönünü etkileyebilir ve bu değerin çocuklar tarafından benimsenmesini sağlayabiliriz

2.6.Saygı

Dünyanın her bölgesinde insanlar bir gruba mensup olarak yaşarlar. Bu gruplar sayesinde insanlar birlik ve beraberlik içerisinde yaşamayı öğrenirler. İnsan mecburi olmadıkça tek başına bir hayat süremez. Gerçekte tek başına yaşayabilen bir fert yoktur. İnsanlar hayatlarını sürdürebilmek için birlikte yaşamak mecburiyetindedirler. Birlik ve beraberlik içerisinde yaşayan insanların da tabii olarak bu birlik ve beraberliği devam ettirebilmesi için davranışlara dikkat edilmesi gerekir. Bu nokta da saygı değeri devreye girer. Saygı sayesinde insanlar davranışlarına bir ölçü koyarlar. Bu değerin arka plana atılması insan ilişkilerinde zedelenmelere yol açmaktadır. Eğer kendi sınırlarını bilip ölçülü davranırsa toplum içinde huzur bulup mutlu bir hayat sürerler. Toplum içerisinde insanların bize nasıl davranmalarını istiyorsak onlara öyle davranmamız gerekir ki karşılıklı bir saygı anlayışı oluşabilsin. Bunun için de bu değerin önemini, kıymetini bilen fertler yetiştirmek gerekir. Toplum içerisinde yaşamak, değer görmek istiyorsak saygılı olmayı öğrenmeliyiz. [379]

Çevremizi dikkatlice bir incelediğimizde her kesimden ve her yaştaki fertte iyi olan davranışlarla beraber, hiçte güzel olmayan, onaylanmayan davranışların olduğu görülebilir. Sevgi, hoşgörü, dürüstlük vb. davranışları yapan bireylere saygı gösterilirken; olumsuz davranışlarda bulunanlardan uzak durulur ve saygı gösterilmez. Saygı, günlük yaşantımızda her alanda olmazsa olmaz ahlaki bir erdemdir. Buna dinde dâhildir. Çünkü kul Allah'a da saygı duymalıdır. Bu kadar önemsenen ve sosyal ilişkilerde kıymet verilen bu değerin uygulanması hususunda gerekli dikkati ve hassasiyeti gösterilmemektedir. Saygı hususunda gereken tutum ve davranışlarda bulunulmamaktadır. Çünkü insanlar arasında saygı anlayışı ve uygulamalarında birtakım sorunlar mevcuttur. Bireyler bu

---

[379] Erkan KIRAL, "Kayıp Giden Bir Değer: Saygı", *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi,* 2018, C. 5, S. 1, s. 4.

değerin önemi hususunda gerekli altyapıya bilgiye maalesef sahip değiller. Bu nedenle sosyal ilişkilerde iletişim problemleri yaşanmaktadır.[380]

Saygı denilince insanların çoğu bunu karşı taraftan bekler. Ama karşı tarafa saygı duymak aklına gelmemektedir. Ama sosyal ilişkilerimizin iyi olmasını istiyorsak karşılıklılık esası doğrultusunda bu değerin gösterilmesi gerekir. Bencil insan karşı taraftaki kişiyi düşünmez ve ona saygı göstermez. Bunun neticesinde saygı görmeyen insan o kişiden uzaklaşır ve iletişimini keser. İnsanlar birçok alanda saygısızlık gösterirler. İnsanlar düşünce, inanç, gibi alanlarda tek doğruyu kendisinin bildiği gibi hareket ederek küçümseyici, alaycı, baskıcı bir tavır takınırlar. Bu durum neticesinde insan ilişkilerinde kutuplaşmalar ve çözülmeler meydana gelir. Sonuçta insanlara karşı saygılı davranmak, sağlıklı bir iletişim sağlarken saygılı olmayan davranışlar bazı iletişim problemlerine neden olmaktadır. Çünkü insanlara karşı saygılı davranmak fertleri birbirine yaklaştırmakta ve karşılıklı anlayış sağlamaktadır. Tam tersi durum ise insanları birbirinden uzaklaştırmakta ve huzuru engellemektedir.[381] Bu nedenle insan ilişkileri saygı temeli çerçevesinde kurulmalıdır.

MEB açıklamasında saygı değeri, alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme… gibi değerler, tutum ve davranışlarla ilişkili tutulmuştur.[382] Saygı değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, faydalılığı, kutsallığı gibi sebeplerle bir kişiye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram; Başkalarını meşgul etmekten, rahatsız etmekten uzak durma gibi manalara gelmektedir.[383] Uyulması ve yerine getirilmesi gereken, ihlâl edilmesi yasaklanmış olan; ödev, hak" manasındaki hürmet ve aynı kökten olup "korkmak, çekinmek", anlamına gelen ihtiram kelimeleri Türkçe' de saygı kavramını ifade etmek üzere kullanılmaktadır.[384] Kur'an'ı Kerim'de Allah'a saygı gösterilmesi hususunda ayetler mevcuttur. "*Ehl-i kitap 'tan öyle kimseler bulunur ki hem Allah'a hem sizlere indirilmiş olana hem de kendilerine gönderilmiş olan ilahi vahye iman ederler, Allah'a saygı gösterip Allah'ın ayetlerini az bir pahaya değiştirmezler. İşte*

---

[380] Habil ŞENTÜRK, "Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2008, S. 20, s. 217-218.

[381] ŞENTÜRK, "Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış", s. 222-223.

[382] https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf. (09.05.2020, 17.32)

[383] https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 16.43)

[384] Mustafa ÇAĞRICI, "Saygı", *DİA,* C. 36, s. 211.

bu kimselerin Allah katında ödülleri vardır. Muhakkak ki Allah hesap görmekte çok hızlıdır."[385] Kitap ehlinden olan bazı kimseler tevhide, Hz. Muhammed'e indirilene ve ondan önce gelmiş elçilere verilen kitaplara inanırlar ve Allah'a samimi bir biçimde saygı duymaktadırlar. O'nun emirlerini maddiyat ile değiştirmeyenler ödüllendirilecektir. *" Ey iman edenler! Allah'ın işaretlerine, haram aya, boyunları bağsız ve bağlı kurbanlıklara, rablerinin büyük lütuf ve rızasını dileyerek Beytülharâm'a yönelmiş kimselere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Harâm'a girmenizi engellediler diye bir topluma karşı duyduğunuz kin, sakın aşırı gitmenize sebep olmasın. İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın. Allah'tan korkun, çünkü Allah'ın cezası çetindir.*"[386] Yüce Allah Müslümanların hac ile ilgili bu uygulamalara karşı saygılı göstermelerini, haram olarak bildirilen aylarda savaş yapmaktan, Allah'ın evi Kâbe'ye gönderilen kurbanlık hayvanlara ya da kurbanlık hayvanların sahiplerine kötülük ve saygısızlık etmekten uzak durmalarını emretmektedir. Hac ya da umre ibadetini yapmak amacıyla Kâbe'ye gelenlerin, ticari işler yaparak Allah'ın verdiği nimetlerden kazanç elde etmek isteyen ve Allah'ın rızasına nail olmayı arzulayanların ibadetlerini sükûnet ve asayiş çerçevesinde ortaya koymalarına engel koyulmamasını emretmektedir. "*Onlar Allah'ın, korunmasını emrettiği bağı koruyan, rablerine saygı hususunda herhangi bir kusur göstermeyen, hesabın olumsuz neticeler doğurmasından çekinen kişilerdir.*"[387] Allah'ın, korunması buyurduğu şeylere dikkat ederler. Özetle insanlar arasında oluşacak olan hak ve hukuka önem verirler. Allah'a karşı yapılması gereken kulluk vazifesinde, O'na karşı saygıda kusursuz olmaya çalışırlar. Yüce yaratıcının huzurunda hesaplarını kolay bir şekilde vermeyi niyaz ederler. İnsanlık için örnek bir kişilik olan Hz. Muhammed, saygıyı en güzel haliyle hayatında somutlaştırmış ve geleceğe bu manada kıymetli bir miras bırakmıştır. İbn Abbas'tan yapılan nakle göre, Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Küçüğe karşı merhametli olmayan, büyüğe saygıda kusur gösteren ve iyiliği emredip kötülükten sakındırmayan bizden değildir."*[388] Buyurarak büyüklere saygı göstermenin önemli bir erdem olduğunu vurgulamıştır ve bu saygıyı göstermeyenlerin yanlış yerlerde olduğunu belirtmiştir. Abdurrahman b. Ebû Bekre, babasının (Ebû Bekre'nin) (r.a.) şöyle anlattığını naklediyor: "Allah Resul'ü (s.a.v.), "*Büyük günahlar arasından en büyüğünü size söyleyeyim mi?*"

---

[385] Âl-i İmrân 3/199.
[386] Mâide 5/2.
[387] Ra'd 13/21.
[388] Tirmizî, Birr, 15.

diye üç kere sordu. Biz de bu soruya karşılık, "Evet, diye verdik. Bu cevap üzerine Allah Resul'ü, "*Yüce yaratıcıya şirk koşmak ve ana babaya isyan etmek, karşı gelmek ve onlara eziyette bulunmaktır."* buyurdu."[389] Hadisiyle Allah Resûlü anne-babaya isyan etmenin, onlara saygı göstermemenin, vefa borcunu yeri getirmemenin büyük günah olduğunu buyurarak bizleri uyarmıştır. Abdullah b. Amr'dan yapılan nakle göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın rızası anne babanın rızasına bağlıdır. Allah'ın öfkesi ise, anne babanın öfkesine bağlıdır."*[390] Buyurarak Allah'ın rızasını kazanmak istiyorsak öncelikle anne-babanın rızasını kazanmak gerekir, bunun için de onlara gereken saygı gösterilmelidir. Ebû Hüreyre (r.a.), Bir kişi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) gelerek, "Ya Resulullah, kendisine karşı iyi davranışlar gösterip ona yakınlık göstermemi en fazla kim hak etmektedir?" diye sordu. Hz. Muhammed (s.a.) *annendir* diye cevap verdi. İki kere daha aynı soruyu sorup aynı cevabı alan adam "Sonra kimdir?" diye sordu. Hz. Muhammed (s.a.v.), *"Sonra babandır."* cevabını verdi.[391] Hadisiyle saygıyı en çok hak edenin anne ve baba olduğunu görmekteyiz. Ebu'd-Derdâ'nın duyduğuna göre, Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur*: "Bir kimsenin cennete girmesini sağlayacak ana kapılardan birisi anne ve babasıdır. Cennete bu kapıdan girme şansını kaybetmek ya da kullanabilmek senin isteğine bırakılmış!"*[392] buyurarak cennete girmek için anne ve babaya gereken saygıyı, güzel davranışları göstermek gerekmektedir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), insanların yaratılış amacını unutarak kendi elleri ile yaptıkları putlara tapacak kadar saygınlıklarını yitirdikleri bir zamanda dünyaya geldi. Peygamberler vasıtasıyla ile kazanılan bütün güzel ahlaki ilkeler, değerler o dönemde kaybedilmişti. Toplumda insanın değerini ayaklar altına seren birçok kötü uygulama mevcuttu. Böyle kötü bir dönemde Hz. Muhammed(s.a.v.), insanlardan cahiliyye âdetlerini ve çirkin uygulamaları kaldırdı. Bunların yerine güzel ahlakı ve yüksek değerleri yerleştirdi. Hz. Muhammed (s.a.v.), öncelikle insanların zihinlerine tevhid inancını yerleştirdi. Çünkü yaratılışı doğru anlayamayanların, insan hak, onur ve şerefini koruması mümkün değildir. Çünkü insan, tesadüfen rastgele meydana gelmemiştir. İnsan, âlemlerin yaratıcı olan Allah'ın (c.c.) dünyadaki en sevgili misafiridir. Bütün kâinatın yaratıcısı olan yüce Allah'ın (c.c.) sonsuz kudretinin mucizesidir. Yüce Allah'ın

[389] Buhârî, Edeb, 6.
[390] Tirmizî, Birr, 3.
[391] Buhârî, Edeb, 2.
[392] Tirmizî, Birr, 3.

(c.c.) emirlerine göre yaşayan ve yaşatan bir halifesidir.[393] İnsan, şerefli olarak yaratılmıştır.[394] Bu, ilahî kudretin bir takdiridir. İnsanın saygınlığı varoluşunun bir parçasıdır. İnsanın tesadüfi olarak elde etmiş olduğu bir hak değildir.[395]

Hz. Muhammed (s.a.v.), imanından gelen merhamet ve şefkat ile diğer insanların hürriyet ve hukukuna saygı gösterir, kimseyi hor ve değersiz görmezdi. Ayrıca fertlerin saygıda aşırıya gitmemesi gerektiği hususunda uyarılarda bulunurdu. Saygının, gerçek manasından uzaklaştırılıp istismar edilmesini uygun görmezdi. Hz. Muhammed (s.a.v) saygı hususunda zengin fakir, genç yaşlı, kadın erkek arasında ayrım yapmazdı. İnsanların Allah'a kullukta eşit olduğunu söylerdi. Allah Resulü Hz. Muhammed (s.a.v.), sadece insanlara değil hayvanlara ve diğer canlıların yaşam haklarına da saygı gösterilmesi gerektiğini buyururdu. Onlara eziyet, işkence edilmesini ve zarar verilmesini yasaklardı. Hz. Muhammed (s.a.v.), kin dolu gönülleri hidayete ve kardeşliğe dönüştürdü. Düşmanlıkla kararan kalpleri, vicdanları sevgi, şefkat ve merhametle doldurdu. İnsanların Allah (c.c.) rızası için birbirlerine karşı sevgi duymasını istedi. Çünkü birbirlerine sevgi duyanlar, gönüllerindeki ve kalplerindeki sevgi ile insanlara adım atanlar aynı zamanda birbirlerine karşı saygı da duyarlar. Âlemleri yaratan yüce Rabbine iman ile sığınan bir kişi, imanın verdiği sevgi, şefkat ve merhamet gereği kimsenin saygınlığını incitmez. İtibarını zedelemez, şerefini ve onurunu kirletmez. İnsanı, yüce Allah'a (c.c.) ait en şerefli bir varlık bilir. Hiç kimseyi de kendisine kulluk edecek kadar büyüterek saygıda ileri gitmez.[396]

Saygı, insanların hayatına alması önemle gereken ilk ve en önemli değerlerden biridir. Maalesef günümüzde insanlara saygı duymak en büyük eksikliklerden biri olmuştur. Saygılı olabilmemiz için; insanların ilgi, tutum, his, duygu ve düşüncelerini algılamaya çalışmalıyız, insanlara güleryüz göstererek ve selam vererek, hal ve hatırlarını sorarak iyi dilekler ve temennilerde bulunabiliriz, muhtaçlara ve ihtiyaç sahiplerine yardımcı olabiliriz.

Saygı ile ilgili bu bilgilerden bahsettikten sonra belirlemiş olduğum 2 türküyü geçmek istiyorum. İlk olarak kaynak kişisi Enver DEMİRBAĞ ve derleyeninin TRT olduğu, TRT Repertuar No: UH0368 olan Yâr Yad Oldum (Bağrıyanık Hoyrat)isimli türküden bahsedilecektir.

---

393 Bkz. Bakara 2/30.
394 Bkz. İsra 17/70.
395 TİTİZ, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 10. Sınıf Ders Kitabı,* s. 94.
396 TİTİZ, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 10. Sınıf Ders Kitabı,* s. 95-97.

(Ah Ağam)
Yâr Yad Oldum Oğul Yâd Oldum,
(Ağam) Yüzün Gördüm (Aman) Şad Oldum.
(Aman) Yürü Boyun Görem Yâr,
Yürü Saçın Örem Yâr.
Önün Sıra Ölem Yâr.

(Ah Balam)
Geçtim Kapın Önünden Ağam,
(Gurban)
Yıkıldım Oğul Berbat Oldum, Ey
(Oğul) Neresi Güzel
(Yavrum) Kaşları Güzel,
Yaralı Goymuş Gezer.[397]

Eseri incelendiği zaman karşılaştığı bir kişiye karşı saygı gösteren cümleler kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca karşısındaki kişiye duyduğu sevgiyi ve kendisi için ne kadar önemli biri olduğunu görmem mümkündür.

Saygı değeri ile ilgili diğer türkümüz ise Oğlan Oğlan Olasın isimli eserdir.

Oğlan oğlan olasın hele hele yar hele
Oğlan benim olasın öldürdün beni.
Fesi kaldır kalpak koy hele hele yar hele
Daha güzel olasın öldürdün beni.

Dama çıkmış bir güzel hele hele yar hele,
Damın etrafın gezer öldürdün beni.
Elinde bir deste gül hele hele yar hele
Kendi gülünden güzel öldürdün beni.[398]

Eseri incelediğimiz zaman sevgi temasının da ön plana çıktığını görmek mümkündür. Eserde karşıdaki kişiye karşı bir sahiplenme duygusu vardır. Bunu yaparken de saygı çerçevesinde övücü cümlelerin kurulduğu görülmektedir. Türkünün son cümlesi olan "kendi gülünden güzel" ifadesi karşıdaki insana karşı duyulan saygıyı övücü

[397] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* s. 186.
[398] TURHAN, *Harput-Elazığ Musiki Folklorü,* s. 80.

cümleler eşliğinde göz önüne sermektedir. Peygamber Efendimiz buyuruyor ki: Küçüklere karşı merhametli olmayan, büyüklere saygıda kusur gösteren bizden olmaz. Bu hadis saygı değerinin insanlık için önemli olduğunu bizlere göstermektedir. Saygı karşındaki ferdin varlığını kabul etmek ve onun düşüncelerini, duygularını, hislerini, tutum ve davranışlarını kabul etmesen bile onun düşüncelerinin değerli olduğunu, duygularının, davranışlarını önemsediğini ona hissettirmektir. Bu değeri bizler yine en güzel şekilde Peygamber efendimizin hayatında görmekteyiz. O tüm insanlığa karşı saygılıydı, Müslüman olup olmaması O'nun için bir kıstas değildir, tüm insanlığa kucak açmıştır. Aşağıda bu değeri başlık olarak anlatabileceğimiz konuya örnek vermek istedim

10. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Sosyal Hayatta En Güzel Örnek

Konu: Peygamberimiz ve İnsana Saygı[399]

Ayrıca Peygamber efendimiz İslam'ı yaymaya çalıştığı zamanlarda birçok sıkıntı, eziyet, işkence, hakaret ile karşılaştı ama kendisine bu yapılanlara sabır gösterdi ve o insanlara saygı duydu onlara bir şey demedi. Bu değeri anlatırken yine Peygamber efendimizin hayatından örnek vererek yapmak mümkündür.

9. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Peygamberimizin Mekke Yılları

Konu: Mekke'de İslam Davetine Tepkiler[400]

7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: Ahlaki Davranışlar

Konu: Güzel Ahlaki Tutum ve Davranışlar

Alt Konu: Saygı ve Sevgi[401]

[399] TİTİZ, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 10. Sınıf Ders Kitabı,* s. 7.
[400] APAK, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 9. Sınıf Ders Kitabı,* s. 7.
[401] MACİT, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı,* s. 6.

Tablo:6

……. ORTAOKULU
DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ GÜNLÜK DERS PLANI

BÖLÜM I:

Dersin adı	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
Sınıf	**7. SINIF**
Ünitenin Adı/No	**III. AHLAKİ DAVRANIŞLAR** **ÖĞRENME ALANI: AHLAK**
Konu	**KONU: GÜZEL AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR** **ALT KONU: SAYGI VE SEVGİ**
Önerilen Süre	40+40

BÖLÜM II:

Öğrenci Kazanımları/ Hedef ve Davranışlar	1. Güzel ahlaki tutum ve davranışları örneklerle açıklar. 2.Kazanımda; "adalet", "dostluk", "dürüstlük", "öz denetim", "sabır", "saygı", "sevgi", "sorumluluk", "vatanseverlik" ve "yardımseverlik" değerleri, ilişkili oldukları tutum ve davranışlarla birlikte ele alınır. 3.Örnek tutum ve davranışların, birey ve toplumların ahlaki gelişimine olan katkısını değerlendirir. 4.Tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen gösterir.
Ünite Kavramları ve Sembolleri / Davranış Örüntüsü	Ahlak, Değer, Tutum, Davranış.
Güvenlik Önlemleri (Varsa)	-
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Soru-Cevap, Anlatım, Tartışma, Gözlem, Örnek Olay.
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça	Ders Kitabı, Temel Dini Bilgiler (Diyanet), Kur'an Meali (Diyanet), İlmihal (Diyanet), Dinimizi Öğreniyoruz (Diyanet), Hadis Kitapları, Görsel Materyaller, Etkileşimli Tahta.
Dikkati Çekme **Güdüleme** **Gözden Geçirme** **Derse Geçiş** **Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.)**	**DİN GÜZEL AHLAKLI OLMAYA NASIL KATKI SAĞLAR?** "Takva nedir?" sorusu ile öğrenciler derse hazırlanır. Güzel ahlaklı bir insan hangi özelliklere sahip olmalıdır? Dinimiz bizleri her fırsatta güzel ahlaklı olmaya yönlendirir. Sevgili Peygamberimizin hayatı, uygulamaları da bu konuda bizler için en güzel örnektir. Çünkü o, insanlarla iyi ilişkiler kurmuş, insanları kıracak, üzecek davranışlardan daima kaçınmıştır. Dürüst, anlayışlı, temiz, güzel ahlaklı bir insan olarak içinde yaşadığı toplumda herkes tarafından sevilip sayılmıştır. O hâlde bizler de dinimizin öğütlerine uyalım. Peygamber Efendimizi örnek alalım. İnançlı, ahlaklı, dürüst, anlayışlı, tatlı dilli, güler yüzlü, adil bir Müslüman olmayı kendimize ilke edinelim. → Konu öğrenciler tarafından okunarak önemli yerlerin altları çizilir. → Konuyla ilgili ayet ve hadislere yer verilir. → Peygamberimizin hayatındaki saygı ve saygısızlık örnekleri paylaşılır. → **SAYGI değerini hakkında konuya giriş yapmadan önce öğrencilerin dikkatini çekmek ve konuya, değere daha çok ilgi göstermelerini sağlamak için türküyü dinletip onlardan SAYGI değerinin geçtiği bölümü ya da bölümleri bulmalarını isteyebiliriz.** 1. Birine nasıl saygılı davranırsınız? 2. Etkilendiğiniz en saygılı davranış neydi? 3. Nasıl daha çok saygılı oluruz? 4. Saygı sahibi bir insanda ne tür özellikler vardır. → Öğrencilerden "Küçüklere karşı merhametli olmayan, büyüklere saygıda kusur gösteren bizden değildir." hadisin saygı değeri açısından değerlendirilmesi istenir. **Ayrıca konuyla ilgili yeteri kadar bilgi aktarıldıktan sonra öğrencileri saygı değerine, konusuna karşı güdülemek amacıyla ve dağılan dikkatleri derse tekrardan toparlamak için türkülerden faydalanabiliriz.** → Video izlenir, türkü dinletilebilir. →
✓ **Özet**	Öğrencilerden özet yapması istenir

	Konuyu özetlerken tekrardan türkülerimizi kullanarak konunun ve değerin daha çok pekişmesini ve öğrencilerin duyuşsal açıdan değerleri daha iyi içselleştirmesi sağlanabilir. Konunun sonunda özetleme amacıyla türküleri kullandığımız zaman öğrencilerde duyuşsal açıdan konunun ve değerin önemi daha iyi anlaşılabilir. Böylece türkülerin içerisinde barındırdığı değerlerin öğrenciler tarafından tespit edilip onların bu değerlere hâkim olmasını sağlamak mümkündür. Böylece hem ders daha eğlenceli bir hale gelmiş olur bu vasıtayla öğrenciler dikkatini derse daha iyi vermiş olur hem de kültürel unsur olan türküleri gelecek nesillere aşılamış oluruz.

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme: ✓ **Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme** ✓ **Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme**	Öğrencilere saygının önemi sorularak, saygıya yönelik zihinde oluşanlar öğrenilir. Dersin verimli olup olmadığını öğrenmek için öğrencilere sorular sorulur, varsa eksikler tamamlanır.
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	Kelimelerin düzgün telaffuzu konusunda Türkçe öğretmeniyle işbirliği yapılacak.

Müslümanların temel ahlâkî vasfının saygı olduğunu söylersek yanlış olmaz. Müslüman karşısındaki insana saygı duyan onu önemseyen insandır. Bir toplumun gelişmesinde, saygı çok önemli bir boyuta sahip temel esaslardan biridir. Bu yüzden bu değerin önemini kaybedersek toplumda çok büyük bozulmalar ve kargaşa meydana gelebilir. Toplumların ayakta kalmasını sağlayan yegâne şey fertlerin birbirlerine karşı duydukları saygı, sevgi ve hoşgörüdür. İnsan saygı görmek istiyorsa bunu karşılıklı yapmalıdır. İnsan bunu bilerek hareket etmeli ve davranışlarını ona göre düzenlemelidir. Aksi durumda bu değer yok olup gider ve gelecek nesiller bu değerden mahrum bir şekilde yetişip birbirlerinde nefret ederek sosyal ilişkilerin çok az ya da hiç olmadığı bir hayat sürecektir. Saygı bir anahtardır ve insan ilişkilerinin kilidini açar. Bu nedenle anahtarı kaybetmemek, korumak gerekmektedir. Bunun için insanlık sahip olduğu bu saygı anahtarını korumalıyız. Ölçünün, sınırın, dikkatin olmadığı davranışlarda insanlar zarar görür.[402] Bireylere bu anahtarı kazandıracak olan öncelikle ailedir. Ebeveynler tutum ve davranışlarıyla çocuklarına birer rol model olmaktadır. Aile bireyleri çevresine karşı gösterecekleri saygılı davranışlarla çocuklarına bu değeri kazandırmada önemli rol oynamaktadırlar. Çocuğun bu değeri zamanında benimseyememiş olması onun sosyal ortamlarda iletişim sıkıntısı çekmesine sebep olabilir. Bu nedenle eğitim kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Aileden sonra eğitim kurumları da bu değeri kazandırmak için kilit rol oynayan en önemli kurumlardan biridir. Saygıyı içselleştiremeyen birey, aile

[402] KIRAL, "Kayıp Giden Bir Değer: Saygı", s. 9.

içinde, okulda kısacası toplumda insanlarla sağlıklı iletişim kuramaz ve sadece kendi düşüncesinin, tutumunun doğru olduğu fikrine kapılır. Bu sebeple bireyin duyuşsal yönünü türkülerle etkileyerek bu değeri kazandırmak mümkün olabilir.

2.7. Kanaatkârlık

Günümüzde insanlık birçok imkana sahiptir. Kuşkusuz ferdin mutluluğu, huzuru imkânları ölçüsünde olur. Dünya üzerindeki her insan aynı yaşam kalitesine sahip değildir. Bu eşitsizlik ve imkânsızlık yüzünden birçok insan olumsuz olarak etkilenmekte hatta birçok çocuk ölmektedir. Ailesinin geçimini temin etmeye çalışan birçok insan imkânsızlıklardan dolayı intihar etmektedir. Bu durum bir yandan dünya üzerindeki adaletsizliği göstermekle beraber elinde imkân olanların şükretmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Allah bizlere birçok nimet vererek dünyayı hizmetimize sunmuştur. İnsanın bu nimetleri kullanırken tüm insanlığı düşünerek hareket etmeli, israftan kaçınarak ihtiyacı kadar faydalanmalıdır. Maalesef günümüzde insanoğlu bencil ve açgözlüdür, doymak bilmeyen bir halde olup kendine bir sınır koymamaktadır. İnsanlığın bu doyumsuz istekleri yüzünden toplumsal düzen bozulmakta, birçok problem meydana gelmektedir. Zor durumda kalan insan hırsızlık, gasp, şiddet, vb. olaylara bulaşarak insanları tehdit edip düzenlerini bozuyor. Bu sorunların ortadan kaldırılması için ahlaki erdemler, dini yükümlülükler insanlara kazandırılmalıdır. Erdemli birey israftan kaçınarak diğer insanların faydalanmasını sağlar. Din, zekât, sadaka, infak, gibi yükümlülüklerle insanları paylaşıma, yardıma çağırırken, diğer yandan da şükür, hamd, sabır ve kanaatin önemine dikkat çekerek, fertlerde yetinmenin temelini oluşturur. Maalesef geçmişte sonsuz bir hazine olan kanaat günümüzde artık bitmeye yüz tutmuş bir hale dönüşmüştür.[403] Kanaatkârlık değeri, Kanaatkâr olma hali, kanaat etme, kanaat gösterme, yetinme gibi manalara gelmektedir.[404] "Verilene razı olma" anlamına gelen kanaat kelimesi terim olarak "bireyin elindeki razı olup onunla yetinmesi kendisinin ve bakmakla yükümlü olduklarının ihtiyaçlarını yeteri ölçüde karşılayabileceği maddi durumuna kanaat gösterip başkasının malına göz koymaması maddiyat hırsını yenmesi" şeklinde açıklanmaktadır. Dünyanın arzu ve heveslerinin kalpten, gönülden silinmesiyle ulaşılan önemli bir değer olarak görülmektedir.[405]

---

[403] Yaşar YİĞİT, "Bitmeye Yüz Tutmuş Hazinemiz: Kanaat", *Diyanet Aylık Dergisi,* 2009, S. 209, s. 27-28.

[404] https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 14.13)

[405] Mustafa ÇAĞRICI, "Kanaat", *DİA,* C. 24, s. 289.

Kur'an'ı Kerim'de kanaatkârlıkla alakalı ayetleri inceleyecek olursak: "*Ey iman edenler! Allah'a kulluk ediyorsanız size vermiş olduğumuz nimetlerin temiz olanlarından yiyin ve Allah'a şükredin.*"[406] Allah, kullarına kendileri için var ettiği nimetlerden faydalanmalarını buyurmuştur. Allah, bir mecburiyet cereyan etmediği sürece kullarından nimetlerden kendilerini mahrum bırakmamalarını istemiştir. Şüphesiz rızkın, nimetin maliki Allah olduğu ve bu nimetlerden faydalanmaya da müsaade ettiği için O'na şükretmek ve olanla kanaat etmek de insanların bir vazifesidir. Allah'a kulluk eden bir kişi O'na olan şükrünü belirtmeli ve kanaat etmelidir. "*Allah yolunda olup seyahat ve ticaret yapamayan kişilere infak edin. Onlar yoksulluklarını gizledikleri için bilmeyenler onları zengin zanneder. Onları yüzlerinden tanırsın. Onlar kimseye el açıp bir şey istemezler. İyilik maksadıyla yaptığınız her harcamayı Allah layıkıyla bilmektedir.*"[407] ayetiyle yüce Allah ihtiyacı olduğu halde utancından, elindekine kanaat edip el açmayan, dilenmeyen kullarından bahsetmektedir. Yüce Allah yardımların bu kullara yapılmasını buyurmuştur. "*Gerçek kullar, harcama yapacakları vakit savurganlık ve cimrilik arasında makul bir dengede harcama yaparlar.*"[408] ayetiyle yüce Allah halis kullarının tutumlu olduğunu ve kanaatkâr davrandığını bizlere bildirmiştir. *"Siz beni anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin, nankörlük etmeyin*!"[409] Yüce Allah'ın ayetlerde de belirttiği gibi Müslüman bir insan kendisine verilen rızıkları, nimetleri ölçülü kullanmalıdır. Kendisine verilen nimetlere saygısızlık etmeyip onlarla kanaat etmesini bilmeli ve şükretmelidir. İslam'da kanaatkârlık övülürken, maddiyata düşkünlük yerilmiştir.[410] Kuşkusuz kanaatkâr olmak, çalışmamak için üretilmiş bir bahane değildir. Zira Kur'an-ı Kerim'de, *"İnsana kendi çalışmasından başka bir şey yoktur."*[411] buyrularak kişinin kazancının çalışmayla akalı olduğu bildirilmiştir. Yüce Allah, emeğin boşa gitmeyeceğini ayetlerde vurgulamıştır.[412] Bu anlayışa göre kanaat, bireyin çalışmasını engelleyip rızkını azaltan bir şey değildir. Kişi, elinden geleni yaptıktan sonra, Kâdir ve Rezzâk olan Yüce Allah'ın takdir ettiğine razı olacaktır. Bu teslimiyet huzuru da beraberinde getirir. Zira insan, gerçek anlamda doymayan ve açgözlü bir canlıdır. Kontrol altına alınamadığı zaman isteklerinin ucu bucağı olmaz.[413] Sadece Kur'an'ı Kerim değil güzel yaşantısıyla

---

406 Bakara 2/172.
407 Bakara 2/273.
408 Furkân 25/67.
409 Bakara 2/152
410 Bkz. Âl-i İmran 3/185, En'am 6/32, Ankebut 29/64.
411 Necm 53/39.
412 Bkz. A'raf, 7/170, Tevbe 9/120, Kehf, 18/30.
413 YİĞİT, "Bitmeye Yüz Tutmuş Hazinemiz: Kanaat", s. 28.

tüm insanlığa örnek bir şahsiyet olan Hz. Muhammed (s.a.v.) de ümmetine kanaatkâr olmayı öğütlemiş, mal mülk sevdasına kapılmamayı nasihat etmiştir. Enes b. Malik'in (r.a.) yaptığı nakle göre, Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*İnsanoğlu büyürken beraberinde mal sevgisi ve uzun yaşama isteği de büyümektedir."*[414] Bu hadis ile insanların nefislerine yenik düşüp elindekiyle yetinmeyip daha çok kazanma arzusuna düştüğünü Peygamberimiz bizlere bildirmiştir. Kâ'b b. İyâz'ın duyduğuna göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Her ümmetin bir imtihanı vardır, benim ümmetimin imtihanı da maldır."*[415] Hadisi İslam ümmetinin kanaatkâr olmayıp mal sevdasına düşeceğini ve bunun Müslümanlar için bir imtihan vesilesi olacağını belirtmektedir. Mutarrif, babasının şöyle anlattığını naklediyor: "Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına vardım. Bu sırada Elhâkümü"t-tekâsür (çoklukla övünmek sizi oyaladı) suresini okuyordu. Arkasından şöyle buyurdu: "*Âdemoğlu "Malım, malım!" der. Ey âdemoğlu! Acaba yediğinden, giydiğinden ve verdiğin sadakadan başkası senin malın mıdır?"*[416] hadisi bizlere kanaatkâr olmamız gerektiğini bir kere daha göstermektedir. Bu dünyada kullanabildiklerimiz bizimdir, fazlasını ahirete götürme şansımız yoktur bu nedenle ihtiyacımızı karşıladıktan sonra geri kalanı açgözlülük yapmayıp paylaşmak gerekir. Hakîm b. Hizâm (r.a.) anlatıyor: "Allah Resul'ünden (s.a.v.) (Huneyn ganimetlerinden) birçok kez istedim. En sonunda şöyle buyurdu: "Dünya malı insana tatlı gelmektedir. Eğer bu malı açgözlü davranmadan kalp zenginliği ile kazanırsan o mal senin için bereketli olur. Ama hırsına yenik düşüp açgözlü olursan malın bereketi kaçar. Veren el, alan elden üstündür."[417] buyurarak açgözlü olunmaması gerektiğini, asıl zenginliğin mal sevdasına düşmeden gönül zenginliği olduğunu ve kanaatkâr olup insanlarla paylaşmamız gerektiğini bizlere nasihat etmiştir. Ebû Hüreyre, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Zenginlik, gönül tokluğuyladır."*[418] Hadisiyle peygamberimiz ümmetinin mal sevdasına düşmesini istememiştir. Bu nedenle kanaatkâr olmak gerekir, asıl zenginlik insanın açgözlü olmamasıdır.

Dünyaya ve mala karşı aşırı düşkün olmak hem toplumumuzca hem de dinimizce hoş görülen bir davranış değildir. İnsanlık için asıl gaye birçok şeye sahip olmak olmamalıdır, eldeki ile yetinmek çok az şeye ihtiyaç duymaktır. Emeğimizin sonucu

---

414 Buhârî, Rikâk, 5.
415 Tirmizî, Zühd, 26.
416 Müslim, Zühd, 3.
417 Buhârî, Zekât, 50.
418 Buhârî, Rikâk, 15; Müslim, Zekât, 120.

olarak, sabrederek, çalışarak ulaştığımız rızık ile yetinmek ve şükretmek gerekir. Kanaatkârlık böyle olur. İnsan öncelikle istemeli ve arzu etmelidir, daha sonra isteğini gerçekleştirmek için emek harcamalı, gösterdiği emek sonucunda elde ettiğiyle yetinmeli ve şükretmelidir. Yaşadığımız dünya üzerinde başımıza gelen dertler, sıkıntılar, acılar şükretmemekten, kanaat etmemekten kaynaklanır. Elinde olana şükreden bununla yetinen, diğerlerinin malında gözü olmayan insan örnek alınması gereken insan modelidir. İnsanları çok mal elde etme isteğine iten arzular, bireylerin bunları elde ederken problemlerle karşılaşmalarına sebep olur ve insanı kötü davranışlara yöneltir. Bu sebeple insan mutlu, huzurlu bir hayat için kanaatkâr olmalıdır. Bu nedenle aileler küçük yaştan itibaren çocuklarına kanaat etmeyi ve şükretmeyi aşılamalıdırlar ki yokluğun, yetinmenin ne olduğunu anlayabilsinler.

Çocuğun sahip olduğu tüm özelliklerde ailenin tesiri bulunmaktadır. Başta ebeveynler olmak üzere yetişkinlerin davranışları, tutumları, çocuk üzerinde etkili olmaktadır. Kanaat erdeminin öğretiminde da ebeveynlerin tesiri mühimdir. Ebeveynler kanaat erdemini çocuğa kazandırırken ona örnek olacak davranışlar sergilemelidir. Çocuğun karşısında şükredici, israftan uzak davranışlar yapılmalıdır. İmkânsızlık içinde olan kişilerden bahsedilmeli, eldeki imkânların güzelliklerini göstererek bunlara şükretmesini istemelidir. Ailenin doğru açıdan model olduğu çocuklar böyle bir ortamda büyüdüğü zaman kanaatkâr bir birey olarak insanlara örneklik sergiler. Aksi durumda doymayan sürekli daha fazlasını isteyen çocuklar yetişir ve hayatlarını huzursuz olarak sürdürürler Bu durumun önüne geçmek için çocuklara gönül dünyalarını zenginleştirecek, parayı, maddiyatı ön planda tutmayacak, ihtiyacını karşılayınca şükredecek bir eğitim verilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle çocukları maddiyata özendirecek tavırlardan uzak durmak gerekmektedir. Bu hususta öncelikle aile sonra eğitim kurumlarına büyük görev düşmektedir. Aile ve okulun böyle tavırlar takınması çocukları kanaatkâr yerine maddiyatçı yapar. Çocuğun televizyonlarda gördüğü lüks hayatlara imrenmemesi için, şükredici bir şekilde yetiştirilmesi şarttır.[419] Bu konuda eğitim-öğretim kurumlarına aileden sonra büyük görev düşmektedir. Çocuğu duyuşsal açıdan etkileyecek yöntem ve teknikler kullanılması gerekmektedir. Bunlardan biri de değerler eğitiminde türkü kullanmaktır.

[419] https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=5953, (18.03.2021, 16.45)

Kanaatkârlık ile ilgili bu bilgilerden bahsettikten sonra belirlemiş olduğum 2 türküyü geçelim. İlk olarak, kaynak kişisi Hasan ÇELİKEL, notaya alanın ve derleyeninin Muzaffer Sarısözen olduğu, TRT Repertuar No: 00814 olan Saray Yolu İncedir isimli türküden bahsedilecektir.

Saray Yolu İncedir,
Aman Ne Karanlık Gecedir! (Yavrum Ne Karanlık Ne Gecedir)
Yastık Kurbanın Olam
Aman Yar Yatışı Nicedir? (Yavrum Yar Yatışı Nicedir)

Saray Yolu Düz Gider,
Aman Bir Edalı Kız Gider. (Yavrum Bir Kınalı Kız Gider)
O Kız Yolu Şaşırmış,
Aman İnşallah Bize Gider. (Yavrum İnşallah Bize Gider)

Saray'a indim iniş
Ceplerim doldu gümüş,
Altın, gümüş istemem
Hakkı'm tez gelsin demiş.

Saray Yolunda Çırpız,
Aman Sevdiğim Gökte Yıldız, (Yavrum Sevdiğim Gökte Yıldız)
Geçti Güzel Kervanı,
Aman Azı Gelin Çoğu Kız. (Yavrum Azı Gelin Çoğu Kız)

Saray Yolu Bu Mudur
Aman Testi Dolu Su Mudur (Yavrum Testi Dolu Su Mudur)
Gittin Ki Tez Gelesin
Aman Tez Geldiğin Bu Mudur (Yavrum Tez Geldiğin Bu Mudur) [420]

Eser incelendiği zaman üçüncü kıtada kanaatkârlık değerini çok açık bir şekilde görmekteyiz. Muhatap olan kişi malda ve mülkte gözünün olmadığını ve sadece hakkını istediğini ifade etmiştir. Bu değerler üzerinde düşündüğümüzde Kanaatkâr olan kişi gönül

[420] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 229.

hoşluğu olan kişidir yani en zengin olan kimsedir. Kanaatkâr olanlara baktığımız zaman bu insanların her zaman mutlu olduğunu görmekteyiz İnsan her zaman kanaatkâr olmalı, her zaman sevinç dolu olmalıdır.

Kanaatkârlık ile ilgili diğer türkümüz ise Bir Leylinin Mecnunuyum isimli eserdir. Çalışmamıza aldığımız türkü çok uzun olduğu için bizler için önemli olan kıtalar paylaşılacaktır.

Bir leylinin mecnunuyum,
Alem anın divanesi.
Bir Yusuf'un meftunuyum,
Her hüsnün olmuş anesi.
Kim ana duş oldu bugün?
Çıktı gözümden ay-ü gün,
Yağma olup sabr-ü sükun,
Buldu fena dilhanesi.

Bilmem ne hal-i sırdürür,
Her gördüğün ol birdürür.
Aşk ile daim pürdürür,
Can-ü dilin peymanesi.

Kalmaz cihan baki bize,
Arzetme afaki bize,
Bir camı sun sakı bize,
Ayılmaya mestanesi.
Bağ ile bostan istemem,
Huri ve Gılman istemem.
Mulk-i Süleyman istemem,
Besdir gönül viranesi.[421]

Eser incelendiği zaman 5. kıtada mal ve mülkü reddeden bir anlayış olduğunu görülmektedir. İnsanoğlu yapısı gereği hep istemiş ve arzu etmiştir. Bu istek ve arzu yaşam standartlarını çok çok iyileştirmeye yöneliktir. Bu iyileştirme durumu yeteri kadar

[421] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 117.

olmalıdır. Aksi takdirde insanları elindekiyle yetinmemeye hep daha fazlasını istemeye kalkışmaktadır. Bu da elinde olan değerler ile mutlu olan bireyler yerine mutsuz bireylerin meydana gelmesine sebep olur. Hatta bu bireylerin yetiştirdiği ne istediğini bilmeyen, her şeye sahip olmak isteyen, hiçbir şeyden memnun olmayan mutsuz çocuklar da toplumun ahlaki açıdan çökmesine sebep olabilir. Kanaatkârlık konusundan bahsederken bunu en güzel şekilde yine peygamber efendimiz üzerinden anlatmak mümkünüdür. Bu değeri kullanabileceğimiz ders ve konu aşağıda belirtilmiştir.

10. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Şahsiyet Olarak En Güzel Örnek

Konu: Peygamberimiz ve Tevazuu[422]

11. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: Kur'an'a Göre Hz. Muhammed

Konu: Hz. Muhammed'in Şahsiyeti[423]

7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: Allah'ın Kulu Ve Elçisi Hz. Muhammed (S.A.V.).

Konu: Allah'ın (c.c.) Elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)

Alt Konu: Güzel Ahlakı Tamamlayan Peygamber[424]

[422] TİTİZ, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 10. Sınıf Ders Kitabı,* s. 7.

[423] Bekir PINARBAŞI & Fikri ÖZDEMİR, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı,* SDR Dikey Yayıncılık, Ankara 2019, s. 6.

[424] MACİT, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı,* s. 7.

Tablo:7

……. ORTAOKULU
DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ GÜNLÜK DERS PLANI

BÖLÜM I:

Dersin adı	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
Sınıf	**7. SINIF**
Ünitenin Adı/No	**IV. ALLAH'IN KULU VE ELÇİSİ HZ. MUHAMMED (S.A.V.).** **ÖĞRENME ALANI: HZ. MUHAMMED**
Konu	**2.ALLAH'IN (C.C.) ELÇİSİ HZ. MUHAMMED (S.A.V.)** **ALT KONU: GÜZEL AHLAKI TAMAMLAYAN PEYGAMBER**
Önerilen Süre	40+40

BÖLÜM II:

Öğrenci Kazanımları/ Hedef ve Davranışlar	Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlik yönüyle ilgili özelliklerini ayırt eder. Hz. Muhammed'in (s.a.v.); son peygamber olmasına, rahmet peygamberi olmasına, Kur'an-ı Kerim'i açıklamasına, tüm insanlar için uyarıcı ve müjdeci olmasına, güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilmesine ayetler ve hadisler eşliğinde yer verilir.
Ünite Kavramları ve Sembolleri / Davranış Örüntüsü	Risalet, Nübüvvet, Hatemü'l-Enbiya
Güvenlik Önlemleri (Varsa)	-
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Soru-Cevap, Anlatım, Tartışma, Sonuç Çıkarma, Örnek Olay, Problem Çözme, Beyin Fırtınası.
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça	Ders Kitabı, Temel Dini Bilgiler (Diyanet), Kur'an Meali (Diyanet), İlmihal (Diyanet), Dinimizi Öğreniyoruz (Diyanet), Hadis Kitapları, Görsel Materyaller, Etkileşimli Tahta.
Dikkati Çekme **Güdüleme** **Gözden Geçirme** **Derse Geçiş** **Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.)**	"Güzel ahlak nedir? Sorusu sorularak derse dikkat çekilir. **KANAATKÂRLIK değerini hakkında konuya giriş yapmadan önce öğrencilerin dikkatini çekmek ve konuya, değere daha çok ilgi göstermelerini sağlamak için türküyü dinletip onlardan KANAATKÂRLIK değerinin geçtiği bölümü ya da bölümleri bulmalarını isteyebiliriz** → Öğrencilerden verilen sözcüklerin geçtiği bir cümle söylemeleri istenir. **Ahlak – Karakter – Güvenilirlik – Örneklik – Dürüstlük – Sorumluluk-Kanaatkârlık** → Konu metni öğrenciye okutulur. **Ayrıca konuyla ilgili gerekli bilgiler verildikten sonra öğrencileri kanaatkârlık değerine, konusuna karşı kalplerinde, vicdanlarında bir his oluşturmak, onları güdülemek amacıyla ve dağılan dikkatleri derse tekrardan toparlamak için türkülerden faydalanabiliriz.** → "Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim." hadisini tahtaya yazarak Hz. Peygamberin güzel ahlakı tamamlamak için gönderildiğine vurgu yapılır. → Öğrencilerin Hz. Peygamber'in hayatından şükür örnekleri vermeleri istenir. → Kanaatkârlıkla ilgili ayet ve hadisler okunur. → Öğrencilere peygamberimizin şükrü ile ilgili en çok etkilendiği nokta sorulur. → Hz. Aişe'nin Hz. Muhammed için söylediği; "Onun ahlakı Kur'an'dı." sözünün ne anlama geldiği üzerinde öğrencilerin tartışmaları istenir. → Peygamber olmasına rağmen zengin bir hayat sürmeyen Hz. Peygamberin bu yönü hakkında öğrencilerden görüş alınır. → Öğrencilere neden şükretmeliyiz? Diye sorulur. → Öğrencilerden Hz. Muhammed'in kanaatkâr kişiliğiyle ile ilgili yorumları alınır. → Öğrencilerden kendi hayatlarıyla ilgili şükür örnekleri istenir.
✓ **Özet**	Konuyla ilgili kısa bir özet yapılır.. **Konuyu özetlerken tekrardan türkülerimizi kullanarak konunun ve değerin daha çok pekişmesini ve öğrencilerin duyuşsal açıdan değerleri daha iyi içselleştirmesi sağlanabilir.**

	Konunun sonunda özetleme amacıyla türküleri kullandığımız zaman öğrencilerde duyuşsal açıdan konunun ve değerin önemi daha iyi anlaşılabilir. Böylece türkülerin içerisinde barındırdığı değerlerin öğrenciler tarafından tespit edilip onların bu değerlere hâkim olmasını sağlamak mümkündür. Böylece hem ders daha eğlenceli bir hale gelmiş olur bu vasıtayla öğrenciler dikkatini derse daha iyi vermiş olur hem de kültürel unsur olan türküleri gelecek nesillere aşılamış oluruz.

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme: ✓ **Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme** ✓ **Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme**	Öğrencilerden Hz. Muhammed'in sahip olduğu ahlaki özelliklerin neler olduğunu söylemeleri istenir. Öğrencilere israfın olumsuz yönleri sorulur. Dersin amacına uygun olup olmadığını ölçmeye yönelik sorular sorularak olan eksikler tamamlanır.
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	Kelimelerin düzgün telaffuzu konusunda Türkçe öğretmeniyle işbirliği yapılacak.

Peygamber efendimiz hayatı boyunca övünmemiş ve kanaatkâr olmuştur. İnsanlara karşı kibirlenmemiş ve sade bir hayat yaşamıştır. Kanaatkârlık değerini Peygamber Efendimizin buna benzer özelliklerinden bahsederken türkülerimizle anlatabiliriz. Çünkü peygamber efendimiz tüm insanlık için her yönüyle bir örnek abidesidir. Hayatını sadelik ve tevazu üzerine yaşamıştır. İsteseydi ömrünü zenginlik mal, mülk içerisinde devam ettirebilirdi ama O kanaatkâr olmayı tercih etti.

İnsan ömrü sınırlıdır. Bu yüce Allah'ın canlılar ile ilgili belirlediği zaman ile alakalıdır. Böyle kısa olan bir zaman dilimini, yaratılış gayesinden uzak, maddiyatla, doyumsuzlukla boşa harcamamak gerekir. Yüce Allah'ın bize ihsan ettiği her zamanımıza şükrederek, o zamanı verimli, O'nun hoşnutluğuna muvafık olarak değerlendirme çabası içinde olmamız gerekir. Zira her can ölümü tadacaktır.[425] Verilen rızıklara birçok insanın ulaşamadığını arka plana atmamız gerekir. Maddiyata değer veren fertler yerine tevazuu ve kanaate önem veren insanları örnek edinmeliyiz.[426]

2.8. Sorumluluk

İnsan, toplam içerisinde yaşayan sosyal yönü olan bir canlıdır. Bu nedenle insanlarla birlik ve beraberlik içerisinde yaşayıp ilişki kurmak zorunlu bir durumdur. Yüce Allah insanların birbiriyle tanışıp kaynaşmasını, ilişkiler kurmasını, akraba ziyaretlerinde bulunulmasını emretmiştir. Bu durum insanların birlik ve beraberlik içinde

[425] Âl-i İmrân 3/185.
[426] YİĞİT, "Bitmeye Yüz Tutmuş Hazinemiz: Kanaat", s. 28.

olduğunun kanıtlarından biridir. Bu nedenle insan, birçok ihtiyacını karşılamak için sosyal bir yaşam sürdürmek mecburiyetindedir. Bu durum insanın içinde yaşamını sürdürdüğü topluma karşı sosyal yükümlülüğünün olduğunu gösterir. Sosyal yükümlülük, ferdin topluma olan vazifeleridir.[427]

İnsan ömrünü toplum içinde sürdürür. Bu toplumunda belli kuralları ve düzeni vardır. Toplumsal düzeni meydana getirmenin ilk şartı, sorumluluk şuurunun fertlerde oluşması herkesin üzerine düşen vazifeyi layıkıyla yapmasıyla gerçekleşir. Ancak bu biçimde insanlar huzura ulaşabilir. Toplumsal kural ve düzene karşı görevlerini yapmayıp ayak uyduramayanlar ise o toplumda kaybolurlar. İslâmî düşüncenin merkezinde de bireyin görev ve yükümlülükleri bulunur.[428]

Toplumda düzeni sağlayabilmek için sorumluluk ve görev bilincine sahip bireyler yetiştirmek gerekmektedir. Bunun içinde değerlerin ön planda tutulduğu iyi bir eğitim verilmelidir. Verilen bu eğitim üst düzey ahlaki ilkeleri içermelidir. İslam dini de bu üst düzey ahlaki ilkele sahip olunmasını öğütlemiştir. Ahlaklı insan, sorumluluklarını bilen, görevini yerine getiren insandır. Bu erdeme sahip insanlar sayesinde toplumlar varlığını bir düzen içerisinde sürdürürler.[429]

MEB açıklamasında Sorumluluk değeri, kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme… gibi değerler, tutum ve davranışlarla ilişkili tutulmuştur.[430] Sorumluluk bireyin kendi hal ve hareketlerini veya kendi irade alanına girmiş herhangi bir durumun, olayın neticesini yüklenmesi, mesuliyet manalarına gelmektedir.[431] Türkçe sormak fiilinden türetilen yeni bir kelime olan sorumluluk hukukta "uyulması gereken bir kurala aykırı davranışın hesabını verme, tazminatla yükümlü tutulma, işlenmiş bir suçun gerektirdiği cezayı çekme" ve daha özel kullanımıyla "alacaklının hakkını elde edebilmesi için el koyacağı mal varlığının hukukî durumu" anlamlarına gelir. Ahlâkî açıdan ilmi çalışmalar yapmış âlimlere, bilim insanlarına göre dünya sorumluluk yetisi taşıyan yegâne varlık insandır. İnsan kendine has inancı, düşünceleri, ilgileri, tutumları, değer yargıları ve yaşam biçimiyle bir kişiliktir. Bu yüzden insanın şahsi hayatı ve diğer

---

[427] Ramazan ALTINTAŞ, "Toplumsal Huzuru Sağlamada Sosyal Sorumlulukları Yerine Getirmenin Önemi", *Sorumluluk Bilinci* (Ed. Elif ERDEM), DİB Yayınları, Ankara 2020, s. 72.

[428] Harun ÇAĞLAYAN, "İnsan Onuru Bağlamında Sorumluluk Bilinci", *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları,* 2015, C. 8, S. 2, s. 98.

[429] ÇAĞLAYAN, "İnsan Onuru Bağlamında Sorumluluk Bilinci", s. 99.

[430] https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf. (09.05.2020, 11.35)

[431] https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 10.28)

insanların hayatını düşünerek en doğru yolu belirlemesi gerekir ve insan bu yönüyle sorumlu tutulur.[432] Sorumlu tutulan insan kendi üzerine düşen vazifeleri ve işleri vaktinde ve doğru bir biçimde, doğru bir tarzda yerine getirmekle mükelleftir. Çünkü kendisine bahşedilmiş irade ve düşünebilme becerisini doğru bir şekilde kullanması beklenir aksi takdirde diğer canlılardan herhangi bir üstünlüğü kalmaz. Sorumluluktan uzak insan, sorumsuz fert daima başkaları tarafından yönetilen insandır. Sorumluluk sahibi birey ise, faaliyete geçirilmesi gereken bir işi vaktinde yapabilmek için bir tehdit, baskı ve zorlamaya gerek kalmadan kendi kendine harekete geçebilen insandır. Ayrıca sorumluluk tek yönlü bir davranış değildir. Çünkü birey birçok şeye karşı sorumludur. Sorumluluk devlete, toplumda yaşayan diğer insanlara ve kendimize karşıdır. Bizler de bunun bilincinde olup hayatımıza belli görev ve sorumluluklara göre sürdürmeliyiz. Mesela evin reisi, evi yöneten kişi evin maddi ve manevi açıdan bakımını üstlenmekle sorumludur. Devlet memuru ise devlete karşı yapması gereken vazifelerle sorumludur.

Çocuğun yaşamında ilk eğitim aile kurumunda başlamaktadır. Buna göre sorumluluk bilincinin ilk yeşermeye başladığı yer de, kutsal aile kurumudur. Çocuklarına bu bilinçle yaklaşan ebeveynlerin, onlara aile içinde verecekleri ufak sorumluluklar, çocuklarının gelecekte daha büyük sorumluluklar üstlenmelerine uygun bir zemin hazırlayacaktır. İnsan, hayat boyu öğrenir ve kendini geliştirir. İnsanın ayakta kalabilmesi için sosyal bir çevreye bağlı olup onunla uyum içinde olması gerekir. Bu anlamda ailenin rolü burada büyüktür. Çünkü birey aile sayesinde kendini geliştirir. Özellikle dini ve ahlaki açıdan aile kilit rol oynamaktadır. Din ve ahlak eğitiminin en etkili şekilde ailede verilir. Aile dışındaki okul gibi yerler verilen doğru eğitimi güçlendirici etkiye sahiptir ve devamlılık sağlarlar. Sorumluluk bilinci yetişkin kişilere mahsus bir değer olarak görülmekle birlikte bu erdemin küçük yaşlardan kademeli bir biçimde kazandırılması gerekmektedir. Ailede başlayan sorumluluk toplumda artarak devam eder. Çocuğun bu durumdan olumsuz etkilenmemesi için Ebeveynler çocuklarına bu erdemi kazandırmaya büyük önem vermelidirler.[433] Ailede temel olarak alınan eğitimden sonra, bireylerin eğitim kurumlarından sistemli bir şekilde alacakları eğitimle, biyolojik gelişmelerine paralel olarak, sorumluluk duyguları serpilip büyüyecek hatta daha da pekişmiş olacaktır. Bu nedenle genç nesillere sorumluluk bilinci aşılamak, eğitimimizin temel ilkelerinden

---

[432] Kemal YILDIZ, "Sorumluluk", *DİA,* C. 37, s. 380.

[433] Gülsüm Pehlivan AĞIRAKÇA, "Ailede Sorumluluk Bilincinin Gelişimi", *Sorumluluk Bilinci* (Ed. Elif ERDEM), DİB Yayınları, Ankara 2020, s. 84.

biri olmalıdır. Çünkü bu his, ömrümüz boyunca bizimle beraber olacak bütün tutum ve davranışlarımıza yön verecek bir histir.[434] Kişinin, yaşadığı çevreye faydalı olabilmesi ancak sorumluluklarının bilincinde olması sayesinde gerçekleşebilir. Sanal dünyanın üstünlüğü, sosyal ilişkilerin fazlalığı ve küreselleşme gibi hususlar dikkate alındığında formal veya informal her türlü eğitimin "sorumluluk alan bireyler" yetiştirmeyi esas alması gerektiğini söyleyebiliriz.[435]

Kur'an-ı Kerim'de de sorumlulukla alakalı ayetler bulunmaktadır. "*Her kim zerre kadar iyilikte bulunmuşsa onunla karşılaşır, her kim de zerre miktarı kadar kötülük yapmışsa onunla karşılaşır*"[436] "*O (Allah) yaptığından sorumlu değildir. Onlar ise, sorumlu tutulacaklardır*."[437] Ayetleriyle insanların işlediklerinden sorumlu tutulacağı buyrulmaktadır. Nûr suresi 54. Ayette ise Allah'a ve peygambere itaat edilmesi buyrulmuş. Yüz çevrildiği takdirde sorumluluğun bize ait olduğu bildirilmiştir. Doğru yola girmek için sorumluluğun gereği olarak itaat etmemiz gerekmektedir.[438] Bu ayette açık bir şekilde iletilenlere edilmediği takdirde yükümlülüğün neticelerinin bize ait olduğu net bir biçimde ifade edilmiştir. Mâide suresi 105. Ayette inanan kişilerin yükümlülüklerine karşı dikkatli olması konusunda uyarı yapılmıştır.[439] Bireyin diğer insanlara yardımı dokunabilmesi için, onlara fayda sağlayabilmesi için öncelikle şahsi yükümlülüklerine riayet etmelidir. Bu hususta kendine ait vazifeyi yapan bir kişi yanlış yollara sapmış kişilerden kendisine bir zarar gelmeyeceğini bilmelidir. Önemli olan öncelikle kendi sorumluluklarını yerine getirmektir. Tahrîm suresi 6. Ayette iman eden kişilerin kendisini ve ailesini ateşten korunması emredilmiştir[440] bu ayette inanan kişilerin ailelerine karşı olan yükümlülükleriyle alakalı bir uyarı yapılmıştır. Ayette verilmek istenen temel mesaj iman etmiş bir kişinin yükümlülüğünün sadece kendisi ile sınırlı olmadığıdır. Çünkü kişi ailesinden de sorumludur. "*Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yüklendi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir*."[441] Kişi yüklendiği emanete riayet etmelidir. Sorumluluğunun farkında olarak bunu gerçekleştirmek için çaba göstermelidir. Bu sorumluluğu taşıyamamak olumsuz bir durumdur. Kişinin ahlaki açıdan daha da iyi

---

434 Basri ERDEM, "Sorumluluk", Diyanet Aylık Dergisi, 1996, S. 62, s. 48.
435 AĞIRAKÇA , "Ailede Sorumluluk Bilincinin Gelişimi", s. 91.
436 Zilzâl, 99/7-8.
437 Enbiyâ, 21/23.
438 Bkz. Nûr 24/54.
439 Bkz. Mâide 5/105.
440 Tahrîm 66/6.
441 Ahzâb 33/72.

bir yerde olmasını sağlayan, bireyden topluma genişleyerek sosyal ilişkileri daha güçlendiren sorumluluk erdemi, Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından önemle üzerinde durulan bir erdemdir. Hz. Âişe'den (r.a.) yapılan rivayete göre, Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Üç kişide sorumluluk yoktur: uyuyan kişiden, akıl sağlığı yerinde olmayan kişiden ve ergenlik çağına girmemiş çocuktan."*[442] buyurarak insanların davranışlarından belli haller dışında sorumlu olduklarını ve buna dikkat ederek bir yaşam sürmelerini belirtmiştir. Ebû Zer el-Ğıfârî'den yapılan nakle göre, Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Allah, ümmetini yanılmış, unutmuş ve baskı altında yaptıkların dolayı sorumlu kılmamıştır."*[443] O, bu hadisiyle bilmeden yapılanlardan dolayı insanların sorumlu tutulmayacağını bildirerek ümmetine kolaylık sağlamıştır. Ebû Hüreyre'den yapılan rivayete göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Yüce Allah, ümmetini düşündüklerinden dolayı(söylemediği ve yapmadığı sürece) sorumlu kılmaz."*[444] Bu hadisiyle Hz. Peygamber, insanların düşünceleri söze ya da eyleme dökmedikleri sürece sorumlu tutulmayacağını bildirmiştir. Ebû Hüreyre'den (r.a.) yapılan nakle göre, Hz. Muhammed(s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Din kolaydır. Bir insan gücünün yukarısında ibadet yapmaya çalışırsa din karşısında âciz duruma düşer. Bu sebeple aşırıya kaçmayın, doğru yolda olun ve (yaptığınız iyiliklerden dolayı alacağınız ödül için) mutlu olun. Sabah, akşam ve gecenin bir vaktinde güçlü olduğunuz zamanlardan faydalanın ve ibadetinizi sürdürün."*[445] Peygamber Efendimiz bu hadisiyle insanlara sadece sorumlu olduklarını yerine getirmesini nasihat etmiş, aşırıya kaçıldığı takdirde zararı yine kendilerinin göreceğini buyurarak doğru yolda dengeli bir şekilde devam etmelerini emretmiştir.

Sorumluluk insanın dünya ve ahiret mutluluğunu sağlar. Çünkü insan bu dünyada mutlu ve huzurlu yaşamak istiyorsa bazı görevleri yerine getirmelidir. Çaba göstermeden bir şey elde edemeyeceğine göre bazı sorumlulukları yerine getirmelidir. Ahirette de mükâfat elde etmek istiyorsa Allah tarafından sorumlu tutulan her türlü vazife yerine gelmek zorundadır. Bunun içinde insanlara sorumluluk bilinci kazandıracak eğitim verilmelidir. Örnek olarak peygamberler, söz ve davranışlarının sonuçlarını düşünebilme sorumluluğunu algılayan bireyler yetiştirerek bir huzur toplumu meydana getirme çabası içerisinde olmuşlardır.

---

[442] Ebû Dâvûd, Hudûd, 17.
[443] İbn Mâce, Talâk, 16.
[444] Nesâî, Talâk, 22.
[445] Buhârî, Îmân, 29.

Din ve ahlak eğitiminin en etkili şekilde ailede mümkün olacağını ve aile dışındaki kurumların tamamlayıcı, destekleyici bir görev yüklenebileceğinden bahsetmiştik. Ailede temel bir şekilde alınan eğitimden sonra, bireylerin eğitim kurumlarından planlı, programlı ve çağın şartlarına uygun yöntem ve teknikler vasıtasıyla alacakları eğitimle, biyolojik gelişmelerine paralel olarak, sorumluluk duyguları serpilip büyüyecek hatta daha da pekişmiş olacaktır. Bu nedenle genç nesillere sorumluluk bilinci aşılamak, eğitimimizin temel ilkelerinden biri olmalıdır. Bu durumun gerçekleşmesini sağlamak için türkülerden faydalanmak mümkündür. Sorumluluk ile ilgili bu bilgilerden bahsettikten sonra belirlemiş olduğum 2 türküyü geçmek istiyorum. İlk olarak, kaynak kişisi Yöre Ekibi, notaya alanın ve derleyeninin Vasfi AKYOL olduğu, TRT Repertuar No: 01831 olan Duman Almış Mezarımın Üstünü isimli türküden bahsedilecektir.

Duman Almış Mezarımın Üstünü
Kömür Gözlüm Bilmem Bana Küstü Mü
Ahbaplarım Benden Ümit Kesti Mi

Konma Bülbül Konma Daldan Ayrıyım
Sade Daldan Değil Yardan Ayrıyım

Atımı Bağladım Ben Bir Adaya
Karşı Durdum Yara Gelen Gadaya
Yeminliyim Yârsiz Girmem Odaya

Konma Bülbül Konma Daldan Ayrıyım
Sade Daldan Değil Yardan Ayrıyım

Yeşil Olur Fistanının Şeridi
Yüreğimde Yağ Kalmadı Eridi
Nesibe'm De Bu Yerlerde Bir İdi

Konma Bülbül Konma Daldan Ayrıyım
Sade Daldan Değil Yardan Ayrıyım

Eser incelendiğinde 1. Kıtasında sevdiğinden ve dostlarından haber alamayan ve iletişim kuramayan bir kişiden bahsedilmektedir. İnsanoğlu sosyal bir varlıktır ve diğer insanlarla

iletişim kurar. Bu yüzden insanın topluma karşı sorumlulukları vardır ve bunları göz ardı etmemeliyiz. İnsanlarda bu sorumluluklarını bilmeli ve bir sorun yaşadığı zaman suçu diğer insanlarda aramamalıdır. Sorumluluk ile ilgili diğer türkümüz ise Niçin Yanıma Gelmezsin isimli eserdir.

Niçin yanıma gelmezsin?
Halim hatırım sormazsın?
Zalım Allah'tan korkmazsın.

Söyle bana derdin nedir?
Ya bu şivekârlık nedir?
Benim ki, gölmüm var sende,
Senin ki, meylin var bende.
Ya bu hilekârlık nedir?
Ya bu oyunbazlık nedir?

Ben ağlarım zarı zarı,
Yaktı beni aşkın narı.
Gel iki gözümün nuru.

Evlerinin önü milim,
Dilin, dudakların yeyim
Utanırım bir söz deyim[446]

Eser incelendiğinde hitap edilen kişiye bir sitem olduğu birinci kıtada görülmektedir. Kişi muhatabına sevdiğine değer verdiğine rağmen neden sorumluluğunu, görevini yerine getirmediğine dair serzenişte bulunmaktadır. İnsan toplumda değer verilen, saygı duyulan biri olmak istiyorsa üstüne düşen görevleri yapmakla sorumludur. Bu değeri anlatmak için kullanılabilecek konular aşağıda verilmiştir.

11. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: Kur'an'a Göre Hz. Muhammed

Konu: Hz. Muhammed'in Peygamberlik Yönü[447]

---

[446] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri,* s. 115.
[447] PINARBAŞI & ÖZDEMİR, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı, s. 6.

Bu konu da Hz. Peygamberin resul olarak üstüne düşen görev ve sorumluluklardan bahsederken türkülerimizden bazı bölümleri kullanabiliriz.

11. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: Kur'an'da Bazı Kavramlar

Konu: Allah'ın Emir ve Yasaklarına Riayet: Takva[448]

7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: Ahlaki Davranışlar

Konu: Güzel Ahlaki Tutum ve Davranışlar

Alt Konu: Saygı ve Sevgi[449]

Tablo:8 ……. ORTAOKULU
DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ GÜNLÜK DERS PLANI

BÖLÜM I:

Dersin adı	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
Sınıf	**7. SINIF**
Ünitenin Adı/No	**III. AHLAKİ DAVRANIŞLAR** **ÖĞRENME ALANI: AHLAK**
Konu	**KONU: GÜZEL AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR** **ALT KONU: SORUMLULUK**
Önerilen Süre	40+40

BÖLÜM II:

Öğrenci Kazanımları/ Hedef ve Davranışlar	1. Güzel ahlaki tutum ve davranışları örneklerle açıklar. 2.Kazanımda; "adalet", "dostluk", "dürüstlük", "öz denetim", "sabır", "saygı", "sevgi", "sorumluluk", "vatanseverlik" ve "yardımseverlik" değerleri, ilişkili oldukları tutum ve davranışlarla birlikte ele alınır. 3.Örnek tutum ve davranışların, birey ve toplumların ahlaki gelişimine olan katkısını değerlendirir. 4.Tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen gösterir.
Ünite Kavramları ve Sembolleri / Davranış Örüntüsü	Ahlak, Değer, Tutum, Davranış.
Güvenlik Önlemleri (Varsa)	-
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Soru-Cevap, Anlatım, Tartışma, Gözlem, Örnek Olay.
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça	Ders Kitabı, Temel Dini Bilgiler (Diyanet), Kur'an Meali (Diyanet), İlmihal (Diyanet), Dinimizi Öğreniyoruz (Diyanet), Hadis Kitapları, Görsel Materyaller, Etkileşimli Tahta.
Dikkati Çekme **Güdüleme**	"Elini taşın altına koymak" deyiminin ne anlama geldiği öğrencilere sorulur. **SORUMLULUK değerini hakkında konuya giriş yapmadan önce öğrencilerin dikkatini çekmek ve konuya, değere daha çok ilgi göstermelerini sağlamak için türküyü dinletip onlardan SORUMLULUK değerinin geçtiği bölümü ya da bölümleri bulmalarını isteyebiliriz**.

[448] PINARBAŞI & ÖZDEMİR, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı,* s. 6.
[449] MACİT, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı,* s. 6.

Gözden Geçirme **Derse Geçiş** **Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.)**	→ Kitaptan sorumluluk konusu öğrencilere okutulur, önemli yerler belirlenir ve şu sorular sorulur. 1. Sorumluluk hakkında ne biliyorsunuz? 2. Sorumlu sahibi insanlar nasıl kişilerdir? 3. Sorumluluğun bize faydaları nelerdir? → Sorumluluk hakkında önemli bilgiler verilir sorumlulukla ilgili bir türkü dinletilir, hikâye anlatılır. Bireylerin başlıca sorumluluklarından bahsedilir. → Sorumluluk ile ilgili ayet ve hadisler verilerek üzerinde fikir alışverişinde bulunulur. → **Ayrıca konuyla, değerle ilgili gerekli bilgiler verildikten sonra öğrencilerde sorumluluk bilincinin oluşmasına yönelik zihinlerinde, kalplerinde, vicdanlarında bir tutum oluşturmak, onları güdülemek amacıyla ve dağılan dikkatleri derse tekrardan toparlamak için türkülerden faydalanabiliriz.** → Öğrencilerden bazılarına ev ve okuldaki sorumlulukları sorulur. → Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ve peygamberlerin sorumluluklarından bahsedilir.
✓ **Özet**	Genel bir özetleme yapılır. **Konuyu özetlerken tekrardan türkülerimizi kullanarak konunun ve değerin daha çok pekişmesini ve öğrencilerin duyuşsal açıdan değerleri daha iyi içselleştirmesi sağlanabilir. Konunun sonunda özetleme amacıyla türküleri kullandığımız zaman öğrencilerde duyuşsal açıdan konunun ve değerin önemi daha iyi anlaşılabilir. Böylece türkülerin içerisinde barındırdığı değerlerin öğrenciler tarafından tespit edilip onların bu değerlere hâkim olmasını sağlamak mümkündür. Böylece hem ders daha eğlenceli bir hale gelmiş olur bu vasıtayla öğrenciler dikkatini derse daha iyi vermiş olur hem de kültürel unsur olan türküleri gelecek nesillere aşılamış oluruz.**

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme: ✓ **Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme** ✓ **Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme**	Öğrencilere sorumluluk sahibi kişilerin nitelikleri sorulur. Vatana karşı sorumluluklar sorulur. Kazanımlara ulaşılma derecesini öğrenmek için genel sorular sorulur varsa eksikler tamamlanır.
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	Kelimelerin düzgün telaffuzu konusunda Türkçe öğretmeniyle işbirliği yapılacak.

Bu konu da insanın üstüne düşen göre ve sorumluluklardan bahsederken türküleri kullanabiliriz. Bu konudan bahsederken bireyleri daha iyi etkilememiz gerekir. Çünkü insan yaratılış gayesi olarak sorumlu tutulmuştur. Bu yüzden insan kulluğunu bu bilinç içinde yerine getirmekle sorumludur. İnsan bu dünyada yapıp ettiği her şeyden sorumlu tutulmuştur, bunu sadece din ile sınırlı tutamayız. İnsanlığa bir şey kazandıran ya da kaybettiren kendi yaptıklarıdır. Bu yüzden bireylerde sorumluluk duygusunun her yönüyle yerleşmesini sağlamalıyız.

Netice itibariyle özetleyecek olursak sorumluluk bilinci; yakın çevre olarak nitelendirdiğimiz aile, akraba, komşuluk ve arkadaşlık ilişkileriyle başlar, daha sonra bütün milleti kapsayan halkalarla genişleyerek devam eder. Çünkü insanlar, aynı gemide yolculuk yapan kişilerdir. Geminin bir bölümüne su sızarsa, kısa bir süre sonra bütün

yolcular bundan etkilenecektir. Dolayısıyla herkes, suyun gemiye sızmasını engellemek için önlem almak zorundadır. Bilhassa milletimizin ortak değerleri olan, bayrak, Kur'an ve ezan gibi kutsal unsurlar söz konusu olduğunda, sorumluluk bilinci, birlik ve beraberlik ruhu içerisinde en üst ve ileri derecede coşup tek yürek hâline gelmektedir. Tarihimiz, dinimiz, kültürümüz, uygarlığımız, yaşadığımız hadiseler ve anılar, bunun en güzel örnekleridir.

2.9. Hoşgörü

Dünya üzerinde meydana gelen değişimler farklı etnik ve kültürel yapıda olan toplumların oluşmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda farklı görüşlere sahip birçok insan bir arada yaşamak zorunda kalmıştır. Farklı etnik yapı ve kültüre sahip bireylerin toplumda barış içinde yaşayabilmesi için gerekli olan hoşgörü erdeminin benimsenmesi gerekir. Bu değer evrensel olup her insan tarafından kabul edilmesi gerekir. Çünkü hoşgörü insanı farklılığıyla kabul etmektir. İnsan bir arada yaşamak istiyorsa bu farklılığa saygı duyacak ve onu hoş görecektir. Toplumsal huzur ve düzen için bu bir zorunluluktur. Hoşgörü sayesinde toplumda bir barış ortamı hâkim olur. Hoşgörü demokratik bir yaşam için de gerekli bir değerdir. İnsanlar arasında siyasal farklılıkların olması mümkündür ve demokrasinin gelişmesi için farklılar hoş görülmelidir. Günümüzün mühim erdemlerinden biri olan hoşgörüye hayatın her alanında her yerinde ihtiyaç vardır. Hoşgörü birlik ve beraberlik içinde sağlıklı ilişkilerin kurulmasını sağlayan temel değerlerden biridir. Toplum içerisinde sorunlar en aza indirgenmek istiyorsa hoşgörü temel şartlardan biridir. Birlikte yaşadığımız bireylerle uyumlu ve sağlıklı iletişim kurabilmenin temelini hazırlayan hoşgörü, güven ve saygının egemen olduğu iyimser bir yaşam devam ettirebilmenin en temel unsurudur.[450]

'Hoş' ve 'görmek' sözcüklerinden oluşan hoşgörü kavramı [451] insanlar arası ilişkilerde orta yolu takip etme, dengeli olma[452] anlamına gelmektedir. Başka bir tanımda ise: "Bir toplumda tüm farklılıklara karşın bir arada yaşamayı mümkün kılan, karşılıklı sevgi, saygı, güven ve anlayış esasına dayalı olarak kurulan fonksiyonel bir iletişim

---

[450] Hatice TÜRE & Arife Figen ERSOY, "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Hoşgörü Algısı", *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi,* 2014, C. 5, S. 2, s. 32-33.

[451] İsmet Zeki EYÜBOĞLU, *Türk Dilinin Etimolojisi*, Sosyal Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1995, s. 327.

[452] Ömer ASLAN, *Kur'an ve Hoşgörü,* (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 2002, s. 21.

süreci"[453] şeklinde bir anlam yüklenmiştir. TDK ise Her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiği kadar hoş görme durumu, müsamaha, tolerans şeklinde tanımlamıştır.[454] Hoşgörü kelimesi garp dillerinde tolerans göstermek, toleranslı karşılamak gibi anlamlara gelmektedir Arap dilinde ise müsamaha kelimesine karşılık gelen hoşgörü sözcüğü, ferdin karşısında yer alan kişilerle ilişki içinde olması ve duruma onun açısından bakıp anlayışlı olabilmesi ve değişik farklı durumları hor görmemektir. Hoşgörü değeri insanlarda doğuştan gelen bir değer değildir, insanlar hoşgörü sahibi olabilmeyi ve olaylara, durumlara hoşgörüyle yaklaşabilmeyi diğer insanlarla etkileşim kurarak kazanır. Bu etkileşimin oluşmasına katkı sağlayacak en uygun mekânlarda aile ve okulun bulunduğu ortamlardır. Okul ve ailede bireye demokratik şanslar verilerek hoşgörü değerinin bireyde oluşması ve yerleşmesi sağlanabilir."[455] Hoşgörü, insanlık vasfını kazanmış bir bireyin göstermesi gereken en temel davranışlardan biridir. Hoşgörü insanın farklılıklara bakış açısını gösterir. Hoşgörü sayesinde insanlar iyi ilişkiler kurar. Meydana gelen olumsuz birçok eylemin nedenine baktığımızda, insanlarda hoşgörü değerinin eksik olduğunu görmek mümkündür Bunu engellemek için bu değerin insanlarca kabul edilip içselleştirilmesi gerekir.

Kur'an'ı Kerim'de hoşgörüyle alakalı ayetleri incelediğimizde; *"Kolaylığı seç, iyi olanı emret, cahillere aldırma!"*[456] Ayetiyle insan ilişkilerinde kolaylık yolunu tercih etmek, başkalarını zor duruma koyacak her türlü faaliyetlerden uzak durulması emredilmiştir. Fussilet suresi 34. Ayette iyilik ve kötülüğün denk olmadığı belirtilmiştir. Kötülüğü iyi davranışlarla uzaklaştırdığımız zaman hısım olduğumuz biriyle ansızın dost olabileceğimiz vurgulanmıştır.[457] Ayette yapılan kötülüklere iyilikle karşılık vermenin insanlar arasında olan hasımlıkların güzel arkadaşlık ve dostluklara dönebileceği belirtilmiştir. Bu durum ahlaki ve toplumsal düzen açısından mühim bir durumu ortaya dökmektedir. İnsanlara karşı hoşgörülü olmak toplumsal barışın kazanılması noktasında mühim bir işlev görmektedir. " *Allah tarafından lütfedilen bir rahmet vesilesiyle sen onlara iyi davranış gösterdin. Onlara karşı taş kalpli biri olsan, insanlar senden uzaklaşırdı. Onları affet ve Allah'tan onları bağışlaması için dua et. Karara bağlanacak*

---

[453] Mine GÖZÜBÜYÜK, *Türkiye'de Demokrasi ve Hoşgörü Kültür ve Eğitiminin Yaygınlaşmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Önemi,* (Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2002, s. 40.

[454] https://sozluk.gov.tr/, (20.03.2021, 14.59)

[455] GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi,* s. 21.

[456] A'râf 7/199.

[457] Bkz. Fussilet 41/34.

işlerde istişarede bulun! Kesin kararını verdiğin zaman da yalnız Allah'a güvenip dayan! Çünkü Allah, kendisine güvenip dayananları sever.'""[458] Taş kalpli, yürekli bir kimse çevresine karşı kötü davranışlar içerisinde bulunsa, onlara hoşgörülü davranmazsa karşısındakilerde kendisi için bir nefret oluşur. İnsanlar da doğal olarak böyle kişilerle arkadaşlık ve dostluk kurmazlar. Bakara suresi 256. Ayette dinde zorlamanın olmadığı ve doğruyla yanlışın kesin bir çizgiyle ayrıldığı belirtilmiştir.[459] "*Sizin dininiz size, benim dinim banadır*"[460] ayetleriyle inanmayanların dini tercih açısından özgür bırakıldığı ve sonuçlarına katlanacağı bildirilmiştir. İsrâ suresi 53. Ayette yüce Allah kullarına iman etmeyenlere karşı iyi davranmalarını ve güzel sözler söylemelerini buyurmuştur. Aksi durumda iblisin aralarına gireceğini bildirmiştir. "[461] Bu ayette iman etmiş kişilerin inanmayanlara karşı davranışlarında ve sözlerinde dikkatli olması ve güzel olması emredilmiştir. İletişim kurarken hoşgörülü olunmalı ve kırıcı tavırlardan uzak durulması gerekir aksi durumda aradaki ilişkiler olumsuz yönde olabilir. Zira bu davranış biçimi insanlığın gerektirdiği bir haldir. Ayrıca olumsuz tutum ve davranışlar insanın gerçek fıtratına aykırı bir durum teşkil ettiği için genellikle bu şekil kötü söz ve fiiller bireyleri tepki psikolojisine götürebilir. Tegâbün suresi 14. Ayette iman etmiş kişilerin aile fertlerinden kendilerine düşman olan kişiler olduğu ifade edilmiştir. Bu kimseleri bağışlar onlara karşı hoşgörülü ve affedici olursanız muhakkak ki Allah'ın da çok affedici ve büyük merhamet sahibi olacağı buyrulmuştur. [462] Hucurât suresi 10. ayette müminlerin kardeş olduğu ifade edilerek aralarının düzgün olması emredilmiştir. Aksi durum Allah'a isyana girer ve Allah'ın rahmetinden mahrum kalınır."[463] İman etmiş kişiler yani müminler birbirlerinden yükümlüdürler. Yeryüzünde haksızlığın, adaletsizliğin önlenmesine, dini ve vicdani açıdan özgür olmak gibi temel hak ve hürriyetlerin herhangi bir engelle karşılaşmadan uygulanmasına katkıda bulunmak zorundadırlar. Bunlarla beraber mümin kimseler arasında meydana gelen problemleri adaletle neticeye ulaştırmak, haksız davranışlar sergilemede tutucu olanlara karşı haklı bireylerin yanında olmakla sorumludurlar. Hz. Muhammed'in şefkat ve merhameti, yaşamının her döneminde net bir şekilde görülmektedir. Hz. Muhammed insanlara karşı hoşgörü davranır, merhametle dolup taşan kalbi hep iyilik için atardı. Kimseye bir kötülük

[458] Âl-i İmrân 3/159.
[459] Bkz. Bakara 2/256.
[460] Kâfirûn 109/56.
[461] Bkz. İsrâ 17/53.
[462] Bkz. Tegâbün 64/14.
[463] Hucurât 49/10.

dokunmasını, hiç kimsenin kırılmasını istemezdi. İnsanlar için hep güzel şeyler isterdi. Hz. Muhammed çok sabırlı, çok merhametli ve çok hoşgörülü bir insandı. Kendi şahsiyetine yönelik yapılan her türlü zulüm, işkence ve hakaretlere bile tahammül eder, göğüs gererdi. Şahsiyetine karşı yapılan kötülüklerden dolayı sinirlendiği görülmezdi. Ebû İshak'ın duyduğuna göre, Ebû Abdullah el-Cedelî şunları söylemiştir: "Hz. Âişe'ye Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ahlâkını sordum. Şöyle cevap verdi: *"O, kötü, çirkin, olumsuz söz ve davranışlar sergilemez, çarşı pazarda insanlarla herkesin içinde tartışma yaratmaz, kötü davranışlara karşı o herhangi bir kötülükte bulunmaz. O daima affedici ve hoşgörülü birisiydi."*[464] Hadisiyle rahmet elçisinin insanlık için örnek bir ahlaka sahip olduğu görülmektedir. İbn Abbas'tan (r.a.) yapılan rivayete göre, Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Hoş gör ki, hoş görülesin."*[465] Bu hadisiyle Hz. Muhammed (s.a.v.) insanların birbirine hoşgörülü olmasını istemiştir. İnsanlar birbirlerine karşı hoşgörüyle yaklaşmadığı takdirde yaptıklarını hoş görmezse olumsuz durumlar ortaya çıkabilmektedir. Ebû Hüreyre'den yapılan rivayete göre, Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Allah, satışın, alışın ve borç ödemenin hoşgörülü olarak yapılanını sever."*[466] Bu hadisiyle de Peygamber Efendimiz insanların hoşgörülü olmasını istemiş ve bu durumun Allah tarafından sevilen bir davranış olduğunu bildirmiştir.

Toplum içerisinde bir hoşgörünün oluşması için bireyleri bu doğrultuda farklılıkları hoş görecek şekilde yetiştirmek gerekir. Yeryüzünde her insan aynı değildir ve de olamaz. Irk, din, dil, vb. birçok farklılık mevcuttur. İnsanlar arasında ayrımcılık olmaması, birlik içinde yaşanması, şiddetten, çatışmadan uzak bir yaşam sürülmesi için farklılıklar zenginlik olarak görülmelidir. Bizler bu farklılıklara gösterilen hoşgörüyü Hz. Muhammed'in örnekliğinde görmekteyiz. Çünkü İslâm'ın temel ilkelerinden biri olan hoşgörünün en güzel misallerini Hz. Muhammed'in eğitim faaliyetlerinde görmek mümkündür. Çünkü o her daim her konuda hoşgörüye özen göstermiştir.[467]

Hoşgörü, karşılaşılan olayların ve fikirlerin çeşitli boyutlarıyla ele alınarak kuralların-ilkelerin daha esnek ve toleranslı bir şekilde uygulanmasını ifade eder.[468] Hoşgörüde baskı değil, özgürlük ve kendini gerçekleştirme vardır. İnsanları birbirine

---

464 Tirmizî, Birr, 69.
465 İbn Hanbel, I, 249.
466 Tirmizî, Büyû", 75.
467 Hüseyin YILMAZ, "Hz. Peygamber'in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2004, C. 8, S. 1, s. 110.
468 Nevzat Y. AŞIKOĞLU, "Hoşgörü ve Tolerans Kavramları Üzerine", *MEB Din Öğretimi Dergisi*, 1993, S. 39, s. 41.

yaklaştıran, iyi ilişkiler kurmasını sağlayan şey aynı fikirde aynı yönde olmak değildir. Farklılıklarına hoşgörüyle yaklaşabilmesidir. Yani farklılıklarına nefret değil sevgi duymasıdır.[469]

Hoşgörünün merkezinde, farklılıkları kabul etme anlayışı hâkimdir.[470] Bir davranışın hoşgörü olabilmesi için bizim ona sempatiklik duymamamız ya da bize çekici gelmemesi lazım. Bir davranışın hoşgörü olabilmesi için bize münasip ya da ters gelen bir durum olması gerekir. Ayrıca hoşgörü tek taraflı değil karşılıklı olmalıdır. Bu sayede sıcak ilişkiler kurulur. İnsanların bencil olması, ayrımcılık yapması da bu sıcak ilişkileri zedeler ve huzur bozulur.[471] Bu sebeple hoşgörü inşalar arasında farklıların çok olduğu din, siyaset vb. konularda barışın anahtarıdır. İnsanların tutumları, fikirleri aynı olmak zorunda değildir. Bireylerin bakış açıları, fikirleri ve kültür dünyaları aynı olmak zorunda değildir. Ama herkes hoşgörülü olmak mecburiyetindedir. Çünkü barışın, huzurun teminatı hoşgörüdür.[472]

Benimsenmeyen, sevilmeyen düşünceye gösterilen tutum ile haksızlığa, zulme gösterilen tutum aynı olmamalıdır. Haksızlığa, adaletsizliğe, zulme göz yummak hoşgörü değildir. Bunlar farklılık değil yanlıştır. Bunları hoş görmek suçtur. Çünkü hoşgörüde önemli olan, karşıdaki insanın zarar görmemesidir.[473]

Ebeveynlerin tutum ve davranışları; sevgi, hoşgörü ve kabul etme, işbirliği yapma, demokratik tutum ve davranışlar sergileme gibi bir yaklaşım ya da sevginin olmadığı, hoşgörü gösterilmediği, reddetmeyi içine alan otoriter tutum ve davranışlar şeklinde olabilir. Hoşgörülü ebeveynler, öncelikle bu davranışları birbirlerine karşı gösterirler. Demokratik ilişkilerin olduğu bir ailede hoşgörü vardır. Demokratik ailelerde her birey ve fikir değerlidir. Çocuğa karşı gösterilen hoşgörü, onun şahsiyet kazanmasına vesile olduğu kadar çocuğa hoşgörü gösterilmemesi ya da tutarsız bir hoşgörü anlayışı, onu kişilik problemleri olan bir bireye de dönüştürebilir. Hoşgörünün olmadığı aile ortamında büyüyen çocuklar, gelecek hayatlarında sağlıklı iletişim kuramamakta, tüm yaşam alanlarında problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu yüzden ebeveynler çocuğa hoşgörüyü kazandırmak için, önce kendilerine karşı hoşgörülü davranışlar ortaya koymalı, çocuklarına bu durumu hissettirmeli ve bu hususta onlarla zamanı geldiğinde

---

469 Necati ÖNER, *İnsan Hürriyeti*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1987, s. 113.
470 Necati ÖNER, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, MEB Yayınları, İstanbul 1995, s. 72
471 AŞIKOĞLU, "Hoşgörü ve Tolerans Kavramları Üzerine", s. 43.
472 YILMAZ, "Hz. Peygamber'in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü", s. 111.
473 YILMAZ, "Hz. Peygamber'in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü", s. 111-112.

konuşmalıdır. Anne ve babalar çocuklarına, hoşgörülü ve adaletli olmayı, diğer insanlara değer vermeyi ve insan ilişkilerinde bir ayrıma tabi tutmaksızın, iletişime açık olmayı benimsetmelidirler.[474]

Ahlak terbiyesinin en etkili şekilde ailede mümkündür ve aile dışındaki kurumlar tamamlayıcı, destekleyici bir rol üstlenebilir. Ailede temel bir şekilde alınan eğitimden sonra, bireylerin eğitim kurumlarından planlı, programlı ve çağın şartlarına uygun yöntem ve teknikler vasıtasıyla alacakları eğitimle, biyolojik gelişmelerine paralel olarak, hoşgörü anlayışları daha da pekişmiş olacaktır. Bu nedenle genç nesillere hoşgörü duygusunu aşılamak, eğitimimizin temel prensiplerinden biri olmalıdır. Bu duyguyu aşılamak için türkülerden yardım alabiliriz. Hoşgörü ile ilgili bu bilgilerden bahsettikten sonra belirlemiş olduğum 2 türküyü geçmek istiyorum. İlk olarak, Develer isimli türküden bahsedilecektir.

Develer katar katar,
Zinciri suya batar.
Her gördüğen hor bakma
Her kalpte arslan yatar.

Develer katar gelir,
Zinciri kantar gelir.
O yar burdan gideli,
Dertlerim artar gelir.

Develer katar gider,
Baş başa çatar gider.
Böylesi yâr kim görmüş
Aşıkın atar gider.

Develer katar oldu,
Dağları tutar oldu.
Dün dostum olan, bugün
Düşmandan beter oldu.

---

[474] Ercan YILMAZ, *Her Şey Ailede Başlar Uygulamalı Aile Değerler Eğitimi Kitabı,* Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015, s. 183-187.

Develer sürü sürü
Yürü sevdiğim yürül
Oldürdüğün yetmedi,
Bir de ardından sürü.[475]

Eser incelendiğinde birinci kıtada insanlara hor bakılmamasından bahsetmektedir. Hiçbir insanın başka bir insanı küçümsemeye hor görmeye hakkı yoktur. Bu dünya üzerinde her insan saygıyı, hoşgörüyü hak etmektedir. Hoşgörü bir anlayış biçimidir. İnsanlara hoşgörü göstererek onları değerli kılmak mümkündür bu yolla onlara duyulan sevgi gösterilebilir. Hoşgörü insanlarda kendisine saygı duyduğumuz, olduğu gibi kabul ettiğimiz düşüncesini oluşturur. Hoşgörü sayesinde insanlar arasında problemler en alt seviyeye iner ve insanlar arasındaki bağlar kuvvetlenir. Kimse kimseye üstün değildir.

Hoşgörü ile ilgili diğer türkümüz ise Niçin Yanıma Gelmezsin isimli eserdir. Eser uzun olduğu için gerekli kısmı verilmiştir.

Kapıyı kösliyeydin,
Aşen'e sesliyeydin
Ünes size gelende
Güler yüz göstereydin.

Aman Ünes neyledin,
Canım Ünes neyledin,
Vurdun kana beledin
Beni de bu hale koydun.

Kapıyı vuran kimdir?
Aç gele gören kimdir?
Yaram derine düştü
Belki gelen hekimdir.[476]

Eser incelendiğinde birinci kıtada hoşgörü gösterilmesi gerektiğinden bahsedildiği görülmektedir. Güler yüz göstermek karşıdaki insanda iyi bir izlenim bırakır ve hoş karşılandığı hissini uyandırır bu durumda da bireyde mutluluk ve huzur oluştuğunu görmek mümkündür. Hoşgörü ustası Hz. Mevlana, Yunus Emre, Bektaş Veli, insanları

[475] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 277.
[476] YÜCESU, *Elazığ-Harput Türküleri*, s. 200-201.

hoşgörülü olmaya çağırmıştır. Bu muhterem zatlar ve adını zikredemediğimiz birçok âlim, mutasavvıf yaşadıkları zaman diliminde Anadolu'yu bir hoşgörü yurduna döndürmüşlerdir. Hoşgörünün yayılması, öncelikle bireyde insan sevgisi olmasına bağlıdır, kişide saygı değeri yoksa insanlar ile barışık değilse bu değeri yaymak zordur. Bu değeri anlatmak için kullanılabilecek konular aşağıda verilmiştir.

11. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: İnançla İlgili Meseleler

Konu: İnançla İlgili Felsefi Yaklaşımlar-Yeni Dini Hareketler[477]

10. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: İslam Düşüncesinde İtikadi, Siyasi ve Fıkhi Yorumlar

Konu: İslam Düşüncesinde İtikadi, Siyasi Yorumlar- Fıkhi Yorumlar[478]

7. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ünite: Ahlaki Davranışlar

Konu: Güzel Ahlaki Tutum ve Davranışlar

Alt Konu: Hoşgörü ve Bağışlama, Alçakgönüllülük (Tevazu)[479]

[477] PINARBAŞI & ÖZDEMİR, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı,* s. 7.
[478] KONAKLI, vd. *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10. Sınıf Ders Kitabı*, s. 7
[479] MACİT, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı*, s. 6.

Tablo 9

……. ORTAOKULU
DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ GÜNLÜK DERS PLANI

BÖLÜM I:

Dersin adı	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
Sınıf	**7. SINIF**
Ünitenin Adı/No	**III. AHLAKİ DAVRANIŞLAR** **ÖĞRENME ALANI: AHLAK**
Konu	**KONU: GÜZEL AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR** **ALT KONU: SORUMLULUK**
Önerilen Süre	40+40

BÖLÜM II:

Öğrenci Kazanımları/ Hedef ve Davranışlar	1. Güzel ahlaki tutum ve davranışları örneklerle açıklar. 2.Kazanımda; "adalet", "dostluk", "dürüstlük", "öz denetim", "sabır", "saygı", "sevgi", "sorumluluk", "hoşgörü", "alçakgönüllülük", "vatanseverlik" ve "yardımseverlik" değerleri, ilişkili oldukları tutum ve davranışlarla birlikte ele alınır. 3.Örnek tutum ve davranışların, birey ve toplumların ahlaki gelişimine olan katkısını değerlendirir. 4.Tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen gösterir. 5. Ahlaki tutum ve davranışları yerine getirmeye istekli olur.
Ünite Kavramları ve Sembolleri / Davranış Örüntüsü	Ahlak, Değer, Tutum, Davranış.
Güvenlik Önlemleri (Varsa)	-
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Soru-Cevap, Anlatım, Tartışma, Gözlem, Örnek Olay.
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça	Ders Kitabı, Temel Dini Bilgiler (Diyanet), Kur'an Meali (Diyanet), İlmihal (Diyanet), Dinimizi Öğreniyoruz (Diyanet), Hadis Kitapları, Görsel Materyaller, Etkileşimli Tahta.
Dikkati Çekme **Güdüleme** **Gözden Geçirme** **Derse Geçiş** **Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.)**	Affetmek, hataları bağışlamak, hoşgörülü olmak toplumsal ilişkilere ne gibi olumlu katkılar sağlar? Sorusuyla öğrencilerin dikkati konuya çekilir. **HOŞGÖRÜ değeri hakkında konuya giriş yapmadan çeşitli sorular sorularak ve öğrencilerin dikkatini çekmek ve konuya, değere daha çok ilgi göstermelerini sağlamak için türküyü dinletip onlardan HOŞGÖRÜ değerinin geçtiği bölümü ya da bölümleri bulmalarını isteyebiliriz**. → Öğrencilerden hoşgörüyle ilgili metni okuyup aşağıdaki soruları cevaplamaları istenir. 1. Hoşgörü nedir? 2. Hoşgörülü bir bireyin özellikleri nelerdir? 3. Hoşgörü insana neler kazandırır? Hoşgörünün önemi üzerinde konuşulduktan sonra hoşgörü ilgili bir türkü dinletilir, hikâye anlatılır. Bireylerin insanlara karşı hoşgörülü olmalarından bahsedilir. Hoşgörüyle alakalı önemli bilgiler verilir. → Hoşgörü ile ilgili ayet ve hadisler verilerek üzerinde fikir alışverişinde bulunulur. → Hz. Muhammed'in (s.a.v) hayatından hoşgörü örneklerinden en çok hangisinden etkilendikleri öğrencilere sorulur. → Görseller incelenir, video izlenir. → **Ayrıca hoşgörünün bireysel ve toplumsal faydalarından ve değerle ilgili gerekli bilgiler verildikten sonra öğrencilerde bireylere karşı hoşgörü duygusunun oluşmasına yönelik zihinlerinde, kalplerinde, vicdanlarında bir tutum oluşturmak, onları güdülemek amacıyla ve dağılan dikkatleri derse tekrardan toparlamak için türkülerden faydalanabiliriz.** **Alçak Gönüllülük (Tevazu)** "Tevazu", "mütevazı" kavramları sizlere neleri çağrıştırmaktadır?

	Yüce Allah (c.c.) insanı üstün ve şerefli bir varlık olarak yaratmıştır. Ona akıl, irade, kendini geliştirebilme, keşif ve icatlar yapabilme gibi özellikler vermiştir. Bu özellikleri sayesinde insan tarih boyunca medeniyetler kurmuş, yollar, fabrikalar ve barajlar inşa etmiştir. Kullandığımız telefonlardan bilgisayarlara ve devasa fabrikalara kadar her şey insanlar tarafından yapılmıştır. Ancak üzerinde yaşadığımız Dünya, evren ve gezegenler düşünüldüğünde insan aynı zamanda âciz bir varlıktır. Bu nedenle her insan hem Allah'ın kendine verdiği imkân ve özellikleri bilmeli hem de aynı zamanda âciz, güçsüz bir varlık olduğunu fark etmelidir. Sahip olduğu imkânlardan dolayı gurur ve kibire kapılmamalı, alçak gönüllü olmalıdır.
✓ **Özet**	Konunun genel bir tekrarı yapılır **Konuyu özetleme aşamasında türkülerimizi kullanarak konunun ve değerin daha çok pekişmesini ve öğrencilerin duyuşsal açıdan değerleri daha iyi benimsemesi sağlanabilir. Konunun sonunda özetleme amacıyla türküleri kullandığımız zaman öğrencilerde duyuşsal açıdan konunun ve değerin önemi daha iyi anlaşılabilir. Böylece türkülerin içerisinde barındırdığı değerlerin öğrenciler tarafından tespit edilip onların bu değerlere hâkim olmasını sağlamak mümkündür. Böylece hem ders daha eğlenceli bir hale gelmiş olur bu vasıtayla öğrenciler dikkatini derse daha iyi vermiş olur hem de kültürel unsur olan türküleri gelecek nesillere aşılamış oluruz.**

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme: ✓ **Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme** ✓ **Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme**	Öğrencilere insanlara karşı hoşgörülü olan bir bireyin özellikleri neler olduğu sorularak dersin değerlendirmesi yapılır. Öğrencilere alçakgönüllü olabilmek için neler yapılabilir şeklinde bir soru sorularak değerlendirme yapılır. Öğrencilere alçakgönüllü bir bireyin özellikleri neler olduğu sorularak dersin değerlendirmesi yapılır? Kazanımlara ne kadar ulaşıldığını tespit etmek için derse hazırlık soruları sorulur varsa eksiklikler tamamlanır.
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	Kelimelerin düzgün telaffuzu konusunda Türkçe öğretmeniyle işbirliği yapılacak.

Gerek dinimizde gerekse diğer dinlerde ya da felsefi anlayışlarda dinimize ters anlayışlar görebiliriz. Ya da kendi görüşlerimize zıt görüşler olabilir. Bunları doğal olarak kabul etmeyiz ama o görüşe sahip insanları da yermeye, kötülemeye hakkımız yoktur. Peygamber efendimiz bunu yapmamıştır, bizlerin de hakkı yoktur. Bugün yaşadığımız olayların birçoğunun sebebinin hoşgörüsüzlükten kaynaklandığını görmekteyiz. Toplumsal kargaşanın, kavga ve dövüş olmasının en güçlü sebebi insanlardaki hoşgörü eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Buna bulabileceğimiz en doğru çözüm ise insanlarda sevgi ve saygı değerlerini uyandırmaktır. İnsanda sevgi, saygı varsa hoşgörü de oluşur. Hoşgörü kavramı değer olarak insanlara ahlaki yönden liderlik eden Yunus Emre'nin "Yaratılanı hoş gör Yaratan'dan ötürü." mısralarında, Hacı Bektaş-ı Veli'nin "Yetmiş iki milleti bir gör." sözlerinde de can bulmuştur ve asırlar boyunca birçok ırkı, milleti kucaklamıştır. Anadolu insanı arasında birlik ve beraberliği sağlamıştır. Osmanlı

İmparatorluğu varlığını hoşgörü sayesinde devam ettirmiştir. Fethettiği her yerde insanları ırkından, dininden, renginden dolayı hor görmemiş onları hoş karşılamıştır.[480]

2.10. Fedakârlık

İnsan, varoluşu ve gereksinimleri itibariyle toplum halinde yaşamak zorundadır. Çünkü insan, gereksinimlerini tek başına karşılama becerisine sahip değildir, o sosyal bir varlıktır. İslam dini mensuplarını ayrışma içerisinde olmamasını buyurmuştur. Birlik ve beraberlik içerisinde yaşamanın de bir takım yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu yükümlülükler toplumsal düzen ve huzur için gereklidir. İnsana yüklenen bu sorumluluklar toplumsal fayda içindir. Bu yükümlülükleri yerine getirmek için bazı şeylerden fedakârlık yapmak gerekir. Her yükümlülük, dolaylı ya da dolaysız bir biçimde yine kişilere hak olarak döner. Yükümlülüklerimizin yerine getirilmesi elbette bazı fedakârlıkları beraberinde gerektirmektedir. Çünkü mutlu toplumların oluşması bazı fedakârlıklar vasıtasıyla gerçekleşir. Kuşkusuz toplum olarak yaşamanın belli norm ve kuralları vardır. [481]

Her insan hayatında bazı fedakârlıklarda bulunmuştur. Ananın evladına, babanın ailesine, vatandaşların devletlerine gösterdiği fedakârlıklar yalnıza birkaç örneği teşkil etmektedir. Fedakârlık, bireyin yerine getirdiği anda huzur ve mutluluk duyduğu bir erdemdir. Bir annenin ansızın gecenin bir vakti uykunun en tatlı yerinde uyanarak evladının karnını doyurması, yavrusunun huzur ve mutluluğu için bir fedakârlıktır. Evladın küçük bir tebessümü karşısında yapılan fedakârlığın karşılığı alınır. Bu zorlu fedakârlık örneklerinin yalnızca insanda değil nerdeyse bütün canlı türlerinde görülmesi yüce Allah'ın rahmetinin kısmen yansıması olarak değerlendirilebilir. Nasıl insanlarda kendi canından, kanından olan birini koruma ve onun için fedakârlık gösterme duygusu varsa, diğer canlılarda da kendi içgüdülerini göre koruma, kollama, fedakârlık gösterme durumu vardır.[482]

Fedakârlık değeri, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde bir gaye uğruna veya yapılması istenen herhangi bir şey için kendi istek ve arzularını yok sayma bunlardan vazgeçme manasında kullanılmaktadır.[483] Fedakârlık kavramı İslami açıdan îsâr

---

[480] GÖKDEMİR, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi*, s. 21.
[481] Yaşar YİĞİT, "Fedakârlık Duygusu", *Diyanet Aylık Dergisi,* 2004, S. 164, s. 24.

[482] YİĞİT, "Fedakârlık Duygusu", s. 24.
[483] https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 19.32)

kelimesiyle ilişkilidir. " Herhangi bir şeyi veya bir kişiyi diğerine karşı üstün tutma, yeğleme" anlamına gelen îsâr ahlâk terimi olarak " bireyin ihtiyacı olsa bile imkânını başkasının ihtiyacı giderilsin diye fedakâr davranmasıdır. Cürcânî îsârı, "kişinin başkasının fayda ve çıkarını kendi faydasına tercih etmesi veya bir zarardan öncelikle onu koruması" şeklinde tanımlamıştır.[484] Bir davranışın, eylemin, tutumun fedakârlık olabilmesi için, davranışı yapan kişinin şahsi isteklerini, arzularını, çıkarlarını, ihtiyaçlarını yok sayması lazım ya da bunlardan vazgeçmesi gerekir. Fedakâr insan, kendisine ait olanları, sevdiği, önemsediği her şeyi gereken zamanlarda tereddüt etmeden, korkmadan canı gönülden feda edendir. Belli bir hedef uğrunda sevdiğimiz kişiler için problemlere ve güçlüklere katlanmak da fedakârca bir davranıştır. Bu duruma en güzel örneği ailemizin bize gösterdiği fedakârlığı verebiliriz. Fedakârlığın önemli bir değer olduğunu, belki de insan ailesinin kendisine yaptıklarından öğrenebilir ve bunu yaşamına uygulayabilir. Fedakârlık insana tesir ettiği zaman insan huzura, mutluluğa ulaşır, olumsuz olaylardan, durumlardan uzaklaşır. Baktığımız zaman fedakârlık, aşırı heva ve heveslerden, gereksiz hırslardan, bencil fikirlerden, haset, sinir, kibir gibi kötü davranışlardan vazgeçmektir. Çünkü insan sevdiklerine zarar vermemek için bir kazancı dahi olsa bu davranışlardan kendini fedakârlık sayesinde alıkoyabilir.

İslâm inancında fedakârlığa büyük önem verilmiştir. İslam'ı tebliğ eden Hz. Muhammed ve sahabenin hayatı fedakârlıklarla doludur. İslam'da fedakârlık kavramı feragat ve isar kavramlarıyla karşılanır. Başkaları için özveride bulunmaktır. İslâm bu boyutuyla kişinin imkânları dâhilinde kendisine verilen rızıkları ihtiyaç sahipleri ile paylaşılmasını buyurmuştur.[485] Kutsal kitabımızda fedakârlığı konu edinen ayetler mevcuttur. Âl-i İmrân suresi 134. Ayette müminlerin bolluk zamanında da darlık zamanında Allah rızası için harcama yaptıkları buyrulmuştur.[486] Bu ayete bakıldığında, örnekliğin kriteri olarak belirlenen durumların hemen hepsi için belli bir fedakârlığı göze almak gerekmektedir. İnsanın ihtiyacı olduğu halde rızkını paylaşması ya da dağıtması fedakârlığın ne kadar üstün bir davranış olduğunu göstermektedir. Haşr suresi 9. Ayette Medineli Ensar'ın Mekkeli Muhacirler 'den rahatsızlık duymadığı ve ihtiyaç duydukları halde öncelikle onları tercih ettiği bildirilmiştir. Böylece nefsini bencillikten uzak tutanların kurtuluşa ulaşacakları müjdelenmiştir."[487] Bu ayet, insanlık tarihinin en anlamlı

[484] Mustafa ÇAĞRICI, "Îsâr", *DİA,* C. 22, s. 490.
[485] YİĞİT, "Fedakârlık Duygusu", s. 25.
[486] Bkz. Âl-i İmrân 3/134.
[487] Bkz. Haşr 59/9.

fedakârlık örneği olan Mekke şehrinden Medine şehrine göçen muhacirlerle, Medine'de yaşayan, yardım ve iyilikleri nedeniyle "ensar" unvanını alan Müslümanlar arasındaki bağın göstergesidir. "*O kimseler, sevip arzuladıkları halde yine fakire, yetime ve esire de yemek verirler.*"[488] Ayetiyle Müminlerin kendi yerine başkalarını tercih ettiğini görmekteyiz. "*Allah rızası için hoşlandıklarınızdan harcama yapmadığınız müddetçe asla iyiliğe ulaşamazsınız. Ne harcamışsanız Allah onu layıkıyla bilmektedir*"[489] ayeti insanın iyiliğe ulaşmak için sevilen şeylerden paylaşması, vazgeçmesi vurgulanmaktadır. Malını, mülkünü arkada sırf İslam'ı rahatça yaşayabilmek, ibadetleri yerine getirebilmek için Medine'ye hicret eden Mekkeli muhacirlere, Ensar sahip çıkmış, kormuş, onları evlerinde misafir ederek ellerindeki bütün imkânları paylaşarak müthiş bir fedakârlık örneği sergilemişlerdir. Hz. Muhammed ve sahabe fedakârlık konusunda bizlere en güzel örnek olmuştur. Fakirliğin çokça olduğu bir zamanda bir kimse peygamber efendimize gelerek "Ben açlıktan bitkinim!" dedi. Bu durum karşısında Allah Resulü bir hanımından yiyecek istedi. Ancak Peygamberimizin sevgili eşi: Su dışında bir şeyin olmadığını söyledi. Peygamberimiz başka bir hanımından yiyecek. O da sudan başka bir şeyin olmadığını söyledi. Üzgün şekilde ashabına dönen peygamberimiz "Kim bu adamı konuk ederse Allah ona rahmetiyle muamele edecektir!" diye buyurdu. Ensardan Ebû Talha adında bir sahabi ayağa kalkıp: "Ey Allah'ın Resulü! Ben onu misafir ederim!" diye cevap vererek adamı alıp hanesine gitti. Hanesinde eşine: "Evde azık olup olmadığını sordu. Hanımı ise: "Çocuklara yetecek kadar olduğunu söyledi." Bu cevabı alan Ebû Talha: "Çocukları bir şeylerle avutup idare etmesini söyledi. Konuğumuz içeri girince yemek yiyormuş gibi davranalım. Yemek için elini tabağa uzatınca lambayı düzeltmek üzere kalk ve onu söndür!" diye tembih etti. Bu fedakâr sahabinin değerli eşi de kocasına itaat ederek söylenenleri yaptı. Misafir ile beraber yemeğe oturdular ve tarif edilen hal üzere yemek yediler. Misafir karnı doyup sofradan kalkınca bu cömert ve fedakâr karı-koca da o geceyi aç geçirdi. Sabah olunca bu durum üzerine Haşr süresi 9. Ayeti nazil oldu. Allah Resulü, Ebû Talha'yı çağırıp ona: *"Dün gece meydana gelen davranıştan dolayı Allah size taaccüp etti*." [490] diyerek müjdelerde bulundu.

İnsanın güzel bir amaç uğruna fedakârlık yapması büyük bir erdemdir. Hicret sırasında Hz Ali'nin peygamberimizin yatağında yatması, Hz. Ebu Bekir'in onu koruması

[488] İnsân 76/8.
[489] Âl-i İmrân 3/92.
[490] Müslim, Eşribe 172.

derin manalara sahiptir. Uhud gazvesinde sahabelerin kendilerini peygamberimize siper etmeleri canlarıyla özveride bulunmanın en güzel örneğidir.[491] Nimetlerin ve rızıkların bölüşülmesi fedakârlığı gerektiren bir durumdur. İnfak paylaşmaktır. Allah için infakta bulunmanın, İslâm'da ne seviye mühim olduğuna birçok ayet delil olmaktadır. Yüce Allah Bakara suresi 267. Ayette iman etmiş kişilerin kazandıklarının ve yerden çıkardıklarının güzel olanlarından verilmesi emredilmiştir.[492] Bakara suresi 272. Ayette Allah rızası için yapılan her harcamanın kişiye geri döneceği bildirilmiştir.[493] Bakara suresi 274. Ayette mallarını gece gündüz demeden Allah yolunda harcayanların Allah tarafından mükâfatlandırılacağı müjdelenmiştir. Onların korkuya uğramayacağı ve üzülmeyeceği ifade edilmiştir.[494] Münâfikûn suresi 10.ayette ölüm gelmeden önce verilen nimetlerden Allah rızası için harcanması buyrulmuştur.[495] Ayetleri infakı, Allah yolunda O'nun rızası için harcamayı emreden başlıca delillerdendir. Paylaştığımız ayetlerle bir insanın bir şeyler elde etmesi için, mutlu ve huzurlu olabilmesi için en önemlisi ebedi mutluluk yurdu olan "cenneti" kazanması için kendinden fedakârlık göstermesi gerekir. Fedakâr insan toplumsal hayata, bireylere önem veren insandır. Fedakâr olabilmek için insanlara sevgiyle, saygıyla, merhametle yaklaşmalıyız kısaca insana değer vermeliyiz, onun için bir çaba göstermeliyiz. Çünkü insanlar bir can taşımaktadır. Yaratılanı, Yaratandan ötürü sevmeli ve hürmet göstermeliyiz, onun için elimizden gelen fedakârlıkları yapmalıyız.

Birçok problemin çözümü yardımlaşma, özveri, fedakârlık gibi erdemlerdir. Bu ve bunun gibi erdemlere hayatımızda yer verdiğimiz sürece güçlükler daha kolay geçilecektir. Bu yüzden etrafımızdaki olaylara karşı duyarlı olmalıyız. Zamanında ve yerinde yapılan bir yardım yahut fedakârlık bir canı kurtarmaya vesile olabilir. Toplumda fedakâr insanlar arttıkça mutluluk, huzur, birlik ve beraberlikte artar.

Fedakârlık en çok da ailede olması gereken ailenin tüm fertlerine yakışan bir değerdir. Çünkü her şeyin temel taşı ailedir, kişiliğin ilk şekillenme başladığı yerdir. Ahlaki temel, ailede ne kadar sağlam ve özenle atılmış ise onun üstüne inşa yapmak o kadar kolaydır. Ailede bencillik olmamalıdır. Çünkü aile bireyleri arasında herkes ben derse bu kadar çok bencilliğin arasında birlik ve beraberlikten eser kalmaz. Bu nedenle

---

491 Fikret KARAMAN, "Yardımlaşma, Fedakârlık veya Îsâr", Diyanet Aylık Dergisi, 2011, S. 241, s. 36.
492 Bkz. Bakara 2/267.
493 Bakara 2/272.
494 Bkz. Bakara 2/274.
495 Bkz. Münâfikûn 63/10.

aile içerisinde herkes birbiri için fedakârlık yapmalıdır. Böylelikle çocuğun ileriki yaşamında bencil bir birey olması önlenebilir.

Ailede temeli alınan ahlak eğitimi gelecek açısından çok önemlidir. Ailede temeli verilen ahlak eğitiminden sonra eğitim kurumlarında tamamlayıcı ve destekleyici bir eğitim verilir. Eğitim kurumlarından planlı, programlı ve günümüz koşullarına uygun yöntem ve teknikler aracılığıyla alacakları eğitimle, fizyolojik ve biyolojik gelişmelerine uygun olarak, fedakârlık duyguları daha da pekişmiş olması mümkündür. Bu yüzden gelecek nesillere fedakârlık duygusunu aşılamak, eğitimimizin temel ilkelerinden biri haline gelmelidir. Bu değeri bireylere kazandırmak için türkülerden faydalanmak mümkündür. Fedakârlık ile ilgili bu bilgilerden bahsettikten sonra belirlemiş olduğum 2 türküyü geçmek istiyorum. İlk olarak, Derleyenin ve notaya alanın Ahmet YAMACI, kaynak kişisi Suat ALBAYRAK olduğu TRT Repertuar No: 01750 Ne Feryad Edersin Divane Bülbül isimli türkü incelenecektir.

Ne Feryad Edersin Divane Bülbül?
Senin Bu Feryadın (Anam) Gülşene Kalsın.
Bu Dünyada Eremezsen Murada,
Huzuru Mahşere (Anam) Divana Kalsın.

Nesin Methedeyim Bir Kaşı Kare,
Şu Sineme Açtı (Anam) Onulmaz Yara.
Dünya Tabip Olsa Derdime Çare,
Derdimin Dermanı (Anam) Lokmana Kalsın.

Bir Can İçin Geçti Canım Serinden,
Vücudum Kül Oldu (Anam) Aşkın Narından
Emrah Buse İster Nazlı Yârinden;
Bu Bayram Olmazsa (Anam) Kurbana Kalsın.[496]

Eser incelendiğinde üçüncü kıtasında fedakârlık değerini açık bir şekilde görmekteyiz. Fedakârlık yeri geldiğinde canından vazgeçmektir. Hayata baktığımız zaman fedakârlık örnekleriyle doludur. İnsanların büyük bir kısmı çeşitli dönemlerde, problemli zamanlarda ve durumlarda nasıl fedakârlıklar yaptığını duymuşuzdur. Kimisi

[496] TURHAN, *Harput-Elazığ Musiki Folkloru*, s. 97.

sahip olduğu malından, mülkünden, kimisi de kendisine emanet edilen canından çeşitli sebeplerle fedakârlık ederek mücadele ve azimlerinden ödün vermeyen insanlar her zaman var olmuş ve var olacaktır. İnsanlarda yapılan bu fedakârlıkları görmezden gelmemeli ve bir vefa örneği sergilemelidirler.

Fedakârlık ile ilgili diğer türkümüz ise, Salih TURHAN tarafından derlenmiş ve notaya alınmış, kaynak kişisi Adnan ÇİLESİZ olan TRT Repertuar No: 04045 Yeşil Yaprak Arasında isimli eserdir.

Yeşil Yaprak Arasında Kırmızı Gül Goncesi
Nerelerde Mesken Tutmuş Gönlümün Eğlencesi
Gidin Deyin Nazlı Yare Ayrılık Son Gecesi

Gözüm Gördü Gönlüm Sevdi Yar Yoluna Fedayım
Vallahi Dost Billahi Dost Sana Kurban Can Daim

Yeşil Yaprak Arasında Kırmızı Gül Harı Var
Yanakları Alev Almış Sinesinde Narı Var
Varın Sorun El Âleme Kimin Böyle Yari Var

Gözüm Gördü Gönlüm Sevdi Yar Yoluna Fedayım
Vallahi Dost Billahi Dost Sana Kurban Can Daim

Yeşil Yaprak Arasında Bir Nar Aldım Yemeye
Meramım Nar Değil Gettim Nazlı Yari Görmeye
Yarıma Bir Çift Sözüm Var Utanırım Demeye

Gözüm Gördü Gönlüm Sevdi Yar Yoluna Fedayım
Vallahi Dost Billahi Dost Sana Kurban Can Daim

Eser incelendiğinde nakarat kısımlarından sevgi uğruna, aşk uğruna candan vazgeçildiği, canın feda edildiği anlaşılmaktadır. Fedekârlık öyle bir değerdir ki kişinin gözü hiçbir şeyi görmez ve arzularından, isteklerinden, çıkarlarından vazgeçmesine neden olur. İnsan kendisinde var olan sevgi duygusunu bencil bir şekilde heba etmemelidir. Bencil davranışlardan ve kişisel menfaatlerden uzak durmalı ve canı

gönülden insanlık için fedakârlık örnekleri sergilemeliyiz. Bu değeri anlatmak için kullanılabilecek konular aşağıda verilmiştir.

9. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Peygamberimizin Mekke Yılları

Konu: Yesrib'e Hicret[497]

Peygamber efendimizin Medine'ye hicreti konusunu anlatırken hicret edeceği gece yatağına Hz. Ali'yi yatırması mevzuuna gelince, Hz. Ali'nin göstermiş olduğu fedakârlık ve cesaret örneğini türkülerimizle aktarmak mümkündür.

9. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Peygamberimizin Medine Yılları

Konu: Seriyye ve Gazveler[498]

7. Sınıf Peygamberimizin Hayatı

Ünite: Sahabeden Örnek Davranışlar

Öğrenme Alanı: Peygamberimizin Ashabı

Konu: Sahabenin Azim ve Fedakârlığı[499]

Tablo 10

…… ORTAOKULU
PEYGAMBERİMİZİN HAYATI GÜNLÜK DERS PLANI

BÖLÜM I:

Dersin adı	DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
Sınıf	**7. SINIF**
Ünitenin Adı/No	**V. SAHABEDEN ÖRNEK DAVRANIŞLAR** **ÖĞRENME ALANI: PEYGAMBERİMİZİN ASHABI**
Konu	**3. SAHABENİN AZİM VE FEDÂKARLIĞI**
Önerilen Süre	40+40

BÖLÜM II:

Öğrenci Kazanımları/ Hedef ve Davranışlar	Sahabenin azim ve fedakârlıklarından örnekler verir.
Ünite Kavramları ve Sembolleri / Davranış Örüntüsü	Şehitlik, gazilik, cesaret, cihad, isâr.
Güvenlik Önlemleri (Varsa)	-
Öğretme-Öğrenme-Yöntem ve Teknikleri	Soru-Cevap, Anlatım, Tartışma, Sonuç Çıkarma, Örnek Olay, Problem Çözme, Beyin Fırtınası
Kullanılan Eğitim Teknolojileri-Araç, Gereçler ve Kaynakça	Ders Kitabı, Temel Dini Bilgiler (Diyanet), Kur'an Meali (Diyanet), İlmihal (Diyanet), Dinimizi Öğreniyoruz (Diyanet), Hadis kitapları, Görsel materyaller, Etkileşimli tahta.

[497] APAK, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 9. Sınıf Ders Kitabı,* s. 7.
[498] APAK, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 9. Sınıf Ders Kitabı,* s. 8.
[499] ÖZDEMİR, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı 7. Sınıf Ders Kitabı,* s. 7.

Dikkati Çekme **Güdüleme** **Gözden Geçirme** **Derse Geçiş** **Bireysel Öğrenme Etkinlikleri (Ödev, deney, problem çözme vb.)**	"İnsanlarda fedakârlık duygusunun olması, toplumda fertler arası ilişkilerde nasıl bir etki oluşturur?" sorusu sorularak öğrenciler derse motive edilir. → Fedakârlık ile ilgili bir türkü dinletilerek öğrencilerin derse motivesi sağlanır konuya giriş yapılır. **Fedakârlık değerine derinlemesine bir giriş yapmadan önce çeşitli tekniklerle öğrencilerin derse dikkatini çekmek ve konuya daha çok odaklanmalarını sağlamak gerekir. Bunun için öğrencilere türkü dinletip onlardan Fedakârlık değerinin geçtiği mısrala tespit edip bulmalarını isteyebiliriz.** → Öğrencilerden konuyla ilgili yazılanları kitaptan okuyup önemli yerleri belirlenmesi istenir. → Sahabenin İslam uğruna yaptıkları fedakârlıklardan bahsedilir, öğrencilere fedakârlığın önemi sorulur. → Hz. Muhammed ve sahabenin yaşadığı sıkıntılar, uğradığı hakaret ve ambargolardan bahsedilir. Sahabelerin uğradığı işkence ve eziyetler, açı bırakılmaları gibi olumsuz olaylar anlatılır. Onunla birlikte inananlar da Mekke'de türlü işkencelere uğradı. Müslümanlar Tüm bu zorluklara rağmen sahabe dayandı ve yeri geldiğinde canını feda etti. Hicretle fedakârlık zirve yaptı. Zira yurtlarını ve akrabalarını terk etmek zorunda kalmışlardı. Bazıları ise tüm bunların yanında tıpkı Suheyb b. Sinan gibi tüm mal varlıklarını da terk ederek ekonomik sıkıntıları göze almıştı. Medine'de de ensar muhacir için hiçbir fedakârlıktan kaçmadı. **Konu ve değer hakkında önemli bilgiler aktarıldıktan sonra öğrencilerde fedakârlık duygusunun oluşmasını sağlamak ve öğrencilerin dikkatini derse karşı tekrar toparlamak amacıyla derse olan ilgiyi arttırmak için türküleri kullanabiliriz** → Öğrencilere, "Sahabenin hayatında fedakârlık ilgili önemli gördüğünüz olaylar hangisidir? En çok hangisinden etkilendiniz? → Âl-i İmrân suresi, 184-185. Ayetler akıllı tahtada gösterilir ve üzerinde düşünülür. → Sahabenin İslam uğruna çektiği zorluklar yaptığı fedakârlıklar anlatılır. → Öğrencilerden de sahabelerin yaptığı fedakârlıklardan örnekler istenir.
✓ **Özet**	Genel bir özet yapılarak eksikler tamamlanır. **Konuyu özetlerken tekrardan türkülerimizi kullanarak konuların daha çok pekişmesi ve zihinlere ve kalplere daha iyi yerleşmesini sağlayabiliriz. Konunun sonunda türküleri özetleme amacıyla kullanarak öğrencilerde duyuşsal açıdan konunun ve değerinin öneminin anlaşılmasını sağlayabiliriz. Böylece türkülerin içerisinde barındırdığı değerleri öğrencilere buldurup onların bu değerlere hâkim olmasını sağlamak mümkündür. Hem dersi daha eğlenceli hale getirerek öğrencilerini dikkatini toplamış hem de kültürel unsur olan türküleri yaşatmış oluruz.**

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme: ✓ **Bireysel öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme** ✓ **Grupla öğrenme etkinliklerine yönelik Ölçme-Değerlendirme**	Sahabenin hayatından fedakârlık örnekleri veriniz? "Sahabenin zorluklar karşısında tutumu nasıldır?" sorusu ile ders değerlendirmesi yapılır. Dersin yeteri kadar faydalı olup olmadığını öğrenmek için ders esnasında sorulan sorular yöneltilerek cevap istenir varsa eksikler tamamlanır.
Dersin Diğer Derslerle İlişkisi	Kelimelerin düzgün telaffuzu konusunda Türkçe öğretmeniyle işbirliği yapılacak.

Medine'ye hicretten sonra yapılan savaşlarda sahabelerin göstermiş olduğu fedakârlık ve cesaret örneği yine bu değeri anlatmamız için bizlere yardımcı olan konulardır. Ayrıca bunlara ek olarak Peygamber efendimizin örnekliğini anlatırken fedakârlık değerine ayrı bir parantez açmamız gerekir. Çünkü efendimiz kutsal görevi yerine getirirken birçok fedakârlık örneği göstermiştir. Peygamber efendimizin yaptığı bu fedakârlıklar güzel ahlakın çok önemli bir parçasıdır. Ayrıca Peygamberimiz (s.a.v)'in, İslam'ın menfaatleri için canını, malını ortaya koyması, Müslümanların huzur içinde yaşamasını istemesi yaptığı fedakârlığın ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Özetle peygamber efendimiz fedakârca bir hayat sürmüş, fedakârlığı bizzat yaşayarak öğretmiştir. O'nun bu güzel ahlakını örnek alan sahabeyi kiram da tüm yaşamları boyunca onun yolundan gitmiş ve İslam dini için fedakârlık yapma hususunda hep birbirleriyle bir yarış içine girmişlerdir. Onların ortaya koymuş oldukları bu fedakârlıklarla İslam dini kısa zaman içinde tüm cihana yayılmış, insanlara gerçek dini ve hayatı tattırmıştır Eğer bizlerde peygamber efendimiz gibi fedakâr ruhlu iyi bir insan olursak, bir kısım insanı etkileyebilir ve onlarla güzel ilişkiler kurabiliriz. Eğer davranışlarımız iyi olmadığı takdirde toplum tarafından dışlanan ve yüzümüze bakılan bir insan dahi olamayız.

Özetle; günümüz insanı maddeyi âdeta tapılacak bir araç haline getirmiş ve zihniyetini maddiyat fikri etkisi altına almıştır. İnsanların bu zihniyet etkisi altında ezildiği ortamlar fedakârlık gibi daha birçok değerimizin önemini yitirmesine hatta yok olmasına neden olmaktadır. Şu hususa çok dikkat edilmelidir ki, bugün sahip olduğumuz neredeyse bütün değerlerinin temelinde birilerinin fedakârlığı vardır. Dine vatana, bayrağa, hürriyete, kültüre, mala, mülke kadar sahip olduğumuz değerlerin hepsi birilerinin ömründen, gençliğinden, vaktinden, rahatından fedakârlık ve feragat etmesi ile ilişkilidir. Yaşam insanlar için bir mücadele bir imtihandır. Derdinizi, üzüntünüzü, acınızı birilerinin fedakârlığı sayesinde aşabilirsiniz. Sevginizi, mutluluğunuzu birileriyle paylaşarak ona ayrı bir heyecan katabilirsiniz. Yine birlik ve beraberlik içerisinde bir hayat süreceksek bazı hususlarda bazı fedakârlıklarda bulunmamız gerçeği zihinlerde yer edinmelidir.[500]

[500] YİĞİT, "Fedakârlık Duygusu", s. 27.

SONUÇ

Yaşamış olduğumuz çağda sosyal etkileşim çeşitli yollarla sağlanmakta ve giderek artmaktadır. Günümüz çağı iletişim veya bilgi çağı olarak isimlendirilmektedir ve toplumlar üzerinde meydana gelen değişimler hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. İnsanlığın olduğu yerde bireyin ve toplumun sosyal değişime uğramaması neredeyse imkânsızdır. Günümüzde teknoloji sebebiyle bu değişim daha hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu değişim sürecinde insan fikir ve düşünce boyutuyla etkilenmekte ve ait olduğu toplumu da çeşitli yönlerle bir etkiye uğramaktadır. Sosyal hayatta meydana gelen bu değişmenin sıhhatli bir şekilde gerçekleşebilmesi için bazı unsurların olması gerekmektedir. İnsanlar arası iletişimin, sosyal etkileşimin sağlıksız olmasını engellemek için bu unsurlar hayati bir öneme sahiptir. Bu açıdan fertlerin çevresiyle iletişiminde kendisine sosyal ölçü olacak ve ahlaki açıdan denge oluşturacak ilkelere, özetle evrensel ahlaki değerlere gereksinim vardır.

Ahlaki değerler, insanın sosyal ve bireysel hayatında önemli etkilere sahiptir. Fertler arası iletişimin sağlıklı olmasını sağlayarak davranışlarına yön verip içinde yaşadığı toplumla uyumlu, güçlü bağlar kurmasını sağlayan önemli sosyal ölçütlerdir. Toplumun bütün fertleri üzerinde etkili olan ve sosyal hayatta güçlü rolleri bulunan ahlaki değerler meydana gelen değişimlere ayak uydurup topluma sağlıklı bir şekilde adapte olmasına yardımcı olur. Böylece ferdin toplum içerisinde dengeli bir yaşam sürmesini sağlamaktadır. Bunun dışında ahlaki değerler sosyalleşmenin temelinde bulunan insanlar üzerinde birçok duyguyu hareket ettirerek sağlam toplumların inşa edilmesini sağlamakta ve sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel vb. alanlarda daha yaşanabilir bir dünya oluşturmaktadır. Yaşadığımız dünyayı daha iyi bir hale getirmeye yardımcı olan ahlaki değerler bireysel ve toplumsal hayat için vazgeçilmez yaşamsal unsurlardır. Hayatımızda son derece etkili ve önemli işlevleri olan değerlerin gelecek nesiller için fark edilmesi ve onlara miras bırakılması zorunlu bir durumdur. Bu nedenle eğitim ve öğretim vasıtasıyla yetkin kişiler tarafından bu değerlerden genç kuşakların haberdar edilmesi ve onlara benimsetilmesi gerekmektedir.

Ahlaki değerlerin tanıştırılması ve benimsetilmesinde kullanılan eğitim ve öğretim etkinlikleri arasında türküler önemli bir yer edinmektedir. Türküler içeriği ile değerler eğitimin öğrencilere kazandırılmasında; ezgisi ile insani değerlerin somutlaştırılmasında etkili bir yöntemdir. Türküler öğrencilere değerler eğitimini

aktarmada işlevsel bir boyuta sahiptir. Türkülerimiz, duygu ve düşüncelerimizin en etkili bir biçimde ifade edilebileceği araçların başında gelmektedir. Anadolu'da yasayan saz şairlerinin ortaya koydukları türkülerinde, birçok ahlaki değer işlenmiştir. Sözlü kültürün en önemli kaynaklarından biri olan "türküler" halkın değer yargılarını, yaşam tarzını, acılarını, sevinçlerini, inançlarını, âdet ve geleneklerini nesilden nesile aktarır ve içinde sevgi, saygı, dürüstlük, adalet, hoşgörü, alçakgönüllülük gibi pek çok değeri barındırır. Bu nedenle türküleri değerleri aktarmada önemli bir araç olarak kullanmak önemli fayda sağlayacaktır. Değerlerin benimsetilmesini sağlamak için farklı yöntem ve teknikler kullanmak bir zorunluluktur. Çünkü değerler eğitiminde, geleneksel yöntem ve teknikler işlevsel değildir. Zira değerler eğitimi, duygusal yönü ağır basan niteliklere sahiptir. Bu nedenle daha çok duyguları yansıtan yöntem ve teknikler kullanılmalıdır. Türküler toplumun sosyal dinamiklerine hitap etmekte ve toplumu etkilemektedir. Bu nedenle halk müziğinin değerler eğitiminde kullanılması önemli katkılar sağlamaktadır.

Bu çalışmayla birlikte, fertlerin yaşamlarında gerçekleşen sosyal değişimlerin toplumsal yaşamda meydana getirdiği olumsuz gelişmelere karşı birey ve toplumun sağlığını korumada faydası olan ahlaki değerlerin önemi belirtilmiş ve değerler eğiminin ne kadar gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca değer aktarımında kullanılabilecek bir yöntem olan türkülerin sahip olduğu fonksiyonlar belirtilerek, türkülerin etkisi ve değerler eğitimindeki işlevselliği neticesine varılmıştır. Bu kapsamda Elazığ yöresine ait olan türkülerin, değerler eğitimi açısından barındırdığı ahlaki değerlerin tespiti ve değerlendirilmesi araştırmamıza konu olmuştur.

KAYNAKÇA

AĞIRAKÇA, Gülsüm Pehlivan , "Ailede Sorumluluk Bilincinin Gelişimi", *Sorumluluk Bilinci* (Ed. Elif ERDEM), DİB Yayınları, Ankara 2020.

AKSEKİ, A. Hamdi, *İslam Dini,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, On Sekizinci Baskı, Ankara 1967.

ALBAYRAK, Nurettin, "Türkü", *DİA,* C. 41, s. 611-612.

ALTUNTAŞ, Halil, "Milli ve Manevi Değerleri Zayıflatan Unsurlar," *Diyanet Aylık Dergisi,* 2006, S.188, s. 17-19.

ALTINTAŞ, Ramazan, "Toplumsal Huzuru Sağlamada Sosyal Sorumlulukları Yerine Getirmenin Önemi", *Sorumluluk Bilinci* (Ed. Elif ERDEM), DİB Yayınları, Ankara 2020.

AKTAŞ, Dilşad, "Gençlerin Değer Algısı "Ben" mi "Biz" mi? ," *Diyanet Aylık Dergisi,* 2006, S.188, s. 20-21.

APAK, İlknur, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 9. Sınıf Ders Kitabı* (Ed. Âdem APAK), Ada Matbaacılık, Ankara 2019.

APAK, Âdem, "Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Ümmetine Şefkat ve Merhameti", Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Cep Kitapları-99, Ankara 2011.

ARDIÇOĞLU, Nureddin, *Harput Tarihi,* Harput Turizm Derneği Yayınları, İstanbul 1964.

ARICI, Ali Fuat & ER, Züleyha, "Değerler Eğitimi Aracı Olarak Türküler: Bir İçerik Analizi", *IV. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler,* (Ed. Tacettin ŞİMŞEK & Bican Veysel YILDIZ), Step Matbaacılık, İstanbul 2017, s. 19-27.

ATAMAN, Adnan, *Bu Toprağın Sesi (Halk Musikimiz),* İkinci Baskı, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2009.

ATİK, M. Kemal, "Âşık Mahzûni Düşüncesinde Tanrı ve İnsan Sevgisi", *KSÜ. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9, s. 1-11.

ASLAN, Ömer, *Kur'an ve Hoşgörü,* (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 2002.

AŞIKOĞLU, Nevzat Yaşar, "Hoşgörü ve Tolerans Kavramları Üzerine", *MEB Din Öğretimi Dergisi*, 1993 S. 39, s. 41-43.

AVCI, Mahmut "Tehzîbu'l-Ahlâk'da Sevgi Erdemi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2018, S. 22, s. 3021-3033.

AYDIN, Mehmet Zeki, *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi,* Nobel Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara, 2008.

AYDIN, M. Zeki & GÜLER, Şebnem, *Okullarda Değerler Eğitimi,* Nobel Akademi Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara 2014.

AYDIN ÖZGÜL, Azize, "İnsan ve Değerler," *Diyanet Aylık Dergisi,"* 2006, S. 184, s. 24-25.

BACANLI, Hasan, *Duyuşsal Davranış Eğitimi,* Nobel Yayın Dağıtım, Üçüncü Baskı, Ankara 2006.

BAŞGÖZ, İlhan, *Türkü*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008.

BAYIRLI, Hakan, "Merhamet Değeri: Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri ve Etkinlik Örnekleri", *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi,* 2020, C. 9, S. 2, s. 468-493.

BİLGİN, Abdülcelil, "Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştirel Bir Değerlendirme", *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2014, C. 2, S. 2, s. 75-84.

BORATAV, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,* Gerçek Yayınevi, Üçüncü Baskı, İstanbul 1978.

BOZKURT, Veysel, *Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği*, Alesta Yayınları, Bursa 2000.

BULUT, Sinan, *TRT Türk Halk Müziği Repertuvarındaki Türkülerin Müzik Öğretim Programlarındaki Değerlere Göre Değerlendirilmesi,* (Trabzon Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2019.

BÜYÜKYILDIZ, Zeki, *Türk Halk Müziği,* Papatya Yayıncılık, 2009.

CEVİZCİ, Ahmet, *Etiğe Giriş,* Paradigma Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2008.

ÇAĞLAYAN, Ahmet, *Ahlak Pusulası Ahlak ve Değerler Eğitimi,* DEM Yayınları, İstanbul 2005.

ÇAĞLAYAN, Harun, "İnsan Onuru Bağlamında Sorumluluk Bilinci", *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları,* 2015, C. 8, S. 2, s. 97-120.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Îsâr", *DİA,* C. 22, s. 490-491.

……, "Sabır", *DİA*, C. 35, s. 337-339.

……, "Merhamet", *DİA*, C. 29, s. 184-185.

……, "Saygı", *DİA,* C. 36, s. 211-212.

……, "Kanaat", *DİA,* C. 24, s. 289-290.

DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara 2000.

DOĞAN, İsmail, *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar,* Pegem Akademi Yayıncılık, Yedinci Baskı, Ankara 2007.

EKŞİ, Halil & KATILMIŞ, Ahmet, *Uygulama Örnekleriyle Değerler Eğitimi,* Nobel Yayınları, Ankara 2016.

EROĞLU, Türker, "Harput Müziğinin Türk Müziği İçindeki Yeri", *Milli Folklor Dergisi,* 1989, C. 1, S. 1, s. 11.

ERDEM, Basri, "Sorumluluk", *Diyanet Aylık Dergisi,* 1996, S. 62, s. 48-49.

ERTÜRK, Selahattin, *Eğitimde Program Geliştirme,* Yelkentepe Yayınları, İkinci Baskı, 1975.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, *Türk Dilinin Etimolojisi*, Sosyal Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1995.

GÖHER VURAL, Feyzan, "Türk Kültürünün Aynası: Türküler", *e-Journal of New World Sciences Academy,* C. 6, S. 3, s. 397-411.

GÖKDEMİR, Sevil, *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Türkülerle Değerler Eğitimi,* (Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019.

GÖZÜBÜYÜK, Mine, *Türkiye'de Demokrasi ve Hoşgörü Kültür ve Eğitiminin Yaygınlaşmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri ve Önemi,* (Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2002.

GÜNGÖR, Erol, *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Yayınları, Dördüncü Baskı, İstanbul 2010.

……, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak,* Ötüken Neşriyat, Üçüncü Baskı, İstanbul 1998.

GÜVEN, Merdan, *Türküler Dile Geldi,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009.

GÜVEN, Sami, *Toplumbilim,* Ezgi Kitabevi, Bursa 1999.

HOŞSU, Mustafa, *Geleneksel Türk Halk Müziği Nazariyatı,* Peker Ambalaj ve Kâğıt Sanayi, İzmir 1997.

HÖKELEKLİ, Hayati, *Din Psikolojisi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, On Beşinci Baskı, Ankara 2020.

……, *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

……, "Gökyüzünden Yeryüzüne Yayılan Bir Değer: Merhamet ve Eğitimi", Diyanet Aylık Dergisi, 2011, S. 244. s. 13-16.

İMİK, Ünal, "Türkülerimizdeki Hoşgörü Temasına Toplumsal Bakış ve Hacı Bektaş Veli", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* S. 69, s. 181-199.

KALIN, İbrahim, *Barbar Modern Medeni*, İnsan Yayınları, İstanbul 2018.

KARACOŞKUN, Mustafa Doğan, vd., *Din Psikolojisi* (Ed. Mustafa Doğan KARACOŞKUN), Grafiker Yayınları, Ankara 2012.

……, "Sevgiyi Kökleştiren Haslet: Vefa", *Diyanet Aylık Dergisi*, 2011, S. 246, s. 8-12.

KARAMAN, Fikret vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Altıncı Baskı, Ankara 2015.

KARAMAN, Fikret, "Yardımlaşma, Fedakârlık veya Îsâr", Diyanet Aylık Dergisi, 2011, S. 241, s. 35-37.

KARAGÖZ, İsmail, "Kur'an ve Hadislerin Işığında Sabır ve İnsan", *Diyanet İlmi Dergisi,* 2002, C. 38, S. 1, s. 5-22.

KAYAALP, İsa, "Değerleri Duyup Yaşayan Bir Varlık Olarak İnsan," *Diyanet Aylık Dergisi,* 2006, S. 188, s. 13-16.

KAYMAKCAN, Recep & Meydan, Hasan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi,* DEM Yayınları, İstanbul 2014.

KINIK, Mehmet, "Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler", *Erciyes İletişim Dergisi,* C. 2, S. 1, s. 136-150.

KIRAL, Erkan, "Kayıp Giden Bir Değer: Saygı", *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi,* 2018, C. 5, S. 1, s. 4-10.

KISAPARMAK, Fatih Güngör, *Dil Folkloru Açısından Harput Ağzı*, Ünite Bilgisi Yayınları, İstanbul 1982.

KILIÇ, Feyza, *Dini Kimliğin Oluşmasında Yetişkin Tutumlarının Rolü (Çocuklukta Yaşanmış Hatıra Örnekleriyle),* (Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Rize 2014.

KIZILER, Hamdi, "Ahlakî Değerlerin Şahsiyet Oluşumuna Etkisi", *Milli Eğitim Dergisi*, 2014, S. 204, s. 5-17.

KILIÇ, Recep, vd. *Din ve Ahlak Felsefesi,* (Ed. Recep KILIÇ), Ankara Uzaktan Eğitim Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara, 2009.

KONAKLI, Numan, vd. *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 10. Sınıf Ders Kitabı* (Ed. Numan KONAKLI), Korza Yayıncılık, Ankara 2019.

KULA, M. Naci, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (Ed. Hayati Hökelekli), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.

KURUDAYIOĞLU, Mehmet & ÇAKICI, Erdoğan, "Türk Edebiyatı Dersinin Öğretiminde Değerler", *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2013, C. 1, S. 3, s. 41-57.

KURTDEDE FİDAN, Nuray, "Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri", *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi,* 2009, C. 2, S. 2, s. 1-18.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit, *Konya Merkez Türküleri,* Konya İl Kültür Müdürlüğü, Konya 2006.

MACİT, Sadullah, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı*, FCM Yayıncılık, Ankara 2019.

MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi, "Din, Dindarlık ve Değerler," *İstanbul Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013, S. 2, s. 173-189.

MEMİŞOĞLU, Fikret, *Harput Ahengi,* Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara 1988.

NAYİR, Sabahattin vd., *Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8 Ders Kitabı* (Ed. Veli KARATAŞ), MEB Yayınları, İkinci Baskı, İzmir 2019.

ODABAŞI, A. Sefa, *Dünden Bugüne Konya Türküleri,* Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya 1999.

ONUR, M. Naci, *Harputlu Divan Şairleri*, İzzetpaşa Vakfı Yayınları, Elazığ 1988.

ÖNDER, Mustafa & BULUT, Hüseyin, "Temel Dini Değerler ve Değerler Eğitimi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* C. 6, S. 1, s. 15-32.

ÖNER, Necati, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, MEB Yayınları, İstanbul 1995.

……, *İnsan Hürriyeti*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1987.

ÖZDARICI, Öznur, "İnsanın Varlık Şartlarından Eşyânın Tabiatına Uzanan Bir Yolculuk: Mermer Tezgâh," *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi,* 2020, C. 9, S. 25, s. 165-177.

ÖZDEMİR, Fikri, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı 7. Sınıf Ders Kitabı,* Tutku Yayıncılık, Ankara 2019.

ÖZDEN, H. Ömer, *Aşk Felsefesi Türk ve Batı Düşüncesinden Örneklerle,* Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2007.

ÖZENSEL, Ertan, "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer," *Değerler Eğitimi Dergisi,* 2003, C. 1, S. 3, s. 217-240.

ÖZBEK, Mehmet, *Folklor ve Türkülerimiz,* Ötüken Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1994.

ÖZTELLİ, Cahit, *Evlerinin Önü Türküler,* Özgür Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2002.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlüğü,* Orient Yayınları, Ankara 2006.

ÖZTÜRK, Cemil, vd., *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller,* Pegem Akademi Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara 2012.

PINARBAŞI, Bekir & ÖZDEMİR, Fikri, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 11. Sınıf Ders Kitabı,* SDR Dikey Yayıncılık, Ankara 2019.

SUNGUROĞLU, İshak, *Harput Yollarında Cilt 3,* Hüsnitabiat Maatbası, İstanbul 1961.

ŞENGÜN, Mustafa, "Ahlak Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri", *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2007, S. 23, s. 201-221.

ŞENTÜRK, Habil, "Sosyal İlişkilerde Saygı Kavramı: Psikoloji ve Din Açısından Bir Bakış", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2008, S. 20, s. 217-228.

TİTİZ, Cengiz, vd. *Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı 10. Sınıf Ders Kitabı* (Ed. İsa ÖZTÜRK), Korza Yayıncılık, İkinci Baskı, Ankara 2019.

TURAN, Mehmet İnanç, *Aşkın ve Sevginin Felsefesi,* Etki Yayınları, İzmir 2012

TURAN, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi,* Boğaziçi Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 1993.

TURHAN Muhammed, & KOVA, Öner, "Değerler Eğitimi Açısından Türk Halk Müziği ve Halk Ozanları: Neşet Ertaş, Âşık Mahsuni Şerif, Âşık Veysel ve Özay Gönlüm Bağlamında Bir İnceleme", *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi,* 2012, C. 3, S. 6, s. 117-128.

TURHAN, Salih, *Harput-Elazığ Musiki Folkloru,* Uluyüce Baskı Hizmetleri, Ankara 1990.

TURHAN, Salih vd., *Notalarıyla Türkülerimiz ve Hikâyeleri,* Özel Baskı, Ankara 1996.

TURHAN, Salih, vd. *Notalarıyla Türkülerimiz ve Hikâyeler,* Alfa Yayıncılık, İstanbul 2003.

TÜMER, Günay, "Din", *DİA,* C. 9, s. 312-320.

TÜRE, Hatice & ERSOY, Arife Figen, "Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Hoşgörü Algısı", *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2014, C. 5, S. 2, s. 32-33.

UĞURLU, Nurer, *Folklor ve Etnografya*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2009.

ULUSOY, Kadir & ARSLAN, Ali, *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi,* (Ed. Refik TURAN & Kadir ULUSOY), Pegem Akademi Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 2016.

ULUSOY, Kadir & DİLMAÇ, Bülent, *Değerler Eğitimi,* Pegem Akademi Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 2015.

UYAR, Yusuf, *Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme*, (Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

UYGUR, Nermi, *Yaşama Felsefesi,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.

ÜNAL, Mehmet Ali, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı(1518-1566)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

……, "Harput", *DİA*, C. 16, s. 232-235.

VATANDAŞ, Celalettin, "Toplumsal Bir Değer Olarak Yardımlaşma ve Dilenciler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003, C. 5, S. 1, s. 149-160.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kuran Dili 1.Cilt,* Azim Dağıtım, İstanbul 1992.

YAZOĞLU, Ruhattin, "Ebu'l-Hasan Harakânî'de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi," *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, S. 1, s. 1-10.

YENER, Sabri, *Liseler İçin Müzik Lise 1 Ders Kitabı*, Ilıcak Matbaacılık, İstanbul 2006.

YILDIRIM, Habib, vd. *Elazığ Gezi Rehberi*, Doğay Yayıncılık, Elazığ 2016.

YILDIRIM Sevda Gülşah & DEMİREL, Muammer, "Türk Tarihinde Değerler ve Değerler Eğitimi Üzerine Bir İnceleme", *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi,* 2019, C. 5, S. 1, s. 92-99.

YILDIZ, Kemal, "Sorumluluk", *DİA,* C. 37, s. 380-382.

YILMAZ, Ercan, *Her Şey Ailede Başlar Uygulamalı Aile Değerler Eğitimi Kitabı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015.

YILMAZ, Muhammet. *Değerler Eğitimi ve Okul Etkinlikleri.* Dem Yayınları, İstanbul 2013.

YILMAZ, Hüseyin, "Hz. Peygamber'in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, C. 8, S. 1, s. 109-132.

YILMAZ, Yasemin & UYSAL, Enver, "Taşköprülüzâde'de Eğitimin İlkesi Olarak Sevgi", *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2019, C. 3, S. 1, s. 209.-232.

YİĞİT, Yaşar, "Bitmeye Yüz Tutmuş Hazinemiz: Kanaat", *Diyanet Aylık Dergisi,* 2009, S. 209, s. 27-29.

……, "Fedakârlık Duygusu", *Diyanet Aylık Dergisi,* 2004, S. 164, s. 24-27.

YİĞİTTİR, Süleyman & ÖCAL, Âdem, "Lise Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değerler Eğitimi Konusundaki Görüşleri", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 2011, S. 1, s. 117-124.

YORULMAZ, Bilal, *Ailede Değerler Eğitimi,* Erkam Yayınları, İstanbul 2017.

YÜCESU, Osman, *Elazığ-Harput Türküleri,* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1997.

Online Kaynaklar:

http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/39/749197/dosyalar/2015_02/09093609_degerleregitimi.pdf, (10.12.2020/14:42)

http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/34/39/749197/dosyalar/2015_02/09093609_degerleregitimi.pdf, (10.12.2020/15:54)

https://sozluk.gov.tr, (03.05.2020, 15.37)

https://elazig.ktb.gov.tr/TR-245748/harput-musikisi.html. (03.05.2020, 16.05)

https://elazig.ktb.gov.tr/TR-245749/elazig-halk-oyunlari.html. (03.05.2020, 16.42)

https://elazig.ktb.gov.tr/TR-246156/elazig-mutfagi.html. (04.05.2020, 12.57)

https://elazig.ktb.gov.tr/TR-246156/elazig-mutfagi.html. (04.05.2020, 13.29)

https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 13.26)

http://akdagmtal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/55/08/762934/dosyalar/2020_11/05135607_18002559_Degerler_EYitimi.pdf?CHK=481886aa298071a2094c0674c5e8b813, (26.02. 2021, 16.30)

https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf, (16.12.2020, 20.38)

http://www.yenimusunsesi.com/haber/din-ve-degerler-iliskisi-konferansi-4230.html, (06.05. 2020, 16.35)

https://sozluk.gov.tr/ (18.01.2021, 15.54)

http://2023vizyonu.meb.gov.tr. (07.05.2020, 10.47)

http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=318, (08.05.2020, 12.54)

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf, (08.05.2020, 13.10)

http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354, (09.05.2020, 14.25)

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf, (09.05.2020, 15.05)

https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 18.35)

https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=20919, (01.02.2021, 15.48)

https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 16.55)

https://www.notaarsivleri.com/turk-halk-muzigi/817.html, (02.02.2021, 12.45)

https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 19.35)

https://www.notaarsivleri.com/turk-halk-muzigi/3399.html, (03.02.2021, 20.45)

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf. (09.05.2020, 16.25)

https://sozluk.gov.tr/, (10.03.2021, 00.57)

http://www.gelisim.k12.tr/images/feimg/dokumanlar/sabir-mart2017.pdf, (10.03.2021, 00.18)

http://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kur08.pdf. (10.05.2020, 12.08)

http://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/kitap/pey10/pey10.pdf, (20.03.2021, 12.56)

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf. (09.05.2020, 16.24)

https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 15.48)

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf. (09.05.2020, 13.22)

http://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/dkb08.pdf. (12.05.2020, 18.27)

https://sozluk.gov.tr/, (10.03.2021, 22.09)

https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 14.38)

https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=10438, (15.03.2021, 13.58)

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf. (09.05.2020, 17.32)

https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 16.43)

https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 14.13)

https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=5953, (18.03.2021, 16.45)

https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf. (09.05.2020, 11.35)

https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 10.28)

https://sozluk.gov.tr/, (20.03.2021, 14.59)

https://sozluk.gov.tr. (13.05.2020, 19.32)

http://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/dkb08.pdf, (21.03.2021, 15.